

**T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI**

**ALMANYA'DA 2000 YILI SONRASINDA İSLAM
HUKUKU SAHASINDA YAPILAN AKADEMİK
ÇALIŞMALARIN BERLİRLENMESİ VE
DEĞERLENDİRİLMESİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Betül YÜKSEL

BURSA - 2019

**T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI**

**ALMANYA'DA 2000 YILI SONRASINDA İSLAM
HUKUKU SAHASINDA YAPILAN AKADEMİK
ÇALIŞMALARIN BERLİRLENMESİ VE
DEĞERLENDİRİLMESİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Betül YÜKSEL

Danışman

Doç. Dr. Abdurrahim KOZALI

BURSA - 2019

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İslam Hukuku Anabilim Dalı'nda, 701623026 numaralı **Betül YÜKSEL**'in hazırladığı “Almanya’da 2000 Yılı Sonrasında İslam Hukuku Sahasında Yapılan Akademik Çalışmaların Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi” konulu Yüksek Lisans çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, 26/07/ 2019 günü 11:30 – 13:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasını (başarılı/başarısız) olduğuna (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir..... (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye

(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)

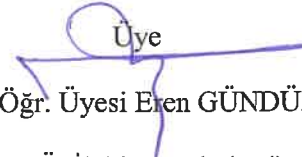
Doç. Dr. Abdurrahim KOZALI

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Eren GÜNDÜZ

(BUÜ. İlahiyat Fakültesi)

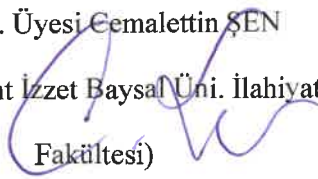

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Cemalettin ŞEN

(Bolu Abant İzzet Baysal Üni. İlahiyat

Fakültesi)

26/07/ 2019

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde gerçekleştirildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Adı-Soyadı: Betül YÜKSEL

İmza:

İNTİHAL YAZILIM RAPORU
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 16/07/2019

Tez Başlığı / Konusu: “Almanya’da 2000 Yılı Sonrasında İslam Hukuku Sahasında Yapılan Akademik Çalışmaların Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi”

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam ... sayfalık kısmına ilişkin, .../.../2019 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % ... ‘tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dâhil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları’nı inceledim ve bu Uygulama Esasları’nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

16.07.2019,

Adı Soyadı:	Betül YÜKSEL
Öğrenci No:	701623026
Anabilim Dalı:	Temel İslam Bilimleri
Programı:	İslam Hukuku Yüksek Lisans
Statüsü:	☒ Y.Lisans ☐ Doktora

Danışman
16/07/2019

Doç. Dr. Abdurrahim KOZALI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans / Doktora tezi olarak sunduğum “**Almanya’da 2000 Yılı Sonrasında İslam Hukuku Sahasında Yapılan Akademik Çalışmaların Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi**” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntılarının kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

16/07/2019,

Betül Yüksel

Adı Soyadı: Betül Yüksel
Öğrenci No: 701623026
Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri
Programı: İslam Hukuku Yüksek Lisans
Statüsü: Y.Lisans Doktora

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	: Betül YÜKSEL
Üniversitesi	: Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: Temel İslam Bilimleri
Bilim Dalı	: İslam Hukuku
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans
Sayfa Sayısı	: xxi+171
Tez Danışmanı	: Doç. Dr. Abdurrahim KOZALI

Almanya’da 2000 Yılı Sonrasında İslam Hukuku Sahasında Yapılan Akademik Çalışmaların Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi

Müslümanların yoğunlukla yaşadığı ülkelerden biri Almanya’dır. Dolayısıyla Almanya’da geçmişten günümüze kadar Müslüman akademisyenler ve oryantalistler tarafından İslam Bilimleri alanında birçok çalışma yapılmıştır. İslam hukuku, üzerinde etraflıca çalışmalar yapılan alanlar arasında yer almaktadır. Başta Alman oryantalistler olmak üzere Müslüman akademisyenler tarafından da bu alanda birçok çalışmaya imza atılmıştır. Çalışmamızda, İslam hukuku alanında 2000 yılı sonrası kaleme alınan çalışmalar incelenmiştir. Bunlar arasında, akademik çalışmalardan yüksek lisans tezleri, doktora tezleri, sempozyum bildirileri, bireysel çalışmalar ve bireysel olarak kaleme alınan popüler çalışmaları tespit edip değerlendirmeye çalıştık. Ulaşabildiğimiz çalışmaları kronolojik olarak tanıtip değerlendirmeye çalıştık. Ele alınan eserlerde konular, müellifler, yayım yeri, tarihi, yayınevi gibi bilgi vermekle yetindik. Ulaşamadığımız çalışmaların toplu listesini tezimizin ekler kısmında verdik.

Anahtar Sözcükler:

İslam Hukuku, Almanya’da İslam Hukuku Çalışmalar, Fıkıh Literatürü

ABSTRACT

Name and Surname	: Betül YÜKSEL
University	: Bursa Uludağ University
Institution	: Social Science Institution
Field	: Basic Islamic Sciences
Branch	: Islamic Law
Degree Awarded	: Thesis of Master
Page Number	: xxi+171
Degree Date	: 16/07/ 2019
Supervisor	: Doç. Dr. Abdurrahim KOZALI

Analysis and assignment of Academic Studies in Islamic law after year 2000 in Germany

A place where a lot of muslim people live is Germany. On the occasion of there are a lot of studies in the field of Islamic science written by muslim graduate and oriental from past till today in Germany. Islamic law is also one of the most popular studies made by them. Primary german oriental and muslim graduate began to write in this field. In our study, we researched all studies written after 2000 in the field Islamic law. In this connetion we analysed and assessed academic studies like theses, dissertations, symposia, academic single studies and non academic single studies. Studies which we achieved we highlighted and assessed in a chronological order. We also mentioned in literature which we selected personally, topics, authors, in which journal they were published, place and date of publication, etc. At least we mentioned studies we couldn't achieve in supplement of our thesis.

Keywords: Islamic Law, Islamic Law Studies in Germany, Literatur of Fiqh

ÖNSÖZ

Günümüzde oryantalistlerin İslam hukukuna dair bir hayli araştırma ve inceleme yaptığı bilinmektedir. Özellikle Almanya’da açılan İslam teolojisi (Islamische Theologie) ve İslam bilimleri (Islamwissenschaften) fakülteleri bu alandaki çalışmalarıyla anılmaktadırlar. İslam bilim fakültelerinde araştırmacılar fûrû-i fıkıh, usûl-i fıkıhı inceleyen birçok kitap, makale, dergi, sempozyum bildirileri ve tenkit yazıları ortaya koymuşlardır. Türkiye’de akademik İslam câmiasında maalesef bu tür araştırmalar yeterince bilinmemektedir. Tezimizdeki araştırmalar özellikle Türkiye İlahiyat fakültelerindeki akademisyenler ve bilim adamları için faydalı bir kılavuz olabileceğini düşünmekteyiz.

Araştırmamıza öncelikle Almanya’da bulunan İslam ilahiyat ve İslam bilimleri fakültelerini ziyaret ederek ve orada bulunan literatür çalışmalarını inceleme ve belirlemeye alarak başladık. Fakültelerde bulunan ve bize hitap eden çalışmaları alarak belirli bir materyalimiz oluşmaya başladı. Bunun yanında söz konusu fakültelerde ulaşamadığımız literatürü üniversite kütüphaneleri veya bizzat İslam bilimleri alanında görevde bulunan teologlardan temin etmeye çalıştık. Açıkcası, bu literatür aramasını gerçekleştirdiğimiz süre içerisinde karşılaştığımız bazı sıkıntılarla yüzleşmek zorunda kaldık. Çalışmaların farklı farklı fakültelerde bulunması ulaşım bakımından önümüze çıkan en büyük sorunlardan bir tanesi olmuştur. Doğrudan ulaşamadığımız bazı çalışmaları, teologların bizzat kendilerine ulaşarak temin etmeye çalıştık. Bu nedenle tezimizin ekler kısmında ulaşamadığımızdan dolayı yer veremediğimiz çalışmaların toplu listesini vermiş bulunmaktayız. Önemli bulduğumuz ancak ulaşamadığımız bazı eserlere internet ortamından erişmeye çalıştık. Bu tür çalışmalar hakkında sadece genel çerçevede bir bilgi sunmamız mümkün olmuştur. Almanya’da İslam hukuku alanında 2000 yılı öncesi kaleme alınan birçok çalışmanın mevcut olduğu ayrıca belirtmek gerekir. Çalışmaların yoğunluğu ve eserlere ulaşma sıkıntısından dolayı tezimizi belirli bir çerçeve içerisinde değerlendirmek zorunda kaldık. Araştırmamızdaki yıl sınırlaması bundan ötürü böyle belirlemiş bulunmaktayız.

Çalışmamız toplam üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde üniversite serilerine dâhil olan İslam hukuku çalışmalarını değerlendirdik. Bunlar arasında, Osnabrück İslam bilimleri serisi (*Reihe für Osnabrücker İslamstudien*), Leipzig Şark Araştırmaları Yazıları (*Leipziger Beiträge zur Orientforschung*) ve Sachsen- Anhalt üniversitesine ait olan İslam Araştırmaları serisi (*Islamkundliche Untersuchungen*) bulunmaktadır. İkinci bölümde seri şeklinde yayımlanan ancak herhangi bir üniversiteye bağlı olmayan İslam hukuku çalışmalarını seçtik. Bunlar arasında, Müslüman Topluluklarda Kültür, Hukuk ve Siyaset (*Kultur, Recht und Politik in muslimischen Gesellschaften*), İslam Dünyasında Sosyal ve Kültür Tarihine Dair Bildiriler (*Mitteilungen zur Sozial- und Kulturgeschichte der islamischen Welt*), Uluslararası Hukuk Yazıları (*Schriften zum Internationalen Recht*), Hukuk Yazıları (*Schriften zur Rechtstheorie*) ve Kamu Hukuku Yazıları (*Schriften zum öffentlichen Recht*) isimli serileri çalışmamıza dâhil etmiş bulunmaktayız. Birinci ve ikinci bölümde yer alan seri çalışmaları genellikle teologlar tarafından kaleme alınan eserlerden oluşmaktadır. Bu yüzden İslam bilimcileri tarafından bireysel olarak ele alınan eserler, yüksek lisans tezleri, doktora çalışmaları veya makalelerde yer almaktadır. Teologların bu araştırmaları, seri çalışmaları olarak yayımlanmıştır. Üçüncü bölümde, bireysel olarak İslam hukuku alanında kaleme alınan akademik eserlere yer vermekteyiz. Bireysel olarak yazılan eserler yüksek lisans tezleri, doktora tezleri bu kapsamda değerlendirilmiştir. Bu eserler arasında kitap şeklinde yayımlanan sempozyum bildirileri de bulunmaktadır. Sonuçtan sonra, ek olarak Batıda İslam hukuku çalışmalarına dair kaleme alınan akademik çalışmaların toplu listesini sıraladık. Ardından bir kaynakça ile tezimize son verdik.

Bu çalışmam boyunca bana ışık tutan, desteği, teşviki ve yardımlarını esirgemeyen ve tez konumu belirlememde yardımcı olan kıymetli danışman hocam Doç. Dr. Abdurrahim KOZALI'ya minnettarım ve şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca beni, Doç. Dr. Abdurrahim KOZALI hocama yönlendiren Dr. Öğr. Üyesi Eren GÜNDÜZ hocama ve Osnabrück üniversitesi İslam İlahiyat Enstitüsü dekanı Prof. Dr. Bülent UÇAR hocama fikirlerinden ötürü teşekkür ediyorum. Kaleme alınan Almanca İslam hukuku kaynaklarına ulaşmamızda emeği geçen ve yardımlarını esirgemeyen eski Köln DİTİB Akademie kütüphanesi sorumlusu Sayın Serdar ASLAN'a, her türlü

zoruluğa rağmen benimle beraber teker teker üniversite kütüphanelerini gezen ve kaynak araştırmasında yardımcı olan ablam Fatma PEKER'e, eğitim hayatımda bana maddi manevi daima destek olan ve buralara kadar gelmeme vesile olan değerli ailem, annem, babam, ağabeyim, kardeşim ve bu yolda tökezlediğimde elimden tutan destek ve yardımları için eşime ve son olarak benim ümmete ve insanlığa faydalı olmam için İslam hukuku alanını seçmeme vesile olan muhterem hocam Abdulkhalik Hasen EŞ-ŐERİF'e ve yardımı dokunan herkese teőekkürü borç bilirim.

Allah'tan temennim bu çalışmamızın, Müslümanlara ve tüm insanlığa fayda sağlamasıdır.

Betül YÜKSEL

Bursa 2019

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	iii
İNTİHAL YAZILIM RAPORU	iv
YEMİN METNİ	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
ÖNSÖZ.....	viii
İÇİNDEKİLER	xi
KISALTMALAR	XXI
GİRİŞ	1
I. KONUNUN ÖNEMİ	3
II. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	3
III. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ	4

BİRİNCİ BÖLÜM

ÜNİVERSİTE SERİLERİNE DÂHİL OLAN İSLAM HUKUKU ÇALIŞMALARI

A. OSNABRÜCK İSLAM BİLİMLERİ SERİSİ- REIHE FÜR OSNABRÜCKER ISLAMSTUDIEN	6
1. Wolfgang Johann Bauer, Aishas Grundlagen der Islamrechtsergründung und Textinterpretation- Vergleichende Untersuchungen, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2012, Reihe für Osnabrücker Islamstudien, Band 6, (İslam Hukuku Ve Tefsir İlminin Oluşumunda Âişe'nin İlkeleri- Karşılaştırmalı Araştırmalar, Cilt 6).....	7
2. Ali Türkmenoğlu, Das Strafrecht des klassischen islamischen Rechts- Mit einem Vergleich zwischen der islamischen und der modernen deutschen Strafrechtslehre, Peter Lang Verlag, Band 7, Frankfurt am Main 2013, Reihe für Osnabrücker Islamstudien, (Klasik İslam Hukukunda Ceza Hukuk- İslam Ve Modern Ceza Hukuku Biliminin Karşılaştırılması, Cilt 7).....	8
3. Wolfgang Johann Bauer, Bausteine des Fiqh, Kernbereiche der Uşûl al-Fiqh, Quellen und Methodik der Ergründung islamischer Beurteilungen, Peter Lang	

Edition, Frankfurt am Main 2013, Reihe für Osnabrücker Islamstudien, Band 10, (Fıkıhın Yapıtışları, Usûl-i Fıkıhın Ana Konuları, İslami Hükümlerin Açığa Çıkartılması Kaynak ve Yöntemleri, Cilt 10).....	9
4. Mohammad Hashim Kamali und Saffet Köse, Menschenrechte aus zwei islamtheologischen Perspektiven, Peter Lang Verlag, Band 14, Frankfurt am Main 2013, Reihe für Osnabrücker Islamstudien, (İslam Teolojisi Açısından İki Farklı Perspektivden İnsan Hakları Meselesi, Cilt 14).....	10
5. Abdurrahim Kozalı/ İbrahim Salama/ Souheil Thabti (Hrsg.), Das islamische Wirtschaftsrecht, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2016, Reihe für Osnabrücker Islamstudien, Band 19, (İslam İktisatı Hukuku, Cilt 19).....	11
6. Murat Bağrıaçık, Tradition und Innovation des Fiqh im Denken von Hayreddin Karaman, Peter Lang Verlag, Band 20, Frankfurt am Main 2016, Reihe für Osnabrücker Islamstudien, (Hayreddin Karaman Açısından Fıkıhta Gelenek Ve Yenilik)	13
7. Mouez Khalfaoui/ Bülent Uçar (Hrsg.), Islamisches Recht in Theorie und Praxis- Neue Ansätze zu aktuellen und klassischen islamischen Rechtsdebatten, Peter Lang Edition, Frankfurt am Main 2016, Reihe für Osnabrücker Islamstudien, Band 21, (Teori ve Pratikte İslam Hukuku- Güncel Ve Klasik İslam Hukuk Tartışmalarına Dair Yeni Çözümler)	14
8. Hakkı Arslan, Juridische Hermeneutik («uşûl al-fıqh») der hanafitischen Rechtsschule am Beispiel des «uşûl al-fıqh»-Werks «Mirqât al-wuşûl ilâ 'ilm al-uşûl» von Mulla Hıusraw (gest. 885/1480), Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2016, Reihe für Osnabrücker Islamstudien, Band 25, (Molla Hüsrev'in Mirqâtü'l-vuşûl ilâ 'ilmi'l-uşûl-i Eserinde Hanefî Mezhebine Göre Usûl-i Fıkıh).....	18
9. Souheil Thabti, Die Anwendung der «maqâşid aş- şârîa» im Islamic Banking in Deutschland, Peter Lang Verlag, Berlin 2018, Reihe für Osnabrücker Islamstudien, Band 30, (Almanya'da İslami Bankacılığı Konusunda Makâsîdü'ş-şerîanın Uygulanması)	19
B. LEİPZİG ŞARK ARAŞTIRMALARI YAZILARI- LEIPZIGER BEITRÄGE ZUR ORIENTFORSCHUNG, HERAUSGEBER VON HANS- GEORG EBERT BEGRÜNDET VON GÜNTER BARTHEL.....	20
1. Hans- Georg Ebert (Hrsg.), Beiträge zum Islamischen Recht, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2000, Band 9, (İslam Hukuku Yazıları, Cilt 9)	21
2. Hans- Georg Ebert, Thoralf Hanstein (Hrsg.), Beiträge zum Islamischen Recht II, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2003, Band 12, (İslam Hukuku Yazıları II, Cilt 12)	23
3. Hans- Georg Ebert, Thoralf Hanstein (Hrsg.), Beiträge zum Islamischen Recht III, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2003, Band 13, (İslam Hukuku Yazıları III, Cilt 13)	24

4. Silvia Tellenbach, Thoralf Hanstein (Hrsg.), Beiträge zum Islamischen Recht IV, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2004, Band 15, (İslam Hukuku Yazıları IV, Cilt 15).....	26
5. Hans- Georg Ebert, Die Qadrî- Pâshâ Kodifikation- Islamisches Personalstatut der hanafitischen Rechtsschule, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2010, Band 23, (Kadri Paşa Kodu- Hanefî Mezhebinde İslam Şahıs Hukuku, Cilt 23).....	27
6. Hatem Elliese (Hrsg./ed.), Beiträge zum Islamischen Recht VII- Islam und Menschenrechte/ Islam and Human Rights/ الإسلام وحقوق الإنسان, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2010, Band 26, (İslam Hukuku Yazıları VII- İslam Ve İnsan Hakları, Cilt 26).....	28
7. Hans- Georg Ebert, Assem Hefny, Islamisches Zivilrecht der hanafitischen Lehre: Die zivilrechtliche Kodifikation des Qadrî Pâshâ, Peter Lang/Academic Research, Frankfurt am Main 2013, Band 31, (Hanefî Mezhebinde İslam Medeni Hukuku: Kadri Paşa'nın Medeni Hukuka İlişkin Yasa Derlemesi, Cilt 31).....	32
8. Hans- Georg Ebert, Die Religiöse Stiftung im Islam (waqf) nach hanafitischer Lehre- Die stiftungsrechtliche Kodifikation von Qadrî Pâshâ, Peter Lang Verlag, Berlin 2018, Band 35, (Hanefî Ekolüne Göre İslam'da Dînî Müessese Olan Vakıf- Kadri Paşa'nın Vakıf Hukukna Dair Yasa Tasarısı, Cilt 35).....	33
9. Silvia Tellenbach, Thoralf Hanstein, Beiträge zum Islamischen Recht XII, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2017, Band 36, (İslam Hukuku Yazıları XII, Cilt 36)	34
C. İSLAM ARAŞTIRMALARI- ISLAMKUNDLICHE UNTERSUCHUNGEN (UNIVERSITÄTS-UND LANDESBIBLIOTHEK SACHSEN-ANHALT), HERAUSGEGEBEN VON GERD WINKELHANE UND BEGRÜNDET VON KLAUS SCHWARZ	35
1. Satoe Horii, Die gesetzlichen Umgehungen im islamischen Recht (ḥiyal)- Unter besonderer Berücksichtigung der Ğannat al- aḥkām wā- ğunnat al- ḥuşşām des Ḥanafîten Sa'îd b. 'Alî as- Samarqandî (gest. 12. Jhd.), Klaus Schwarz Verlag, Berlin 2001, Band 239, (Hanefî Âlimi Said b. Ali es- Semerkandi'nin Ğannat al- aḥkām wā- ğunnat al- ḥuşşām İsimli Eseri Örneğinde İslam Hukukunda Kanuna Karşı Hile Cilt 239)	36
2. Anke Bouzenita, Abdarraḥmân al-Auzâ'î - ein Rechtsgelehrter des 2. Jahrhunderts der Hicra und sein Beitrag zu den Siyar, erarbeitet auf der Grundlage des k. ar-Radd 'alâ siyar al-Auzâ'î, Klaus Schwarz Verlag, Berlin 2001, Band 240, (Kitabu Er- Redd Alâ Siyar Al- Avzai Örneğinde, Abdurrahman el- Evzai: Hicretin 2. Yüzyılının İslam Hukuku Âlimi Ve Siyere Sağladığı Katkı, Cilt 240)	38
3. Stephanie Waletzki, Ehe und Ehescheidung in Tunesien. Zur Stellung der Frau in Recht und Gesellschaft, Klaus Schwarz Verlag, Berlin 2001, Band 241,	

(Tunus'ta Evlenme ve Boşanma. Kadının Hukuk Ve Toplumdaki Konumu, Cilt 241)39

- D. BİLİM VE DİN- WISSENSCHAFT UND RELIGION..... 43
1. Elisabeth Simander, Die westliche Finanzkrise: Islamic Financing- Islamic Banking, Ein möglicher Ausweg? Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2013, Band 25, (Batı Ekonomik Krizi: İslam Ekonomisi- İslamî Bankacılık, Muhtemel Çözüm Yolu Olabilir Mi? Cilt 25)..... 43

İKİNCİ BÖLÜM

DİĞER SERİLERE DÂHİL OLAN İSLAM HUKUKU ÇALIŞMALARI

A. MÜSLÜMAN TOPLUMLARDA KÜLTÜR, HUKUK VE SİYASET-
KULTUR, RECHT UND POLİTİK IN MUSLİMİSCHEN GESELLSCHAFTEN,
(HERAUSGEGEBEN VON HEINZ HALM, GUDRUN KRÄMER, RUDOLPH
PETERS, GERNOT ROTTER, REINHARD SCHULZE, STEFAN WILD) 45

1. Jörn Thielmann, Naşr Hâmid Abû Zaid und die wiedererfundene hisba- Şarî'a und Qânûn im heutigen Ägypten, Ergon- Verlag, Würzburg 2003, Band 3, (Nasr Hâmid Ebû Zeyd Ve Hisbenin Yeniden Ortaya Konması, Cilt 3) 46
2. Bülent Uçar, Recht als Mittel zur Reform von Religion und Gesellschaft: die türkische Debatte um die Scharia und die Rechtsschulen im 20. Jahrhundert, Ergon Verlag Würzburg 2005, Band 7, (Dînî Ve Toplumsal Reformun Aracı Olarak Hukuk, Cilt 7)..... 47
3. Monica Corrado, Mit Tradition in die Zukunft- Der tağdîd-Diskurs in der Azhar und ihrem Umfeld, Ergon- Verlag, Würzburg 2011, Band 19, (Gelenekle Birlikte Geleceğe Doğru- Ezher Ve Çevresindeki Tecdid Tartışması, Cilt 19)..... 51
4. Christine Schirmacher, „Es ist kein Zwang in der Religion” (Sura 2, 256): Der Abfall vom Islam im Urteil zeitgenössischer islamischer Theologen- Diskurse zu Apostasie, Religionsfreiheit und Menschenrechten, Ergon- Verlag, Würzburg 2015, Band 32, (“Dinde Zorlama Yoktur” (Sure 2,256): Günümüz İlahiyatçıların Bakışıyla İslam Dininden Dönme- İrtidad, Din Özgürlüğü Ve İnsan Hakları- İrtidad, Din Özgürlüğü Ve İnsan Hakları Tartışmaları, Cilt 32)..... 52

B. İSLAM DÜNYASINDA SOSYAL VE KÜLTÜR TARİHİNE DAİR
BİLDİRİLER-MITTEILGUNGEN ZUR SOZIAL-UND KULTURGESCHICHTE
DER ISLAMISCHEN WELT, HERAUSGEGEBEN VON RAHUL PETER DAS,
ANGELIKA HARTMANN, JENS PETER LAUT, ULRICH REBSTOCK,
TILMAN SEIDENSTICKER, ROTRAUD WIELANDT 55

1. Norbert Oberauer, Religiöse Verpflichtung im Islam: Ein ethischer Grundbegriff und seine theologische, rechtliche und sozialgeschichtliche

Dimension, Ergon Verlag, Würzburg 2004, Band 18, (İslam' da Dînî Mükellefiyet: Ahlakî Temel Bir Kavram Ve Bunun Teolojik, Hukukî Ve Sosyal-Tarihsel Boyutları, Cilt 18).....	55
2. Rainer Oßwald, Das islamische Sklavenrecht, Ergon Verlag, Würzburg 2017, Band 40, (İslam'da Köle Hukuku, Cilt 40).....	57
C. ULUSLARARASI HUKUK YAZILARI- SCHRIFTEN ZUM INTERNATIONALEN RECHT	59
1. Florian Amereller, Hintergründe des „Islamic Banking“, Rechtlich Problematik des riba- Verbotes in der Shari`a und seine Auswirkungen auf einzelne Rechtsordnungen arabischer Staaten, Duncker & Humbolt Verlag, Berlin 1995, Band 71, (İslami Bankacılığın Arka Planı, Şeriatte Faiz Yasağının Hukuki Sorunları Ve Arap Ülkelerinde Görünen Etkileri, Cilt 71).....	59
2. Andreas Kurt Pattar, Islamisch inspiriertes Erbrecht und deutscher Ordre public: Die Erbrechtsordnung von Ägypten, Tunesien und Marokko und ihre Anwendbarkeit im Inland, Duncker& Humbolt, Berlin 2007, Band 169, (İslam Etkisindeki Miras Hukuku Ve Alman Ordre public (kamusal düzen): Mısır, Tunus ve Fas'ta miras hukuku ve ülke içi (Almanya'daki) uygulanabilirliği, Cilt 169)60	60
D. HUKUK TEORİSİ YAZILARI- SCHRIFTEN ZUR RECHTSTHEORIE....	61
1. Birgit Krawietz, Die Hurma, Schariatrechtlicher Schutz vor Eingriffen in die körperliche Unversehrtheit nach arabischen Fatwas des 20. Jahrhunderts, Duncker& Humbolt Verlag, Berlin 1991, Band 145, (Hürmet-20. Yüzyılda Arap Fetvalarına Göre Beden Dokunulmazlığına Karşı Şerî Hürmet (Dokunulmazlık) Yasaları, Cilt 145).....	62
2. Birgit Krawietz, Hierarchie der Rechtsquellen im tradierten sunnitischen Islam, Dunker& Humbolt, Berlin 2002, Band 208, (Geleneksel Sunni İslam'a Göre İslam Hukuku Kaynaklarının Hiyerarşisi, Cilt 208).....	62
E. KAMU HUKUKU YAZILARI- SCHRIFTEN ZUM ÖFFENTLICHEN RECHT	63
1. Stefan Muckel, Der Islam im öffentlichen Recht des säkularen Verfassungsstaates, Dunker& Humbolt Verlag, Berlin 2008, Band 1096, (Seküler Anayasa Devletinın Kamu Hukukunda İslam, Cilt 1096)	63
F. HUKUK BİLİMİ ARAŞTIRMALARI- STUDIEN ZUR RECHTSWISSENSCHAFT	64
1. Rüdiger Lohlker, Bibliografie des islamischen Rechts, Verlag Dr. Kovaç-Fachverlag für wissenschaftliche Literatur, Hamburg 2005, Band 158, (İslam Hukuku Bibliografyası, Cilt 158)	65
G. İNSAN, ETİK VE BİLİM ENSTİTÜSÜ YAZILARI- BEITRÄGE AUS DEM INSTITUT, MENSCH, ETHIK UND WISSENSCHAFT	66
1. Sigrid Graumann, Katrin Grüber (Hg.), Biomedizin im Kontext, LIT Verlag, Berlin 2006, (Bio Tıp Bilimi Bağlamında Tıp)	67

H. KÖLN ETNOLOJİ YAZILARI- KÖLNER ETHNOLOGISCHE BEITRÄGE	68
1. Susanne Hvezda, Wasser und Land im klassischen islamischen Recht: Unter besonderer Berücksichtigung der malikitischen Rechtsschule, Kölner ethnologische Beiträge 2007, Band 22, (Maliki Hukuku Ekolü Işığında Klasik İslam Hukukunda, Kara Ve Su, Cilt 22).....	69
İ. İSLAM BİLİMİ VE EĞİTİM ENSTİTÜSÜ YAYIMLARI- VERÖFFENTLICHUNGEN DES ISLAMISCHEN WISSENSCHAFTS- UND BILDUNGSINSTITUT	71
1. Omar Samadzade, Hirntod und Organtransplantation aus islamischer Sicht, Verlag Traugott Bautz GmbH, Nordhausen 2009, Band 6, (İslamî Açıdan Beyin Ölümü ve Organ Nakli, Cilt 6)	71
J. NÛR'UL HİKMET, HİKMETİN AYDINLIĞI. DİSİPLİNLERARASI İSLAM BİLİMLERİ SERİSİ (NUR AL- HIKMA, LICHT DER WEISHEIT- INTERDISZIPLINÄRE SCHRIFTENREIHE ZUR ISLAMWISSENSCHAFT). 73	
1. Mohamed Bassam Kabbani, Pragmatismus im islamischen Recht, Kovač Verlag, Hamburg 2016, Band 11, (İslam Hukukunda Pragmatizm, Cilt 11)	74
K. HUKUK POLİTİKASI SEMPOZYUMU- RECHTSPOLITISCHES SYMPOSIUM	75
1. Katharina Knüppel, Religionsfreiheit und Apostasie in islamisch geprägten Staaten, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2010, Band 8, (Müslüman Ülkelerde Din Özgürlüğü Ve İrtidad, Cilt 8).....	75
L. BERLİN ULUSLARARASI VE ÖZEL YABANCI HUKUK YAZILARI- BERLINER SCHRIFTEN ZUM INTERNATIONALEN UND AUSLÄNDISCHEN PRIVATRECHT	77
1. Julia Koch, Die Anwendung islamischen Scheidungs- und Scheidungsfolgenrechts im Internationalen Privatrecht der EU- Mitgliedstaaten: Eine rechtsvergleichende Analyse unter Berücksichtigung des nationalen und europäischen ordre public, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2012, Band 7, (Avrupa Birliği Ülkelerinin Uluslararası Özel Hukuklarında İslam Boşanma ve Boşanma Sonuçları Hukukunun Uygulanması: Ulusal Avrupa Ordre Public Işığında Karşılaştırmalı Hukukî Analizi, Cilt 7).....	78
M. TÜBİNGEN KİLİSE HUKUKU ARAŞTIRMALARI- TÜBINGER KİRCHENRECHTLICHE STUDIEN KLEINE WISSENSCHAFTLICHE REIHE, HERAUSGEGEBEN VON PROF. DR. RICHARD PUZA.....	79
1. Ursula Hepperle, Die Stellung der Frau im islamisch-sunnitischen und römisch-katolischen Recht, LIT Verlag, Berlin 2006, Band 1, (İslâmî- Sünnî ve Roma-Katolik Hukukunda Kadının Konumu, Cilt 1).....	79

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLAM HUKUKU ALANINDA KALEME ALINAN MÜSTAKİL AKADEMİK ÇALIŞMALAR

A. DOKTORA TEZLERİ	82
1. Achim Umstätter, Das Testament im ägyptischen Erbrecht: Eine Untersuchung unter Berücksichtigung des klassischen islamischen Rechts, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2000, (Klasik İslam hukuku ışığında, Mısır miras hukukunda vasiyetname)	82
2. Ryad Alabied, Die Gerechtigkeit im Islam unter besonderer Berücksichtigung des Koran, Verlag Mainz/Wissenschaftsverlag Aachen, Mainz 2001, (Kur'an Işığında İslam'da Adâlet).....	83
3. Hüseyin İlker Çınar, Die islamische Überlieferungsliteratur zur Rechtslage im Frühislam unter Berücksichtigung Altarabiens, LIT Verlag Münster/Hamburg/London 2003, (Cahiliye Dönemi Işığında Erken Dönem İslam'ına Dair Rivayetler)	86
4. Mariam Popal, Die Scharia, das religiöse Recht- ein Konstrukt? Überlegungen zur Analyse des islamischen Rechts anhand rechtsvergleichender Methoden und aus Sicht post- kolonialer Kritik, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2006, (Dinî Hukuk Olarak Şeriat Bir Sistem olabilir mi? Mukayeseli Hukuk Metodu Vasıtası ve Post- Koloniyel Eleştiriyile İslam Hukuku Analizi).....	88
5. Sameh Iskander, Hinkende Ehen zwischen islamischem Recht und europäischem internationalen Privatrecht: Dargestellt am Beispiel Deutschlands und Ägyptens, Verlag Dr. Kovač, Hamburg 2009, (Almanya ve Mısır örneğinde İslam Hukuku ve Avrupa Uluslararası Özel Hukuk Arasında Sallantıda Olan Evlilikler).....	89
6. Lukas Wick, Islam und Verfassungsstaat, Theologische Versöhnung mit der politischen Moderne? Ergon Verlag, Würzburg 2009, (İslam Anayasa Devleti, Siyasî Modernite ile Teolojik Bir Uzlaşma?)	90
7. Christoph Zehetgruber, Islamisches Strafrecht versus kontinentaleuropäische Werteordnung – Ein Strafrechtsvergleich unter Berücksichtigung ausgewählter zivilrechtlicher Aspekte, 2010, (İslam Hukuku ve Avrupa Kıtasına Ait Değerler Düzeni- Medeni Hukuku Göz Önünde Bulundurarak Ceza Hukuku Karşılaştırması).....	92
8. Milena Valeva, Theoretische Grundlegung ethischer Bankbetriebslehre: Die Lehren aus dem Islamic Banking, Springer Gabler Verlag, Wiesbaden 2012, (Etik Bir Banka İşletmeciliğinin Teorik Temelleri: İslamî Bankacılıktan Elde Edilen Dersler)	93
9. Dalınç Dereköy, Demokratische Elemente und Gewaltenteilung im islamischen Staatsorganisationsrecht, Dunker&Humbolt, Berlin 2013, (İslamî Devlet Hukukunda Demokratik Unsurlar Ve Kuvvetler Ayrımı)	94

10.	Mina Aryobsei, Die Stellung der Frau in der afghanischen Verfassungsordnung im Spannungsverhältnis zwischen islamischem Recht und Völkerrecht - unter besonderer Berücksichtigung des Scheidungsrechts, Universitätsverlag Göttingen, 2014, (Boşanma Hukuku Işığında, İslam Hukuku Ve Devletlerarası Hukuk Arasında Afganistan Anayasasında Kadının Konumu).....	95
11.	Said Wais Ashrafnia, Scharia-konforme Finanzinstrumente: Analyse der Rechtsnatur von sukûk und die Strukturierung nach deutschem Recht, Springer Verlag, Wiesbaden 2016, (Şeriate Uygun Finansman Araçları: Sukûkun Hukukî Analizi Ve Alman Hukukuna Göre Sukûk Yapılandırması)	97
12.	Oliver Ritter, Das islamische Familienrecht und seine Relevanz für in Deutschland lebende Muslime, DITIP Verlag, Köln 2016, (Almanya’da Yaşayan Müslümanlar İçin İslam’da Aile Hukukunun Önemi).....	98
13.	Mahmud El- Wereny, Mit Tradition in die Moderne? Yûsuf al- Qaradâwis Methodologie der Fiqh- Erneuerung in Theorie und Praxis, DITIP Verlag, Köln 2016, (Gelenekten Modernliğe Doğru? Yusuf el- Karadâvi’nin Teori ve Uygulamada İctihad Yöntemi)	99
14.	Ahmet İnam, Die theologischen, juristischen und sozialen Dimensionen der Sünde im Koran, DITIP Verlag, Köln 2016, (Kur’an’da Günahın Teolojik, Hukukî Ve Sosyal Boyutu).....	100
B.	YÜKSEK LİSANS TEZLERİ	101
1.	Mark Bodenstern, Über die Arbeit islamischer Banken, 2001, (İslami Bankaların İşleyişi Üzerine Bir Çalışma).....	101
2.	Ali- Haydar Samancıoğlu, Das Wirtschaftsverständnis des klassischen Islam- Die islamische Ökonomie vor dem Hintergrund islamischer Gottes-, Menschen- und Weltauffassung, Köln 2002, (Geleneksel İslam’ın İktisad Anlayışı- İslam Ekonomisinin İçyüzünde İslam’ın Allah, İnsan Ve Dünya Algısı).....	102
3.	Hans-Thomas Tillschneider, Die Entstehung der juristischen Hermeneutik (uşûl al-fiqh) im frühen Islam, Ergon Verlag, Würzburg 2006- (İslam’ ın Erken Döneminde Fıkıh Metodolojisinin Doğuşu).....	102
4.	Tamara Tabaković, Islamic Banking, Viyanna 2010, (İslâmî Bankacılık)103	
5.	Abdelaali El Maghraoui, Islamic Banking: Ribâ-Verbot und die Etablierung eines zinsfreien Bankwesens in arabischen Ländern, Tübingen 2010, (İslamî Bankacılık: Faizin Haram Olması ve Arap Ülkelerinde Faizsiz Bankacılık Sisteminin Kurulması)	104
6.	Andreas Ismail Mohr, Dr. ‘Abdalhalîm Maḥmûds Buch: Aş-Şalât. Asrâr wa- Ahkâm „Das Gebet. Geheimnisse und Regeln“, Berlin 2013, (Dr. Abdulhalim Mahmud’un Kitabı: Es- Salât. Esrâr Ve Ahkâm „Namaz. Sırları Ve Hükümleri”).....	105
C.	SEMPOZYUM BİLDİRİLERİ	106

1. Herbert Kronke, Gert Reinhart ve Nika Witteborg, Islamisches und Arabisches Recht als Problem der Rechtsanwendung, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2001, (Hukuk'un Uygulanmasında İslam ve Arap Hukukunun Problemi)	106
2. Thomas Eich, Helmut Reifeld (Hrsg.), Bioethik im christlichen- islamischen Dialog, Konrad Adenauer Stiftung e.V. 2004, (Hristiyan-Müslüman Diyalogu Çerçevesinde Tıp Etiği)	108
3. Michael Kemper und Maurus Reinkowski, Rechtspluralismus in der Islamischen Welt: Gewohnheitsrecht zwischen Staat und Gesellschaft, Walter de Gruyter, Berlin 2005, (İslam Dünyasında Çokluk Hukuku: Devlet ve Toplum arasında Örf Hukuku)	114
4. Nils Jansen, Peter Oestmann (Hg.), Gewohnheit, Gebot, Gesetz: Normativität in Geschichte und Gegenwart: Eine Einführung, Mohr Siebeck, Tübingen 2011, (Örf/ Alışkanlık, Emir, Yasa: Bir Giriş Mahiyetinde, Tarihte Ve Günümüzde Normatiflik)	118
D. BİREYSEL KAELEME ALINAN ESERLER	119
1. Michael Gassner/Phillipp Wackerbeck, Islamic Finance: Islam- gerechte Finanzlagen und Finanzierungen, Bank- Verlag Medien, Köln 2007, (İslam Ekonomisi: İslam'a Uygun Finansal Durumlar ve Finansmanlar)	119
2. Hatem İmran, Das islamische Wirtschaftssystem: Normen und Prinzipien einer alternativen Ökonomie, Salzwasser Verlag 2008, (İslam Ekonomi Düzeni: Alternatif Ekonominin Norm Ve Prensiplerleri)	120
3. Michaela Wittinger, Christentum, Islam, Recht und Menschenrechte: Spannungsfelder und Lösungen, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden 2008, (Hristiyanlık, İslam, Hukuk ve İnsan Hakları: Gerilim Noktaları ve Çözümler)	122
4. Katharina Pfannkuch, Das Zinsverbot in der Praxis des Islamic Banking, İgel Verlag 2009, (İslâmî Bankacılık Uygulamasında Faiz Yasağı)	123
5. Mathias Rohe, Das Islamische Recht, Geschichte und Gegenwart, 2009 (Tarihte ve Günümüzde İslam Hukuku)	124
6. Nils Fischer, Islamische Positionen zum pränatalen Leben, Verlag Karl Alber, Freiburg im Breisau 2012, (İslam'ın Doğum Öncesi Hayata Bakışı) ...	127
7. Najma Yassari, Die Brautgabe im Familienvermögensrecht: Innerislamischer Rechtsvergleich und Intergration in das deutsche Recht, Mohr Siebeck, Tübingen 2014, (Aile Mülkiyeti Hukukunda Mehir: İslam Hukukunda Farklı Görüşler ve Alman Hukukuyla Bütünleşmesi).....	128
8. Jörgen Klußmann/Muhammad Sameer Murtaza/Holger-C. Rohne/ Yahya Wardak (Hrsg.) Gewaltfreiheit, Politik und Toleranz im Islam, Springer Verlag, Wiesbaden 2016, (İslam'da Sulh, Siyaset Ve Müsamaha).....	130

9. Dietermar Ernst, Bilgehan Akbiyik, Ali Srour, Islamic Banking und Islamic Finance, UVK Vertragsgesellschaft mbH, Konstanz und München 2017, (İslami Bankacılık Ve İslam Ekonomisi).....	132
10. Jasmin Pacic, Islamisches Strafrecht, Deutscher Informationsdienst über den Islam (DIdI) e.V., Wien 2008, (İslam Ceza Hukuku).....	134
11. Jasmin Pacic, Fiqh ul-`Ibadat- Rechtsbestimmungen über die gottesdienstlichen Handlungen im Islam- Reinheit, Gebet, Fasten (Band I), Deutscher Informationsdienst über den Islam (DIdI) e.V., Wien 2009, (İbadetler Fıkhı- İslam'da İbadet Uygulamalarının Hükümleri- Taharet, Namaz, Oruç, Cilt I)135	
12. Samir Mourad, Jasmin Pacic, Handels-, Arbeits- und Eigentumsrecht: Erbrecht, Strafrecht, Gerichtsverfahren, Deutscher Informationsdienst über den Islam (DIdI) e.V., Wien 2009, (Ticaret- İş ve Mülkiyet Hukuku: Miras Hukuku, Ceza Hukuku, Yargılama Yöntemi)	136
13. Jasmin Pacic, Islamisches Ehe- und Familienrecht, Deutscher Informationsdienst über den Islam (DIdI) e.V., Wien 2010, (İslam'da Evlilik ve Aile Hukuku)	137
14. Jasmin Pacic, Islamische Staatsführung, Eine rechtstheoretische Untersuchung zur islamischen Staatslehre, Deutscher Informationsdienst über den Islam (DIdI) e.V., Wien 2011, (İslam'da Devlet Yönetimi, İslam Devlet Teorisine Yönelik Hukukî Araştırma)	138
SONUÇ	140
EKLER	146
BATIDA FIKIH ÇALIŞMALARINA DAİR KALEME ALINAN AKADEMİK ÇALIŞMALARIN TOPLU LİSTESİ	146
A. ULAŞAMADIĞIMIZ ÇALIŞMALARIN LİSTESİ	146
B. TEZDE YER VERİLEN ÇALIŞMALAR.....	155
KAYNAKÇA	166
ÖZGEÇMİŞ	171

KISALTMALAR

a.g.e.	adı geçen eser
a.g.m.	adı geçen makale
Band	cilt
Bkz.	bakınız
b.t.	Baskı tarihi
by.	Baskı yeri
c.	cilt
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Hg./Hrsg.	Editör
Hz.	Hazreti
RA	Avukat
s.	sayfa
s.a.s	sallallâhü aleyhi ve sellem
sy.	Sayı
vb.	ve benzeri
Verlag	Yayınevi
ö.	Ölüm

GİRİŞ

Yaklaşık iki yüzyıldır, Alman bilim adamları gerek İslam hukuku gerekse Yakın ve Orta Doğu ülkelerinin hukuku olsun, birçok araştırmaya öncülük etmişlerdir. Almanya’da İslam hukuku alanında telif edilen çalışmaların tarihi seyrini incelediğimizde farklı dönemlerin etkili olduğu görülmektedir. İlk dönem, Birinci Dünya Savaşının bitimine kadar ilerleyen süreç olup, İslam hukuku çalışmalarının başlangıç dönemi olarak adlandırılabilir. Akabinde, ikinci dünya savaşının sonuna kadar çalışılan araştırmaların yaygınlaştığı dönem, savaş sonrası dönem ve son olarak günümüzde İslam hukuku araştırmalarının son hâli olarak dört farklı döneme ayrılabilceğini görmekteyiz.

Birinci Dünya Savaşının bitimine kadar ilerleyen süreçte yapılan İslam hukuku çalışmaları arasında, Ernst Rosenmüller (1768- 1835) ile Baron Nicolaus von Tornauw (1811- 1882) isimlerine rastlamak mümkündür. Nadir olsa da 19. yüzyılda bazı eserlerle karşılaşılabilirdi. Ernst Rosenmüller’in *Analecta Arabica* (1826) isimli eseri ve Baron Nicolaus von Tornauw’nun *Das moslemische Recht aus den Quellen dargestellt (Kaynaklardan Oluşan Müslüman Hukuku-* 1855) adlı çalışması bu anlamda önem arz etmektedir. Daha sonra bu tarz çalışmaların hızla yayıldığı ve bilim adamlarının İslam hukukuna yönelik daha fazla ilgi gösterdikleri gözlemlenmektedir. Bu artışa vesile olan farklı sebepler olsa da ön sırada siyasi nedenler olmuştur. Alman ve Osmanlı ilişkilerinin iyi yönde ilerlemesi bir neden olarak görülebilir. Bu olumlu ilişkiler, Julius Hatschek (1872 – 1926), Gotthard Jächke (1884- 1993) ve Martin Hartmann (1851- 1918) gibi İslam bilimi araştırmacılarını İslam hukuku alanına yoğun ilgi göstermelerine ve bu alanda araştırmalara imza atmalarına vesile olmuştur. Ayrıca Almanya’nın Tanzanya’yı sömürge altına aldığı dönemde, bölgede bulunan görevlilerin Müslüman topluluklarla karşılaşmaları bilim adamlarının araştırma heveslerini artırmıştır. 19. yüzyılın sonları Almanya’da özellikle Ignaz Goldziher (1850- 1936) ve Christian Snouck Hurgronje (1857- 1936)

tarafından Almanca telif edilen İslam hukuku eserleri etkili olmakla beraber yaygınlık kazanmıştır.¹

İkinci dünya savaşı sonrası İslam hukuku çalışmalarında bir duraklama söz konusu olmuştur. Ancak 1920-1940 yılları arasında az da olsa çalışmalar devam etmiştir. Bu dönemde Gotthelf Bergsträsser (1886-1933) önde gelen isimler arasında yer almaktadır. Bergsträsser'in *Grundzüge des islamischen Rechts* (Anahatlarıyla İslam Hukuku) isimli eseri İslam hukuku araştırmaları açısından önem arz etmekteydi. Bu eser daha sonra Schacht (1902- 1969) tarafından gözden geçirilmiş ve yayımlanmıştır.²

Savaş sonrası dönemi ele aldığımızda İslam hukuku araştırmalarının duraklama dönemi olduğunu görüyoruz. Bu duraklamanın en büyük nedeni Schacht'ın Nazi hükümeti tarafından sürgüne zorlanmasından kaynaklanmaktaydı. Ancak yıllar sonra yine bu alanda çalışmalar sürdürülmeye başlanmıştır. Özellikle Erich Pritsch (1877-1961) ve Otto Spies'in (1901-1981) gayret ve çabalarıyla Bonn üniversitesi 1950-1960 yılları arasında İslam hukuku araştırmalarının merkezi hâline geldi. Bu isimler dışında dönemin önde gelen şahsiyetlerinden biri sayılan Erwin Gräf de (1914-1976) bu alanda birçok İslam hukuku çalışmalarını kaleme almıştır.³

Günümüzde İslam hukuku araştırmaları sıklıkla devam etmektedir. Bilim adamlarının İslam ilimlerine ve özellikle de İslam hukukuna yönelik ilgileri sürmektedir. Bilim adamlarının Arapça, Farsça ve Türkçe öğrenmeleri ve İslam hukukun'a duyulan yoğun ilgi, İslam hukuku araştırmalarının artarak devam etmesini sağlayan nedenlerden sayılmaktadır. Günümüzde Almanya'da kurulan bazı İslam hukuku dernekleri de bu tür çalışmaların devam etmesine vesile olmuştur. Örneğin, Alman-Türk Hukukçular Derneği Hamburg'da 1986 yılında kurulmuştur. Ayrıca Bonn'da 1997 yılında Arap ve İslam hukuku Derneği Ernst Klingmüller tarafından kurulmuştur. Akabinde 1998 yılı Frankfurt'ta Alman-İran Bankacılık ve Hukuk

¹ Hilmar Krüger, "Almanya'da İslam Hukuku Araştırmaları: İslam Hukukuna Dair Son Zamanlarda Yayınlanan Kitapların Değerlendirilmesi", İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, çev. Y. Doç, Dr. Murteza Bedir Sayı:4, 2004, s. 497- 522: s. 497- 498.

² Krüger, a.g.m., s. 498- 499.

³ Krüger, a.g.m., s. 499- 500.

Derneği kurulmuştur. Zikrettiğimiz bu dernekler iletişim hâlinde olmakla beraber birçok konferans ve sempozyum düzenleyip kendi aralarında İslam hukuku çalışmaları alanında ilerleme katetmiş bulunmaktadır.⁴

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

Türkiye’de akademik alanda faaliyet gösteren bilim adamları, teologlar için genellikle yurt dışında yapılan çalışmalara ulaşabilmek ve onlardan haberdar olmak pek kolay olmamakta veya sadece bazı öne çıkan önemli eserlerle ilgili bilgi edinilebilmektedir. Almanya’da İslam hukukuna yönelik bilim adamlarının yoğun ilgileri birçok araştırma ve çalışma yapmalarına vesile olmuştur. Amacımız, ülkemiz araştırmacıları ve okurlarının Almanya’daki İslam hukuku konulu çalışmalardan haberdar olmasını sağlamak, ayrıca Almanya’da yaşayan ve akademik alanda ilerleyen öğrenciler yanında Türk müslüman nüfusun bunlardan istifade etmesini kolaylaştırmak ve yeni araştırmalara vesile olmaktır.

II. ARAŞTIRMANIN AMACI

Almanya’da özellikle İslam hukuku alanında birçok detaylı çalışma yapılmıştır ve yapılmaya da devam etmektedir. Biz bu çalışmamızla Türkiye’de bulunan fakat Almancaya hâkim olmayan akademisyenlere yönelik kolaylık sağlamayı hedeflemekteyiz. Konumuzla ilgili çalışmaların çok fazla olması sebebiyle, her türlü çalışmaya ulaşamasak bile, okuyucuya bu alanda yapılan aktüel doktora ve yüksek lisans tezleri veya bunlardan ayrı bireysel ve topluca kaleme alınan çalışmalara ulaşma imkânı sağlamak istedik. Araştırmalarımız sonunda, eser tanıtımı gibi bir çalışmanın daha önce Türkiye’de veya Almanya’da karşılaşılmadığı kanaatine vardık. Ancak, Rüdiger Lohlker tarafından *İslam Hukuku Bibliyografyası (Bibliografie des islamischen Rechts)* isimli bir eseri bulunmaktadır. Lohlker’in bu eseri daha çok bir bibliyografya çalışması olup sadece İslam hukuku alanında kaleme alınan eserlerin toplu listesini vermektedir. Çalışmamız sayesinde Almanya’da yapılan bu tarz çalışmalara ilgi duyan akademisyenler için kolaylık sağlamak ve bu çalışmalara

⁴ Krüger, a.g.m., s. 497- 522: s. 501- 502

ulaşabilmeleri için onlara bir el kitabı mahiyeti taşıyan tezimizi sunmayı amaçladık. 2000 yılından sonra bu alanda yapılan güncel araştırmaları kısaca tanıtarak okuyucunun bu bilgilerden haberdar olmasını sağlamayı hedefledik.

III. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Almanya’da sadece 2000 yılı sonrası yapılan İslam hukuku çalışmalarına yer vermemizin sebebi, bu alanda oldukça fazla eserin bulunmasıdır. Böylelikle tezimizi belirli bir çerçeve içerisinde incelemek mümkün olmuştur.

İslam hukuku alanında yapılan çalışmalara ulaşabilmek için öncelikle, Almanya’da bulunan İlahiyat fakülteleri, İslam bilimleri fakülteleri ve üniversite kütüphanelerini ziyaret ederek kaynak araştırması yaptık. Bunun dışında, Almanya’da İlahiyat fakültelerinde görev yapan bazı teologlarla görüşme imkânımız oldu ve gerek fikirleri ve gerekse eserlerinden ayrıca faydalanma imkânı bulduk. Son olarak teknoloji imkânlarını kullanarak online erişime açık olan yüksek lisans tezi, doktora tezi ve bireysel telif edilen eserlerden faydalandık. Tezimiz, yüksek lisans tezleri, doktora tezleri, sempozyum bildirileri, bireysel kaleme alınan çalışmalar ve üniversitede yapılan seri çalışmaları dâhil ettik. Çalışma ve eserlerin yoğunluğu nedeniyle ayrıca makale, seminer ödevleri veya ansiklopedi maddeleri vb. çalışmalara yer vermedik. Şunuda belirtmek gerekir ki, tezimizde bulunan seri çalışmaları dâhilindeki bazı araştırmalar makalelerden oluşmaktadır. Bu makaleler seri çalışmaları içerisinde bulunduğu için tezimizde yer verdik. Bunun dışında özellikle makale çalışmalarına yer vermedik.

Ulaşabildiğimiz eserleri kronolojik ve sistematik bir şekilde düzenledik. Öncelikle üniversite serilerine dâhil olan çalışmaları tanıttık. Akabinde üniversiteye ait olmayan ve müstakil proje kapsamında yapılan seri çalışmalarına yer verdik. Bu seri çalışmalarını kronolojik olarak yıllara göre düzenledik. Bu düzen çerçevesinde 2000 yılından başlayarak yükselen yıl sayısına göre bir silsile takip ettik. Seriyeye dâhil olan çalışmaları tanıttıktan sonra bireysel olarak telif edilen akademik eserleri inceledik. Doktora tezleri başta olmak üzere, yüksek lisans tezleri, sempozyum bildirileri ve son olarak bireysel kaleme alınan eserleri takip eden bir sıra oluşturduk.

Bu eserleri de sırasıyla telif edilen yıl sayısına göre kronolojik olarak düzenledik. Son olarak, 2000 yılı sonrasına olupta ulaşamadığımız önemli bazı eserlerin toplu listesini vermekle yetindik

BİRİNCİ BÖLÜM

ÜNİVERSİTE SERİLERİNE DÂHİL OLAN İSLAM HUKUKU ÇALIŞMALARI

2011 yılından beri Federal Eğitim ve Araştırma Bakanlığı Almanya’da beş tane İslam ilahiyat fakültesinin eğitim faaliyetlerini desteklemektedir. Tübingen üniversitesi, Frankfurt üniversitesi, Münster üniversitesi, Osnabrück ve Erlangen-Nürnberg üniversiteleri desteklenen İslam teoloji fakülteleri arasında yer almaktadır. İslamî bilimler alanında sürdürülen çalışma ve etkinliklerin olumlu ilerlemesi nedeniyle 2019 yılında Berlin Humboldt üniversitesi ve Paderborn üniversitesi bu alanda teşvik edilen üniversiteler arasında yer almaktadır.⁵ Bu saydığımız yedi üniversite kendi İslam teoloji fakülteleri adı altında önemli çalışmalara imza atmaktadırlar. Bu çalışmalar genelde üniversitede görev yapan teologlar tarafından yapılmaktadır. Bu yapılan çalışmalar üniversite serileri olarak yayımlanmaktadır. Tez çalışmamız çerçevesinde, yalnızca dört tane üniversitenin serisine ulaşabildik. Bunun dışında Halle, Leipzig ve Salzburg üniversitelerinin düzenledikleri seri çalışmalarını çerçevesinde İslam Hukuku araştırmalarına ulaşmış bulunmaktayız. Bu üç üniversitenin yayımladığı çalışmalar arasında ulaşabildiğimiz eserlere tezimizde yer vermekle beraber ulaşamadıklarımızı dipnotta belirtmiş bulunmaktayız.

A. OSNABRÜCK İSLAM BİLİMLERİ SERİSİ- REIHE FÜR OSNABRÜCKER ISLAMSTUDIEN

Osnabrück İslam Araştırmaları Serisi (Reihe für Osnabrücker Islamstudien), Osnabrück üniversitesi teoloji fakültesine bağlı olarak Bülent Uçar ve Rauf Ceylan

⁵ <https://www.bmbf.de/de/islamische-theologie-367.html> 18.08.2019

tarafından neşredilmiştir. Seride yer alan eserler sadece İslam hukukuyla ilgili olmayıp genel olarak İslam araştırmalarını kapsamaktadır. Özellikle İslam'ın Batı toplumuna entegre olmasıyla ilgili sorulara etraflıca yanıt verilmektedir. Ayrıca Batı'da azınlıkta yaşayan müslümanların İslam dinini yaşayış tarzları konu edilmektedir. Bunun yanında şeriat kavramı yorumlanmakla beraber İslam ve demokrasi ilişkisi farklı açılardan değerlendirilmiştir. Böylelike okuyucuya farklı açılardan tarihteki ve günümüzdeki İslam ile ilgili merak edilen meseleler hakkında bilgi veren çeşitli eserler yer almaktadır. Tezimizde sadece İslam hukukunu kapsayan eserlere yer vermiş bulunmakayız. Çalışmalarda ister Müslüman olsun ister gayrimüslim olsun, her iki tarafın görüş ve katkılarına yer verilmiştir. Bu usül daha çok bilimsel, dînî ve kültürel bir zenginliğe ulaşma gayesiyle uygulanmıştır.

1. Wolfgang Johann Bauer, Aishas Grundlagen der Islamrechtsergründung und Textinterpretation- Vergleichende Untersuchungen⁶

Bu eser 2012 yılında Wolfgang Johann Bauer⁷ tarafından kaleme alınan doktora çalışmasıdır. Bauer'in danışmanlığı, Prof. Dr. Rüdiger Lohker tarafından yapılmıştır. Eser 405 sayfadan oluşmaktadır.

Eserin asıl amacı Hz. Âişe'nin tefsir ilmi ve hukuk yönteminde takip ettiği usûlü incelemektedir. Müellife göre, Hz. Âişe İslam'ın ilk dönemlerinde farklı çıkarımlar yaparak belirli bir yöntem takip etmiş ve böylece hüküm koymasını mümkün olmuştur. Yazar bu çalışmayla, İslam hukukunun oluşumundaki tarihî süreci, yöntemi

⁶ Wolfgang Johann Bauer, *İslam Hukuku Ve Tefsir İlminin Oluşumunda Âişe'nin İlkeleri-Karşılaştırmalı Araştırmalar*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2012, Reihe für Osnabrücker Islamstudien, Band 6.

⁷ Wolfgang J. Bauer 1977 de Avusturya'nın Linz şehrinde doğmuştur. Doktorasını Viyana Üniversitesi İslami Bilimler ve Arab Dili Edebiyatı (Islamwissenschaften- Arabistik) bölümünde tamamlamıştır. Osnabrück Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde usûl-i fıkıh alanında araştırma yapmakta ve aynı zamanda öğretim görevlisi olarak faaliyet vermektedir. Ayrıca Viyana'da İslami Eğitim Fakültesinde (Lehramt für Islamische Religion IRPA) ders vermektedir. Bkz. Bauer, Wolfgang Johann, *Aishas Grundlagen der Islamrechtsergründung und Textinterpretation-Vergleichende Untersuchungen*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2012, Reihe für Osnabrücker Islamstudien, Band 6, (Arka Kapak)

ve tefsir ilminin oluşumunu Hz. Âişe'nin usûlüne göre incelemektedir.⁸ Bauer ayrıca Hz. Âişe'nin eğitimi ve şahsiyeti hakkına bilgi vermektedir.

2. Ali Türkmenoğlu, Das Strafrecht des klassischen islamischen Rechts- Mit einem Vergleich zwischen der islamischen und der modernen deutschen Strafrechtslehre⁹

Bu eser Ali Türkmenoğlu¹⁰ tarafından 2013 yılında kaleme alınmıştır. Türkmenoğlunun doktora danışmanlığını Prof. Dr. Wolfdietrich Fischer yapmıştır. Eser toplam 238 sayfadan oluşmaktadır.¹¹

Türkmenoğlu'nun telif ettiği bu eser, klasik İslam ceza hukukuyla ilgilidir. Eserde, ceza hukukunun amacı, cezalandırılmanın gerekliliği, insan bedenine yapılan haksız saldırıların cezalandırılması, kasten ve kasıtsız olarak adam öldürme, cinayet aletlerinin çeşitleri, kısas uygulaması ve bu uygulamayı gerektirecek şartlar, katil ve maktulde bulunması gereken şartlar, ceza hukukunda bazı özel kabul edilen durumlar gibi mevzular klasik İslam hukuku çerçevesinde incelenmiştir. Daha sonra, İslam ceza hukuku uygulamalarında yanlış anlaşılan bazı ceza kanunları detaylıca ele alınarak yazar tarafından açığa çıkarılmıştır. Bununla beraber Batı medeniyeti tarafından yanlış anlaşılan bazı meseleler incelenmiştir. Ayrıca İslam ceza hukukunda hadlerin caydırıcılığındaki amaç ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Akabinde Alman ceza kanunlarıyla bir karşılaştırma yapılarak, bu iki farklı hukuk sisteminin ortak yönleri belirlenmiştir. Müellife göre bu paralellikler her iki ceza hukuk muhtevasının birçok bakımdan örtüşüklerini göstermektedir.¹²

⁸ <https://www.peterlang.com/view/title/15247> (16.06.2019)

⁹ Ali Türkmenoğlu, *Klasik İslam Hukukunda Ceza Hukuk- İslam ve Modern Ceza Hukuku Biliminin Karşılaştırılması*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2013, Reihe für Osnabrücker Islamstudien, Band 7.

¹⁰ Ali Türkmenoğlu: El-ezher üniversitesinde Usûlü'd-Dîn bölümünü bitirmiştir. Erlangen üniversitesinde yüksek lisans eğitimini İslam, siyaset ve iktisadi devlet bilimleri bölümünde tamamlamıştır. Doktora unvanını felsefe fakültesinin teoloji bölümünde İslam ceza hukuku alanında yapmıştır. Bkz. Ali Türkmenoğlu, *Das Strafrecht des klassischen islamischen Rechts- Mit einem Vergleich zwischen der islamischen und der modernen deutschen Strafrechtslehre*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2013, Band 7, (Arka Kapak)

¹¹ <https://www.peterlang.com/view/9783653047493/9783653047493.00002.xml> (19.06.2019)

¹² <https://www.peterlang.com/view/title/15521>,
<https://www.peterlang.com/view/9783653047493/9783653047493.00003.xml> (19.06.2019)

3. *Wolfgang Johann Bauer, Bausteine des Fiqh, Kernbereiche der Usûl al-Fiqh, Quellen und Methodik der Ergründung islamischer Beurteilungen*¹³

Bu eser Osnabrück üniversitesinde 2012 yılında Wolfgang Johann Bauer¹⁴ tarafından telif edilen bir çalışmadır. 189 sayfadan oluşan bu eser bir usûl-i fıkıh çalışmasıdır. 68'i Arapça, yedisi Almanca ve yine yedisi İngilizce olmak üzere toplam 82 kaynak eserin kullanıldığı bu kitapta, birincil kaynakların kullanılmış olduğu görülmektedir.

Eser ana hatları ile fıkıh metodolojisini ele alan bir ders kitabı olarak tasarlanmıştır. Eser dört bölümden oluşmaktadır. Eser, sistematığı ve sıralaması itibarıyla klasik usûl- i fıkıh kitaplarından farklı değildir. Giriş kısmında şeriat, fıkıh, usûl-i fıkıh ve fetva terimlerinin mânaları açıklandıktan sonra kısaca usûl'ün tarihî gelişimi özetlenmiş usûl çalışmaları hakkında genel bir bakış sergilenmiştir.

Yazar, birinci bölümde teklifî ve vaz'î hükümlerin açıklamasını yaptıktan sonra, ikinci bölümde şer'î hükümlerin delillerini yani İslam hukukunun kaynaklarını ele almaktadır. Üzerinde ittifak edilen dört aslî delil, Kitab, sünnet, icma ve kıyası zikr ettikten sonra fer' i deliller, maslahatı- ı mürsele, istihsan, şer' u men kablenâ, kavli-i sahabe, örf, istishab ve sedd-i zerâi' zikredilmektedir. Delillerin luğavi ve istilahi mânalarının açıklamaları yapıldıktan sonra farklı meseleler üzerinden örneklendirerek anlamları beyan edilmektedir. Üçüncü bölümde ise, usûl-i fıkıhta mevcut bulunan istinbat metodlarından bazıları incelenmektedir. Öncelikle, mânaya delâletin şekli bakımından lafızların konuları ele alınmıştır. Mantuk ve mefhum terimlerinin kendi içlerindeki neveleri ve mânaları Kur'an âyetleri ışığında açıklanmaktadır. Daha sonra mânaya delâletin açıklığı ve kapalılığı bakımından lâfızların mânaları açıklanmıştır. Bu bölümde nas, zahir ve mücmel lafızların üzerinde durularak beyan edilip örneklendirmeler yapılmaktadır. Daha sonra konulduğu mâna bakımından lafızlar başlığı altında âmm ve hâss terimleri incelenmektedir. Üçüncü bölümde son olarak

¹³ Wolfgang Johann Bauer, *Fıkıhın Yapıtaşları, Usûl-i Fıkıhın Ana Konuları, İslami Hükümlerin Açığa Çıkartılması Kaynak ve Yöntemleri*, Peter Lang Edition, Frankfurt am Main 2013, Reihe für Osnabrücker Islamstudien, Band 10.

¹⁴ Bauer, *a.g.e.*, s. 1

emir ve nehiy sıygaları ele alınarak sıygaların anlamı ve önemi incelenmektedir. Dördüncü ve aynı zamanda sonuncu bölümde müellif, Kur'an ayetleri arasındaki teâruz meselelerinin çözümlenmesini veya bu çelişkileri gideren cem', tercih, nesih ve tevakkuf gibi uygulama yöntemleri ele almaktadır.¹⁵

Bauer eserinde, fihhın oluşumunu, düzenlenmesini, temelini, kaynaklarını ve sistematüğını izah etmeyi amaçlamaktadır. Dört mezhebe uygun şekilde yazılmakla birlikte Zahiri mezhebine de yer veren bu eser, mezhepler arası mukayeseli bir çalışma ortaya koymakla birlikte mezheplerin görüşlerini ayrıntılı bir biçimde ele almamıştır. Farklı ekollerin görüşlerini incelemekten ziyade bu çalışma farklı görüşlerin mevcudiyetini ortaya koymaya çalışmaktadır. Muteber sayılan görüşleri, temelsiz olanlardan ayıran faydalı bir araştırmadır.¹⁶

4. *Mohammad Hashim Kamali/Saffet Köse, Menschenrechte aus zwei islamtheologischen Perspektiven*¹⁷

Söz konusu çalışma Mohammad Hashim Kamali ve Saffet Köse¹⁸ tarafından 2013 yılında kaleme alınmış olup 201 sayfadandır.

Araştırmanın konusu İslam ve İnsan haklarının bağdaşır bağdaşmamasıyla ilgilidir. Müellifler, insanların zihinlerinde bulunan İslam ve insan haklarının uyumsuzluğu önyargısını yok ederek İslamî bir bakış açısıyla bu söylemin doğru

¹⁵ Bauer, Wolfgang Johann, *Bausteine der Fiqh/ Kernbereiche der Usul al-Fiqh, Quellen und Methodik der Ergründung islamischer Beurteilungen*, Peter Lang Edition, Frankfurt am Main, 2013, s.7- 10

¹⁶ Bauer, a.g.e., s. 29-30

¹⁷ Mohammad Hashim Kamali ve Saffet Köse, *İslam Teolojisi Açısından İki Farklı Perspektiften İnsan Hakları Meselesi*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2013, Reihe für Osnabrücker Islamstudien, Band 14.

¹⁸ Mohammed Hashim Kamali, Afganistanlıdır. Malezya İslam üniversitesinde İslam hukuku alanında profesördür. Ayrıca Kamali, 1985-2007 yılları arasında Uluslararası İslam Kültürü ve Manevi Bilim Akademisinde dekanlık görevini üstlenmiştir (*Internationalen Akademie für Islamische Kultur und Geisteswissenschaft* (ISTAC)).

Saffet Köse, Marmara üniversitesi İlahiyat fakültesi mezunu. Yüksek lisans ve doktorasını yine aynı üniversitede tamamlamıştır. İlmî araştırmalar yapmak için bir müddet Mısır'da bulunmuştur. Ayrıca Bakü Devlet üniversitesi İlahiyat fakültesinde dekan yardımcısı olarak görev yapmakla beraber öğretim üyesi olmuştur. Konya Selçuk üniversitesi İlahiyat Fakültesi bölümünde İslam hukuku alanında profesörlük yapmaktadır.

http://www.ilahiyat.konya.edu.tr/index_v2.0.php?pid=69 (19.06.2019)

<https://www.peterlang.com/view/title/16275?tab=aboutauthor> (19.06.2019)

olmadığını tarafsız ve eleştirel bir şekilde ortaya koymaya çalışmışlar. Kur'an ve Sünnet çerçevesinde İslam ile insan haklarının bağdaştığını göstermeyi amaçlamışlardır. Bu çalışmalarıyla müellifler karşılaştırmalı bir bakış açısı sağlamış ve İslam'ın bu konudaki temel değerlerini ortaya koymuşlardır.¹⁹

5. Abdurrahim Kozalı/ İbrahim Salama²⁰/ Souheil Thabti (Hrsg.)²¹, *Das islamische Wirtschaftsrecht*²²

Bu çalışma, 2014 yılının Ocak ayında Almanya'da iki günlük düzenlenmiş olan bir İslam İktisadı konferansının tebliğlerini kapsamaktadır. Eserde İslam ekonomisiyle alakalı toplam oniki farklı yazı yer almaktadır. Eser 221 sayfadan oluşmaktadır.

Thabti kitabın ön sözünde dünya genelinde İslamî bankacılık ve İslamî sigortalar alanının hızla gelişmekte olduğunu ve Almanya'da 2015 yılında ilk defa İslam bankasının faaliyete geçmesi için ruhsat verildiğini bildirmektedir. Thabti, kurulan bu bankanın sisteminin, İslam ekonomisindeki fiqh al-mu'amalat al-maliyya esaslarına dayanmakta olduğunu söylemektedir. Thabti, Alman kanunları ve İslam hukuk sisteminin hedef bakımından hemen hemen birbirlerine benzediklerini ifade etmekte; şeffaflık, adalet ve eşitlik prensipleriyle her iki sistemde kişilerin mal varlığının korunmasının amaçlandığını belirtmektedir. Müellif, dolayısıyla İslam'a uygun banka sistemlerinin günümüz hukuk sistemiyle takip ettiği hedef bakımından eşit değerlendirilebileceğini söylemektedir. Bunun dışında müellif mudârebe veya murâbaha gibi akit çeşitlerinin günümüz banka sistemlerine esas olarak nasıl bir fayda sağlayacağını sorgulamaktadır. Bu eserde katkıda bulunan bilim adamları da İslam maliye hukukunun temelini ve sistemini araştırarak bilgi sunmayı amaçlamışlardır.

¹⁹ <https://www.peterlang.com/view/title/16275> (19.06.2019).

²⁰ İbrahim Salama, Osnabrück İslam Teoloji Fakültesinde İslam hukuku alanında ve müslümanların Almanya'da entegre olmasıyla ilgili araştırmalarını sürdürmektedir. https://www.peterlang.com/view/9783653986785/About_the_author.xhtml, (12.07.2019).

²¹ Souheil Thabti, Frankfurt am Main'da bulunan İslami Bankanın etik kurulunda üyedir ve İslami Bankacılık hakkında araştırmalar yapmaktadır. https://www.peterlang.com/view/9783653986785/About_the_author.xhtml, (12.07.2019).

²² Abdurrahim Kozalı/ İbrahim Salama/ Souheil Thabti (Hrsg.), *İslam İktisadî Hukuku*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2016, Reihe für Osnabrücker Islamstudien, Band 19.

Ayrıca, müellifler yazılarıyla İslam ekonomisinin içinde bulunduğumuz hukuk sistemiyle ne kadar bağdaştığını araştırmaktadırlar.

Birinci makale, Johannes Engels'in *Betrachtungen zum islamischen Bankdienstleistungswesen in Deutschland* isimli yazısıdır. Bu makale Almanya'da bulunan İslamî Bankalar hakkında yapılan bir çalışmadır. Akabinde Uğurlu Soylu'nun *Islamic Banking in einem nicht- islamischen Regulierungsumfeld: Herausforderungen und Folgen* isimli çalışması yer almaktadır. Uğurlu'nun bu makalesi, gayrimüslim ülkede İslamî bankacılığın zorlukları ve sonuçlarını incelemektedir. Üçüncü olarak, Volker Nienhaus'un *Die Anwendung islamischen Wirtschaftsrechts im zinslosen Bankwesen: Finanztechnik zwischen Klassik und Moderne* konulu yazısı ele alınmaktadır. Bu makalede Nienhaus, İslam iktisadının faizsiz bir sistemde uygulanmasından bahsetmekle beraber klasik modern finans yöntemleri arasındaki farkı incelemektedir. Dördüncü yazı Ali Aslan Gümüşay'a aittir. Gümüşay *Entrepreneurship- eine islamische Perspektive* konulu yazı kaleme almıştır. Girişimcilikle İslam'ın ilişkisini sorgulamaktadır. Rüdiger Litten, *Das regulatorische Umfeld für die Gründung und den Betrieb islamischer Banken in Deutschland* isimli makalesi beşinci sırada gelmektedir. Bu yazı, İslam iktisadında bulunan alışveriş hukuku ve bu alışverişe bağlı olan akitlerin, normal hukuk sistemine nasıl uygun bir hâle getirilebileceğini sorgulamaktadır. Bu çerçevede Litten mevcut hukuk düzenini araştırarak İslam bankalarının gerekliliklerini incelemektedir. Altıncı yazı Hans-Georg Ebert'e aittir. *Islamische Bankprodukte- Gemeinsamkeiten, Unterschiede und aufsichtsrechtliche Probleme* konusyla Ebert, İslamî bankacılıkla günümüz hukuk sistemine ait bankacılıktaki ortak ve farklı yönlerini ve problemleri ele almaktadır. Ardından Martin Heckel'in *Mudāraba und das deutsche Recht- Probleme, rechtliche Herausforderungen, Lösungsansätze* yer almıştır. Heckel, mudârabeyle Alman hukukunu karşılaştırarak aralarındaki problemleri, hukukî zorlukları ve çözümcül yaklaşımları incelemiştir. Akabinde Kilian Bälz'in *Sharia- Compliance und Scharia-Risiko* isimli yazısı sunulmuştur. Bälz, şeriatın uygunluğu ve riskleri hakkında bilgi vermektedir. Mattihas Casper *Islamische Aktienfonds- Risikoverteilung und Änderungen durch das neue KAGB. 129* konulu bir makale yer almaktadır. İslamî hisse senetleri fonları hakkında bilgi sunmaktadır. Bu fonlarda bulunan riskler ve yatırım

fonlarda gerçekleşen değişiklikler hakkında bahsedilmektedir. Dokuzuncu yazı Osman Saçarçelik'e aittir. *Şukūk- Vertragliche Gestaltung nach deutschem Recht, Unterschiede zu Anleihen und eventuelle Anwendungsprobleme* isimli makalesi sukuk hakkında bilgi vermektedir. Onuncu makale Ludwig Stiffl'in *Takāful zwischen juristischem Konstrukt und Versicherungstechnik- Bericht und Forschungsplan* konusyla yer almaktadır. Stiffl, İslamî sigorta sistemi olan tekâfülden bahsetmektedir. Yazar, İslami sigortaların fayda sağlama ve zarardan dönme işlevini gördüğünü ve şer'î sistemin amaçlarına ulaşabilmesini sağlayan araçlar olduğunu ifade etmektedir. Son olarak İbrahim Salama'nın *Waqf- die islamische Stiftung zwischen Tradition und Moderne* isimli yazısı yer almaktadır. Müellif, gelenek ve modernite arasında İslamî kuruluşlar olan vakıflar hakkında bilgi sunmaktadır.

6. Murat Bağrıaçık, Tradition und Innovation des Fiqh im Denken von Hayreddin Karaman²³

Bu eser Murat Bağrıaçık²⁴ tarafından 2016 yılında telif edilmiş olup doktora tezi olarak savunulmuştur. Eser toplam 477 sayfadan oluşmaktadır.

Bağrıaçık, bu çalışmasında Hayreddin Karaman'ın İslam hukukuna dair kaleme aldığı eserleri değerlendirmektedir. İslam hukukunun oluşumunu kronolojik olarak Hz. Muhammed (s.a.s) zamanından seküler postmodern döneme kadar ele almaktadır. Müellif, Hayreddin Karaman'ın eserleri kapsamında yenilikçi fıkıh metodunu incelemektedir. Böylelikle, yenilenen İslam hukuku metoduyla geleneksel İslam hukuku arasında bağlantı kurularak bilimsel yönü araştırılmıştır.

Araştırma beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm Hayreddin Karaman'ın biyografisi, eğitim süreci, mesleki ve bilimsel faaliyetleri, akademik kariyeri, düşünceleri ve İSAM'da yaptığı bilimsel projelere ayrılmıştır. Ayrıca bu bölümde, Muhammed Abduh (1849-1905), Cemâleddin Afgânî (1838-1897), Reşid Rızâ (1865-

²³ Murat Bağrıaçık, *Hayreddin Karaman Açısından Fıkıhta Gelenek ve Yenilik*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2016, Reihe für Osnabrücker Islamstudien, Band 20.

²⁴ Murat Bağrıaçık, Frankfurt am Main'da bulunan Goethe Üniversitesinde İslamî bilimleri, Yahudi ve Hristiyan Din Bilimleri ve Pedagoji eğitimi almış, araştırmacı olarak Osnabrück üniversitesinde faaliyet göstermiş ve aynı üniversitede doktorasını tamamlamıştır.
<https://www.peterlang.com/view/9783653960549/back.xhtml> (23.06.2019).

1935), Şâtibî (ö. 790/1388), Süyûtî (ö. 911/1505) ve Şah Veliyyullah Dihlevî (ö. 1176/1762) gibi âlimlerden bahsedilmiştir. Akabinde Hayreddin Karaman'ın mezheplerle ilgili görüşü ele alınmış Kur'an ve Sünnet gibi aslî kaynaklar incelenmiştir. Bu çerçevede Karaman'ın, aslî kaynaklara geleneksel ve yenilikçi yaklaşımlarda bulunduğu ifade edilmiştir. Daha sonra icma, kıyas ve istihsan gibi diğer kaynaklar ele alınmıştır. İkinci bölümde Karaman'ın Hz. Muhammed (s.a.s) zamanındaki fıkha dair anlayışı incelenmiştir. Bu bölümde ayrıca fıkıh, şeriat ve din tanımlarına açıklık getirilmiştir. Üçüncü bölüm Hayreddin Karaman'ın fıkıh gelişimindeki görüşleri zikredilmektedir. Dört halife dönemi, sahabenin ictihad ve ihtilafları, Emevî dönemi ve fıkıh çalışmaları, ayrıca hadis kaynaklarının tedvîn edilmesi ve Abbasiler dönemi konu edilmiştir. İslâmi bilimlerin gelişmesiyle beraber fıkıh mezheplerinin ortaya çıkması ve Mecelle'nin oluşumunda bu bölümde söz konusu edilmiştir. Dördüncü bölümde Türkiye'de din-dünya, devlet-laiklik ilişkisi ele alınmıştır. Akabinde, Karaman'ın ele aldığı bioetik alanına dair meseleler incelenmektedir. Gen tekniği, klonlama, beyin ölümü ve organ nakli bu kapsamda yer almaktadır. Daha sonra İslam ekonomisine ait bazı konular ele alınmıştır.

7. Mouez Khalfaoui/ Bülent Uçar (Hrsg.), *Islamisches Recht in Theorie und Praxis- Neue Ansätze zu aktuellen und klassischen islamischen Rechtsdebatten*²⁵

Bu eser, 2013 yılının ocak ayında Osnabrück ve Tübingen üniversitesi İlahiyat fakültelerinin ortak çalışmalarıyla düzenlenmiş bir sempozyum çalışmasının kitaplaştırılmış versiyonudur. Teori ve Pratikte İslam Hukuku başlıklı sempozyumda sunulan konular bu eserde bir araya getirilmiştir. Toplam 200 sayfadan oluşan bu eser Osnabrück İslam Araştırmaları Serisinin (Reihe für Osnabrücker Islamstudien) yirmi birinci sayısıdır.

Söz konusu eser üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde İslam hukuku tarihi ve Makâsîdü'ş-şerîa ile ilgili makaleler yer almaktadır. İkinci bölümde İslam

²⁵ Mouez Khalfaoui/ Bülent Uçar (Hrsg.), *Teori ve Pratikte İslam Hukuku- Güncel ve Klasik İslam Hukuk Tartışmalarına Dair Yeni Çözümler*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2016, Reihe für Osnabrücker Islamstudien, Band 21.

hukukunun uygulamasına yönelik konular ele alınmaktadır. Üçüncü bölümdeyse Şâtibi'nin (ö. 790/1388) *el- Muvâfakâtı* ve Allâl el- Fâsi'nin (1910-1974) *Makâsîdü'ş-şerîati'l-İslâmiyye ve mekârimuhâ* isimli eserlerinden Almanca tercüme yapılmıştır.²⁶

İlk bölümün birinci makalesi Mouez Khalfaoui'nin²⁷, *Orientalismus und das Islamische Recht: Debatten über den Ursprung und das Wesen des Islamischen Rechts* isimli çalışmasıyla başlamaktadır. Khalfaoui, oryantalistlerin İslam hukuku araştırmalarında takip ettikleri yöntemlerden bahsetmektedir. İslam hukukunun İslam kültürü ve Doğu Müslümanları hakkında önemli bilgi kaynağı olarak kabul edilebileceğini belirtmektedir. Ayrıca yazar, 19. yy ortalarından günümüze kadar Batının İslam hukuku alanındaki araştırmalarını incelemiştir. Bu incelemesinin ardından Khalfaoui, Batılı araştırmacıların İslam hukuku çalışmalarında önemsedikleri iki noktaya işaret etmektedir. Bunlar, bilgiye yönelik ilgi ve kaynaklardan oluşmaktadır. Khalfaoui, incelemesi sonrasında, Batının 19. yy ortalarından sonra İslam hukuku alanında yaptığı araştırmalarda oldukça etkili bir değişim gösterdiğini ifade etmektedir. Yazar, zamanla Batılı araştırmacılarının İslam hukukunun ana kaynaklarına ulaştıklarını söylemektedir. Müellif, özellikle ikinci dünya savaşından sonra yapılan araştırmaları Joseph Schacht (1902-1969) devri olarak nitелеmektedir. Daha sonra Khalfaoui Schacht'ın haleflerinin ve tenkitçilerinin ne kadar etkili olduklarından bahsetmektedir. Son olarak yazar, Avrupa ülkelerinde İlahiyat bilim dalının oluşumu hakkında bilgi vermekle beraber bu oluşumun farklı perspektifler getirdiğini ve İslam hukuku araştırmalarına yönelik bir kapı açtığını ifade etmektedir²⁸.

²⁶ Mouez Khalfaoui/ Bülent Uçar (Hrsg.), *Islamisches Recht in Theorie und Praxis- Neue Ansätze zu aktuellen und klassischen islamischen Rechtsdebatten*, Peter Lang Edition, Frankfurt am Main 2016, Reihe für Osnabrücker Islamstudien, Band 21, s. 11- 12.

²⁷ Mouez Khalfaoui, Tunus'ta İslam bilimleri ve İlahiyat alanında lisans eğitimini tamamlamıştır. 2008 yılında Erfurt üniversitesinde doktora sınavını yapmıştır. 2012 yılından bu yana Tübingen'in Eberhard Karls üniversitesinde İslam hukuku alanında kürsü sahibidir. İslam hukuku, çalışma ahlakı ve Avrupadaki azınlıklar Khalfaoui'nin çalışma alanı konularıdır. Aynı zamanda Avrupa ve İslam dünyasında siyasi ve sosyal danışman olarak hizmet vermektedir. Bkz., Mouez Khalfaoui/ Bülent Uçar (Hrsg.), *a.g.e.*, (Arka Kapak).

²⁸ Mouez Khalfaoui/ Bülent Uçar (Hrsg.), *a.g.e.*, s. 12.

İlk bölümün ikinci makalesi Bülent Uçar'ın²⁹ *Insidâd bâb el- igtihâd: Einige Notizen zum Verhältnis von igtihâd und taqlid* ismini taşımaktadır. Uçar, makalesinde geçmişte ve gelecekteki İslam hukuku normları hakkında yapılan tartışmalardan bahsetmektedir. Müellif, bu tartışmalar arasında İslam âlimlerinin geçmişteki âlimlerin görüşlerini onarma veya tamamen reddetme konusunu incelemiştir. Uçar'a göre, İslam Hukuk kuralları Müslümanların hayatında önemli bir rol oynamaktadır. Böylelikle, modern yaşam tarzına uygun çözümlerin nasıl getirilebileceği sorgulanmaktadır. Uçar, farklı gruplara mensup olan Müslümanların İslam hukuku kurallarının günümüzde uygulanmasına yönelik ortak bir çözüm yolu bulamadıklarını ifade etmektedir.³⁰

Akabinde Ruggero Vimercati Sanseverino'nun³¹ *Wer dem Gesandten gehorcht, der gehorcht damit in der Tat Gott'- Die theologischen Grundlagen der normativen Autorität des Propheten im sunnitischen Denken* isimli makalesi yer almaktadır. Sanseverino, hadisin ve Peygamber'in (s.a.s) İslam hukukunda önemini incelemektedir. Peygamberin geleneğinin İslam hukukunda önemli bir yer teşkil ettiğini ifade ederek hadislerle Kur'an arasındaki bağlamı incelemektedir. Sanseverino bu araştırmasında Kâdî İyâz'ın *eş- Şifâ*'sını inceleyerek Peygamber'in (s.a.s) şemâili, konumunu ve masumiyetini ele almaktadır. Böylelikle yazar, Peygamber'in (s.a.s) otoritesinin sunni düşüncedeki temellerini araştırmıştır. Bu bölümün son kısmında, Mohammed Nekroumi'nin³² *Ansätze hermeneutischen*

²⁹ Bülent Uçar, 1977 doğumlu İslam bilimcisidir. Bochum üniversitesinde Hukuk Bilimi (Rechtswissenschaft) okumuştur. Daha sonra Bonn üniversitesinde İslam bilimlerini (Islamwissenschaft) eğitimi aldıktan sonra doktorasını aynı üniversitede tamamlamıştır. 2008 yılında doçentliğini Erlangen-Nürnberg üniversitesinde elde etmiştir. Osnabrück üniversitesinde İslam din eğitimi bilimi (Islamische Religionspaedagogik) profesörlüğü yapmıştır. 2008-2012 yılları arasında Kültürlerarası İslam Araştırmaları Merkezi'nde (Zentrum für Interkulturelle Islamstudien) başkanlık yapmıştır. 2010-2013 yılında İslam konferansı üyesi olmuştur. 2012 yılından bu yana Osnabrück üniversitesi İlahiyat İslam İlahiyatı Enstitüsünde müdür olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. 2012 yılından beri Avicenna Talebeler Kuruluşu'nun (Avicenna Studienwerk: Özellikle derslerinde başarılı olan Müslüman üniversite talebelerini veya doktora yapanları maddi açıdan destekleyen bir kuruluştur.) kurucusu, yöneticisi ve üyesidir.

³⁰ Mouez Khalfaoui/ Bülent Uçar (Hrsg.), *a.g.e.*, s. 12- 13.

³¹ Ruggero Vimercati Sanseverino, 2012 yılında Fransa'da Aix- Marseille üniversitesinde doktorasını tamamlamıştır. 2013 yılından beri Tübingen üniversitesi İlahiyat fakültesinde araştırmacı olarak faaliyet göstermektedir. Çalışma alanı teolojik, manevi ve felsefi açıdan İslam peygamber bilimi (Prophetologie) ve hadis ilmini kapsamaktadır. Bkz., Mouez Khalfaoui/ Bülent Uçar (Hrsg.), *a.g.e.*, (Arka Kapak).

³² Muhammed Nekroumi, Fas üniversitesi ve Fransa'da Aixen- Provence üniversitesinde dil bilimleri eğitimi tamamlamıştır. Doktorasından sonra Bonn üniversitesi ve Berlin Freie üniversitesinde

Denkens in Šâtibîs- Maqâsid- Theorie. Grundfragen einer modernen Relektüre isimli yazısı yer almaktadır. Nekroumi, 20. yy'dan bu yana güncel olan İslam hukukunun yenilenmesi konusunu Makâsidü'ş şerîayı inceleyerek açıklamaya çalışmaktadır. Bunu Nekroumi Şâtibi'nin (ö. 790/1388) *el- Muvâfakâtı* ve Allâl el- Fâsi'nin (1910-1974) *Makâsidü'ş-şerîati'l-İslâmiyye ve mekârimuhâ* isimli eserlerinden örnekler göstermektedir. Bu inceleme kapsamında yazar, *Makâsidü'ş-şerîa'nın* tarihini analiz etmiş ve Makâsidü'ş- şeria'nın oluşumu ve gelişmesi hakkında bilgi vermiştir. Ayrıca vahiy ve akıl ilişkisini Şâtibi'nin makâsid düşüncesini ele alarak açıklamaya çalışmıştır.³³

İkinci bölüm İslam hukuku uygulamasına yönelik konular içermektedir. Öncelikle Benjamin Jokisch'in³⁴ *Iğmā' und Globalisierung- Praktikabilität und Wandelbarkeit des islamischen Konsensusprinzips in der Gegenwart* adındaki makalesinden yer almaktadır. Globalleşme süreciyle birlikte İslam hukukunun üçüncü delili kabul edilen icmâdan günümüzde nasıl yararlanılabileceği sorusu Jokisch tarafından incelenmektedir. Muhammed Abduh, Muhammed İkbâl ve Kemal Farukî'nin bu kapsamdaki görüşleri müellif tarafından ele alınmaktadır. Ayrıca Jokisch, Avrupa Fetva Konsili (European Fatwa Council) ve Müslüman Dünya Cemiyeti (Liga der muslimischen Welt) gibi fıkıh forumlarının bu durumu nasıl karşıladıklarından veya ne gibi çözümler getirebildiklerinden bahsetmektedir.³⁵

Bir sonraki makale İbrahim Salama'ya³⁶ ait olup *Moderne medizinische Beweisführung und ihre Relevanz für die Normenlehre* adını taşımaktadır. Yazar, tıbbî incelemelerinin İslam hukuku için delil teşkil edip edemeyeceğini sorgulamaktadır. Salama öncelikle, İslam hukukundaki delil yöntemini açıklayarak bu yöntemin hukukî açıdan önemini ele almaktadır. Daha sonra delil yönteminin günümüzdeki

İslam hukuku alanında görev yapmıştır. Akabinde Tübingen İlahiyat fakültesinde Makâsidü'ş-şerîat ile ilgili bir araştırma projesine katkı sağlamıştır. Şu an Erlangen üniversitesinde kürsü sahibidir. Bkz. Mouez Khalfaoui/ Bülent Uçar (Hrsg.), *a.g.e.* (Arka Kapak)

³³ Mouez Khalfaoui/ Bülent Uçar (Hrsg.), *a.g.e.*, s. 13- 14.

³⁴ Benjamin Jokisch, 1994 yılında doktorasını tamamladıktan sonra 2005 yılında Hamburg üniversitesi İslam bilimler fakültesinde doçentliğini elde etmiştir. Şuan Belin Freie üniversitesinde faaliyet göstermektedir. Bkz. *a.g.e.* (Arka Kapak)

³⁵ Mouez Khalfaoui/ Bülent Uçar (Hrsg.), *a.g.e.*, s. 14- 15.

³⁶ İbrahim Salama, 2010 yılında Leipzig üniversitesinde doktorasını yapmıştır. 2012 yılından beri Osnabrück üniversitesinde çalışmaktadır. Bkz. *a.g.e.*, (Arka Kapak)

ugulamasından bahsetmektedir. Salama, günümüzde bilimsel buluşlar veya gelişen teknolojiler sayesinde mahkeme davalarında kullanarak farklı sonuçlar elde edilebileceğini vurgulamaktadır.³⁷

Eserin üçüncü ve son kısmında Şâtibi'nin (ö. 790/1388) *el- Muvâfakât*'ından bir bölümü Jens Bakker ve Allâl el- Fâsi'nin (1910-1974) *Makâsıdü's-şerîati'l-İslâmiyye ve mekârimuhâ* isimli eserinden bir bölümü Hala Fouad- Sindlinger Almancaya tercüme etmiştir.³⁸

8. Hakkı Arslan, *Juridische Hermeneutik («uşûl al-fîqh») der hanafîtischen Rechtsschule am Beispiel des «uşûl al-fîqh»-Werks «Mirqât al-wuşûl ilâ 'ilm al-uşûl» von Mulla Husraw (gest. 885/1480)*³⁹

Söz konusu eser Hakkı Arslan⁴⁰ tarafından 2016 yılında telif edilmiş bir doktora çalışmasıdır. Arslan'ın danışmanlığı Prof. Dr. Abdurrahim Kozalı ve Dr. Benjamin Jokisch tarafından yapılmış olup bu eser 289 sayfadan oluşmaktadır.

Bu çalışma Molla Hüsrev'in usûl-i fıkha dair eserinin değerlendirilmesidir. Mirqâtü'l-vuşûl isimli çalışma, klasik bir usûl eseri olarak ele alınarak bu eser üzerinden usûl-i fıkıh ilminin osmanlı dönemindeki tarihî gelişim süreci incelenmiştir. Yazara göre, bu döneme özgü olarak yapılan araştırmalar daha çok dil ve gramer bilgisi kapsamında incelenmeye alınmıştır. Molla Hüsrev, çalışmasının yüzde altmışını dil bilgisine ait konulara ayırmıştır. Bu çalışmanın esas konusu da dil bilgisiyle ilgili yapılan çalışmalara yöneliktir. Müellif böylelikle geleneksel usûl-i fıkıh ilmine dair Almanca literatüre katkı sağlamıştır.

³⁷ Mouez Khalifaoui/ Bülent Uçar (Hrsg.), *a.g.e.*, s. 15

³⁸ *a.g.e.*, s. 16

³⁹ Hakkı Arslan, *Molla Hüsrev'in Mirqâtü'l-vuşûl ilâ 'ilmi'l-uşûl Eserinde Hanefî Mezhebine Göre Usûl-i Fıkıh*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2016, Reihe für Osnabrücker Islamstudien, Band 25.

⁴⁰ Hakkı Arslan, Frankfurt am Main'da bulunan Goethe üniversitesinde İslâmî, Yahudî ve Hristiyan Din Bilimleri eğitimi almıştır. 2019 yılında yüksek lisansını Pezdevî'nin usûl-i fıkıh eseriyle ilgili tamamlamıştır. Akabinde doktorasını Molla Hüsrev'in usûl-i fıkıh çalışmasıyla ilgili yapmıştır. Araştırmaları ağırlıklı olarak usûl-i fıkıh alanını kapsamaktadır. Arslan, Osnabrück üniversitesinde faaliyetlerini sürdürmektedir. https://www.islamische-theologie.uni-osnabrueck.de/personal/postdocs/dr_hakki_arslan.html (16.06.2019).

9. *Souheil Thabti, Die Anwendung der «maqāsid aš- šārīa» im Islamic Banking in Deutschland⁴¹*

Elimizdeki eser 2017 yılında doktora tezi olarak Osnabrück üniversitesinde kabul edilmiştir. Eser, Souheil Thabti'ye⁴² ait olup danışmalığı Prof. Dr. Abdurrahim Kozalı tarafından yapılmıştır.⁴³ Toplam 269 sayfadan oluşan eserde 300'e yakın kaynak kullanılmıştır.

Bu doktora çalışması öncelikle İslam'a uygun bir bankacılık sisteminin nasıl kurulduğunu ve şimdiki hukuk sistemlerinde nasıl anlaşılması gerektiğini incelemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca mer'i sayılan hukuk sistemi içerisinde bu şerî sistemin uygulanabilirliği araştırılmaktadır.

Eser toplam beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde yazar öncelikle, bu eser çerçevesinde ele alınan problemler, çalışmanın arka planı ve amacını konu edinmiştir. Akabinde müellif, İslam bankası ve İslamî bankacılık arasındaki terim farkını incelemiştir. İkinci bölümde Thabti, şeriatın finans sistemindeki amaçları ele almıştır. Makâsîdü'ş-şerîa terimine açıklık getirmekle beraber bu bağlamda kişinin bu amaçları uygulamadaki rolünü incelemiştir. Yazar, makâsîd öğretisinin Şatibî'nin *el-Muvâfakât* isimli eserine dayandığını söylemektedir. Üçüncü bölümde müellif, İslamî bankacılığını, Alman Hukuk sistemi çerçevesinde incelemiştir. Öncelikle Alman devletinde bulunan bankaların temel şartlarından bahsedilir. Daha sonra müellif, ikinci bölümde elde edilen tanımları kullanarak İslamî bankacılığın yapısı sunmuştur. Thabti daha sonra, İslamî bankacılıkta takip edilen sistemin olumlu sonuçlar getirip getirmeyeceği konusunu ele almaktadır. Dördüncü bölümde müellif İslamî bankacılık ve kredi işlemleri ile ilgili bilgi sunmaktadır. İslam bankalarında teori ve pratikte uygulanan mudârebe veya murâbaha gibi çeşitli akitler tanıtılmaktadır. Son olarak,

⁴¹ Souheil Thabti, *Almanya'da İslami Bankacılığı Konusunda Makâsîdü'ş-Şerianın Uygulanması*, Peter Lang Verlag, Berlin 2018, Reihe für Osnabrücker Islamstudien, Band 30.

⁴² Souheil Thabti, Göttingen Georg-August üniversitesinde Arap Dili Edebiyatı, İslam bilimleri ve Hukuk Bilimleri alanında eğitim almıştır. Osnabrück üniversitesinde 2012-2014 yılları arasında öğretim görevlisi olarak faaliyette bulunmuştur. Zertifikalı İslam ekonomistidir.

⁴³ Thabti, Souheil, *Die Anwendung der «maqāsid aš- šārīa» im Islamic Banking in Deutschland*, Peter Lang Verlag, Berlin 2018, s. 7.

müellif çalışma sonrası İslamî bankacılıkla ilgili elde edilen bilgi ve çözümler çerçevesinde bir özet ve yasa teklifi yaparak eseri sonlandırmıştır.⁴⁴

**B. LEİPZİG ŞARK ARAŞTIRMALARI YAZILARI⁴⁵- LEIPZIGER
BEITRÄGE ZUR ORIENTFORSCHUNG, HERAUSGEBER VON HANS-
GEORG EBERT BEGRÜNDET VON GÜNTER BARTHEL⁴⁶**

Leipzig Şark Araştırmaları Yazıları (Leipziger Beiträge zur Orientforschung), İslam dünyasının geçmişte ve günümüzdeki konu ve problemlerini kapsayan bir seri çalışmasıdır. Farklı disiplin, yöntem ve bölgeler ele alınmıştır. Hukukî, tarihsel, dini, kültürel, dilsel, siyasi, sosyo-ekonomik sorulara yönelik cevapları içermektedir. Seri toplam 38 eserden oluşmaktadır. Seriyeye dahil olan 20 eser İslam hukukuyla ilgilidir. Araştırmamız esnasında sadece dokuz tane İslam hukuku eserine ulaşabildik. Leipzig

⁴⁴ Thabti, *a.g.e.*, s. 29-31

⁴⁵ Seriyeye dahil olup da ulaşamadığımız eserler:

1. Ahmed Gad Makhlof, *Das Konzept des kollektiven «iğtihād» und seine Umsetzungsformen, Analyse der Organisation und Arbeitsweise islamischer Rechtsakademien*, Berlin, 2018, Band 38
2. Irene Schneider and Thoralf Hanstein, *Beiträge zum Islamischen Recht XI*, Frankfurt am Main, 2016, Band 34
3. Hans-Georg Ebert, *Beiträge zum Islamischen Recht X*, Frankfurt am Main, 2015, Band 33
4. Bruno Menhofer und Dirk Otto, *Recht nach dem Arabischen Frühling- Beiträge zum islamischen Recht IX*, Band 32, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien, 2014
5. Martin Heckel, *Rechtstransfer- Beiträge zum islamischen Recht VIII*, Frankfurt am Main, 2011, Band 29
6. Hans-Georg Ebert und Assem Heffny, *Der Islam und die Grundlage der Herrschaft*, Frankfurt am Main, 2010, Band 24
7. Hans-Georg Ebert und Thoralf Hanstein, *Beiträge zum Islamischen Recht VI*, Frankfurt am Main, 2007, Band 21
8. Irene Schneider and Thoralf Hanstein, *Beiträge zum Islamischen Recht V*, Frankfurt am Main, 2006, Band 19
9. Hans- Georg Ebert, *Das Erbrecht arabischer Länder*, Frankfurt am Main 2004, Band 14
10. Thoralf Hanstein, *Islamisches Recht und Nationales Recht – Teil 1/ Teil 2, Eine Untersuchung zum Einfluß des Islamischen Rechts auf die Entwicklung des modernen Familienrechts am Beispiel Indonesiens*, Frankfurt am Main 2002, Band 11
11. Hans- Georg Ebert, *Das Personalstatut arabischer Länder, Problemfelder, Methoden, Perspektiven- Ein Beitrag zum Diskurs über Theorie und Praxis des Islamischen Rechts*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 1996, Band 7

<https://www.peterlang.com/view/serial/LBO> (06.07.2018)

⁴⁶ Günter Barthel, 1941 Erfurt doğumludur. 1959- 1963 yılları arasında Leipzig Karl- Marx üniversitesinde endüstri ekonomisi bilimi, ekonomi tarihi ve oryantalistik eğitimini tamamlamıştır. 1966'da Leipzig üniversitesinde ekonomi tarihi alanında doktorasını yapmıştır. 1970 yılında doçentliğini Kuzey Afrika ve yakın doğu ülkelerinde endüstri ve nüfus alanında tamamlamıştır. https://research.uni-leipzig.de/catalogus-professorum-lipsiensium/leipzig/Barthel_1824.pdf, (01.12.2018)

Şark Araştırmalarının editörlüğü Hans- Georg Ebert ve Günter Barthel tarafından yapılmıştır.

1. Hans- Georg Ebert (Hrsg.), *Beiträge zum Islamischen Recht*⁴⁷

Söz konusu eser 1999 yılında Leipzig’te Arap ve İslam Hukuku Derneği⁴⁸ (Gesellschaft für Arabisches und Islamisches Recht e.v.) tarafından yıllık düzenlenen toplantılardaki İslam hukukuyla ilgili sunumlardan oluşmaktadır. Bu yazılar Prof. Dr. Ernst Klingmüller⁴⁹ anısına düzenlenmiştir. Toplantı İslam Hukukuyla ilgili konuları içermektedir. Daha sonra toplantıda konu edilen yazılar *İslam Hukuku Yazıları* isminde bir eser olarak telif edilmiştir.⁵⁰ Kitap, İslam hukukuyla ilgili toplam yedi makale ve 134 sayfadan oluşmaktadır.

Elimizde bulunan eser daha çok İslam hukuku uygulamalarındaki teorik ve pratik problemleri ele almaktadır. Medeni ve ticaret hukukuyla ilgili sorunların yanında aile hukuku, neseb hukuku ve miras hukuku konuları incelenmektedir. Müellifler inceledikleri konularda özellikle İslam hukukunun esnekliği ve gelişebilirliğini vurgulamaktadırlar.⁵¹

⁴⁷ Hans- Georg Ebert (Hrsg.), *İslam Hukuku Yazıları*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2000, Band 9.

⁴⁸ Arap ve İslam hukuku Derneği (Gesellschaft für Arabisches und Islamisches Recht): Bu dernek 1989 yılında Prof. Dr. Ernst Klingmüller’nin başkanlığı altında kurulmuştur. Yakın doğu ülkelerinin hukukî sistem ve uygulamalarını anlama amacını hedeflemektedir. Bkz, Ebert, Hans-Georg, *Beiträge zum Islamischen Recht*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2000, Band 9, (Giriş Bölümü)

⁴⁹ Ernst Klingmüller, 1914 Berlin doğumludur. Hukuk ve İslam bilimleri alanında lisans eğitimini tamamlamıştır. Arapça, İbranice ve Süryanice dillerine vakıftır. Berlin üniversitesinde hukuk bilimi ve oryantalizm eğitimi almıştır. 22 yaşında doktor unvanını elde etmiştir. Berlin üniversitesinde doçentliğini elde etmiştir. Köln hukuk bilimi fakültesinde sigorta hukuku, medeni hukuk ve ekonomi hukuku profesörü olmuştur. İslam hukuku alanında önemli eserler yayımlamıştır. Bunlardan bazıları: *İslam hukukunun Meşruiyet Düşüncesi (Legalitätsgedanken im islamischen Recht (1962))*, *Hukukî Geleneklerin İslam Hukukunda Oluşumu ve Değişimi. (Die Entstehung und Wandlung rechtlicher Traditionen im islamischen Recht (1980))*, *İslam’ın Erken Dönemlerindeki Kütüphaneler Ve Hukuk Bilimi (Die frühislamischen Bibliotheken und die Jurisprudenz (1985))*, *İslam Hukukunda Döllemenin Değerlendirilmesi (Bewertung der Fertilisation im islamischen Recht (1995))*. Hayatının sonuna kadar Hukuk ve İslam hukuku alanında birçok araştırmalar yapan Klingmüller, 2006 yılında Köln’de hayatını kaybetmiştir. <http://www.versicherungrecht.jura.uni-koeln.de/15959.html>, (05.07.2019)

⁵⁰ Ebert, *Beiträge zum Islamischen Recht*, a.g.e., (Önsöz)

⁵¹ a.g.e., (Arka Kapak)

İlk olarak Prof. Dr. Holger Preißler'in⁵² *Studien zum islamischen Recht in Leipzig* isimli yazısı yer almaktadır. Preißler bu makalesinde, Leipzig'te yapılan İslam hukuku çalışmalarından bahsetmektedir. Akabinde Prof. Dr. Hilmar Krüger'in⁵³ *Neues Handelsrecht in Ägypten* isimli makalesinde. Mısır'da yeni inşa edilen ticaret hukuku hakkında bilgi vermektedir. Üçüncü olarak RA Dr. Kilian Bälz⁵⁴ *Das islamische Recht als Grundlage arabischer Rechtseinheit* adındaki makalesine yer verilmiştir. Dördüncü olarak RA Dr. Holger Jung'in⁵⁵ *Der arabische internationale ordre public als Einfallstor für islamisches Recht* isimli yazısına yer verilmiştir. Jung, Arap international ordre publici⁵⁶ İslam hukuku çerçevesinde araştırmıştır. Beşinci sırada avukat olan RA Jürgen Rieck'in⁵⁷ *Die Rolle des Islam bei Eheverträgen mit einem nichtmoslemischen Ehepartner* yazısı yer almaktadır. Rieck'in konusu gayrimüslim biriyle gerçekleşecek olan evlilik için İslam hukukunda evlilik akitlerini incelemek olmuştur. Bundan sonra RA Dr. Fritz- René Grabau⁵⁸ ve Jürgen Hennecka'nın⁵⁹ *Die Verteilung der elterlichen Sorge nach islamischem Recht* isimli araştırmalarına yer verilmiştir. Yazı, İslam hukukunda ebeveyleerin çocuklarına ait olan bakım veya koruma görevinin dağılımı hakkında bilgi sunmaktadır. Yedinci ve son olarak Prof.

⁵² Holger Preißler, 1943 yılında Sachsen eyaletinin Altmitweida köyünde doğmuştur. Alman İslam bilimcisi ve dinler tarihçisidir. Leipzig üniversitesinin dinler bilimi enstitüsünde faaliyet göstermiştir. 2006 yılında Leipzig'te hayatını kaybetmiştir. http://www.wikizero.net/index.php?q=aHR0cHM6Ly9kZS53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvS_G9sZ2VyX1ByZWnDn2xlcg, (02.12.2018)

⁵³ Hilmar Krüger: Hukuk ve İslam bilimleri eğitimi tamamlamıştır. Köln, Londra ve İstanbul'da doğu dilleri eğitimi almıştır. 1976 yılında doktorasını Köln'de yapmış hukuk bilimi fakültesinde hoca olarak faaliyet vermiştir. <http://tdav.eu/de/uyeler/prof-dr-hilmar-krueger/> (02.12.2018)

⁵⁴ Kilian Bälz, 1969 Tübingen doğumludur. Avukat olarak faaliyet göstermektedir. Freiburg, Şam ve Berlin üniversitelerinde eğitim almıştır. Kahire'deki Amerikan üniversitesinde Orta Doğu araştırmaları alanında diplomasını elde etmiştir. Ekonomi hukuku alanında Frankfurt üniversitesinde asistan profesör olarak görev yapmıştır. Bälz uzmanlığını, Orta Doğu işletme hukuku, ekonomiyle beraber İslam ekonomisi, kamu reklamcılık ve yenilenebilir enerji alanlarında tamamlamıştır. <http://www.disarb.org/de/0/mitglieder/selbstdarstellung/kilian-b%C3%A4lz-id14>, (02.12.2018)

⁵⁵ Holger Jung, 1953 Hamburg doğumludur. Hamburg ve Münih üniversitelerinde hukuk lisans eğitimi tamamlamıştır. Hukukçu ve yazar olmakla beraber Almanya'da önde gelen reklamcılık firmasının (Jung von Matt) kurucusudur. <http://www.whoswho.de/bio/holger-jung.html>, (02.12.2018)

⁵⁶ Ordre public, Fransızca, kamusal düzen anlamını taşımaktadır. Ülkeye ait toplumsal değerlerin esasını oluşturan ve düzenleyen hukuktur. Ülkeye ait bir anayasa maddesine aykırı yabancı bir hukuk kuralı uygulaması veya kararını engellemektedir. <http://www.wikizero.biz/index.php?q=aHR0cHM6Ly9kZS53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvT3JkcmVfcHVibGljXyhEZXV0c2NobGFuZCk> (05.07.2019)

⁵⁷ Jürgen Rieck, Münih'te avukat olarak faaliyet göstermektedir.

⁵⁸ Fritz- René Grabau, Frankfurt'ta avukat olarak görev yapmaktadır.

⁵⁹ Jürgen Hennecka, Ekonomi hukuku bilimcisidir.

Dr. Hans- Georg Ebert'in *Rechtsfortbildung und Umgehung der gesetzlichen islamischen Erbfolge in arabischen Ländern* isimli makalesi yer almaktadır. Ebert Arap ülkelerindeki miras hukuku ile ilgili bir yazı paylaşmıştır.

2. *Hans- Georg Ebert⁶⁰, Thoralf Hanstein (Hrsg.)⁶¹, Beiträge zum Islamischen Recht II⁶²*

Söz konusu eser, Arap ve İslam Hukuku Derneği (Gesellschaft für Arabisches und Islamisches Recht e.V.) tarafından Münih'te düzenlenen yıllık hukuk toplantısı ve 2002 yılında Mannheim'da gerçekleşen Arap ve İslam hukuku bilgilendirme seminerinde sunulan konuşmalardan oluşmaktadır. Eser 213 sayfa ve oniki makaleden oluşmaktadır. Makalelerin yalnızca dördü İslam hukukuyla ilgili dir. Diğer makaleler Arap ülkelerinin hukuk sistemi ve uygulamalarıyla bağlantılıdır.

Eser üç bölüme ayrılmaktadır. İlk olarak İslam hukukunun Almanya'da kamu ve özel hukuka dair problemleri ele alınmaktadır. Müellifler, İslam hukukunun Almanya'da uygulanmasına dair araştırmalar yapmaktadırlar. İkinci bölüm, Arap ülkelerinin mülkiyeti hakkında bilgi vermektedir. Özellikle Mısır bu kapsamda hukukî açıdan değerlendirilir. Ancak diğer Arap ülkeleri de Mısır hukuku altında değerlendirilmektedirler. Üçüncü bölüm Mannheim'da gerçekleşen toplantıdaki sunumlardan oluşmaktadır⁶³. Bu toplantı daha çok teorik alanda bilgi sahibi olan ve eğitimi için pratik çözümlere karşı ilgi duyan veya üniversite eğitimi alan şahıslara yönelik faydalı sunumlardan oluşmaktadır.⁶⁴

⁶⁰ Hans- Georg Ebert, 1953 Aue doğumludur. Arap dili edebiyatı ve hukuk bilimlerinde lisans eğitimini tamamlamıştır. 1982'de doktorasını ve doçentliğini İslam hukuku alanında yapmıştır. Araştırma amaçlı birçok Kuzey Afrika ve doğu ülkelerine seyahat etmiştir. 1998 yılında Leipzig üniversitesinin oryantalizm enstitüsünde İslam hukuku profesörü olarak faaliyet göstermektedir. Bkz. Hans- Georg Ebert, Thoralf Hanstein (Hrsg.), *Beiträge zum Islamischen Recht II*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2003, Band 12, (Arka Kapak)

⁶¹ Eserin editörlüğü Hans- Georg Ebert ve Thoralf Hanstein tarafından yapılmıştır. Thoralf Hanstein, 1970 Almanya Sonderhausen doğumludur. Leipzig üniversitesinde Arap dili edebiyatı ve işletmecilik alanlarında lisans eğitimini tamamlamıştır. Doktorasını 2001 yılında Endonezya'da İslam hukuku alanında yapmıştır. Bkz. cilt 12 kapak

⁶² Hans- Georg Ebert, Thoralf Hanstein (Hrsg.), *İslam Hukuku Yazıları II*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2003, Band 12.

⁶³ Hans- Georg Ebert, Thoralf Hanstein (Hrsg.), Band 12, *a.g.e.*, s. 5

⁶⁴ *a.g.e.*, (Arka Kapak)

Birinci sunum Prof. Dr. Stefan Muckel'in *Der Islam im öffentlichen Recht* isimli yazısıdır. Makale kamu hukukunda İslam'ın yerini incelemektedir. Akabinde Prof. Dr. Mathias Rohe ve tarafından sunulan *Der Islam und deutsches Recht* başlıklı yazı yer almaktadır. Rohe, Alman hukukuyla İslam hukuku hakkında bir inceleme yapmaktadır. Üçüncü makale *Shariafonds in Deutschland* konusuyla Kilian Bälz'e aittir. Makale, Almanya'da şeriat fonları başlıklı bir çalışma olup İslamî değerlerin sermaye yatırım hukuku tarafından korunup korunmadığını incelemektedir. Son olarak Herbert L. Müller *Ehrenmorde und Taqiya* isimli bir yazıdır. Müller töre cinayetleri ve takıyye hakkında bilgi vermektedir. Müller ayrıca, İslam ülkelerinden gelen göçmenler bağlamında vuku bulan olumsuz olaylara yönelik öneride bulunmaktadır.⁶⁵

3. *Hans- Georg Ebert, Thoralf Hanstein (Hrsg.)⁶⁶, Beiträge zum Islamischen Recht III⁶⁷*

Elimizdeki eser Arap ve İslam Hukuku Derneği (Gesellschaft für Arabisches und Islamisches Recht e.V.) tarafından Erlangen'de 2002 yılının Ekim ayında düzenlenen ve iki günlük bir toplantıdaki sunumlardan oluşmaktadır. Toplantıda yer alan sunumların sadece bazıları kitaba dâhil edilmiştir. Toplantının açılışı ve yönetimi Prof. Dr. Mathias Rohe⁶⁸ ve Prof. Dr. Ernst Klingmüller⁶⁹ tarafından yapılmıştır. Eser toplam 240 sayfa ve sekiz makaleden oluşmaktadır.

Söz konusu eser üç bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümü fetva tarihi, prensipleri, özellikleri ve fetvanın günümüzdeki öneminden bahsetmektedir. Günümüzde gelişen teknolojinin İslam hukuku açısından önemi ve hukukî açıdan sağladığı kolaylıklar vurgulanmaktadır. Böylelikle fetvaların İslam ülkeleri dâhilinde ve haricinde ulaşılabilir hâle geldiği ifade edilir. Ancak aynı zamanda fetvalara tenkitçi yaklaşımlarda bulunulmakta olduğu da dillendirilmektedir. İkinci bölüm Pakistan'ın gelişmesi hukukî ve siyasî açıdan değerlendirilmiştir. Müellifler bu bölümde, İslam hukukunun karmaşıklıkları ve esnekliklerinden bahsetmektedirler. Üçüncü ve son

⁶⁵ Hans- Georg Ebert, Thoralf Hanstein (Hrsg.), *a.g.e.*, s. 7.

⁶⁶ Thoralf Hanstein, bkz., dipnot s. 23.

⁶⁷ Hans- Georg Ebert, Thoralf Hanstein (Hrsg.), *İslam Hukuku Yazıları III*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2003, Band 13.

⁶⁸ Mathias Rohe, bkz., dipnot s. 123.

⁶⁹ Ernst Klingmüller, bkz., dipnot s. 21.

bölümde Arapça ve İngilizce dillerinde manevi mülkiyet hakkında bilgi sunulmaktadır.⁷⁰

İlk olarak, Prof. Dr. Hilmar Krüger'in⁷¹ *Grundprobleme des islamischen fetwa-Wesens* başlıklı makale yer almaktadır. Krüger İslam'da fetva oluşumunun temel sorunlarını incelemektedir. Ardından, Prof. Dr. Mathias Rohe'nin *Iftā in Europa* isminde bir yazısı takip etmektedir. Avrupa'da fetva başlığını taşımaktadır. Üçüncü olarak Dr. Birgit Krawietz⁷² *Der Prophet Muhammad als Muftī und Muğtahid* konulu yazısı yer almaktadır. Krawietz, Peygamber'in (s.a.s) müftü ve müctehid olarak iki farklı şahsiyetinden bahsetmektedir. Dördüncü sırada Dr. Irene Schneider'in⁷³ *Iftā in der Schia* yani Şia'da fetva vermek hususunu incelemektedir. Akabinde Gordon Hadler, *Modernes politisches iftā am Beispiel von ägyptischen fatawas zu Friedensverträgen mit Israel* adlı makale yer almıştır. Modern siyasi fetvaları kapsayan bu yazı İsrail ile barış anlaşmaları karşısında Mısır'ın verdiği fetvaları araştırmıştır.⁷⁴ Altıncı makale Dr. Dietrich Reetz'e⁷⁵ ait olmakla beraber İslam

⁷⁰ Hans- Georg Ebert, Thoralf Hanstein (Hrsg.), a.g.e., s. 5- 6
Üçüncü bölümde yayımlanan makale, Münih'de 2001 yılında düzenlenen toplantıda sunulmuştur. Böylelikle Leipzig Şark Araştırmaları Yazıları'nın kuruluşundan beri ilk defa bu ciltte Arapça bir makale yayımlanmıştır.

⁷¹ Krüger, bkz. dipnot s. 22.

⁷² Birgit Krawietz, İslam bilimleri profesörüdür. 1990 yılında Berlin Freie üniversitede doktorasını vermiştir. Doktora asistanı olarak Tübingen'de oryantalizm seminerleri vermiştir. Eğitim sürecinde Amerika'da da bir müddet bulunmuştur. Daha sonra İslam bilimleri araştırmaları için Harvard hukuk fakültesinde incelemeler yapmış Orta Doğu araştırmaları için yine Harvard üniversitesinde bulunmuştur. Almanya'da Modern Doğu Merkezinde (Zentrum Moderner Orient) görev yapmıştır. Krawietz, Berlin Freie üniversitesinde profesör olarak faaliyet göstermektedir. <http://www.wikizeroo.net/index.php?q=aHR0cHM6Ly9lbi53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvQmlyZ2l0X0tyYXdpZXR6>, (02.12.2018)

⁷³ Irene Schneider: 1956 Waldkirch doğumludur. Schneider, Göttingen Georg- August üniversitesinde profesör olarak Arap dili edebiyatı ve İslam bilimleri alanında faaliyet göstermektedir. 1989 yılında Tübingen'de doktorasını tamamlamıştır. Doktora çalışmasını edebü'l-kâdi literatürü (adab al-qâdi- Literatur). 1996 yılında Köln üniversitesinde doçentliğini elde etmiştir. Aynı zamanda Köln üniversitesinin oryantalizm seminerlerinde asistan olarak görevde bulunmuştur. Araştırma alanları, İslam hukuku (aile, ceza ve kamu hukuku), hukuk tarihi, Avrupa ve İslam, Müslüman ülkelerinde devlet ve toplum, cinsiyet araştırmaları. <https://www.uni-goettingen.de/de/prof.+dr.+irene+schneider+/65449.html>, (03.12.2018)

⁷⁴ Dr. Martin Lau (Article 2, the objectives resolution and the Islamisation of Pakistan laws) ve Dr. Mohamed H. Loutfi' ye (The protection of intellectual property rights- the view of the Pharos, Islamic Jurisprudents, and Master of Poetry and Literature/ رؤية الفراعنة و حماية حقوق الملكية الفكرية, رؤية الفراعنة و الفقهاء الشرعية الإسلامية و فحول الشعراء و الأدباء) ait olan son iki makele İngilizce ve Arapça olduğu için bunları değerlendirmedik.

⁷⁵ Dietrich Reetz, Leibniz Modern Doğu Merkezi (Leibniz-Zentrum Moderner Orient) kurumuna üye olan araştırmacılarıdır. 2008 yılından beri Berlin üniversitesinde siyaset bilimi (güney Asya) araştırmacısıdır. <http://www.zmo.de/Dietrich/Reetz.html>, (03.12.2018)

hukukuyla doğrudan ilişkili olmadığı için tezimizde yer vermedik. Son iki makale İngilizce ve Arapça olarak Dr. Martin Rau ve Prof. Dr. Mohamed Hossam Loutfi⁷⁶ tarafından yazılmıştır.

4. Silvia Tellenbach⁷⁷, Thoralf Hanstein (Hrsg.)⁷⁸, Beiträge zum Islamischen Recht IV⁷⁹

Söz konusu eser, 2003 yılında Freiburg/Breisgau’da düzenlenen İslam hukuku sempozyumunda sunulan bidirileri içermektedir. Sempozyum Arap ve İslam hukuku Derneği (Gesellschaft für Arabisches und Islamisches Recht e.V.) tarafından desteklenmiştir. Eser toplam 209 sayfa ve sekiz makaleden oluşmaktadır.

Eser iki ana bölüme ayrılmıştır. Biri doğrudan İslam hukukunu ilgilendirirken, diğeri İslam ülkelerindeki İslam hukuku uygulamalarından oluşmaktadır. Bu eser özellikle İran örneğinde incelemede bulunmaktadır.

Eser toplam sekiz makaleden oluşmaktadır. Birinci makale Prof. Dr. Ruud Peters’e ait İngilizce bir makaledir. İkinci yazı Prof. Dr. Baber Johansen’nin⁸⁰ *Zwischen Verfassung, kodifiziertem Recht und šarī’a: Die Apostasie in Gesetzgebung und Rechtssprechung einiger arabischen Staaten* isimli makalesidir. Johansen, bazı Arap ülkeleri örneğinde irtidat meselesini incelemiştir. Araştırmasının sonucu olarak Johansen, irtidat cezasının bir inanç biçimi olmadığını ancak siyasi savaş veya

⁷⁶ Mohammed Hossam Loutfi, 1957 Kahire doğumludur. Kahire üniversitesinin hukuk fakültesinde lisans eğitimini almıştır. Akabinde doktorasını bu alanda Fransa Paris üniversitesinde tamamlamıştır. Arapça, Fransızca, İngilizce, İspanyolca ve Almanca dillerine vakıftır. <https://prabook.com/web/mohamed-hossam.loutfi/3209153>, (03.12.2018)

⁷⁷ Silvia Tellenbach, 1950 Freiburg doğumludur. Göttingen, Tübingen ve Kahire üniversitelerinde Hukuk ve İslam bilimleri lisans eğitimini tamamlamıştır. 1984 yılında doktorasını yapmış ve Freiburg’da bulunan Max- Plank yabancı ve international ceza hukuku enstitüsünde (Max-Plank-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht) Türkiye, İran ve Arap ülkeleri uzmanı olarak faaliyet göstermektedir. Bkz., Silvia Tellenbach, Thoralf Hanstein (Hrsg.), *Beiträge zum Islamischen Recht IV*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2004, Band 15, (Arka Kapak)

⁷⁸ Hanstein, bkz. dipnot s. 23.

⁷⁹ Silvia Tellenbach, Thoralf Hanstein (Hrsg.), *İslam Hukuku Yazıları IV*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2004, Band 15.

⁸⁰ Barber Johansen, 1936 yılı Berlin’de doğmuştur. İslam bilimcisi ve sosyologtur. Berlin Freie üniversitesinde İslam bilimleri, sosyoloji, hukuk ve ekonomi eğitimini tamamlamıştır. Ayrıca Kahire üniversitesinde Arap dili edebiyatı ve tarih eğitimi almıştır. <http://www.wikizeroo.net/index.php?q=aHR0cHM6Ly9kZS53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvQmFiZXJfSm9oYW5zZW4>, (11.12.2018)

amaçların gerçekleşmesi için kullanılan bir araç olduğunu vurgulamaktadır. Üçüncü olarak Silvia Tellenbach'ın *Zur Strafrechtspflege in der islamischen Republik Iran* isimli yazısı yer almaktadır. Tellenbach, İran örneğinde İslam ceza hukuku kurallarının uygulanma şeklini sorgulamaktadır. Akabinde *Das iranische Familienrecht und seine Anwendung im teheraner Familiengericht* isimli yazısıyla Dr. Najma Yassari⁸¹, İran aile hukukudaki yenilikleri incelemektedir. Beşinci sırada Heiko Thoms'un *Nichtmuslimische Minderheiten im iranischen Erbrecht* isimli makalesi gelmektedir. Thoms'da İran örneğinde gayrimüslim şahısların miras hukukundaki yerini araştırmaktadır. Altıncı sunum Dr. Kilian Bälz'e⁸² aittir. *Praxisfragen der Vertragsgestaltung im Deutsch- Iranischen Wirtschaftsverkehr* isimli makalesinde müellif Alman ve İran arasında gerçekleşen ekonomik işlemler hakkında bilgi sunduktan sonra bu çerçevede oluşan sıkıntı ve zorlukların zannedildiği gibi İslam hukukuyla ilişkili olmadığını ifade etmektedir. Yedinci makale İngilizce olarak Dr. Hassan Rezai tarafından sunulmuştur. Sekizinci ve son yazı Hendrik Denker'e ait bir yüksek lisans çalışmasıdır. *Die Wiedereinführung des hul' und die Stärkung der Frauenrechte* isimli makalesinde Denker, Mısır örneğinde kadının bir bedel karşılığında eşini boşama şekli olan hul'u (muhâlea) incelemektedir. Bu boşanma şeklinin kadınların lehine anlamlı bir hukuki gelişme olduğu da vurgulanmaktadır.⁸³

5. Hans- Georg Ebert, Die Qadrî- Pâshâ Kodifikation- Islamisches Personalstatut der hanafitischen Rechtsschule⁸⁴

Söz konusu eser Muhammed Kadri Paşa'nın⁸⁵ *el-Ahkâmü's-şer'iyye fi'l-ahvâli's-şahsiyye* isimli eserinin tercümesidir. Eser Hans- Georg Ebert⁸⁶ tarafından

⁸¹ Yassari, bkz., dipnot s. 128.

⁸² Bälz, bkz., dipnot s.22.

⁸³ Silvia Tellenbach, Thoralf Hanstein (Hrsg.), a.g.e., bkz Önsöz.

⁸⁴ Hans- Georg Ebert, *Kadri Paşa Kodu- Hanefî Mezhebinde İslam Şahıs Hukuku*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2010, Band 23.

⁸⁵ Muhammed Kadri Paşa, 1821 Mısır Mellevî doğumludur. Annesi Mısırlı Babası ise Anadolu kökenlidir. Babası, Mısır'da hâkim ve vergi memurluğu yapmıştır. Kadri Paşa, Mellevî'de bir özel okulda eğitim almıştır. Akabinde Kahire'ye dil kursu eğitimi almak için gitmiştir. Dil kursu eğitimi tamamlandıktan sonra tercüme asistanı olarak faaliyet vermiştir. Daha sonra el- Ezher üniversitesinde İslam hukuku alanında eğitim almaya gayret göstermiştir. <https://islamansiklopedisi.org.tr/muhammed-kadri-pasa> (14.07.2019)

⁸⁶ Ebert, bkz., dipnot s. 23.

Almancaya tercüme edilmiştir. Elimizdeki tercüme eser toplam 215 sayfadan oluşmaktadır.

Eser toplam iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm aile hukuku hükümlerini ikinci bölümse miras hukuku hükümleri düzenlemelerini içermektedir. Birinci bölüm kendi içinde beş kısma (kitab) ayrılmıştır. Birinci kısım evlilik, ikincisi eşler arası karşılıklı hak ve sorumluluklar, akabinde boşanma hukuku, dördüncü olarak nesep beşinci ve son kısım olarak velâyet, ehliyetin sınırlanması, hibe ve vasiyet meseleleri ele alınmıştır. İkinci bölüm genel anlamda miras hukuku meseleleriyle ilgilidir. Mirasın mahiyeti, miras engelleri, miras dağıtımı ve mirasdan men edilme gibi konular ele alınmıştır.

6. Hatem Elliese (Hrsg./ed.), Beiträge zum Islamischen Recht VII- Islam und Menschenrechte/ Islam and Human Rights/ الإسلام وحقوق الإنسان⁸⁷

Elimizdeki eser Arap ve İslam Hukuku Derneği (Gesellschaft für Arabisches und Islamisches Recht e.V.) tarafından 2007 yılı Berlin’de düzenlenmiş olan İslam ve İnsan haklarıyla ilgili sempozyumun mevzularını içermektedir. Eserde Almanca ve İngilizce makaleler bulunmakta olup toplam 557 sayfadan oluşmaktadır.

Eser altı bölümden oluşmaktadır. Öncelikle, giriş bölümünde kitabın editörlüğünü üstlenen Hatem Elliese’nin açılış konuşmaları bulunmakla beraber Mathias Rohe’nin Arap ve İslam hukuku Derneğiyle ilgili son on yılda yapılan çalışmalara dair bir geriye bakış konuşması (Gesellschaft für Arabisches und Islamisches Recht: 10 Jahre Retrospektive) yer almaktadır. İkinci bölüm, İslam hukuku metodolojisi ve Hukuk felsefesi yazıları (Beiträge zur Islamrechtlichen Methodik sowie zur Rechtsphilosophie) başlığı altında dört makale içermektedir. Birinci makale İngilizce olarak Abdullah Ahmad En- Na’im tarafından yapılmıştır. Akabinde Muhammad Kalisch⁸⁸ tarafından *Islam und Menschenrechte:*

⁸⁷ Hatem Elliese (Hrsg./ed.), *İslam Hukuku Yazıları VII- İslam ve İnsan Hakları*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2010, Band 26.

⁸⁸ Muhammad Kalisch, Münster üniversitesinde Dînî Araştırmalar Merkezinde (Zentrum für Religiöse Studien) müdür olarak faaliyet göstermiştir. Hamburg üniversitesinde lisans eğitimini tamamlamıştır. Doktorasını İslam hukuku alanında *İslam hukukunda akıl ve esneklik (Vernunft und Flexibilität der islamischen Rechtsmethodik)* isimli konuyla Darmstadt’da tamamlamıştır. 2002 yılında doçentlik unvanına sahip olmuştur. Doçentlik konusu *Zeydiyyede fıkıh ve usul fıkıh-*

Betrachtungen zum Verhältnis von Religion und Recht isminde bir makale takip etmektedir. Bu makalede Kalisch, öncelikle İslam ve İnsan haklarının uyuşabilirliği sorusunu dillendirdikten sonra bu sorunun bütünüyle ne kadar anlamlı bir soru olduğunu sorgulamaktadır. Üçüncü makale, Assem Hefny'ye⁸⁹ ait olup Hermenötik, tefsir ve İnsan Hakları (*Hermeneutik, Koraninterpretation und Menschenrechte*) konuları çerçevesinde yer almaktadır. Hefny, tefsir ve te'vil terim anlamlarını incelemektedir. Te'vil terimine zamanla yanlış bir anlam yüklenerek arka plana atıldığını vurgulamaktadır. Bunun yanında müellif, nuzul sebebi ve icihad uygulamalarının günümüz Kur'an tefsirinde yeniden yerini almakla beraber İslam hukukunun gelişmesine önemli bir katkı sağladıklarını ifade etmektedir.⁹⁰ Bölümün dördüncü makalesi Heiner Bielefeldt⁹¹ tarafından „*Westliche*” versus „*islamische*” *Menschenrechtskonzeptionen?*, başlığında telif edilmiştir. Müellif, Batı ve İslam dünyasının insan hakları anlayışını incelemektedir. Bielefeldt, Batıyla İslam dünyasının insan haklarını kavrayış ve uygulama yöntemlerinde bir çatışma hâlinde olduklarını ifade etmektedir. Bunun sebebi müellife göre, her iki tarafın insan hakları düşüncesini kültürel yönden ele almalarıdır. Batı, dînî ve felsefî bilgileri sadece kendilerine mahsus kaynaklardan kabul ettiği gibi Müslümanlar da kendi kaynaklarına döndüklerini vurgulamaktadır. Dolayısıyla Bielefeldt'e göre bu tavır karşılıklı çatışmaya yol açmaktadır. Yazara göre bu tartışmanın çözümü, modernitenin getirdiği insan hakları uygulamalarına yönelmek olacaktır.⁹² Üçüncü bölüm Müslüman

Zeydiyye mezhebinin tarihî gelişimi (Fiqh und Uşûl al- Fiqh in der Zaidīya- Die historische Entwicklung der Zaidīya als Rechtsschule). Kalisch'in araştırma alanları, İslam hukuku tarihi ve metodüğü, Mutezile ve Zeydiyye teolojisi, İslam felsefesi ve irfân bilimi. Bkz., s. 525

⁸⁹ Assem Hefny, 1972 Mısır doğumludur. El- Ezher üniversitesinde Alman Dili Edebiyatı, İslam bilimleri ve Arap Dili Edebiyatı eğitimini tamamlamıştır. El-Ezher'de 1996- 2004 yılları arasında öğretim görevlisi olarak çalışmıştır. 2010 yılında egemenlik ve İslam hakkında doktora çalışmasını tamamlamıştır. Şu an, Marburg üniversitesinde, Yakın ve Orta Doğu Araştırmaları Merkezinde öğretim görevlisi olarak faaliyet göstermektedir.

⁹⁰ Hatem Elliese (Hrsg./ed.), *Beiträge zum Islamischen Recht VII- Islam und Menschenrechte/ Islam and Human Rights/ الإسلام وحقوق الإنسان*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main, 2010, Band 26, s. 530

⁹¹ Heiner Bielefeldt, 1958 Almanya doğumludur. Berlin'de bulunan Alman İnsan hakları enstitüsünde (Deutsches Institut für Menschenrechte) müdürlük faaliyetiyle meşgul olmaktadır. Tübingen üniversitesi felsefe fakültesinde öğretim görevlisi olarak insan hakları araştırma projesinde yer almıştır. Daha sonra Mannheim ve Heidelberg üniversitelerinin hukuk fakültelerinde öğretim üyesi olarak kamu hukuku ve hukuk felsefesi kürsülerinde görev almıştır. Bielefeldt, hukuk felsefesi, insan hakları, siyasi ahlak ve din felsefesi alanında bir çok kitap kaleme almıştır. Müellifin esas araştırma alanı, Avrupa ve seküler demokratik ülkelerde yaşayan Müslüman azınlıkların yaşantılarıyla ilgilidir.

⁹² Elliese, *a.g.e.*, s. 530

lkelerindeki insan hakları uygulamalarının durumları hakkında makaleler yer almaktadır (*Menschenrechtssituationen in ausgewählten islamisch geprägten Regionen und Lndern*).⁹³ Naseef Naeem⁹⁴, *Zwischen Einschränkung und neuen Entwicklungen: Das Grundrecht auf heterosexuelle Selbstbestimmung in den Verfassungssystemen arabischer Staaten* isimli yazısında karşı cinslerin birbirleriyle olan ilişkilerindeki tercih ve özgürlük hakkından bahsetmektedir. Müellife, Arap lkelerinde evlilik dışı ilişkilerin ciddi anlamda yasaklanmış olup ceza gerektiren bir eylem olduğunu ifade etmektedir. Naeem bu kapsamda Muhammad Sahrr'un tezlerini izah ederek açıklık getirmektedir. Müellife göre Sahrr'un tezlerinde bu ilişkilerin tamamen yasaklanmasının ters etki yaptığı ifade edilmektedir. Dolayısıyla Sahrr'a göre karşı cinslerin birbirine olan ilişkileri tamamen yasaklanmayıp bazı koşullar altında mümkün olabileceğini vurgulamaktadır.⁹⁵ Dördüncü bölüm, Müslüman lke ve organizasyonların, uluslararası insan hakları enstitüleriyle beraber ortak girişimlerinden bahsetmektedir (Interaktion islamisch geprgter Lnder und Organisationen mit internationalen Menschenrechtsinstitutionen). Bu bölüm iki makale içermektedir. Birinci makale, Hanna Beate Schpp- Schilling⁹⁶ tarafından kaleme alınmıştır. *Der Frauenrechtsausschuss der Vereinten Nationen in der Interaktion mit islamisch geprgten Staaten* isimli kadın hakları konusunu incelemektedir. Birleşmiş Milletlerde bulunan kadın hakları komitesinin Müslüman ülkelerle ortak girişimi ele alınmıştır. Özellikle bu yazıda müellif, Mısır, Fas ve Suudi Arabistan gibi ülkelerin kadın hakları komitesi karşısında kendilerini haklı buldukları

⁹³ Bu bölümde toplam on iki makale yayımlanmıştır. Makalelerin on bir tanesi ingilizce olarak sunulmuş ve telif edilmiştir. Sadece bir makale Almanca olarak yayımlanmıştır. Çalışmamıza İngilizce yazılar dahil olmadığı için sadece Almanca olan makaleye yer vereceğiz.

⁹⁴ Naseef Naeem, 1974 doğumludur. Halep niversitesinde hukuk bilimi lisans eğitimi almıştır. Daha sonra şam niversitesinde kamu hukuku, ekonomi ve yönetim bilimi diplomasını (Diplom) elde etmiştir. 1999- 2002 yılları arası Suriye'de avukat olarak görevde bulunmuştur. Ayrıca ğretim görevlisi olarak şam niversitesinde faaliyet göstermiştir. 2007 yılında Hannover niversitesi hukuk fakültesinde *Irak'in yeni federal devlet düzeni (Die neue bundesstaatliche Ordnung des Irak)* isimli doktora teziyle doktorasını tamamlamıştır. Naeem, Göttingen niversitesinde doçentlik unvanını almıştır. Bkz., a.g.e., s. 525

⁹⁵ Elliese, a.g.e., s. 533

⁹⁶ Hanna Beate Schpp- Schilling, Alman insan hakları enstitüsünün idare meclisinde ye olarak faaliyet göstermektedir. Aynı zamanda Sverdlovsk'de (Rusya) bulunan milli insan hakları enstitüsünde üyedir. Ayrıca Alman kadınlar vakfının (Filia. die Frauenstiftung) idare meclisinde üyedir. 1989'dan beri (United Nations Committee on the Elimination of Discrimination Against Women- CEDAW) enstitüsüne ye olarak görev yapmaktadır. Schpp- Schilling'in araştırmalarını insan hakları, kadın hakları ve iş piyasası çerçevesinde yapmaktadır. bkz. a.g.e., s. 527

çekincelerini araştırmaktadır. Ayrıca yazar, bu çekincelere yönelik komitenin görüşünü incelemekte, bu ülkelerde kadın hakları uygulamalarına dair herhangi bir iyileşme ve gelişmenin söz konusu olup olmadığını araştırmaktadır.⁹⁷ Bölümde yer alan diğeri yazı, Theodor Rathgeber'e⁹⁸ ait olan *Die Organisation Islamischer Konferenz im UN- Menschenrechtsrat: Menschenrechte als Instrument staatlicher Politik* isimli makalesidir. Müellif, İslam Konferansı Teşkilatına (Organisation Islamischer Konferenz) , Birleşmiş Milletler insan hakları konseyinden arzu ettikleri taleplerden bahsetmektedir. Birleşmiş Milletler insan hakları konseyinde, unutulmuş, önemsenmeyen veya ihmal edilen ancak İslam Konferansı Teşkilatı tarafından talep edilen bazı mevzular bu makalede dillendirilmektedir.⁹⁹ Beşinci bölüm, şahıs hukuku kapsamında insan hakları ve İslam hukuku (Menschenrechte und Islamisches Recht unter dem Blickwinkel des (internationalen) Privatrechts) başlığını taşımakta ve iki makale içermektedir. Öncelikle Peter Scholz'un¹⁰⁰ *Ordre public, Menschenrechte und Scharia* isimli yazısı yer almaktadır. Ordre public, insan hakları ve şeriat başlığını taşıyan bu makalede Scholz, İslam hükümleriyle yönetilen ülkelerin çoğu zaman uluslararası insan hakları yasalarını ihlal ettiklerini ifade etmektedir. Müellif, *ordre public* kurumunun buna benzer ihlallerde müdahale ettiğini ifade ederek Müslüman ülkelerin bu yöndeki sorumluluklarını örnekler eşliğinde açıklamaktadır.¹⁰¹ Bölümün son makalesi, İmen Gallala'ya¹⁰² aittir. *Religionsfreiheit und islamisch geprägtes Erbrecht: Gesetzliche Regelungen und Rechtsprechungslegung im heutigen Ägypten und Tunesien* isimli makalesinde Gallala, Müslüman ülkelerin insan hakları uygulamalarına dair yaşadıkları çelişkilerden bahsetmektedir. Müellif, bir taraftan şeriat kanunlarını uygulamak isteyen İslam ülkeleri diğeri taraftan insan hakları

⁹⁷ Elliese, *a.g.e.*, s. 536.

⁹⁸ Theodor Rathgeber, Siyaset bilimcisidir. Kassel üniversitesinde toplum bilimleri alanında doçent olarak görev yapmaktadır. Bkz., *a.g.e.*, 526.

⁹⁹ *a.g.e.*, s. 536.

¹⁰⁰ Peter Scholz, Hamburg üniversitesinde hukuk, İslam bilimleri ve sanat tarihi lisans eğitimini tamamlamıştır. Doktora çalışmasını İslam bilimleri alanında yapmıştır. Berlin Freie üniversitesinde hukuk bilimi alanında doktora unvanına sahip olmuştur. Berlin'de hâkim olarak görev yapmıştır. Freie üniversitesi Scholz'u İslam hukuku ve uluslararası özel hukuk profesör olarak tayin etmiştir. Bkz. *a.g.e.*, s. 527-528.

¹⁰¹ *a.g.e.*, s. 537.

¹⁰² İmen Gallala, Heidelberg üniversitesi hukuk fakültesinde doktorasını tamamlamıştır. Ayrıca Tunus hukuk fakültesinde lisans eğitimini almıştır. Bu fakültede ayrıca öğretim görevlisi olarak devletlerarası hukuk eğitimi vermiştir. Müslüman ülkelerde milli ve uluslararası aile ve miras hukuku alanı çalışma alanlarına dahildir.

kanunlarına yasalarında yer vermek istemekte olduklarını ifade eder. Gallala göre çelişki bu noktada başlamaktadır; çünkü insan hakları ve İslam hukuku normları çeşitli uyumsuzluklar içermektedirler. Makalede bu problematiği Mısır ve Tunus ülkelerinin miras hukuku uygulaması kapsamında ele almaktadır.¹⁰³ Çalışmanın altıncı ve son bölümünde müellifler hakkında bilgi sunulmuştur. Ayrıca eserde bulunan bütün makalelerin özetine yer verilmiştir. Müelliflerin tanıtımı ve bazı makalelerin özetleri İngilizce ve Arapça olarak kitabın sonunda bulunmaktadır.

7. Hans- Georg Ebert, Assem Hefny, *Islamisches Zivilrecht der hanafitischen Lehre: Die zivilrechtliche Kodifikation des Qadrî Pâshâ*¹⁰⁴

Söz konusu eser, Muhammed Kadri Paşa'nın (ö. 1306/1888) Mürşidü'l-hayrân¹⁰⁵ isimli eşya ve borçlar hukuku eserinin tercümesidir. Hans- Georg Ebert¹⁰⁶ ve Assem Hefny tarafından Almanca'ya tercüme edilmiştir.

Söz konusu eser Mısırlı hukukçu Muhammed Kadri Paşa¹⁰⁷ tarafından Hanefi mezhebi görüşlerine uygun medeni hukuka dair bir kanunlaştırma olarak telif edilmiştir. Mısır'da ilk defa 1891 yılında yayımlanmıştır. Kadri Paşa'nın, Osmanlı Mecellesi'ne benzer borçlar, eşya ve dava hukuku kararlarından oluşan bir hukuk çalışmasıdır. Bazı Arap ülkelerindeki medeni hukuk kitapları *Mürşidü'l-hayrân*'dan

¹⁰³ Elliese, *a.g.e.*, s. 537.

¹⁰⁴ Hans- Georg Ebert, Assem Hefny, *Hanefî Mezhebinde İslam Medeni Hukuku: Kadri Paşa'nın Medeni Hukuka İlişkin Yasa Derlemesi*, Peter Lang/Academic Research, Frankfurt am Main 2013, Band 31.

¹⁰⁵ *Mürşidü'l-hayrân ilâ ma'rifeti ahvâli'l-insân fi'l-mu'âmelâti 'ş-şer'iyye 'alâ mezhebi'l-Îmâm Ebî Hânîfe en-Nu'mân*, isimli eser Muhammed Kadri Paşa'nın eşya ve borçlar hukukuyla ilgili kaleme aldığı bir çalışmadır. Eser Mısır hükümetinin tâlimatiyle hazırlanmaya başlamıştır. Ayrıca kanunlar şeklinde düzenlenmiş ancak kanun metni olarak kabul edilmeyip yazarın ölümünden sonra bastırılıp medreselerde kullanılmaya başlanmıştır. Bk. Mustafa Şentop, "Mürşid'l-Hayrân", *DİA*, İstanbul 2006, XXXII, s. 59, 60.

¹⁰⁶ Hans- Georg Ebert, 1953 doğumludur. Arap Dili Edebiyatı ve Hukuk bilimi eğitimi aldıktan sonra İslam hukuku alanında 1982 yılında doktorasını ve 1990'da doçentliğini tamamlamıştır. 1998 yılından bu yana Leipzig üniversitesinde İslam hukuku profesörlüğü yapmaktadır. Bkz. *a.g.e.*, (Arka Kapak).

¹⁰⁷ Paşa, *a.g.e.*, bkz., s. 71.

kısmen faydalanmışlardır. Bunun dışında eser, Arap ülkeleri dışındaki ülkeler için de medeni hukuk alanında kaynak kitap mahiyetini taşımıştır.¹⁰⁸

Mürşidü'l- hayrân, 1891 yılında Osmanlı Mecellesi'ne benzer ve Hanefi hukuku temellerine yönelik kaleme alınan ilk kitap olmuştur. Ancak o dönemde bu eser Mısır da dâhil hiç bir ülke tarafından yasa olarak kabul görmemiştir. Daha sonra 19. yüzyılın sonlarına doğru oluşan mezhep okulları için *Mürşidü'l- hayrân* ders kitabı olarak okutulmuştur. Ayrıca, hukukçular, şarkiyatçılar, din bilimcileri ve sosyologlar için müracat edebilecekleri kaynak kitabı olarak kullanılmıştır.¹⁰⁹

Tercüme edilen bu eser toplam 308 sayfadan oluşmaktadır. *Mürşidü'l- hayrân*'da bulunan metin farklılıkları, ihmaller ve baskı hataları dipnotlarda belirtilmiştir. Eser, klasik fıkıh kitapları sistematüğini takip etmemiştir. On yedi bahisten oluşan söz konusu eserin ilk iki başlığı kitap olarak adlandırılmıştır, diğer kitapların sadece içeriğine işaret edilmiştir.

8. Hans- Georg Ebert, Die Religiöse Stiftung im Islam (waqf) nach hanafitischer Lehre- Die stiftungsrechtliche Kodifikation von Qadrî Pâshâ¹¹⁰

Söz konusu eser Muhammed Kadri Paşa'nın¹¹¹ *Kânûnü'l- 'adl ve'l-insâf fi'l- kazâ'i 'alâ müşkilâti'l-evkâf* isimli eserinin tercümesidir. Hans- Georg Ebert¹¹² tarafından Almanca'ya tercüme edilmiştir. Eser 250 sayfadan oluşmaktadır.

Hans- Georg Ebert'e göre, Müslüman ülkelerde yaygın olan vakıflar için Kadri Paşa'nın bu eseri önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Müellife göre, Kadri Paşa'nın sunduğu metod ve kurallarla günümüz İslam dünyası, vakıflarının yenilenip ilerlemesini sağlayan faydalı çıkarımlar yapabilecektir. Ebert bu tercümeyle İslam

¹⁰⁸ Hans- Georg Ebert, Assem Hefny, *Islamisches Zivilrecht der hanafitischen Lehre: Die zivilrechtliche Kodifikation des Qadrî Pâshâ*, Peter Lang/Academic Research, Frankfurt am Main, 2013, bkz. (Arka Kapak).

¹⁰⁹ Ebert/ Hefny, *a.g.e.*, s. 5.

¹¹⁰ Hans- Georg Ebert, *Hanefî Ekolüne Göre İslam'da Dini Müesseseler Olan Vakıf- Kadri Paşa'nın Vakıf Hukukuna Dair Yasa Tasarısı*, Peter Lang Verlag, Berlin 2018, Band 35.

¹¹¹ Paşa, bkz., dipnot s. 27.

¹¹² Ebert, bkz. dipnot s. 23.

vakıf hukuku hakkında daha ayrıntılı bilgi verebilmeyi hedeflemiştir. Böylelikle kültürlerarası bir dialoğa vesile olmak istemiştir.¹¹³

9. Silvia Tellenbach¹¹⁴, Thoralf Hanstein¹¹⁵, Beiträge zum Islamischen Recht XII¹¹⁶

Söz konusu eser 2016 yılı Freiburg’da Arap ve İslam Hukuku Derneği (Gesellschaft für Arabisches und Islamisches Recht e.V.) tarafından düzenlenen sempozyumdaki sunumlardan oluşmaktadır. Eser toplam 153 sayfadan oluşmaktadır.

Elimizdeki kitap İslam Ceza Hukukuna dair yazılan makalelerden oluşmaktadır. Özellikle İran, Pakistan ve Suriye çerçevesinde İslam Ceza Hukukunu incelemiştir. Suriye’de İslam devleti adı altında uygulanan savaş hukuku, ceza hukuku ve azınlıklar hukuku uygulamaları hakkında yapılan araştırmalar sunulmuştur. Ayrıca, İslam ceza Hukuku uygulamasını gerektiren ceza sebepleri ve bunun İran hukukuna yansımaları incelenmiştir. Bunun yanında yine İran örneğinde cinsel ceza kanunları ele alınmıştır.¹¹⁷

Eser toplam altı makaleden oluşmaktadır. Söz konusu makalelerden sadece iki tanesi Almanca olarak telif edilmiştir.¹¹⁸ Rudolph Peters „Fossilized Sharia“: *Law, Violence and the Caliphate of Raqqa* isimli İngilizce bir yazı paylaşmıştır. Firouz Mahmoudi Janaki, *The Aims of Punishment in Islamic Criminal Law and their Reflection in the Iranian Criminal Justice System* adındaki makalesini sunmuştur. Akabinde, Seyed Emadeddin Tabatabaei ve Benedikt Naarmann, İran ve Pakistan örneğinde din ceza hukukunu incelemişlerdir. S. E. Tabatabaei, *Schähmungen von muqaddasāt im iranischen Strafrecht* başlıklı yazısında 1996 ve 2013 yılındaki ta’zîr kanunlarını incelemektedir. Bu kapsamda Tabatabaei, mukaddes addedilen şahıs ve

¹¹³ Hans- Georg Ebert, *Die Religiöse Stiftung im Islam (waqf) nach hanafitischer Lehre- Die stiftungsrechtliche Kodifikation von Qadri Pâshâ*, Peter Lang Verlag, Berlin, 2018, Band 35, s. 5.

¹¹⁴ Tellenbach, bkz., dipnot s. 26.

¹¹⁵ Hanstein, bkz., dipnot s. 23.

¹¹⁶ Silvia Tellenbach, Thoralf Hanstein, *İslam Hukuku Yazıları XII*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2017, Band 36.

¹¹⁷ Silvia Tellenbach, Thoralf Hanstein, *Beiträge zum Islamischen Recht XII*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main, 2017, Band 36, s. 5-7.

¹¹⁸ Diğer makaleler İngilizce olarak kaleme alındığı için sadece Almanca olan yazıları değerlendireceğiz.

emanetlere yönelik yapılan hakaret suçunun cezasından bahsetmektedir. Ancak müellif, olayların belirsizliği sebebiyle bu iki ülkede yaşayan insanların siyasi bir baskı altında tutulduğu kanaatindedir. Ardından Benedikt Naarmann, *Von Macaulay zu Zia ul- Haq- Das pakistanische (Religions-) Strafrecht zwischen kolonialem Erbe und Islamisierung* isimli yazısını paylaşmıştır. Naarmann, bu makalesinde peygambere karşı yapılan hakaretlerin (Prophetenlästerung) cezalandırılmasını ele almıştır. Bu çerçevede Naarmann, dînî hukukun esaslarından bahsetmekle beraber işlenen bu suçlar kapsamındaki eleştiri ve mazeretleri de tanımlamaktadır.¹¹⁹ Afroz Maghzi Najafabadi *Challenges to the Regulation of Sexuality under Iranian Criminal Law* isimli makalesini kaleme almıştır. Son olarak Mirijam Künkler, *Rule of Law or Rule by Law? Iran's Bar Association as pawn in Islamic- republican contestations* isimli makalesi yayımlanmıştır.

**C. İSLAM ARAŞTIRMALARI- ISLAMKUNDLICHE UNTERSUCHUNGEN
(UNIVERSITÄTS-UND LANDESBIBLIOTHEK SACHSEN-ANHALT),
HERAUSGEGEBEN VON GERD WINKELHANE UND BEGRÜNDET
VON KLAUS SCHWARZ**

İslam Araştırmaları (Islamkundliche Untersuchungen), Halle'de (Wittenberg) bulunan Martin- Luther üniversitesine ait olan bir seridir. Sachsen-Anhalt bölgesinin üniversite kütüphanesinde bulunmaktadır. 2000 yılı sonrası 70 eser telif edilmiştir. Bu eserler içerisinde toplam dört tanesi İslam hukukuyla ilgilidir. Bu dört eserden yalnızca bir tanesine ulaşamadık. Ulaşamadığımız eser, Abbas Poya'nın 2003 yılında telif ettiği *Anerkennung des İğtihād - Legitimation der Toleranz: Möglichkeiten innerer und äußerer Toleranz im Islam am Beispiel der İğtihād-Diskussion* isimli eseridir. Eser ictihadın meşrutiyetiyle ilgilidir. Seriyeye dahi olan diğer çalışmalar İslam kültürü, siyaseti, tarihi ve tasavvufu konularını içermekle beraber Arap literatürü ve Gazzâli (ö. 505/1111) gibi Müslüman âlim ve yazarların biyografyası ve mektuplarının tanıtımlarından oluşmaktadır. İslam Araştırmaları serisi 1970 yılından beri İslam araştırmaları sahasında hizmet vermektedir. Seriler farklı dillerde kaleme alınmıştır.

¹¹⁹ Tellenbach/Hanstein, *a.g.e.*, s. 6.

En başta Almanca olmak üzere, Arapça, İngilizce, Osmanlıca, Fransızca, Farsça, Türkçe, Kıptice ve Macarca eserler bulunmaktadır¹²⁰.

1. Satoe Horii, *Die gesetzlichen Umgehungen im islamischen Recht (hiyal)- Unter besonderer Berücksichtigung der Ğannat al- aḥkām wā- ğunnat al- ḥuṣṣām des Ḥanafiten Sa'īd b. 'Alī as- Samarqandī (gest. 12. Jhd.)*¹²¹

Bu eser 2000 yılında Köln üniversitesi felsefe fakültesinde doktora tezi olarak kabul edilmiştir. Kitap Satoe Horii¹²² tarafından kaleme alınmıştır. Danışmanlığı Prof. Dr. Monika Gronke tarafından yapılmıştır. Eser üç bölüm ve 206 sayfadan oluşmaktadır.¹²³

Kitap, giriş bölümü haricinde toplam üç bölümden oluşmaktadır. Müellif söz konusu araştırmasında genel anlamda *hiyeli* hukuki açıdan değerlendirmektedir. Birinci bölümde, genel bir bilgi sunulduktan sonra Said b. Ali es- Semerkandi'nin *Gunnah* isimli eseri değerlendirilmiştir. El yazması nüsha, yazar ve kullanılan kaynaklar incelendikten sonra *Gunnah* eserinde kullanılan kaynak türleri, Hanefi hukukuna göre *hiyel* geleneği ve eserin yapısı ele alınmıştır. Akabinde, Hanbeli literatürü *hiyel* çerçevesinde incelenmiştir. Ayrıca bu bölümde müellif, Schacht'ın *hiyel* konusuyla ilgili bazı görüş ve araştırmalarını zikretmiştir. Bölüm bir fihristle

¹²⁰ 2000 yılı öncesi yazılmış olan eserler arasında doğrudan İslam hukukuyla alakalı beş eser bulunmaktadır. Söz konusu beş eser:

1. Die islamisch-rechtlichen Auskünfte der Millî Gazete im Rahmen des "Fetwa-Wesen" der Türkischen Republik / Esther Debus, Band 95 (1984)
2. Der Handel im mälikitischen Recht: am Beispiel des k. al-buyū' im Kitāb al-Muwaṭṭa' des Mälîk b. Anas und des salam aus der Mudawwana al-kubrā von Saḥnūn / Rüdiger Lohlker, Band 143 (1991)
3. Reislamisierung und Familienrecht in Algerien: der Einfluß des malikitischen Rechts auf den "Code Algérien de la famille" / Silvia Kuske, Band 205 (1996)
4. Islamisches Recht in Theorie und Praxis: Analyse einiger kaufrechtlicher Fatwas von Taqī'd-Dīn Aḥmad b. Taymiyya / Benjamin Jokisch, Band 196 (1996)
5. Islamisches Recht und sozialer Wandel in Algerien: zur Entwicklung des Personalstatuts seit 1962 / Bettina Dennerlein, Band 221 (1998)

¹²¹ Satoe Horii, *Hanefî Âlimi Said b. Ali es- Semerkandi'nin Ğannat al- aḥkām wā- ğunnat al- ḥuṣṣām İsimli Eseri Örneğinde İslam Hukukunda Kanuna Karşı Hile*, Klaus Schwarz Verlag, Berlin 2001, Band 239.

¹²² Satoe Horii, Tokyo'da bulunan J.F. Oberlin üniversitesinde doçentlik yapmakta olan Horii Köln üniversitesinde doktorasını tamamlamıştır. Horii'nin araştırma yaptığı alan İslam hukuku ve modern Batı Hukukuna yönelik etkileridir. <http://obirin.academia.edu/SatoeHorii>, (08.05.2019).

¹²³ Satoe Horii, *Die gesetzlichen Umgehungen im islamischen Recht (hiyal)- Unter besonderer Berücksichtigung der Ğannat al- aḥkām wā- ğunnat al- ḥuṣṣām des Ḥanafiten Sa'īd b. 'Alī as- Samarqandī (gest. 12. Jhd.)*, Klaus Schwarz Verlag, Berlin, 2001, Band 239, bkz., (Önsöz).

sonlandırılmıştır. İkinci bölüm *hiyelin* tarihî gelişimine dair bilgi içermektedir. Hanefî mezhebinin yazarları, Hanefîlerin *hiyel* terimi karşısındaki tutumları, argümanları ve Hanefî mezhebi içerisindeki ve diğer mezheplerde hukuki mülâhazalar ele alınmıştır. Yazar, bu kapsamda *hiyel* tartışmasını ele alarak Hanefîlerin görüşüyle beraber tarihî bağlamda diğer mezheplerin tepkilerini incelemektedir. Ayrıca Hanefî mezhebinin *hiyel* kavramına verdikleri anlam derinlemesine araştırılmaktadır. Bununla beraber Hanefî mezhebi içerisinde *Şeybani*'nin yazıları anlaşılmaya çalışılmıştır. Son ve üçüncü bölümde Horii, *hiyelin* teori ve pratikteki yerini incelemiştir. Bu çerçevede istihsan, ruhsat ve sedd-i zerâi' konuları *hiyel* konusuyla kıyas edilmektedir. Yazar genel bir bakışla *hiyelin* pratikeki uygulamasıyla ilgili bilgi sunduktan sonra, alakalı kişilerin beklentileri ve önem vermeleri gerektikleri hususları belirtmektedir. Bu kapsamda, müftü ve hâkimin görevleri ele alınmıştır. Müellif bir sonuç, indeks, ek bölüm ve kaynakçayla eserini sonlandırmıştır.¹²⁴

Yazar, araştırmasının ilk bölümünde özellikle Schacht'ın *hiyel* konusuyla ilgili görüşlerine geniş bir yer ayırmıştır. Müellife göre Schacht için *hiyel* konusu o alanda uzman olan Hanefîler için önem arz eden bir meseledir. Diğer mezhepler Hanefîler kadar bu konuyla ilgili araştırma yapmamış ve olumlu görüş sunmamışlardır. Ayrıca Horii'ye göre Schacht Hanefî mezhebi dışındaki mezhepler gibi *hiyel* terimini yasaları çığneme olarak tanımlamaktadır. Hanefîlere göre bu işlemin asıl manasını örtülmüş ve zorluklara karşı alınan tedbirler yani mehâric olarak tanımlanmıştır.¹²⁵

Bu çıkarımların sonucu olarak Horii, *hiyel* konusunu sadece Hanefî mezhebine ait olan bir yöntem olarak işlemek istememektedir. Müellif *hiyeli* daha çok İslam hukuku çerçevesinde tarihî ve teorik açıdan ele almayı amaçlamıştır. Bu yüzden yazar, *hiyel* literatürü yanında erken dönem mezhepler tarafından telif edilen eserleri de çözümlmeyi hedeflemiştir.¹²⁶

¹²⁴ Satoe Horii, *Die gesetzlichen Umgehungen im islamischen Recht (hiyal)- Unter besonderer Berücksichtigung der Ğannat al- ahkâm wâ- ğunnat al- huşşâm des Hanafiten Sa'îd b. 'Alî as-Samarqandî (gest. 12. Jhd.)*, Klaus Schwarz Verlag, Berlin, 2001, Band 239, s. 12-15.

¹²⁵ Horii, *a.g.e.*, s. 12-13.

¹²⁶ *a.g.e.*, s. 13.

Müellif, farklı dillerde telif edilmiş kaynaklar kullanmıştır. En başta Arapça kaynaklar olmakla beraber aralarında Almanca, İngilizce, İspanyolca ve Fransızca eserler bulunmaktadır. Ebû Yûsuf'un *İhtilafû Ebî Hanîfe ve İbn Ebî Leylâ*, Gustav Flügel'in *Die Classen der hanefitischen Rechtsgelehrten* isimli eseri ve İngilizce eserler arasında Wael B. Hallaq'ın *A History of Islamic Legal Theories* adlı kitabı bunlar arasında yer almaktadır.

2. Anke Bouzenita, *Abdarrahmân al-Auzâ'î- ein Rechtsgelehrter des 2. Jahrhunderts der Hicra und sein Beitrag zu den Siyar, erarbeitet auf der Grundlage des k. ar-Radd 'alâ siyar al-Auzâ'î*¹²⁷

Bu eser bir doktora çalışmasıdır ve Anke Bouzenita tarafından telif edilmiştir. Araştırma yedi bölüm ve 397 sayfadan oluşmaktadır.

Birinci bölümde müellif, Evzâî'nin biyografisi hakkında genel bir bilgi sunduktan sonra, ikinci bölümde telif ettiği eserleri, kendi öğrencileri tarafından yazılı rivayet edilen fikhî görüşleri, Evzâî hakkındaki güncel Arapça literatür ve Batılı literatür hakkında bilgi sunmaktadır. Üçüncü bölümde ise hicretin ikinci yüzyılında Evzâî'nin bir fakih ve muhaddis olması konu edilmiştir. Bu bölümde özellikle dikkatimizi çeken kısım Evzâî'nin bir fakih olarak anlam kazanması ve itibar gören bir mezheb oluşturmasıdır. Döneminin sağlam fikhî bilgiye sahip olan âlimlerinden sayılan Evzâî'nin bu özelliğinin verdiği fetvalardan anlaşılakta olduğu yazar tarafından belirtilmektedir. Bu fetvaları öğrencileri tarafından kaydedilmiş bulunmaktadır. Bir süre müftülük de yapan Evzâî halk nezdinde itibarlı bir konuma sahip olmuştur. Çalışmada Ahmed b. Hanbel ve İmâm Mâlik'in Evzâî hakkında övgülerine de yer verilmektedir. Dördüncü bölümde *siyer* teriminin oluşumu ve gelişmesi konu edilmiştir. Beşinci bölüm *Kitâbu'r Redd*'in tercümesine yönelik ön söz ve şerh başlığı altında Evzâî'nin *siyer* rivayetlerine yönelik hukukî bakış açısı ele alındıktan sonra *Kitâbu'r Redd*'in içerdiği hukuk düzeni ve terminolojisi incelenmektedir. Bu kapsamda *Kitâbu'r Redd*'in önemi, İslam hukukunun aslî ve ferî

¹²⁷ Anke Bouzenita, *Kitabu Er-Redd Alâ Siyar Al-Avzai Örneğinde, Abdurrahman el-Evzai: Hicretin 2. Yüzyılıının İslam Hukuku Âlimi Ve Siyere Sağladığı Katkı*, Klaus Schwarz Verlag, Berlin 2001, Band 240.

kaynakları, helaller ve haramlar bölümü, dâru'l-harb ve dâru'l-İslam anlayışı, fey ve ganimet terimlerinin açıklaması ve son olarak bu bölümde *Kitâbu'r Redd*'in esasını oluşturan ganimet ve fey'in keyfiyeti, savaşıma yöntemleri ve dâru'l-harbde sergilenmesi gereken davranışlar, emân, had cezaları uygulaması ve akitler gibi konular incelenmektedir.

Müellif, Almanca, İngilizce, Fransızca ve Arapça kaynaklardan istifade etmiştir. Bunlar arasında, O. Spies ve E. Pritsch'in *Klassisches islamisches Recht*, Hilma Krüger'in *Fetwa und Siyar zur internationalrechtlichen Gutachtepraxis der osmanischen Seyh' ül-İslam vom 17. Bis 19. Jahrhundert unter besonderer Berücksichtigung des "Behcet ül- Fetâvâa* isimli eserleri bulunmaktadır.

3. Stephanie Waletzki, *Ehe und Ehescheidung in Tunesien. Zur Stellung der Frau in Recht und Gesellschaft*¹²⁸

Bu kitap Stephanie Waletzki tarafından Prof. Dr. Stefan Wild danışmanlığında kaleme alınmış bir doktora tezidir. Bonn Reihnischen- Friedrichs- Wilhelms üniversitesi Felsefe Fakültesi İslam araştırmaları kürsüsünde doktora tezi olarak kabul edilmiştir. Tez 412 sayfa ve üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, Tunus'ta kadının statüsünün tarihi ve ideolojik gelişimine yer verilmektedir. Bu tarihî bakış ile geçmişten günümüze Tunus'ta yaşayan kadının hukûki ve sosyal yerini belirlemek amaçlanmıştır. Bu yüzden yazar ilk bölümü iki kısma ayırmıştır. İlk olarak geleneksel İslami toplumdan sömürgecilik dönemine kadar Tunuslu kadınların konumu ele alınmaktadır. İkinci kısımda ise modern Tunus'ta kadınların özgürleşme temâyülü ve statü bakımından bir olgunlaşma sürecine girdiklerinden söz edilmektedir.¹²⁹ Akabinde İslam dininin kadına etkisi ve ataerkil toplumda kadının yaşam tarzı ile ilgili konular ele alınmıştır. Bu başlık altında özellikle kadınların bağımsız ve özgür bir konuma ulaşabilmelerine katkı sağlayan iki

¹²⁸ Stephanie Waletzki, *Tunus'ta Evlenme ve Boşanma. Kadının Hukuk Ve Toplumdaki Konumu*, Klaus Schwarz Verlag, Berlin 2001, Band 241.

¹²⁹ Waletzki, Stephanie, *Ehe und Ehescheidung in Tunesien. Zur Stellung der Frau in Recht und Gesellschaft*, Klaus Schwarz Verlag, Berlin, 2001, s. 20.

şahıs ismi zikredilmektedir. 1930 yıllarında Tâhir el-Haddâd (1899-1935)¹³⁰, Kur'ân-ı Kerim'in ataerkil biçimde yorumlanmasına karşı çıkarak, kadın erkek eşitliğinin gözönünde bulundurulması gerektiğini bununla birlikte kendisinin kadın odaklı bir Kur'an mefhumuna davet ettiğini bildirilmektedir. Kadınların özgürlüğe kavuşmasının tarihî seyri de yazar tarafından incelenmiştir.¹³¹ İkinci bölümde genel olarak Tunus'ta evlilik ve boşanma hukukunda kadının teori ve uygulamadaki konumuna yer verilmiştir. Tunus'un bağımsızlığa kavuşmasından sonraki dönemde kadının evlilik ve boşanma haklarından bahsedilmektedir. Burada ilk olarak Tunus aile hukukunun İslam'ın veya modernitenin tesiri altında kalıp kalmadığı incelenmektedir. Tunus hukukunun kadın-erkek eşitliğine hangi derece riayet etmekte olduğu da araştırılmaktadır. Bunun yanı sıra İslam hukuku ile bir karşılaştırma yapılmaktadır. Buradaki amaç ise, kanuni düzenlemelerin hangi konularda şeriaten etkilendiğini ve hangi mevzularda İslam hukukuna zıt bir mahiyet taşıdığını incelemektedir.¹³² Daha sonra evlenme ve boşanma ile ilgili en önemli maddeler tanımlanmaktadır. Bunun için de evlilik öncesi nişanlılık dönemi, evlilik hazırlığı sırasında yerine getirilmesi gereken şahitlik, evlilik engelleri, çok eşlilik, kan bağı, süt kardeşliği evlilik akdi ve eşler arası hak, hukuk ve sorumlulukları gibi mevzular yer almaktadır. Daha sonra boşanma durumunda karşılıklı sorumluluklara değinilmektedir.¹³³ Üçüncü ve son bölümde müellif, evli ve boşanmış kadının toplumdaki statüsü hakkında bir araştırma yapmaktadır. Tunuslu kadının evlilik ve aile içerisindeki rolü incelenmektedir. Bu başlık altında aile yapısının zamanla değişime uğraması nedeniyle, evlilik ve aile hayatının tesir altında kaldığına değinilmekle birlikte, bu sosyal değişimin kadının toplumdaki konumunu etkilediğini vurgulamaktadır. Kadının şehirlileşmesi ve meslek sahibi olması bu meselenin alt başlıklarında yer almaktadır.¹³⁴

¹³⁰ Tâhir el-Haddâd, 1899 Tunus doğumludur. Zitouna üniversitesinde dokuz yıl boyunca İslam hukuku eğitimi aldı. Üniversite eğitiminden sonra notarda görev yapmıştır. Siyasete meyilli olan Haddad, İşçi Hukukuyla ilgili bir kitap telif etmiştir. Ayrıca ülkenin ilk bağımsız ticaret birliği uygulamasının yürürlüğe girmesini sağlamıştır. Bkz. <https://en.qantara.de/content/the-tunisian-islamic-scholar-and-activist-tahar-haddad-a-rebel-loyal-to-the-koran>, (13.07.2019).

¹³¹ Waletzki, *a.g.e.*, s. 20, 52.

¹³² *a.g.e.*, s. 20- 21.

¹³³ *a.g.e.*, s. 21.

¹³⁴ *a.g.e.*, s. 22.

Yazara göre Müslüman bir toplumun modernleşmesi ve kadın haklarının desteklenmesine bağlamında Tunus ideal bir örnek teşkil etmektedir. Yazar, 1956'dan beri kanunların sıkca değişmesiyle Tunus'un Arap- Müslüman dünyasında yenilikçi ve kadın haklarını gözeten örnek bir ülke statüsünde bulunduğunu vurgulamaktadır. Çok eşliliğin yasaklanması, kız çocuklarının zorla evlendirilmesinin kaldırılması ve hâkim önünde boşanma gibi mevzular yeni uygulamalar olarak gösterilmektedir. Müellif, Tunus kanun koyucusunun bu yeni uygulamalarla İslam hukukuyla bağdaşmayan düzenlemeler yaptığını belirtir. Özellikle 1993 yılında, Tunus'un evlilik ve aile hukuku alanında bazı yeniliklere kavuştuğu belirtilmektedir. Waletzki'ye göre, kadının eşine itaat mecburiyetinin kaldırılması ve mümeyyiz olmayan kız çocuğunun evlendirilmesinde annenin onayının ehemmiyeti gibi kurallar getirilmesi Tunus'un ilerlemesinin göstergesi kabul edilmelidir.

Yazar'ın, Tunus'u kadın hakları konusunda örnek ülke seçmesinin çeşitli sebepleri olduğu ifade etmektedir. Bunların başlıcaları, Tunus'ta meydana gelen siyasi ve ekonomik krizlerin kadın haklarına herhangi bir engel teşkil etmemesidir. Ayrıca, Tunus'un kadın hakları mücadelesi veren 40 yıllık bir geçmişe sahip olduğunu yazar dile getirmektedir. Böylelikle kanun ve sosyal gerçek arasındaki etkileşimin araştırılması için bu İslam ülkesinin yeterli koşullara sahip olduğu, yazar tarafından dile getirilmektedir.

Stehphanie Waletzki sonuç olarak bu araştırmasında, Tunuslu kadınların hukukî ve toplumsal statülerinin, yüzyıl öncesinden günümüze kadar Arap ve İslam toplumunun kural, kültür ve gelenekleri tarafından şekillendiği kanaatine varmaktadır. Müellife göre cinsiyete bağlı sorumluluk ve değer biçimini İslam'ın en mühim kaynağı olan Kur'an belirlemektedir. Böylelikle kadının statüsünü doğal olarak Kur'an tasvir etmektedir. Erkeklerin kadınlara üstünlüğünü ve kadınların erkeklere bağlı, onlara karşı itaatkâr ve onların himayesi altında bir yaşam sürdürmeleri gerektiğini müellif örnek olarak zikretmektedir. Ancak İslam toplumunda ikinci planda olan kadının konumunun sadece dînî normlara bağlı sebeplerden kaynaklanmadığını da yazar ayrıca vurgulamaktadır. Yazar, Kur'an'da geçen bir takım hükümlerin zamanla

kadınlar lehine yorumlansa da sıkıntılı olan daha birçok mevzunun olduğunu ifade etmektedir.¹³⁵

Tunus'ta kadın-erkek eşitliğine yönelik uygulamalar ilerlemiş olsa dahi, bazı gelenek ve alışkanlıkların devam etmesi sebebiyle tam anlamıyla bu eşitliğin sağlanamamakta olduğu belirtilmektedir. Yazar, Tunus'un ve Arap-İslam toplumunun en modern kanunu olan Medeni Kanun, evlilik ve boşanma hakları hususunda kadınlara da erkeklere verilen eşit haklardan istifade etme imkânını vermekte olduğundan bahsetmektedir. Evlenme ve boşanma durumlarında da bu modern hukukun Kur'an'a göre daha başarılı olduğunu da ayrıca zikretmektedir. Kadınların zorla evlendirilmemesi ve *teaddüd-ü zevcâtın* yasaklanması gibi bazı kurallar modern anayasanın kadınlara sağladığı haklardan olduğunu vurgulamaktadır. Ancak Arap-Müslüman toplumunun geneline bakıldığında bazı değerlerin ve ideallerin oluşturduğu algı itibarıyla bu ülkelerin kadın haklarına riayet etme konusunda başarılı olmadıklarını belirtmektedir. Bu yüzden de erkeklerin birçok konuda kadınlardan üstün kabul edilmeleri ve hâlâ erkeğin baskın olduğu bir toplumla iç içe buldukları ifade edilmektedir.

Waletzki bu araştırmasında oldukça zengin bir kaynakça kullanmıştır. İstifade edilen kaynak sayısı 243 olup bunlardan 139 Fransızca, 74'ü Almanca, 34'ü İngilizce ve 30'u Arapçadır. Çalışmada özellikle ilk bölümünde Almanca ve Fransızca kaynaklardan istifade edilmiştir. Almanca kaynaklar içerisinde Hilma Krüger'in *Ehe und Brautgabe. Rechtliche Probleme bei Ehen mit Angehörigen islamischer Staaten, dargestellt am Beispiel Tunesien*, Harald Motzki'nin *Die historischen Wurzeln der islamischen Geschlechtsrollen, in Aufgaben, Rollen und Räume von Frau und Mann*, Jaeger C.'in *Die Stellung der Frau im islamischen Ehe- und Scheidungsrecht der Vereinigten Arabischen Republik* ve Mathias Rohe'nin *Der Islam. Alltagskonflikte und Lösungen. Rechtliche Perspektiven* gibi tanınmış eserleri yer almaktadır. Daha ziyade hukûkî düzenlemelerin yer aldığı ikinci bölümde genellikle Arapça kaynakların kullanılmasına özen gösterilmiştir. Sosyolojik mevzuları içeren üçüncü bölümde

¹³⁵ Waletzki, *a.g.e.*, s. 365.

Kadın Bakanlığından elde edilen bilgiler, araştırmalar ve saha araştırmaları ışığında kaynak kullanımı yapılmıştır.¹³⁶

D. BİLİM VE DİN- WISSENSCHAFT UND RELIGION

Bilim ve Din serisi (Wissenschaft und Religion), toplam 29 eser içerir ve Salzburg üniversitesinin din bilimleri alanında yaptığı araştırmalardan oluşmaktadır. Bu kapsamda tarihî konular ve dünya dinleri göz önünde bulundurarak ticaret ahlakıyla ilgili konular ele alınmıştır. Editörlüğü Prof. Dr. Hans Paarhammer ve Prof. Dr. Alfred Rinnerthaler tarafından yapılmıştır. Bu seride İslam hukukuyla ilgili iki eser bulunmaktadır. İslam hukukuyla ilgili yalnızca bir esere ulaşabilmiş durumdayız¹³⁷.

1. *Elisabeth Simander, Die westliche Finanzkrise: Islamic Financing-Islamic Banking, Ein möglicher Ausweg?*¹³⁸

Bu eser, bir seminer çalışmasının genişletilmiş şeklidir. Hukuk ve ekonomi tarihi alanında doktora yapan öğrenciler için Salzburg üniversitesi Hukuk Bilimi Fakültesi'nin 2012 yılında düzenlendiği bir doktora seminerinden oluşmaktadır. Bilim ve Din (Wissenschaft und Religion) serisine dâhil edilmiştir. Hazırlanmış olan eser 245 sayfadan oluşmaktadır.

Simander, günümüzde mevcut olan ekonomik düzeni sorgulamaktadır. Müellife göre, böylelikle uluslararası finans sistemine yeniden şekil verilebileceği gibi, İslamî bankacılığa daha çok dikkat atfedilebilecektir. Çünkü yazar, İslam ekonomik sisteminin kapitalizmin getirdiği risklerin artması karşısında bir alternatif oluşturduğunu savunmaktadır.¹³⁹ Ayrıca müellif, bazı ön yargılara fırsat vermeyip

¹³⁶ Waletzki, *a.g.e.*, s. 22- 24.

¹³⁷ Ulaşamadığımız eser:

1. Elisabeth Simander, *Der Scharia- Vorbehalt in menschenrechtlichen Verträgen der Vereinten Nationen*, Berlin 2019, Band 29

<https://www.peterlang.com/view/serial/WRS> (02.07.2019).

¹³⁸ Elisabeth Simander, *Bati Ekonomik Krizi: İslam Ekonomisi- İslamî Bankacılık, Muhtemel Çözüm Yolu Olabilir Mi?* Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2013, Band 25.

¹³⁹ Simander, *Die westliche Finanzkrise: Islamic Financing- Islamic Banking, Ein möglicher Ausweg?* Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2013, s. 5- 6.

şeriatın İslam ekonomisi hakkındaki hükümlerinden istifade edilip öğrenilebilecek faydalı bilgilerin bulunduğunu vurgulamaktadır.¹⁴⁰

Müellif, Batı'nın ekonomik krizi başlığı altında Batı ülkelerinde yürürlükte olan finans sisteminden bahsetmektedir. Bazı örnekler çerçevesinde Batı'nın borçlanmaları, faiz sözleşmeleri, borsada oluşan oynamalar ve Batı'nın bu konuda aydınlanma dönemi hakkında kısa bilgiler sunulmuştur. Akabinde, Fransız ve Amerikan siyasi devriminden bahsedilmekte, Amerikan merkez bankası hakkında bilgi verilmiştir. Akabinde, Avrupa ülkelerinin borçlanmalarından, avro krizi ve Avrupa'nın ekonomik yönetimi ve Avrupa merkez bankası gibi konulardan bahsedilmiştir. İslam ekonomisi ve İslam Bankacılık hakkında ayrıca bilgi vermektedir. Bu bağlamda İslam ekonomik sisteminin muhtemel bir çözüm yolu olup olmadığı incelenir. Ayrıca ilk açılan İslamî bankalar zikredilmiştir. Daha sonra müellif, İslamî bankacılık ile modern bankacılık sistemini karşılaştırır. Genel olarak İslam hukuku, Kur'an, İslam, Vergiler, şeriat, Arapların tüccar kültürlerinden ve İslamî Banka havale sistemi zikredilmektedir. İslam Finans entstitüleri yanında İslamî finans ürünleri ele alınmaktadır. Faiz, ğarar, mudâra, muşâreke, murâbaha, selem gibi metotlarla beraber istisnâ' akitleri ve icâre şekilleri tanıtılmaktadır. Akabinde şeriat dairesi çerçevesinde bonolar, yatırım fonları ve sertifikalar araştırılmıştır. Müellif daha sonra, incelediği konuyu özetleyerek bazı imkân ve ihtimalleri zikretmiştir. Son olarak Simander, bazı siyasi bilgileri değerlendirir ve ülkeler örneğinde bir ekonomik bakış açısı sağlar.

Simander, eserini kaleme alırken eserler, dergiler, röportajlar, basın ve farklı internet sitelerinden faydalanmıştır. Almanca ve İngilizce eser ve yazılardan istifade edilmiştir. Bunlar arasında, İsmail Karadöl'ün *Islamic Banking. Alternatives Banksystem* eseri ve Karin Zauner'in *Krisenländer brauchen nicht nur Geld* isimli yazısı bulunmaktadır.

¹⁴⁰ Simander, *a.g.e.*, s. 8.

İKİNCİ BÖLÜM

DİĞER SERİLERE DÂHİL OLAN İSLAM HUKUKU ÇALIŞMALARI

Bu serilere dâhil olan çalışmalar üniversite serilerine dâhil olanlardan farklı olarak üniversitelerden bağımsız olarak telif edilen çalışmalardan oluşmaktadır. Almanya'da bulunan bazı enstitü ve yayınevleri, doğu bilimleri, literatür bilimleri, sosyal, manevi ve kültür bilimleri, felsefe, siyaset, hukuk, tarih ve ticaret bilimleri gibi birçok alanda bilimsel çalışmanın yayımlanmasına vesile olmaktadır. Bu bölümde ulaşabildiğimiz toplam onüç farklı seri çalışmaları yer almaktadır. Bunlar arasında tezimizde, İnsan, Etik ve Bilim enstitüsü (Institut Mensch, Ethik und Wissenschaft-IMEV), Ergon yayımları, Peter-Lang yayımları, Dunker&Humbolt ve Kovač yayımları tarafından yayımlanan bilimsel araştırmalar yer almaktadır. Araştırmamıza dâhil ettiğimiz seri çalışmalarını sunmadan önce seriler hakkında kısa bir ön bilgi vermekteyiz.

- A. MÜSLÜMAN TOPLUMLARDA KÜLTÜR, HUKUK VE SİYASET-
KULTUR, RECHT UND POLITİK IN MUSLİMİSCHEN
GESELLSCHAFTEN, (HERAUSGEGEBEN VON HEINZ HALM,
GUDRUN KRÄMER, RUDOLPH PETERS, GERNOT ROTTER,
REINHARD SCHULZE, STEFAN WILD)

Müslüman Toplumlarda Kültür, Hukuk Ve Siyaset (Kultur Recht und Politik in muslimischen Gesellschaften) serisi, İslam dünyası kültürü, hukuku ve siyasetine dair 41 eserden oluşmaktadır. İslam hukukuyla ilgili beş eser bulunmaktadır. Bu eserlerden sadece üç tanesine ulaşabildik; bu yüzden diğer iki eser hakkında çalışmamızda detaylı bilgi sunamayacağız¹⁴¹.

¹⁴¹ Ulaşamadıklarımız arasında:

1. Mitter, Ulrike, *Das frühislamische Patronat. Eine Studie zu den Anfängen des islamischen Rechts*, Band 8, Ergon-Verlag, Würzburg, 2006
2. Sarah Albrecht, *Islamisches Minderheitenrecht. Yûsuf al-Qaradâwîs Konzept des "fiqh al-aqalliyât"*, Band 17, Ergon-Verlag, Würzburg, 2010

1. *Jörn Thielmann, Naşr Hâmid Abū Zaid und die wiedererfundene hisba-Şarī'a und Qānūn im heutigen Ägypten*¹⁴²

Bu eser, Jörn Thielmann tarafından 2000 yılında Bochum Ruhr üniversitesinde sunulan doktora çalışmasıdır. Çalışma Prof. Dr. Gerhard Endreß'in danışmanlığında kaleme alınmıştır.

Söz konusu çalışma Mısırlı bir üniversite profesörü olan Dr. Nasr Hâmid Ebû Zeyd'in aleyhine bazı kişiler tarafından açılan bir mahkeme davası sonrası mahkemeyi kaybetmesiyle ilgilidir. Davacılar, Allah hakkının korunması gerektiğini öne sürerek davayı *hisbe*¹⁴³ meselesi olarak tanımlamışlardır. Yazarın belirttiği üzere, *hisbe* Mısır kanunlarından 1. Ocak 1956 yılında kaldırılmıştır. Mısır mahkemesi tarafından Ebu Zeyd'e uygulanan karar ise 1996 yılında cereyan etmiştir. Yani Ebu Zeyd yaklaşık otuz yıl önceki kanunlarla yargılanmıştır.¹⁴⁴ Thielmann, mahkemede alınan bu kararı hisbe çerçevesinde incelemektedir.

Söz konusu eser toplam beş bölüm ve 448 sayfadan oluşmaktadır. Birinci bölümde müellif Arap İslam ülkelerinde hukukla ilgili Batı araştırmalarını eleştirel bir bakış açısıyla ele almıştır. Bu kapsamda İslam bilimleri ve hukuk, hukuk bilimi ve İslam'ın mukayesesi, İnsan bilimi (Antropoloji) ve hukuk ve son olarak İslam hukukunun sistematik açıdan incelenmesi söz konusudur. İkinci bölümde müellif, hisbenin dînî bir sorumluluk ve vazife olmasını araştırmıştır. Öncelikle *hisbenin* Kur'an'la temellendirilmesini incelenmiştir. Daha sonra hisbeyi dînî ve ahlaki sorumluluğu açısından ele almıştır. Son olarak hisbenin bu vazife olması açısından

¹⁴² Jörn Thielmann, *Naşr Hâmid Ebû Zeyd Ve Hisbenin Yeniden Ortaya Konması*, Ergon- Verlag, Würzburg 2003, Band 3. Kitabın editörlüğü Heinz Halm, Gudrun Krämer, Rudolph Peters, Gernot Rotter, Reinhard Schulze ve Stefan Wild tarafından yapılmıştır.

¹⁴³ Hisbe, sözlük anlamıyla, “hesap etmek, saymak; yeterli olmak” demektir. Terim olarak, iyiyi emredip kötülükten men etme anlamını taşımaktadır. Ayrıca, ahlak ve kamu düzenini korumakla görevli olan kuruluşları ifade eder. Bkz. Cengiz Kallek, “hisbe”, *DİA*, İstanbul 1998, XVIII.

¹⁴⁴ Müellif, mahkeme kararının, Ebu Zeyd'i zorla eşi Dr. İbtihâl Yūnis'ten boşadığını belirtmiştir. Thielmann, davacıların Ebu Zeyd'in yaptığı akademik çalışmaların İslam karşıtı içeriklerle dolu olduğu ve kendisini dinden çıkardığı gerekçesini öne sürerek onu mürted olarak nitelendirdiklerini ifade etmektedir. Bundan dolayı Ebu Zeyd'in Müslüman olan eşiyle beraberliğini sürdürmeyeceğini belirtmişlerdir. Dolayısıyla dava Ebu Zeyd'in aleyhine sonuçlanmış ve mahkeme kararıyla zorla eşinden boşanmıştır.

Jörn Thielmann, *Naşr Hâmid Abū Zaid und die wiedererfundene hisba- Şarī'a und Qānūn im heutigen Ägypten*, Ergon- Verlag, Würzburg, 2003, s. VII.

muhtesibin teori ve uygulamadaki görev ve sorumlulukları incelenmiştir. Üçüncü bölümde, Ebu Zeyd vakası detaylı bir şekilde araştırılmıştır. Bununla beraber bu bölümde yargılama faaliyetleri, yasal esas ve prensipler hakkında bilgi sunulmuştur. Özellikle Mısır hukukunun İslamlaşması, hisbe davası ve hukuki esasları ardından 1956 yılında hisbe yargı faaliyetlerinin prensipleri ele alınmıştır. Son olarak müellif Mısır yargısında hisbe olayını bazı örnekler çerçevesinde değerlendirmiştir. Thielmann dördüncü bölümde, 1990'lı yıllarında gündemde yaygın olarak tartışılan hisbe olayını ele alarak, hukukun İslamlaşması mı yoksa uydurma bir gelenek hâline bürünüp bürünmediğini sorusuna yönelik açıklamalar getirmiştir. Bu kapsamda Ebu Zeyd meselesini etraflıca araştırmaktadır. Ebu Zeyd'in biyografisi ve iki eserini detaylı şekilde incelemektedir. Akabinde birinci, ikinci ve üçüncü dava hakkında bilgi verdikten sonra beşinci ve son bölüme geçilir. Bu bölümde “uydurulmuş hisbe” başlığı altında Ebu Zeyd'in sürgünde yaşaması ele alınarak bölüm sonlandırılmıştır.

Jörn Thielmann bu araştırmayı incelerken en başta Arapça olmak üzere İngilizce, Almanca ve Fransızca kaynaklardan faydalanmıştır. 448 kaynak içeren bu araştırma arasında Mısır'ın gazete ve dergileri de bulunmaktadır. Bunun dışında Abdullah Abdullah Muhammed'in *Vilayât el- Hisbe'si*, Kilian Baelz'in *Sharia and Qanûn in Egyptian Law* isimli eseri ve Irene Schneider'in *Die Merkmale der idealtypischen qâdî-Justiz. Kritische Anmerkungen zu Max Webers Kategorisierung der islamischen Rechtssprechung* isimli makalesi kaynak olarak kullanılan eserler arasında yer almaktadır.

2. Bülent Uçar, *Recht als Mittel zur Reform von Religion und Gesellschaft: die türkische Debatte um die Scharia und die Rechtsschulen im 20. Jahrhundert*¹⁴⁵

Öncelikle eserin temel yapısı 1999 yılında Prof. Dr. Stefan Wild tarafından Bonn şehrinde gerçekleşen bir seminerde sunulmuştur. Profesörün teşvikiyle Bülent

¹⁴⁵ Bülent Uçar, *Dînî Ve Toplumsal Reformun Aracı Olarak Hukuk: 20. Yüzyıl Türk Müzakeresinde Şeriat ve Mezhepler*, Ergon Verlag, Würzburg 2005, Band 7. Editörlüğü Stefan Conerman, Heinz Halm, Gudrun Krämer, Rudolph Peters, Gernot Rotter, Rheinhard Schulze, Stefan Wild tarafından yapılmıştır.

Uçar¹⁴⁶ bu araştırmaya yoğunlaşarak çalışmayı bu eser üzerinden tamamlamıştır. Çalışma 2001 yılında yüksek lisans tezi olarak Bonn felsefe fakültesine takdim edilmiştir. Daha sonra 2004 yılına kadar eserde düzeltmeler yapılarak gözden geçirilmiştir.¹⁴⁷ Eser altı bölüm ve 406 sayfadan oluşmaktadır. Müellif, Türkçe, Arapça, İngilizce ve Almanca dillerini içeren zengin bir kaynakçadan istifade etmiştir.

Müellif öncelikle, özetle söz konusu mevzunun içirdiği sorunu ele alarak birinci bölüme başlamaktadır. İkinci bölümde müellif, özellikle Osmanlı'nın son döneminde cereyan eden mezhep tartışmasının tarihî seyrini incelemektedir. İctihad, telif ve taklid terimlerinin belirlenmesi bu bölümde gerçekleşir. Daha sonra Osmanlı hükümlerinin yıkılmasına kadarki süre içerisinde İslam dünyasında modern bir gelişim izlenebilmekteydi. Bu modernist ilerleme farklı fikir ve tepkiler doğurmuştur. Müellif, icthad ve taklid konularında gelişen bu reaksiyonları değerlendirmesini o dönemin muhafazakâr, reformcu ve radikal reformcu kişiliklerin fikirlerine yer vererek ortaya koymaya çalışmıştır. Muhafazakârlar arasında Elmalılı Hamdi Yazır, Mustafa Sabri Efendi ve Kilisli Mehmet Münir'e yer vermiştir. Görüşlerine yer verilen reformculardan bazıları ise Mehmet Akif Ersoy (1873-1936) ve Seyyid Bey'dir (1873-1925). Celâl Nuri İleri ise radikal reformcular arasında zikredilmiştir. Müellif, icthad düşüncesine dair bir değerlendirme yaparak bölümü sonlandırmaktadır. Üçüncü bölümde, Türkiye Cumhuriyetinden günümüze kadarki süre içerisinde icthad ve taklid konusuna yönelik ilerlemele incelemektedir. Uçar, Atatürk ve İnönü dönemindeki gelişmelerden başlayarak daha sonra 50'li ve 60'lı yıllar arasındaki geçiş

¹⁴⁶ Bülent Uçar, 1977 doğumlu İslam bilimcisidir. Bochum üniversitesinde Hukuk Bilimi (Rechtswissenschaft) okumuştur. Daha sonra Bonn üniversitesinde İslam bilimlerini (Islamwissenschaft) eğitimi aldıktan sonra doktorasını aynı üniversitede tamamlamıştır. 2008 yılında doçentliğini Erlangen-Nürnberg üniversitesinde elde etmiştir. Osnabrück üniversitesinde İslam din eğitimi bilimi (Islamische Religionspaedagogik) profesörlüğünü yapmıştır. 2008-20012 yılları arasında Kültürlerarası İslam Araştırmaları Merkezi'nde (Zentrum für Interkulturelle Islamstudien) başkanlık yapmıştır. 2008-2010 yılında Konya İlahiyat Fakültesinde İslam dini eğitimi bilimi alanında doktorasını yapmıştır. 2010-2013 yılında İslam konferansı üyesi olmuştur. 2012 yılından bu yana Osnabrück üniversitesi İlahiyat İslam İlahiyatı Enstitüsünde müdür olarak faaliyetlerini yönetmektedir. 2012 yılından beri Avicenna Talebeler Kuruluşu'nun (Avicenna Studienwerk: Özellikle derslerinde başarılı olan Müslüman üniversite talebelerini veya doktora yapanları maddi açıdan destekleyen bir kuruluştur.) kurucusu, yöneticisi ve üyesidir. https://www.islamische-theologie.uni-osnabrueck.de/personal/professuren/prof_dr_buelent_ucar.html, (05.07.2019).

¹⁴⁷ Uçar, Bülent, *Recht als Mittel zur Reform von Religion und Gesellschaft*, Ergon Verlag, Würzburg 2005.

dönemi kapsamında bir değerlendirme yapmıştır. Bu bölümde de muhafazakâr ve reformist şahsiyetlerin görüşlerine yer verilmektedir. Muhafazakârlar arasında Ömer Nasuhi Bilmen (1884-1971) ile Said Nursi (1876-1960) örnek olarak verilirken, reformistler arasında Yusuf Ziya Yörükân (1886-1954) ve Peyami Safa (1899-1961) bulunmaktadır. Akabinde bu bölümde, Resit Rıza'nın *el- Muhâvarat* isimli eserine yönelik 70'li yıllarda verilen tepkileri yine farklı şahsiyetlerin görüşlerine yer vererek değerlendirmektedir. Hayrettin Karaman (d. 1934), Necip Fazıl Kısakürek (1905-1983) ve Enver Baytan (1925-2016) müellifin yer verdikleri arasında bulunmaktadır. Müellif akabinde 80'li yıllarda gözlemlenen gelişim çerçevesindeki görüşlere yer vermektedir. Erol Güngör (1938-1983) ve Nazif Şahinoğlu (d. 1930) burda zikredilenler arasında mevcut olmaktadır. Yazar, dördüncü bölümde, mezhepleri göz önünde bulundurarak Türkiye Cumhuriyetinin günümüze kadar İslam dinine yönelik çalışmalar tarihteki kişiliklerin görüş ve fikirlerine yer vermiştir. Örnek olarak Faruk Beşer (d. 1952), Mehmet Oruç (d. 1953), Halil Güneç (d. 1930) ve Yaşar Nuri Öztürk (1951-2016) gibi şahıslar zikredilmektedir. Ayrıca, Nakşibendi tarikatının mezhepler çerçevesindeki tutumuna da yer verilmiştir. Müellif, bu bölümü modernizm ve reformizm terimlerinin doğurduğu tartışmaya açıklık getirerek sonlandırmıştır. Dördüncü bölümde Uçar, Türkiye Diyanet İşleri Bakanlığı tarafından ilk İslam şura toplantısının düzenlenmesini, İslam karşıtı medyaya etkisi ve İstanbul müftüsünün fetvalarına yer vermiştir. Daha sonra, Zaman, Yeni Şafak, Milli Gazete, Türkiye ve Vakit gazetesinde yazarlarının bu buluşma hakkındaki görüşleri aktarılmaktadır. Beşinci ve son bölümde, Almanya'da bulunan Türk Müslümanları çoğunlukla yaygın olan ve faaliyet gösteren çatı topluluklardan yani Ditip, Süleymancılar ve Milli Görüş örneklerini vererek mezheplere yönelik tutumlarını araştırmaktadır. Sonuç kısmında yazar bu cemaatlerin ana fikir ve istikametlerinden bahsederek araştırmasını sonlandırmaktadır. Müellif, çalışmanın ek kısmına Ahmet Davutoğlu'nun *Dini tamir davasında din tahripçileri* ve Ebubekir Sifil'in *Çağdaş dünyada İslamî duruş* isimli yazılarını ilave etmiştir.¹⁴⁸

Uçar, 20. yüzyılda Müslüman toplumlar arasında mevcut bulunan içtihad kapısının kapalı olması meselesini özellikle Türkiye boyutunu dikkate alarak, farklı

¹⁴⁸ Uçar, a.g.e., s. 22.

şahsiyetlerin fikir ve görüşlerini belirterek incelemiştir. Taklid yönteminin kırılıp modern dönemde içtihad edebilmenin uygulanabilirliği etrafındaki tartışmalar ortaya konmuştur. Aynı zamanda Avrupa’da bulunan cemaatlerin ana fikrine dair bilgi vererek cemaatlerin takip ettikleri istikamete yönelik bir fikir edinmek mümkün olmuştur. Yazar, farklı düşünceleri benimseyen grupları ve şahsiyetleri çalışmasına dâhil ederek genel ve objektif bir bakış sağlamaya çalışmıştır.

Müellif Almanca 125 eser, 99 dergi, 50 gazete, 69 makaleler ve altı çeşit internet sayfası olmak üzere 349 kaynak kullanmıştır. Türkçe istifade ettiği 265 eser, 87 makale, 82 dergi, 80 gazete ve 16 internet kaynağından oluşmaktadır. Bunun dışında altı adet Arapça kaynak eser bulunmakla birlikte iki tane, biri Almanca-Arapça diğeri Almanca-Fransızca sözlük mevcuttur. Türkçe kullanılan kaynaklar arasında, Faruk Beşer’in *Fıkıh Penceresinde Sosyal Hayatımız*, Vedii Bilgin’in *İslam dininin esasları ve din yobazları*, Abdülcelil Candan’ın *İslam tarihinde mezhep çatışmaları ve taklit*, H.Hilmi Işık’ın *Dinde reformcular*, Yusuf Kerimoğlu’nun *Fıkhî Meseleler* isimli eserler kullanılmıştır. Yazarın Almanca istifade ettiği kaynaklar arasında Konrad Dilger’in *Orientalistik und Rechtswissenschaft- Zum Verhaeltnis der Islamkunde zu anderen Fachgebieten*, Stephanie Waletzki’nin *Ehe und Ehescheidung in Tunesien: Zur Stellung der Frau in Recht und Gesellschaft*, Harald Motzki’nin *Die Anfaenge der islamischen Jurisprudenz*, Gudrun Kraemer’in *Gottes Staat als Republik – Reflexionen zeitgenössischer Muslime zu Islam, Menschenrechte und Demokratie* ve Martin Hartmann’ın *Der Islamische Orient: Berichte und Forschungen* adlı çalışmaları ve İngilizce kullanılan kaynaklar arasında Joseph Schacht’ın *Introduction to Islamic law* ve David Commins’in *Islamic Reform: Politics and Social Change in Late Ottoman Syria* isimli eserler bulunmaktadır. Arapça eserler olarak Muhammed Abdu’nun *Risalât et- Tevhid’i* ve Gazzâlî’nin *Faysalü’t- Tefrika’sı* kaynakçada yer almaktadır.¹⁴⁹

¹⁴⁹ Bülen Uçar’ın bu eserine dair TALİD dergisinde bir eleştiri yazısı yayımlanmıştır.

3. *Monica Corrado, Mit Tradition in die Zukunft- Der tağdīd-Diskurs in der Azhar und ihrem Umfeld*¹⁵⁰

Söz konusu eser Monica Corrado tarafından 2010 yılında telif edilen doktora çalışmasının düzeltilmiş versiyonudur. Çalışma, Bern üniversitesi Hukuk Fakültesi tarafından kabul edilmiştir. Bu çalışma Prof. Dr. Reinhard Schulze'nin¹⁵¹ danışmanlığıyla sürdürülmüştür. Eser 276 sayfa olup 324 kaynaktan istifade edilerek hazırlanmıştır.

Bu eser, insanların hayatına sürekli yeni anlam katan din ve gelenek terimleri hakkındadır. Müellif, her iki kavramın bu çalışma çerçevesinde yüklü anlamlar taşıdığını ifade etmektedir. 20. ve 21. yüzyılda el-Ezher üniversitesi ve camisi dâhilinde yapılan teccid tartışmalarına bu eserde yer verilmektedir. Bu tartışmanın kurucuları olan enstitütüler, aktörler ve motifler yardımıyla yazar teccid tartışmasını analiz etmeyi hedeflemiştir. Ayrıca Corrado bu araştırmasıyla, teccidin Batı modernite düşüncesine alternatif bir düşünce olup olamayacağı sorusuna cevap aramaktadır.¹⁵²

Kitap, giriş bölümüyle beraber toplam dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde müellif teccid kanunundan ve teccid tarihinden bahsetmektedir. Ayrıca teccid teriminin İslam âlimleri ve İslam bilimleri çerçevesinde nasıl değerlendirildiği arzedilmiştir. İkinci bölümde teccid tartışmasının teorik ve metodik yönü ele alınmıştır. Üçüncü bölüm ana bölümü oluşturmaktadır. Müellif, 20. ve 21. yüzyılda Ezher üniversitesi ve çevresinde söz konusu edilen teccid tartışmalarını ele almıştır. Bu çerçevede öncelikle, vakıf bakanlığı, yüksek İslam kurulu bakanlığı (el-meclis el-

¹⁵⁰ Monica Corrado, *Gelenekle Birlikte Geleceğe Doğru- Ezher ve Çevresindeki Teccid Tartışması*, Ergon-Verlag, Würzburg 2011, Band 19. Söz konusu eserin editörlüğü, Thomas Bauer, Stephan Conermann, Heinz Halm, Gudrun Krämer, Anke von Kügelgen, Eva Orthmann, Rudolph Peters, Anja Pistor- Hatam, Irene Schneider, Reinhard Schulze ve Stefan Wild tarafından yapılmıştır.

¹⁵¹ Reinhard Schulze, Alman ve İsviçreli İslam bilimcisidir. 1953 Berlin doğumludur. Bonn üniversitesinde, İslam bilimleri, semitistik, linguist ve romanistik bölümlerinde eğitimini tamamladıktan sonra doktorasını 1981 yılında elde etmiştir. Daha sonra Almanya'nın Bamberg, Ruhr (Bochum) ve Bern üniversitelerinde İslam bilimleri, oryantalizm ve Arap dili edebiyatı bölümlerinde profesör olarak faaliyet göstermiştir. Akabinde Bern üniversitesinde İslam bilimleri ve oryantal filoloji (dil ve edebiyat bilimi) enstitülerinde müdürlük görevini ifa etmektedir. http://www.islamwissenschaft.unibe.ch/ueber_uns/personen/prof_dr_schulze_reinhard/index_ger.html, (10.01.2019).

¹⁵² Corrado, Monica, *Mit Tradition in die Zukunft- Der tağdīd-Diskurs in der Azhar und ihrem Umfeld*, Ergon- Verlag, Würzburg, 2011, Band 19, s. 7.

âlâ li'suûn el-islamiyye) ve İslam Araştırma Akademisi gibi enstitüler incelenmiştir. Akabinde tecdid tartışmasına dâhil olan bazı İslam bilimcilerinin görüşleri izah edilmiştir. Müellif, 19. yüzyılda yenilikçilerin öncüsü olarak ifade ettiği Muhammed Abduh'nun (1849- 1905) tutumunu açıkladıktan sonra Muhammed el- Hıdr Husayn (1875/76- 1958), Abdelmutâl es- Saidi (1894- 1966) ve Muhammed Amâra (d. 1931) gibi İslam bilimcilerinin görüşlerini incelemiştir. Son olarak bu bölümde, tecdid tartışmasının motifleri sunulmuştur. Dördüncü bölümde, mesele sekülerizm ve materyalizm çerçevesinde değerlendirilmiştir. Tecdidin gelenekle birlikte meşrulaşması, İslam hukukunun Kur'an, sünnet, icma ve kıyas gibi kaynakları ve icthad meselesi ele alınmıştır. Ayrıca reform ve din başlığı altında, şeriat, fıkıh ve mezhep kavramları araştırılmıştır. Son olarak müellif, dünya genelinde yenilikçilik hareketine dâhil olan bazı âlimlerden bahsetmiştir. Mevdûdî (1903- 1979), Hasan et-Turâbi (1932-2016) ve Abdullah el-Turki (d. 1940) bunlar arasında bulunmaktadır.

Müellif birçok kaynaktan istifade etmiştir. Bunlar arasında İngilizce, Almanca, Fransızca ve Arapça kaynak bulunmaktadır. İbrahim Muhammed el- Feyyûmi'nin *et-Tecdid ve'l bid'a*, Ulrike Freitag'ın *Arabische Visionen von Modernität im 19. Und 20. Jahrhundert: Die Aneignung von Universalien oder die Übernahme fremder Konzepte?* isimli eserleri ve Barber Johansen'in *The Muslim Fiqh as a Sacred Law. Religion, Law and Ethics in a Normative System* yazısı bulunmaktadır.

4. Christine Schirrmacher, „Es ist kein Zwang in der Religion” (Sura 2, 256): Der Abfall vom Islam im Urteil zeitgenössischer islamischer Theologen- Diskurse zu Apostasie, Religionsfreiheit und Menschenrechten¹⁵³

Söz konusu eser Christine Schirrmacher tarafından kaleme alınmıştır. 2012 yılında Bonn'da bulunan Rheinischen Friedrich- Wilhelms üniversitesi hukuk

¹⁵³ Christine Schirrmacher, “Dinde Zorlama Yoktur” (Sure 2,256): Günümüz İlahiyatçılarının Bakışıyla İslam Dininden Dönme- İrtidad, Din Özgürlüğü Ve İnsan Hakları- İrtidad, Din Özgürlüğü Ve İnsan Hakları Tartışmaları, Ergon- Verlag, Würzburg 2015, Band 32. Söz konusu eserin editörlüğü, Thomas Bauer, Stephan Conermann, Sabine Damir- Geilsdorf, Gudrun Krämer, Anke von Kügelgen, Eva Orthmann, Anja Pistor- Hatam, Irene Schneider ve Reinhard Schulze tarafından yapılmıştır.

fakültesinde İslam bilimleri dalı tarafından doçentlik çalışması olarak kabul edilmiştir.¹⁵⁴ Eser toplam 520 sayfa ve 598 kaynaktan oluşmaktadır.

Bu eserde, İslam ülkelerinde din özgürlüğü, din eleştirisi ve irtidat meseleleri konu edilmiştir. Müellif, İslam ülkelerinin çoğunun dinde hürriyet anlayışını desteklediklerini savunduklarını, ancak bu söylemleri doğrultusunda ilerlemediklerini ifade etmektedir. Çünkü yazara göre, kadın ve insan hakları savunucuları, İslam dininden dönmüş kişiler ve bazı Kur'an bilimcileri tehdit edilip küçük düşürülmektedirler. Bu bağlamda Schirmmacher, bu konuyu karşılaştırmalı üç İslam âliminin görüş ve bakış açısını ele alarak değerlendirmiştir. Bunlar arasında, Yusuf el-Karadâvi¹⁵⁵ (d. 1926), Ebü'l- alâ el-Mevdûdî¹⁵⁶ (1903-1979) ve Abdullah Said (d. 1960) bulunmaktadır.¹⁵⁷

Eser beş bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümüyle beraber birinci bölümde müellif irtidat ile ilgili genel bilgi sunmuştur. Schirmmacher, bu bölümde İrtidatın keyfiyetini, terim anlamını, İslam kaynaklarındaki yerini ve irtidatın getireceği sonuçları ele almakla beraber irtidatın tarihî akışını incelemiştir. Hz. Muhammed'in (s.a.s) ölümünden sonra vuku bulan irtidat hareketleri ve bu hareketlere karşı düzenlenen savaşlar ve modern dönem ve yirminci yüzyılda mevcut irtidat hareketleri araştırılmıştır. Ayrıca müellif, günümüz İslam topluluklarında irtidada karşı sergilenen tutum ve tavırlar hakkında bilgi vermiştir. İkinci bölümde yazar, mutedil olarak tanımladığı Yusuf el-Karadâvi'nin bu mesele hakkındaki görüşlerine yer vermiştir. Schirmmacher, Karadâvi hakkında bir ön bilgi sunduktan sonra irtidat hakkındaki görüşlerini incelemiştir. Bu kapsamda, İslam'da helal ve haramlar, irtidatın

¹⁵⁴ Christine Schirmmacher, „*Es ist kein Zwang in der Religion*“ (Sura 2, 256): *Der Abfall vom Islam im Urteil zeitgenössischer islamischer Theologen- Diskurse zu Apostasie, Religionsfreiheit und Menschenrechten*, Ergon- Verlag, Würzburg 2015, Band 32, s. 7.

¹⁵⁵ Yusuf el- Karadâvi, 1958 yılı Yüksek Arap Dili Araştırmaları Enstitüsünde lisans eğitimini tamamlamıştır. Akabinde Usul-u Din Fakültesin'de yüksek lisans eğitimini yapmıştır. Aynı fakültede 1973 yılında “*Zekât ve zekâtın toplumsal sorunların çözümündeki yeri*” isimli çalışmasıyla doktorasını elde etmiştir. Bkz. http://www.ydh.com.tr/HD2239_yusuf-el-karadavi.html, (13.07.2019).

¹⁵⁶ Mevdûdî, 1903 yılı Hindistan'da doğdu. 1914'te Medresetü'l-fevkâniyye'de eğitime başlamıştır. Bazı sebeplerden dolayı eğitimini başka bir şehirde bulunan dârülulûmda sürdürmüştür. Bir çok dergi ve gazetenin editörlüğünü yapmıştır. Özellikle Tercümânü'l-Şur'ân dergisi onun fikir ve görüşlerinin yayılmasına sebep oldu. Bkz. Anıs Ahmad, “Mevdûdî”, DİA, Ankara 2004, XXIX.

¹⁵⁷ Schirmmacher, *a.g.e.*, bkz. (Arka Kapak).

tehlikeleri, mürtedlere yönelik savaş, mürtedin hükmü, bu hükmü belirleyen dînî kaynaklar, küçük ve büyük irtidad, dinde özgürlük, kanın dokunulmazlığı gibi konular ve Kardâvi'nin tutumu hakkında bilgi verilmektedir. Üçüncü bölümde müellifin özgürlükçü olarak tanımladığı Abdullah Said'in görüşleri incelenmiştir. Öncelikle Said'in biyografisi, telif ettiği eserler ve teologlar arasındaki konumu ele alınmaktadır. Akabinde, Said'in irtidad meselesi hakkındaki fikirleri araştırılmıştır. Bu kapsamda, dinde özgürlük, İslam devletinde gayrimüslimlerin hakları, Kur'an ışığında mürtedlerin öldürülmesi ve irtidad ile ilgili hadis kaynakları ele alınmıştır. Son olarak Said'in irtidad hakkındaki tutumuna yer verilmiştir. Ayrıca müellif bu bölümün sonunda Karadâvi ve Said'in irtidad ile ilgili görüşlerini karşılaştırmıştır. Dördüncü bölümde Schirrmacher, kısıtlayıcı olarak tanımladığı Mevdûdi'nin görüşlerine yer vermektedir. Mevdûdi'nin hayatı ve eserleri sunulduktan sonra irtidad ile ilgili görüşleri incelenmektedir. Bu çerçevede Mevdûdi'nin *Mürted kî Sezâ İslâmî Kânûn meyn*¹⁵⁸ isimli eseri incelenmiştir. Akabinde, Mevdûdi'ye göre dinde özgürlük, İslam devletinde gayrimüslimlerin hakları ve İslam'da insan haklarına benzer konular ele alınmıştır. Son olarak müellif, Mevdûdi'nin irtidad hakkındaki görüşlerini sunmakla beraber Kardâvi, Said ve Mevdûdi'nin bu çerçevedeki görüşlerini karşılaştırmıştır. Beşinci ve son bölümü Schirrmacher, konuyla ilgili genel bir bakış sergileyerek sonlandırmıştır.¹⁵⁹

Bu literatürde kullanılan eserler arasında çoğunlukla Yûsuf el-Kardâvi (d. 1926), Ebü'l- alâ el-Mevdûdi (1903-1979) ve Abdullah Said'in (d. 1960) eserleri bulunmaktadır. Bunların dışında müellif, yabancı dilde kaleme alınan birçok eserden istifade etmiştir. Bunlar arasında Ishtiaq Ahmed'in *The Concept of an Islamic State. An Analysis of the Ideological Controversy in Pakistan* isimli eseri ve Sarah Albrecht'in *Islamisches Minderheitenrecht. Yûsuf al-Qaradâwîs Konzept des fiqh-aqallîyât* bulunmaktadır.

¹⁵⁸ çev. *İslam Hukukuna Göre Mürtedlerin Cezalandırılması*.

¹⁵⁹ Schirrmacher, *a.g.e.*, s. 9- 15.

B. İSLAM DÜNYASINDA SOSYAL VE KÜLTÜR TARİHİNE DAİR BİLDİRİLER¹⁶⁰-MITTEILGUNGEN ZUR SOZIAL-UND KULTURGESCHICHTE DER ISLAMISCHEN WELT, HERAUSGEGEBEN VON RAHUL PETER DAS, ANGELIKA HARTMANN, JENS PETER LAUT, ULRICH REBSTOCK, TILMAN SEIDENSTICKER, ROTRAUD WIELANDT

Ergon yayıncılığı, İslam Dünyasında Sosyal ve Kültür Tarihine Dair Bildiriler (Mitteilungen zur Sozial- und Kulturgeschichte der islamischen Welt- MISK) isimli kitap serisine dair 42 eser çıkarmış bulunmaktadır. Bu seriler arasında İslam medeniyetini, kültürünü, tarihi ve toplum hayatını tanıtan, ayrıca tefsir, İslam hukuku gibi İslamî ilimleri içeren eserler bulunmaktadır. Aralarında İslam hukukuyla ilgili üç esere yer verilmiştir.

1. Norbert Oberauer, *Religiöse Verpflichtung im Islam: Ein ethischer Grundbegriff und seine theologische, rechtliche und sozialgeschichtliche Dimension*¹⁶¹

Bu çalışma 2002 yılının Ocak ayında Norbert Oberauer¹⁶² tarafından ve Prof. Dr. Ulrich Rebstock'un danışmanlığında telif edilmiş ve 2004 yılında neşredilmiş bir

¹⁶⁰ İslam Dünyasında Sosyal Ve Kültür Tarihine Dair Bildiriler (Mitteilungen zur Sozial- und Kulturgeschichte der islamischen Welt- MISK). Ergon yayıncılığının bu alanda çıkardığı 42 eser bulunmaktadır. Bu seriler arasında İslam medeniyetini, kültürünü, tarihi ve toplum hayatını tanıtan, ayrıca tefsir, İslam hukuku gibi İslamî ilimleri içeren eserler bulunmaktadır. Aralarında İslam hukukuyla ilgili üç esere yer verilmiştir. Bu eserlerden bir tanesine ulaşamadık:

1. Martin Kellner, *Islamische Rechtsmeinungen zu medizinischen Eingriffen an den Grenzen des Lebens Ein Beitrag zur kulturübergreifenden Bioethik*, Band 29, Würzburg, 2010 <http://www.ergon-verlag.de/orientalistik/mitteilungen-zur-sozial--und-kulturgeschichte/index.php> (21.05.2019).

¹⁶¹ Norbert Oberauer, *İslam'da Dînî Mükellefiyet: Ahlakî Temel Bir Kavram ve bunun Teolojik, Hukukî ve Sosyal- Tarihsel Boyutları*, Ergon Verlag, Würzburg 2004, Band 18.

¹⁶² Norbert Oberauer, 1968 Münih doğumlu, Freiburg'daki Albert Ludwigs üniversitesinde lisans eğitimini İslam bilimi ve kamu hukuku alanında tamamladıktan sonra yüksek lisans ve doktorasını aynı üniversitede yine İslam bilimi alanında yapmıştır. Oberauer, Gazze' de bulunan *United Nations Relief and Works Agency (UNRWA)* isimli, Birleşmiş Milletlerin Filistinli muhacirler için kurmuş olduğu bir sosyal yardım kurumunda stajyerlik dönemi geçirmiştir. Daha sonra Albert-Ludwigs üniversitesi tarafından Halep'te bulunan *Institute for the History of Arabic Science* (Arap Bilim Tarihi Enstitüsü)' ne gönderilmiştir. Oberauer, yedi yıl Beyrut üniversitesi İslami bilimler kürsüsünde araştırma görevlisi olarak çalışmıştır. Akabinde yine Beyrut üniversitesinde bir yıl İslam bilimleri akademik istişare kürsüsünde etkin olmuştur (Akademischer Oberrat am Lehrstuhl für Islamwissenschaft der Universität Bayreuth). Norbert Oberauer 2010 yılından beri Münster'de bulunan Westfälischen Wilhelms üniversitesinde (WWU) İslam bilimleri profesör olarak ders

doktora tezidir. Daha doğrusu Freiburg Albert- Ludwigs üniversitesine sunulmuş ve kabul edilmiş bir doktora tezinin gözden geçirilmiş versiyonudur.¹⁶³ Eser 351 sayfa olup 140 tane farklı kaynaktan istifade edilmiştir.

Eser beş ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde İslam'ın birinci yüzyılında teklif düşüncesinin oluşumunu, ikinci bölümde ise İslam'ın ikinci yüzyılında bu düşüncenin tesis edilişi, daha sonra kelimada ve sünni teolojide yükümlülük düşüncesinin gelişimi, dördüncü bölümde İmam Şafî'nin *er-Risâle* isimli çalışmasında teklif- düşüncesini ele aldığı boyut ve son olarak beşinci bölümde usûl-i fikhın onuncu ve onbirinci yüzyıldaki yükümlülük düşüncesi ele alınmaktadır.

Elimizde bulunan bu çalışma İslam'daki teklif düşüncesinin öncelikle tarihî seyrini incelemektedir. Teklif fikrinin tarihî gelişimi dışında aynı zamanda diğer ilimlerle mevcut bulunan bağlantılarını araştırmaktadır. Müellif, bu ilişkilerden bir tanesinin toplumsal ve politik koşulların gelişmesiyle birlikte dînî düşüncenin yasalara dökülmesi olarak ifade etmektedir. Oberauer'e göre, bu düşünce o dönemin siyasetinde de aktif bir yer almaktaydı. Dönemin iktidar sahipleri teklif düşüncesini kendi siyasetlerini meşrulaştırmak için bir araç olarak kullanmışlardır. Yazar, bu ilişkilerden ötürü dînî sorumlulukları uygulama bilincindeki/konusundaki asıl bağın Allah ile kul arasında gerçekleştiğini ifade etmektedir. Bunun yanında, temel dînî yasaların çıkartılmasında teklif düşüncesinin ahlâkî ve hukûkî boyutu önemli bir rol oynamaktadır. Oberauer, böylelikle teklif düşüncesinin İslam hukuku alanında belirli bir anlam ifade ettiğinin söylenebileceğini vurgulamaktadır. Yani müellife göre, teklif düşüncesi biri diğerinden ayrılamayan, kelim ilmi ile hukuk ilminin iç içe girdiği bir ikili ilişkiden oluşmaktadır.¹⁶⁴

Aslî kaynak olarak Arapça eserler kullanılmıştır, ikincil kaynak olarak ise Almanca, Fransızca ve İngilizce eserlerden faydalanılmıştır. Cessâs'ın *el-Fusûl fi'l-usûl*'u, Gazalî'nin *el-Müstasfâ*'sı, Cüveynî'nin *Kitâb el-Burhân fi Usuli'l Fıkh*'ı, İbn

vermektedir. <https://www.uni-muenster.de/Religion-und-Politik/personen/projekt/oberauer.shtml>, (05.07.2019).

¹⁶³ Norbert Oberauer, *Religiöse Verpflichtung im Islam; Ein ethischer Grundbegriff und seine theologische, rechtliche und sozialgeschichtliche Dimension*, Ergon Verlag, Würzburg, 2004, bkz. önsöz.

¹⁶⁴ Oberauer, *a.g.e.*, s. 19-20.

Ebû Ya'lâ'nın *Tabakâtü'l-Hanâbile'si*, Hasan bin Muhammed'in *Kitabü'l-İrca'sı*, İmam Mâlik'in (ö. 179/795) *Muvattası*, Ebû Zeyd el-Kayrevânî'nin (ö. 386/996) *er-Risâle'si*, Şeybânî'nin *Kitabü'l Hücce'si* ve Tahavi'nin *Akîde* isimli eseri müellifin aslı kaynakları arasında yer almaktadır.

Yazarın istifade ettiği ikincil kaynaklar arasındadır. Örneğin, GAL Carl Brockelmann'ın *Geschichte der Arabischen Literatur* ve Fuat Sezgin'in *Geschichte des Arabischen Schriftentums* isimli eserleri bunların arasındadır. Irene Schneider'in *Kinderverkauf und Schuldknechtschaft'ı*, Annemarie Schimmel'in *Mystische Dimensionen des Islam. Die Geschichte des Sufismus* isimli eseri, Joseph Schacht'ın *Introduction to Islamic Law'ı*, Ulrich Rudolph'un *Al-Mâturidi und die sunnitische Theologie in Semerkand'ı*, Tilman Nagel'in *Rechtleitung und Kalifat. Versuch über eine Grundfrage der islamischen Geschichte. Studien zum Minderheitsproblem im Islam'ı* ve Harald Motzki'nin *Die Anfänge der islamischen Jurisprudenz* gibi mevcuttur.

2. Rainer Oßwald, *Das islamische Sklavenrecht*¹⁶⁵

Söz konusu eser Rainer Oßwald¹⁶⁶ tarafından 2017 yılında telif edilmiştir. Eser toplam 313 sayfa ve 18 bölümden oluşmaktadır.

Müellif eserinde esas olarak Malikî mezhebinin köle hukukuyla ilgili görüşlerini incelemeye almıştır. Birinci bölümde yazar, köle hukuku uygulanmasının gerekliliğine yönelik gerekçeler, kişinin köleleştirilmesi, köle azâdı ve kölelerin yasal haklarını araştırmaktadır¹⁶⁷. Ayrıca köle hukukunu mezhepler arası karşılaştırarak değerlendirdiği bölümler bulunmaktadır. Müellif ikinci bölümde, tarihî açıdan kölelik kurumunun ortaya çıkmasındaki mazeretleri ele almaktadır. Bu kapsamda Yunan-

¹⁶⁵ Rainer Oßwald, *İslam'da Köle Hukuku*, Ergon Verlag, Würzburg 2017, Band 40.

¹⁶⁶ Rainer Oßwald, Tübingen üniversitesinde İslam bilimleri bölümünü bitirdikten sonra yüksek lisansını ve doktorasını aynı üniversitede tamamlamıştır. Akabinde doçentliğini Kiel üniversitesinde İslam bilimleri alanında elde etmiştir. 1997 yılından beri Bayreuth üniversitesinde İslam bilimleri kürsüsüne sahiptir. <https://www.uni-bayreuth.de/de/forschung/profilfelder/advanced-fields/afrikastudien/mitwirkende/Osswald-Rainer/index.php#tabPerson>, (21.05.2019).

¹⁶⁷ Rainer Osswald, *Das islamische Sklavenrecht*, Ergon Verlag, Würzburg, 2017, Band 40, https://www.ergon-verlag.de/downloads/9783956502385_buchinformation.pdf, (20.05.2019).

Roma eskiçağı ve Hıristiyanlıkta kölelik konularının yanında köleliğin İslam hukukundaki yeri incelenmiştir. Tabii olarak insanın özgürlüğü, inanmayanlar için köleliğin cezalandırma şekli olması ve din değiştirmenin köleliği ortadan kaldırmayacağı gibi mevzular bu bölümde yer almaktadır. Üçüncü bölümde “ganimetten köleliğe” isimli başlık altında müellif, savaşta yakalanan gayrimüslimlerin esir olarak köle yapıldıklarını, emân akdi ve gayrimüslim kölelerin hukuki haklardaki değişimlerinden bahsedilir. Bir sonraki bölümde diğer köleleşme ihtimalleri ele alınmıştır. Beşinci bölümde savaşta esir alınan Müslümanların haklarından bahsedilir. Altıncı bölümde müellif, bir mülkiyet olarak kölelik başlığı altında, köleliğin belirtileri, kölenin ticari bir meta olması, kölenin mülk olması ve tasarrufu ele alınmıştır. Akid, hiyar ve berâe konuları yanında firar eden kölelerin durumu ve fetüs olarak satılan kölelerden bahsedilir. Yedinci bölümde yazar, mülkiyet olarak köleliği daha detaylı olarak ele almıştır. Sekizinci bölümdeyse, kölelerin itaat ve hizmet görevlerine eleştirel bir açıdan yaklaşmıştır. Dokuzuncu bölümde kölelerin hürriyet kısıtlamaları yani hacir konusu ele alınmaktadır. Bir sonraki bölüm köle hukukuyla ilgili bilgi sunmaktadır. On birinci bölümde müellif, dört mezhebi özgürlük, köle hukuku, kısas ve kan parası açısından karşılaştırarak değerlendirmiştir. On ikinci bölümde kölelerin evlilik ve denklik meseleleri söz konusu edilmiştir. Kölelerin evlilik akdi şartları veya kölelerle yapılan evliliklerden doğan çocukların konumu bu kapsamda incelenmiştir. On üçüncü bölümde, kölelerin nafaka gibi yasal hakları, on dördüncü bölümde kölelerin azâd edilmeleriyle ilgili konular ele alınmıştır. Bir sonraki bölümde kölelerin bazı sebepler nedeniyle kazandıkları özgürlüklerden kısaca bahsedilmektedir. On altıncı bölümde bazı hükümler ele alınmıştır. Çocukların statüsü, had cezaları ve kölelerin evliliklerinde zorlama veya evlilik izin gibi hükümlere yer verilmiştir. On yedinci bölümde Osswald, direniş başlığı altında kölelik kurumunu eleştirmektedir. Akabinde yazar özetle genel bir bakış sergileyerek son bölümü tamamlamıştır.

Rainer Oßwald eserinin telifinde farklı kaynaklardan istifade etmiştir. Arapça, İngilizce ve Almanca olmak üzere 120 farklı kaynaktan faydalanmıştır. İbn Abd el-Berr’in *el- Kâfi fi fikh ehl el- Medine el- Maliki* isimli eseri, Erwin Gräf’in *Religiöse und rechtliche Vorstellungen über Kriegsgefangene in Islam und Christentum* isimli

eseri, Davin Brion Davis'in *The problem of Slavery in Western Culture* isimli kitabı müracat ettiği kaynaklar arasında yer almaktadır.

C. ULUSLARARASI HUKUK YAZILARI- SCHRIFTEN ZUM INTERNATIONALEN RECHT

Uluslararası Hukuk Yazıları (Schriften zum Internationalen Recht- SIR), 223 kitaptan oluşan bir seridir. Seride bulunan eserler Alman hukuku ve uluslararası hukuk çerçevesinde kaleme alınmıştır. Aile hukuku, ticaret, miras ve alış veriş hukuku yanında İslami bankacılık ve karşılaştırmalı uluslararası hukuk araştırılan konular arasında yer almaktadır. Alman hukukuyla karşılaştırılan hukuk sistemi arasında Türk, İspanyol, Amerika, Fransa ve Avusturya hukuku ele alınanlar arasındadır. Bu seri dahilinde sadece iki eser doğrudan İslam hukukuyla alakalıdır. İslami bankacılıkla ilgili olan eser 1995 yılında telif edildiği için çalışmamızda detaylı bilgiye yer vermedik. Ancak, önemli bir eser olduğundan dolayı kısa bir ön bilgi vermekle yetinmekteyiz. Diğer çalışma, İslam miras hukukuyla ilgili olmakla beraber 2005/2006 yılında kaleme alınmıştır.

1. *Florian Amereller, Hintergründe des „Islamic Banking“, Rechtlich Problematisierung des riba- Verbotes in der Shari`a und seine Auswirkungen auf einzelne Rechtsordnungen arabischer Staaten*¹⁶⁸

Florian Amereller¹⁶⁹ tarafından 1994 yılında Mainz üniversitesi hukuk fakültesi tarafından doktora çalışması olarak kabul edilmiştir. Eser 206 sayfa ve 480 farklı kaynaktan faydalanılarak kaleme alınmıştır.

İslami Bankacılığın ana hatları, modern hayat şartlarına yönelik görüşler, faiz hakkında ictihad edilen konular yanında faiz yasağının çiğnenmesi veya İslam

¹⁶⁸ Florian Amereller, *İslami Bankacılığın Arka Planı, Şeriatte Faiz Yasağının Hukuki Sorunları ve Arap Ülkelerinde Görünen Etkileri*, Duncker & Humbolt Verlag, Berlin 1995, Band 71.

¹⁶⁹ Florian Amereller, 1965 doğumludur. Mainz, Kahire ve Dijon (Fransa) üniversitelerinde eğitim almıştır. Yakın doğu ticaret hukuku, ticaret ve şirket hukuku gibi konular araştırma alanlarına girmektedir. İngilizce, Almanca, Fransızca ve Arapçayı akıcı bir şekilde konuşmakla beraber avukatlık göreviyle meşgul olmaktadır. <https://www.beck-shop.de/dr-florian-amereller-llm/creator/126023702>, (25.05.2019).

hukukuna göre kredi ve finans muameleleri, bazı Arap ülkelerinde faiz uygulamaları gibi konular etraflıca araştırılmıştır.

2. Andreas Kurt Pattar, *Uygulanabilirliği İslamisch inspiriertes Erbrecht und deutscher Ordre public: Die Erbrechtsordnung von Ägypten, Tunesien und Marokko und ihre Anwendbarkeit im Inland*¹⁷⁰

Bu çalışma 2005/2006 yılında Freiburg Albert-Ludwigs üniversitesi hukuk fakültesinde doktora tezi olarak kabul edilmiştir. Andreas Kurt Pattar¹⁷¹, bu çalışmayı Profesör Gerhard Hohloch'un danışmanlığında telif etmiştir.

Müellif eserinde Mısır, Tunus ve Fas'ta şeriatın belirlediği miras hukuku düzeninin miras hadisesi durumunda ne kadar dikkate alındığını incelemektedir. Aynı zamanda çalışma, bazı ölçü ve ilkeler belirlemektedir. Bu ilkeler sayesinde bazı ferdi durumlarda Ordre public¹⁷² yani ülkenin (bu durumda Almanya'nın) kamu düzenine muhalif olan durumlar tespit edilip düzeltilmelerin yapılması için önerilerde bulunulur.¹⁷³

Eser beş bölümden ve 572 sayfadan oluşmaktadır. Birinci bölümde Mısır, Tunus ve Fas'ın İslam hukuku alanına dair müşterek yönleri incelenir. İkinci bölümde klasik İslam hukukuna göre miras hukukuna ait önemli bilgi ve kurallar ele alınmaktadır. Ayrıca bu bölümde vasiyet, evlilik, akrabalık ve velâ yolu sebebiyle doğan miras hakkı detaylı bir şekilde incelenmektedir. Üçüncü bölümde sırasıyla günümüz Mısır, Tunus ve Fas ülkelerinde klasik İslam hukukunda bulunan miras

¹⁷⁰ Andreas Kurt Pattar, *İslam Etkisindeki Miras Hukuku Ve Alman Ordre public (kamusal düzen): Mısır, Tunus ve Fas'ta Miras Hukuku ve Ülke İçeri (Almanya'daki)*, Duncker& Humbolt, Berlin 2007, Band 169.

¹⁷¹ Andreas Kurt Pattar, 1976 Saarbrücken doğumlu. Kahire'de Alman evangelik lisesinde eğitim almıştır. Des Saarlandes ve Albert-Ludwigs üniversitelerinde Hukuk ve İslam bilimini bitirmiş ve doktorasını tamamlamıştır. 2005- 2009 yıllarında Freiburg sosyal mahkemesinde hâkimlik yapmıştır. 2009 yılından beri Kehl üniversitesinde profesörlük yapmaktadır. <http://dozent.fh-kehl.de/home/pattar/web/Website2/Lebenslauf.html> (25.05.2019)

¹⁷² Ordre public, Fransızca, kamusal düzen anlamını taşımaktadır. Ülkeye ait toplumsal değerlerin esasını oluşturan ve düzenleyen hukuktur. Ülkeye ait bir anayasa maddesine aykırı yabancı bir hukuk kuralı uygulaması veya kararı engellemektedir. <http://www.wikizero.biz/index.php?q=aHR0cHM6Ly9kZS53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvT3JkcmVfcHVibGljXyhEZXV0c2NobGFuZCk>, (05.07.2019).

¹⁷³ Pattar, Andreas Kurt, *İslamisch inspiriertes Erbrecht und deutscher Ordre public: Die Erbrechtsordnung von Ägypten, Tunesien und Marokko und ihre Anwendbarkeit im Inland*, Duncker& Humbolt, Berlin 2007, s.7-8.

hukukunun hangi derece uygulandığı araştırılmaktadır. Özellikle bu bölümde klasik İslam hukukundan ayrılan hususlar dikkate alınmaktadır. Bölümün son kısmında bu ülkeler arasında uygulanan miras hukukunun ortak özellikleri ve farklılıkları sunulmaktadır. Dördüncü bölümde, İslam miras hukuku Alman hukuku ile mukayese edilmektedir. Alman Ordre public (kamusal düzen) kurallarına uygun olup olmadığı araştırılmakta ve gereken düzeltme önerileri yapılmaktadır. Beşinci ve son bölümde genel bir değerlendirme yapılmaktadır.

Müellif 209 farklı kaynaktan yararlanmıştır. Kullandığı kaynaklar arasında, Almanca, Arapça, İngilizce ve Fransızca bulunmaktadır. Irene Schneider'in *Kindeswohl im islamischen Recht. Recht der Jugend und des Bildungswesens* isimli çalışması, Andreas Spickhoff'in *Der ordre public im internationalen Privatrecht. Entwicklung-Struktur-Konkretisierung*'u, Joseph Schacht'in *L'évolution moderne du droit musulman en Égypte* isimli eseri, Mathias Rohe'nin *Eheschliessung in islamischen Staaten- Prüfung der Wirksamkeit durch deutsche Behörden* adındaki araştırması, Birgit Krawietz'in *Die Hurma. Schariatrechtlicher Schutz vor Eingriffen in die körperliche Unversehrtheit nach arabischen Fatwas des 20. Jahrhunderts*, Holger Jung'un *Ägyptisches internationales Vertragsrecht* isimli eserleri, Agostino Cilaro'nun *The Evolution of Muslim Family Law In Egypt*, Ignaz Goldziher'in *Mohammedanische Studien* ve Amr İsa el-Fakî'nin *El- Mirât'ı*, Hüseyin bin Selîme'nin *Ahkâm el mevâris fî eş- şerîa ve'l kânun* isimli eserleri kullanılan kaynaklar içerisinde yer almaktadır.

D. HUKUK TEORİSİ YAZILARI- SCHRIFTEN ZUR RECHTSTHEORIE

Hukuk yazıları (Schriften zur Rechtstheorie- RT), 291 seriden oluşmaktadır. Seriyeye dahil olan eserler günümüz hukuk sistemi ve kanunlarıyla ilgilidir. Bu eserler arasında iki tanesi İslam hukukuyla ilgilidir. Her iki eserde Birgit Krawietz tarafından kaleme alınmıştır. Krawietz'in *Hurma* isimli eseri, 1991 yılında telif edildiği için tezimizde kısa bir ön bilgi vermekle yetindik.

1. Birgit Krawietz, *Die Hurma, Schariatrechtlicher Schutz vor Eingriffen in die körperliche Unversehrtheit nach arabischen Fatwas des 20. Jahrhunderts*¹⁷⁴

Söz konusu eser Birgit Krawietz tarafından 1991 yılında kaleme alınmıştır. Eser, Freiburg’da bulunan Albert- Ludwig üniversitesinde doktora tezi olarak kabul edilmiştir. Araştırmanın gözetim ve danışmanlığı Prof. Dr. Werner Ende tarafından yapılmıştır. Eser 373 sayfa olup 203 eserden faydalanılarak yazılmıştır.

Bu çalışma, Arap ülkelerinde hürmet hakkında verilmiş fetvalardan oluşmaktadır. Özellikle Mısır, Sudi Arabistan, Kuveyt, Katar, Suriye ve Lübnan gibi ülkelerin fetvaları ele alınmıştır. Ayrıca İslam âlimlerinin bu konuda görüşleri karşılaştırılarak fetvalar açıklanmış veya eskik bulunan konular tamamlanmıştır.

2. Birgit Krawietz, *Hierarchie der Rechtsquellen im tradierten sunnitischen Islam*¹⁷⁵

Söz konusu eser Birgit Krawietz tarafından 1999 yılında Tübingen üniversitesi Kültür Bilimleri fakülteside doçentlik araştırması olarak kabul edilmiştir. Krawietz’in danışmanlığı Prof. Dr. Josef van Ess tarafından yapılmıştır. Eser dört bölüm ve 471 sayfadan oluşmaktadır.

Krawietz’in kaleme aldığı bu eser ilk Almanca olarak yazılan usûl-i fıkıh eseridir. Yazar çalışmasıyla İslam hukuku kurallarını inceleyip ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. İslam hukukunun başlangıcından günümüze kadar katettiği oluşum ve gelişim sürecini incelemekle beraber geleneksel İslam hukukunu kaynaklarına bağlı kalarak incelemektedir. Günümüzde oluşan bazı yeniliklerde çalışmada yer verilmiştir.

Eser toplam dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, İslam hukukunun oluşumu, dönemleri, durgunluğu, gerilemesi ve İslam hukuku düşüncesinin yeniden

¹⁷⁴ Birgit Krawietz, *Hürmet-20. Yüzyılda Arap Fetvalarına Göre Beden Dokunulmazlığına Karşı Şeri Hürmet (Dokunulmazlık) Yasaları*, Duncker& Humbolt Verlag, Berlin 1991, Band 145.

¹⁷⁵ Birgit Krawietz, *Geleneksel Sunni İslam’a Göre İslam Hukuku Kaynaklarının Hiyerarşisi*, Duncker& Humbolt, Berlin 2002, Band 208.

canlanması ele alınmıştır. İkinci bölümde, İslam hukunun aslı kaynakları sayılan Kur'an ve Sünnetten bahsedilir. Diğer İslam hukuku kaynakları üçüncü bölümde araştırmaya dâhil edilmiştir. İcma, kıyas, makâsid, masâlih, kavâid, mesâlih-i mürsele, sedd-i zerâi', istishâb, örf ve istihsan bu bölümde etraflıca incelenmiştir. Dördüncü bölümde müellif, müçtehitlerle ilgili araştırma yapmaktadır. Her müçtehitin hüküm verme hakkı var mıdır sorusunu ele aldıktan sonra içtihadın düzenlenmesiyle ilgili bilgi vermektedir. Eser genel bir bakış ve özetle sona ermektedir.

E. KAMU HUKUKU YAZILARI- SCHRIFTEN ZUM ÖFFENTLICHEN RECHT

Kamu Hukuku Yazıları (Schriften zum öffentlichen Recht), kamu hukukuna ait 1406 kitap cildini içeren serilerden oluşmaktadır. Aralarında bir tane İslam hukukuna ait bilgi içeren eser bulunmaktadır. Bu esere bizzat ulaşamadığımız için genel çerçevede bir bilgi sunduk.

1. *Stefan Muckel, Der Islam im öffentlichen Recht des säkularen Verfassungsstaates*¹⁷⁶

Eser Stefan Muckel¹⁷⁷ tarafından 2008 yılında kaleme alınmıştır. 640 sayfa ve sekiz bölümden oluşmaktadır. Her bölüm farklı bir müellif ve hukuki konudan bahsetmektedir.

Söz konusu eser Almanya'da yaşayan Müslüman azınlıkların yaşadığı hukuki sıkıntıları değerlendirmektedir. Müellifler, İslam hukukuna göre hukuk, devlet ve din anlayışını Alman kamu hukuku çerçevesinde karşılaştırarak incelemektedirler.

Eserin giriş kısmını ve birinci bölümünü Diana Zacharias kaleme almıştır. *İslam Hukuku ve Hukuk Anlayışı* başlıklı bu bölümde İslam hukuk tarihi ve klasik

¹⁷⁶ Stefan Muckel, *Seküler Anayasa Devletinin Kamu Hukukunda İslam*, Dunker & Humboldt Verlag, Berlin 2008, Band 1096.

¹⁷⁷ Stefan Muckel, 1961 Almanya doğumludur. Köln üniversitesinde Hukuk Bilimi dalı eğitimini tamamlamıştır. Hukukçu ve 1998' den beri Köln üniversitesinde Kamu hukuku ve Kilise hukuku profesörlüğü faaliyetini sürdürmektedir. Devlet Kilise hukuku ve Anayasa hukuku araştırma alanlarına dahil olmaktadır. Bkz: <http://www.beck-shop.de/prof-dr-iur-stefan-muckel/creator/8526> (27.05.2019).

İslam Hukuk Usûlüne göre İslami kaynaklar değerlendirilmiştir. İkinci bölümü, Ulf Matyssek telif etmiştir. Din ve siyasetin ayrımı problemi ele alınarak, gayrimüslim ülkelerde yaşayan Müslümanların hayatı ve entegre olması konusu araştırılmıştır. Üçüncü bölüm Stefan Muckel ve Reiner Tillmanns tarafından din özgürlüğü hukuku ve din yasası hukuku güvenliği incelenmiştir. Dördüncü bölüm, *İslam'da Halk ve Avrupa Hukuku* başlığı altında Müslümanların uluslararası hukuktaki özgürlükleri ve Avrupa hukukunda Müslümanların din özgürlüğü çerçevesinde Thomas Traub tarafından ele alınmıştır. Bir sonraki bölümde, Katie Baldschun tarafından iltica hakkı araştırılmıştır. Altıncı bölümde Peter Janßen, İslam ve sosyal hukuk dairesinde bir incelemeyi değerlendirmiştir. Nina Coumont yedinci bölümde *İslam ve Okul* başlığı altında bayan öğretmenlerin başörtüleriyle görevde bulunmaları, Müslüman öğrencilerin okuldaki durumları ve İslami rehberlik gibi konuları ele almıştır. Sekizinci ve son bölümde yine Thomas Traub, İslam ticaret ahlakı ve faiz yasağı konusunu araştırmaktadır.¹⁷⁸

F. HUKUK BİLİMİ ARAŞTIRMALARI- STUDIEN ZUR RECHTSWISSENSCHAFT

Hukuk Bilimi Araştırmaları (Studien zur Rechtswissenschaft), Kovač Yayınları tarafından akademik alanda birçok bilimsel çalışma yayımlanmaktadır. Yüksek lisans ve doktora tezlerinin yanında sempozyum bildirileri ve monografiler gibi çalışmalar yer almaktadır. Hukuk Bilimi Araştırmaları bilimsel araştırmalar yanında yer almaktadır. Bu seri toplam 512 ciltten oluşmaktadır. Seriyeye dahil olan İslam hukuku çalışmaları arasında sadece Rüdiger Lohlker'in *İslam Hukuku Bibliyografisi* bulunmaktadır.

¹⁷⁸ bkz: https://www.duncker-humblot.de/buch/der-islam-im-oeffentlichen-recht-des-saekularen-verfassungsstaates-9783428126743/?page_id=0&typ=buc (27.05.2019).

1. Rüdiger Lohlker, *Bibliografie des islamischen Rechts*¹⁷⁹

Rüdiger Lohlker¹⁸⁰ tarafından telif edilen bu eser 185 sayfadan oluşan bir bibliografya çalışması olup Hukuk Bilimi Araştırmaları Serisinin (Studien zur Rechtswissenschaft) 158. Cildi olarak yayınlanmış olmaktadır.

Müellif, bu çalışmasında İslam hukuku alanında yazılan çeşitli eserleri bir araya toparlamış, tashih edilmesi gereken bölümleri düzeltip eklemelerde bulunmuştur. Yazar, kaynak olarak aslî kaynakları değil yabancı dildeki ikincil kaynakları kullanmıştır. Aynı zamanda yabancı dilde yazılmış olan Müslüman yazarların kitapları da çalışmaya dâhil edilmiştir. Bu eserden önce mevcut bulunan çalışmalarda müellif tarafından zikredilmiştir. Bibliografya çalışmalarını şöyle sıralayabiliriz.¹⁸¹

- Maribel Fierro (Koordination): Reperterio bibliográfico de Derecho Islámico, Murcia 1999
- John Makdisi/ Marianne Makdisi: Islamic Law Bibliography: Revised and Updated List of Secondary Sources, in: Law Library Journal 87 (1995)
- Fuat Sezgin: (Bibliographie der deutschsprachigen Arabistik und Islamkunde von den Anfängen bis 1986 nebst Literatur über die arabischen Länder der

¹⁷⁹ Rüdiger Lohlker, *İslam Hukuku Bibliyografyası*, Verlag Dr. Kovač-Fachverlag für wissenschaftliche Literatur, Hamburg 2005, Band 158.

¹⁸⁰ Rüdiger Lohlker, 1959 Almanya doğumlu İslam bilim araştırmacısıdır. Lohlker, Göttingen Georg-August üniversitesinde Hukuk Bilimi, Arap Dili Edebiyatı, İslam bilimleri, İran bilimi, gazetecilik, İletişim ve Siyasi bilimler okumuştur. Doktorasını, Sahnun'un *Mudevvenetü'l Kübrâ*'daki Selem akdi ile *el-Muvatta*'da bulunan Kitabü'l buyü örneğinde Maliki hukukunda ticaret (*Der Handel im malikitischen Recht am Beispiel des Kitab al-buyü' im Kitab al-Muwaţta' und des Salam aus der Mudawwana al-kubrâ von Sahnün*) konusu ile tamamlamıştır. 1997 yıllarında yine Georg-August üniversitesinde doçentliğini, İslam Hukukunun Değişimi. Geçmişte ve Günümüzde Riba, Faiz ve Tefecilik (*Das islamische Recht im Wandel. Ribā, Zins und Wucher in Vergangenheit und Gegenwart*) alanında yapmıştır. Ayrıca, Fas'ın Rabat şehrinde bulunan Saksonya Devlet ve üniversite kütüphanesinde (Niedersächsischen Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen) bir yıl araştırma görevliliği yapmıştır. 2003 yılında Vienna üniversitesinde profesörlüğe başlamıştır. Aynı zamanda oryantalistik enstitüsünde yönetmenlik görevini üstlenmiştir. Terrör ve önlem/tehdit (Praeventionsarbeit) araştırmaları gibi bir çok projelerde yürütücülük yapmaktadır. <http://www.wiki-zero.com/index.php?q=aHR0cHM6Ly9kZS53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvUsO8ZGlnZXJfTG9obGtclg> (05.07.2019).

¹⁸¹ Lohlker, Rüdiger, *Bibliografie des islamischen Rechts*, Verlag Dr. Kovač, Hamburg, 2005, bkz. Önsöz.

Gegenwart, I ve II cild) İlk zamanlardan 1986 yılına kadar bulunan Almanca Arap dili ve İslam bilimleri bibliografisi, bunun dışında günümüz Arap ülkeleri literatürü.

- Otto Spies/ Erich Pritsch: Klasik İslam Hukuku (Klassisches islamisches Recht)
- Laila al-Zwaini/ Rudolph Peters: İslam Hukuku Bibliyografisi (A Bibliography of Islamic Law)1980- 1993

Lohlker, kitabı telif ederken kendine has bir yöntem kullanmıştır. Öncelikle *Repertorio bibliográfico de Derecho Islámico* isimli bibliografyada toparlanan eserlerden, bazısı hariç, çoğu düzeltilmeden kitaba dâhil edilmiştir. Ayrıca bu çalışma içerisindeki bazı başlıklar konunun dışına çıktığı için yer verilmemiştir. Müellif, bunun yerine daha güncel başlıklar veya daha önce zikrettiği bibliografya çalışmalarında mevcut olan başlıkları kullanmıştır. Kitap alfabetik bir düzene sahip olup bütün eserler numaralandırılmıştır. Ayrıca sözcükler için bir fihrist yapılmıştır. Fihristdeki anahtar sözcükler ve numaralandırmalar kullanılarak aranan eserler kolayca bulunabilmektedirler.

G. İNSAN, ETİK VE BİLİM ENSTİTÜSÜ YAZILARI- BEITRÄGE AUS DEM INSTITUT, MENSCH, ETHIK UND WISSENSCHAFT

İnsan, Etik ve Bilim Enstitüsü (Beiträge aus dem Institut, Mensch, Ethik und Wissenschaft), engelli ve kronik hastaları, bilim, siyaset ve topluma bağlama fikrini gözetken bir kurumdur. 2001 yılında engelliler birliği ve sosyal dernekler tarafından kurulmuştur. Böylelikle engelliler ve kronik hastaların bizzat bilim dünyasına katılmaları desteklenmektedir. Enstitünün çalışma sahası daha çok tıp ve bio etik alanında gerçekleşmektedir. Kök hücre tedavisi veya doğum öncesi tıbbi müdahale yöntemleri etraflıca incelenerek bu alanda ortaya çıkan güncel meselelere çözüm aranmaktadır. İnsan, Etik ve Bilim Enstitüsü Yazıları (Beiträge aus dem Institut, Mensch, Ethik und Wissenschaft) isimli serinin yalnızca bir tane İslam hukukuyla ilgili eseri bulunmaktadır. Bu eserin editörlüğü Katrin Grüber tarafından yapılmaktadır.¹⁸²

¹⁸² <https://www.imew.de/de/ueber-uns/> 17.08.2019

1. *Sigrig Graumann, Katrin Grüber (Hg.), Biomedizin im Kontext*¹⁸³

Eser biomedicin¹⁸⁴ bilimini farklı açılardan değerlendiren onbeş makale ve 337 sayfadan oluşmaktadır. Günümüz tıp biliminde gelişen bazı yöntem ve uygulamalar insanlar arasında bu alanda yoğun bir merak uyandırmakla beraber bunlar medya, siyaset, din ve farklı kültürlerin ortak mevzu olmuştur.

Söz konusu eser günümüz modern tıbbıyla birlikte gelişen bu yöntemlerin dini, kültürel ve ahlakî boyutlarını incelemektedir. Kök hücre yöntemleri, klonlama işlemleri ve insan genleri üzerinde yapılan çalışmalar ve benzer mevzular eserde farklı bilim adamları tarafından değerlendirilmeye alınmıştır.

Bu makaleler arasında İlhan İlkılıç'ın¹⁸⁵ makalesi dikkatimizi çekmektedir. İlkılıç'ın makalesi onaltı sayfadan oluşmaktadır. Yirmi tane farklı kaynaktan faydalanarak telif etmiştir. İstifade ettiği kaynaklardan yedi tanesi kendi yazdığı eser ve makalelerden oluşmaktadır.

Eserde İlhan İlkılıç'ın katkı sağladığı “*Zum Bedarf an ‘Kulturoffenheit’ in der Medizinethik am Beispiel von muslimischen Patienten in einer wertpluralen Gesellschaft*” başlıklı makalesinde, Müslüman hastaların batılı uzman doktorlarla aralarında, hastalıklara karşı tıbbî tedavi yöntemlerinin uygulanması açısından yaşanan uzlaşma sorunlarından bahsetmektedir. İlkılıç, yaşanan bu sıkıntıların Müslümanların bazı dinî mükellefiyetlerinden kaynaklandığını vurgulamaktadır. Müellif bir örnek olarak bazı tedavi yöntemlerinin uygulanması ve ilaç kullanımı,

¹⁸³ Sigrig Graumann, Katrin Grüber (Hg.), *Bio Tıp Bilimi Bağlamında Tıp*, LIT Verlag, Berlin 2006.

¹⁸⁴ Biomedicin: Biotıp olarak Türkçeye tercüme edilir. Doğal bilimlerin uygulanmasına dayalı olup ortamın organizmalar üzerindeki etkisini inceleyen bilim dalına verilen isimdir. <https://www.nedirnedemek.com/biomedicine-ne-demek> 14.08.2019

¹⁸⁵ İlhan İlkılıç, 1967 Kepsut doğumludur. İstanbul Üniversitesinde tıp tahsili görmüş ve bu alanda doktorasını tamamlamıştır. Akabinde Bochum Ruhr üniversitesinde Felsefe, İslam bilimleri ve filoloji (dil ve edebiyat bilimi) eğitimi almıştır. 1999 yıllarında Washington Georgetown üniversitesinde bir araştırma gerçekleştirmek için Amerika’da bulunmuştur. Daha sonra Ruhr üniversitesi Felsefe enstitüsünde doktorasını yapmıştır. Almanya’da bulunan üniversitelerde çeşitli araştırma projelerinde yöneticilik veya araştırma görevliliği yapmıştır. 2005 yılından beri Mainz Johannes Gutenberg üniversitesinde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. <http://www.unimedizin-mainz.de/medhist/institut/mitarbeiterinnen/lebenslaeufer/ilhan-ilkilic.html>. (05.07.2019).

İslam dininde yasaklanmış alkol ve domuz kaktı maddeleri içerdiğinden zaman zaman aksaklığa uğrayabileceğine neden olmakta olduğunu söylemektedir.

Makale kendi içerisinde üç ana başlığa ayrılmıştır. Birinci başlık, Müslümanların hastalık ve sağlık anlayışlarından bahsetmektedir. Tıbbi uygulamalarda ahlaki anlaşmazlıklar başlığıyla ikinci bölüm incelenmektedir. Bu bölümde de Müslümanların karşılaştıkları meselelerden bahsedilmektedir. Bu kapsamda, tıbbi müdahalelerde utanç duygusu ve mahremiyet, dînî sorumluluklar ve tıbbi tedbirler, yeme içme kuralları ve tedavi yöntemleri, hekimlerin Müslüman hastalarla kurdukları iletişim ve son olarak Müslüman hastaların tıpta karşılaştıkları bazı zorluklarla ilgili konular ele alınmıştır. Üçüncü başlıkta İlkılıç, Müslüman hastalarla ilgili fikir ve düşüncelerini paylaşmaktadır. Daha sonra İlhan İlkılıç, tıbbi meselelerde kültürel açıklığa ihtiyaç duyulduğunu vurgulamaktadır. Son olarak bu bölümde yazar, doktor hasta ilişkisinin sağlıklı olması için tıp ahlakıyla ilgili uygulanması gereken bazı tez ve tavsiyelerde bulunmaktadır.¹⁸⁶

Bu kapsamda İlhan İlkılıç'ın makalesi çalışmamız açısından önemlidir. Eserde mevcut olan diğer bilim adamları, yazılarını İslam hukuku açısından ele almadıklarından çalışmamızda yer vermeyi uygun bulmadık.

H. KÖLN ETNOLOJİ YAZILARI- KÖLNER ETHNOLOGISCHE BEITRÄGE

Köln Etnolojik Yazılar (Kölner ethnologische Beiträge), Köln etnoloji enstitüsünde başarıyla tamamlanan önemli ve değerli bilgiler aktaran bitirme tezleriyle yüksek lisans tezlerinden oluşmaktadır. Seri toplam 50 eserden oluşmaktadır. Çalışmamızda yer verdiğimiz eser, 22. seri olarak yayımlanmıştır. Michael J. Casimir eserin editörlüğünü üstlenmiştir. Ayrıca, Ulla Johansen tarafından 1980 yıllarında kurulan Köln Etnolojik Araştırmalar Serisi (Kölner ethnologischer Studien) de bulunmaktadır. Bu seri doktora öğrencileri tarafından telif edilen doktora tezlerini içermekle beraber editörlüğü Martin Rössler tarafından yapılmıştır. Bu seri toplam 37

¹⁸⁶ Sigrid Graumann, Katrin Grüber (Hg.), *Biomedizin im Kontext*, LIT Verlag, Berlin 2006, s. 51-63.

doktora tezini içerir. Bu eserler arasında İslam hukukuna ait herhangi bir eser bulunmamaktadır.¹⁸⁷

1. Susanne Hvezda, Wasser und Land im klassischen islamischen Recht: Unter besonderer Berücksichtigung der malikitischen Rechtsschule¹⁸⁸

Eser Susanne Hvezda¹⁸⁹ tarafından 2007 yılında kaleme alınmış bir yüksek lisans tezidir. 170 sayfalık bir çalışma olmakla birlikte 225 çeşitli kaynaktan istifade edilmiştir.

Bilindiği üzere İslam hukukunda toprak ve su mülkiyeti ile ilgili hukukî düzenlemeler bulunmaktadır. Bölgesel şartları göz önünde bulundurarak mezhep imamları kendi ekollerine göre yasal düzenlemeler tertip etmişlerdir. Bu çalışmayla, Susan Hvezda toprak ve kara mülkiyetine dair düzenlenen yasaları farklı mezheplere göre değerlendirmekle birlikte, özellikle Maliki mezhebine mensup olan görüşleri dikkate alarak araştırmaktadır. Yazar, yasaları Fas sınırları çerçevesinde incelemiştir. Aynı zamanda bu çalışma Fas'ta yapılan bir projeye katkı sağlamıştır.¹⁹⁰ Müellif, bu çalışmayla su hukukunun genel olarak İslam hukuku kurallarına göre ve özellikle Fas'ta hâkim olan Maliki mezhebinin bu alandaki görüşlerini açığa çıkarmayı amaçlamıştır. Bu iki alan çalışmanın ana hedefini ortaya koymaktadır. Bunun dışında su hukukunun ulusal Fas hukukunda, bölgesel uygulamalarda, örf hukukunda ve

¹⁸⁷ <http://ethnologie.phil-fak.uni-koeln.de/content.php?kid=93>, (05.07.2019),
<http://ethnologie.phil-fak.uni-koeln.de/content.php?kid=98>, (05.07.2019).

¹⁸⁸ Susanne Hvezda, *Maliki Hukuku Ekolü Işığında Klasik İslam Hukukunda, Kara Ve Su*, Kölner ethnologische Beiträge 2007, Band 22. Kitap başlığı Enbiya suresinin 21. ayetinde geçen “Her canlı şeyi sudan yarattık” ayetinden esinlenerek adlandırılmıştır.

¹⁸⁹ Susanne Hvezda, Köln ve Şam'da İslam bilimleri, semitistik ve iktisat eğitimi almıştır. 1998 yılında Köln üniversitesinde yüksek lisansını tamamlamıştır. Araştırmalarını İslam hukuku, İslam ekonomisi ve Arap dili sözlükçülüğü (Lexikographie) alanlarında yapmaktadır. 2007 yılından beri Würzburg'da Arapça eğitimi vermektedir ve 2013 yılından beri de öğretim üyesi olarak Alman Araştırma Birliği'nde (Deutsche Forschungsgemeinschaft- DFG) faaliyet göstermektedir. <https://www.philosophie.uni-wuerzburg.de/institut/allelehrsthlefrphilosophie/susanne-hvezda-ma/>, (05.07.2019).

¹⁹⁰ Bu proje, Batı Afrika'da tatlı su kullanımının daha verimli ve dayanıklı olması için başlatılmış bir idare projesi kapsamındadır (Integrativen Management-Projekts für einen Effizienteren und Tragfähigen Umgang mit Süßwasser in Westafrika (IMPETUS)). Bu çalışma Federal Eğitim ve Araştırma Bakanlığı, Nordrhein- Westfalen eyaletinin İnovasyon, Bilim, Araştırma ve Teknoloji Bakanlığı, Köln ve Bonn üniversiteleri tarafından maddi olarak desteklenmiştir. Hvezda, Susanne, Wasser und Land im klassischen islamischen Recht: unter besonderer Berücksichtigung der malikitischen Rechtsschule, Kölner ethnologische Beiträge 2007, bkz. Önsöz

bedevi hukukundaki yeri araştırılmaktadır. Su özel mülkiyet sayılabilir mi? Su dağıtımını gerçekleştirilebilir mi? Su teslim edilir mi ve su satılığa çıkartılabilir mi? Bu sorularla müellif tezinin analizini yapmak üzere bir sonuç elde etmeyi amaçlamıştır.¹⁹¹

Eser giriş kısmıyla birlikte beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde müellif, su nimetinin eskiden günümüze kadar insan hayatının vazgeçilmez bir parçası olduğunu belirtmiş ve dünyada son dönemlerde yaşanan su eksikliği ve kıtlığı tehlikesine dikkat çekmiştir. Aynı zamanda yazar IMPETUS kuruluşunun bu çapta sağladığı katkılar hakkında bilgi sunmaktadır. Sonraki bölüm, İslam hukukuna giriş bölümü olmakla birlikte İslam hukukunun tarihî gelişimini, temellerini ve mezheplere dair bilgiler vermektedir. Üçüncü bölümde müellif, İslam hukukundaki mülkiyet hakkını incelemektedir. Mülkiyet hakkı, çeşitleri, mülkiyet hakkını kullanmadaki sınırlamalar, bazı hukukî işlemler ve günümüz âlimlerin mülkiyet hakkına dair bazı görüşlerine yer verilmiştir. Dördüncü bölümde, İslam hukukuna göre toprak hukuku (Landrecht) çeşitleri, toprak mülkiyeti elde etme hakkı, toprak kiralama veya müsâkâta gibi bazı hukukî işlemlerin yanı sıra mera hakkı ve Fas'ta uygulanan toprak hukuku incelenmektedir. Son bölümde yazar, İslam hukukunda su hakkı başlığı altında, suyun mülkiyet çeşitleri, su kullanımında ortaya çıkan sınırlamalar, su kullanımında dikkat edilmesi gereken hukukî işlemler ve su hukukunun Fas'ta nasıl uygulandığı araştırılmaktadır.

Müellif son olarak değerlendirmesinde İslamî su hukukunun (islamische Wasserrecht) bulunmadığını savunmaktadır. Yazar, daha çok İslam öncesi dönemlerde belirlenen su hukukuna dair kurallar doğrultusunda ilerlendiğini belirtmektedir. Hevzda'ya göre, Kur'an ve Sünnet'ten yeterince bilgi elde edilemediğinden mezhep ekolleri kendi içtihadlarına göre su hukuku kuralları belirlemişlerdir. Yazar'a göre Kur'an ve Sünnet mevzuu daha çok dînî açıdan ele almıştır. Aynı zamanda müellif, su hukuku ile ilgili ortaya çıkan yeniliklerin, İslam'da önceden belirlenen su hukuku hükümlerini esas alarak cevaplanmaya çalışıldığını söylemektedir.¹⁹²

¹⁹¹ Hevzda, bkz., dipnot s. 69.

¹⁹² Hevzda, *a.g.e.*, s. 155-156.

Müellif, farklı dillerde yazılan eserlerden faydalanarak zengin bir kaynakça kullanmıştır. Arapça, İngilizce, Almanca, İspanyolca ve Fransızca eserler kaynakçada yer almaktadır. Hans-Joachim Büchner'nin (1997) *Siedlungswandel in den Oasen des Maghreb*, Emile Dermenghem'in (1954) *Le culte des saints dans l'Islam maghrébin*, Abdurrahmân el- Cezirî'nin *Kitâb el-fikh alâ'l mezâhib el- erbâ*, Ebû Bekr İbn al-Fakîh al-Hamedânî'nin (1885) *Muhtasar kitâbü'l buldân*, Peter Heine'in (1989) *Ethnologie des Nahen und Mittleren Osten*, Odeh el-Jayyûsi'nin (2001) *Islamic water management and the Dublin Statement*, Theodor Willem Juynboll'in (1908-1910) *Handbuch des islamischen Gesetzes. Nach der Lehre der schafîitischen Schule*, Ingeborg Otto ve Marianne Schmidt-Dumont'un (1995) *Die Wasserfrage im Nahen und Mittleren Osten. Literatur seit 1985* gibi kaynaklarındanda istifade etmiştir.

**İ. İSLAM BİLİMİ VE EĞİTİM ENSTİTÜSÜ YAYIMLARI¹⁹³-
VERÖFFENTLICHUNGEN DES ISLAMISCHEN WISSENSCHAFTS-
UND BILDUNGSINSTITUT**

1. *Omar Samadzade, Hirntod und Organtransplantation aus islamischer Sicht*¹⁹⁴

Eser, Müslüman bir hekim olan Omar Samadzade tarafından kaleme alınan bir doktora çalışmasıdır. 197 sayfadan ve 113 kaynaktan oluşmaktadır.

Omar Samadzade, günümüz tıbbının gelişmesiyle birlikte tarihte tedavisi zor veya imkânsız olup ölümlü sonuçlanan bazı hastalıklara çare bulunabildiğinden bahsetmektedir. Müellife göre, organ nakli bazı hastalıklar karşısında alternatif bir tedavi yöntemi olarak günümüzde çokca münakaşa edilen meseleler arasında yer almaktadır. Ancak yazara göre, organ nakli uygulamasının taraftarları mevcut olduğu gibi, bu yönetime şiddetle karşı çıkan kesim de bulunmaktadır. Dolayısıyla insanlar bu yöntemi ahlaki ve ideolojik açıdan değerlendirerek bir sonuç elde etmeyi amaçlamaktadırlar. Müellif bu çalışmasında Almanya'da yaşayan Müslümanların

¹⁹³ İslam Bilimi Ve Eğitim Enstitüsü Yayınlarının (Veröffentlichungen des Islamischen Wissenschafts- und Bildungsinstituts) altıncı serisidir. Editörlüğü Hans-Christoph Goßmann ve Ali-Özgür Özdil tarafından yapılmaktadır.

¹⁹⁴ Omar Samadzade, *İslami Açıdan Beyin Ölümü ve Organ Nakli*, Verlag Traugott Bautz GmbH, Nordhausen 2009, Band 6.

organ nakli hususundaki tutumlarını araştırmaktadır. Yazar özellikle eseriyle, Avrupa ülkesinde yaşayan Müslümanların beyin ölümü ve organ nakli konusundaki görüşlerini inceleyerek, gayrimüslimleri ve özellikle hekimleri Müslümanların bu davranışları hakkında bilgilendirmeyi de ayrıca amaçlamaktadır. Ayrıca Müslümanlar için bu konuyla ilgili farklı mezheplerin görüşlerini açığa çıkarmaktadır.

Söz konusu çalışma toplam on iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm konuya giriş mahiyetinde yazılmış kısa bir ön bilgi sunmaktadır. İkinci bölümde İslam'da yaşam ve ölümünün önemi, üçüncü bölümde İslam'da insan tasavvuru incelenmektedir. İslam'ın ahlak anlayışı dördüncü bölüm olarak ele alınmıştır. Beşinci bölüm, İslam'da tıp ahlakı başlığı altında, Müslüman bir doktorun ahlakî davranışları, bağımsızlık, adalet, kazanç ve zarardan kaçınma gibi temel ahlak kuralları ele alınmıştır. Bölümün son kısmında günümüzde İslam tıp ahlakının realitesi araştırılmaktadır. Altıncı bölümde İslam biliminin tarihî seyri çerçevesinde İslamî bilimlerin en parlak dönemleri incelenmektedir. Yedinci bölüm, İslam tıp tarihi başlığı altında bu dönem inşa edilen hastaneler, doktorlar birliği düzenlemeleri, tarihte ve günümüzde önem ifade eden seçkin Müslüman hekimlerden bahsedilmektedir. Sekizinci bölümde müellif İslam hukukuna dair bilgilere yer vermiştir. Burada İslam hukuk bilimi ve bu bilimin sınıflandırılması yapılmakla beraber mezhep ekolleri incelenmiştir. İslam hukukunda gayimüslimler ile Müslümanlar arasındaki ilişki ve İslam hukukunun, federal Alman hukuku ile olan uyumu araştırılmıştır. Dokuzuncu bölümde Avrupa'da yaşayan Müslümanlar kapsamında bilgilendirme yapıldıktan sonra onuncu bölüm Almanya'da yaşamlarını sürdüren Müslümanların tarihî seyirleri ve İslamî organizasyon ve cemaatlerin kuruluşları incelenmektedir. On birinci bölümde müellif, organ nakli ve beyin ölümünü ele almıştır. Organ nakliyle ilgili tarihî bilgi sunulduktan sonra organ nakline dair Federal Alman hükümetinin hukukî açıdan değerlendirilmesi. Akabinde Almanya'nın doktorlar odası (Ärzttekammer) beyin ölümü hakkındaki açıklaması ardından İslamî açıdan beyin ölümünün değerlendirilmesi yapılmaktadır. Sonrasında Müslüman âlimlerin ve Almanya'da yaşayan Müslümanların bu konuyla ilgili tartişmalarına yer verilmiştir. Ardından bu bölümde İslamî açıdan organ nakli uygulamasının değerlendirilmesi yanında, İslam dünyasının bu konuyla ilgili görüşlerine yer verilmiştir. Türkiye, Sudi Arabistan ve

İran örneğinde organ nakli uygulamaları incelenmektedir. İslam aleminde organ naklinin ahlaki ve fikhî boyutu çerçevesinde yapılan münakaşalara da yer verilmiştir. On ikinci ve son bölümde müellif, beyin ölümü ve organ naklini İslamî açıdan değerlendirmektedir.

Samadzade eseri kaleme alırken Almanca ve İngilizce olmak üzere çeşitli kaynaklardan istifade etmiştir. T. Schlich'in, *Chancen und Risiken der Organtransplantation*, Z. Khomehi'nin el-Fajr dergisinde yayımladığı *Islamische Medizin und ihre Bedeutung für die westliche Welt* konulu yazısı, Bundesministerium für Gesundheit und Soziale Sicherung'un *Gesetz über die Spende, Entnahme und Übertragung von Organen (Transplantationsgesetz)*, D. Brandenburg'un *Die Ärzte des Propheten - Islam und Medizin* ve Karadavi'nin *Erlaubtes und Verbotenes im Islam* isimli eserler bunlar arasında yer almaktadır.

J. NÛR'UL HİKMET, HİKMETİN AYDINLIĞI. DİSİPLİNLERARASI İSLAM BİLİMLERİ SERİSİ (NUR AL- HIKMA, LICHT DER WEISHEIT- INTERDISZIPLINÄRE SCHRIFTENREIHE ZUR ISLAMWISSENSCHAFT)

Bilimsel literatür çalışmalarını içeren Kovaç yayımları, çeşitli alanda bilimsel bir çok araştırmanın yayımlanmasına vesile olmuştur. Bu çalışmalar arasında, teoloji ve din bilimleri, sosyoloji, eğitim, felsefe, doğa bilimleri, coğrafya, tarih bilimi, hukuk bilimleri ve siyaset yer almaktadır. Teoloji ve din bilimleri kapsamında *Nûr'ul Hikmet (Nur al-hikma, Licht der Weisheit- interdisziplinäre Schriftenreihe zur Islamwissenschaft)* isimli seri çalışması yer almaktadır. Bu seriye dahil olan araştırmalar İslam bilimleriyle ilgili bir çok konu içermektedir. Örneğin, sufilik, hadis bilimleri, Abbasi döneminde gerçekleşen bazı siyasi ve sosyolojik olaylar, İbnü'l Cevzî (ö. 597/1201), Yûsuf el- Kardâvî (1926) ve Ebu Said Muhammed Hâdimî (1701/1762) gibi şahsiyetlerle ilgili eserler bulunmaktadır. Seri toplam onüç ciltten

oluşmaktadır. Bunlar arasında toplam üç tanesi İslam hukukuyla ilgilidir. İslam hukuku alanında telif edilen bu üç eserden sadece bir tanesine ulaşabildik.¹⁹⁵

1. *Mohamed Bassam Kabbani, Pragmatismus im islamischen Recht*¹⁹⁶

Eser 2012 yılında Mohamed Bassam Kabbani tarafından kaleme alınmış ve Viyana üniversitesinde doktora tezi olarak kabul edilmiştir. Eser 284 sayfadan oluşmaktadır.

Müellif, Kur'an ve Sünnet çerçevesinde İslam hukukunun kuralları ve uygulanmasına yönelik bir araştırma yapmıştır. Kabbani, dinlerin uygulamaya yönelik olmamaları veya uyumlu olmayışları gibi ifade edilen bazı önyargıları yıkmak adına böyle bir çalışma yapmayı amaçlamıştır. Yazar, bunun tersini ispat etmek istemektedir. Farklı yaşam alanlarından örnekler getirerek İslam'da pragmatizmi ele almaktadır.¹⁹⁷

Eser giriş ve sonuç kısmıyla beraber toplam beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde amaç da zikredilmektedir. İkinci bölümde, pragmatizm ve hukuk kavramları ele alınmaktadır. Üçüncü bölümde müellif, İslam, hukuk ve pragmatizm başlığı altında, İslam hukukunda hüküm çıkarma, usûl-u fıkıh, mekasidü's-Şeria, kavaid ve son olarak gerçekçilik ve şekilcilik arasında dinin konumunu ele almıştır. Dördüncü bölümde Kabbani, bazı örnekler çerçevesinde uygulamada İslam hukukunun keyfiyetini incelemiştir. Külli kaidelerden sayılan 'Eşyada aslolan mübah olma' kuralını ele aldıktan sonra ibadetlerde tanınan bazı kolaylıklar incelenmektedir. Akabinde fetva ile hüküm arasındaki fark araştırılmıştır. Bir sonraki bölümde kadının boşama hakkı olan hul' ve çeşitli evlilik akitlerinden bahsedilmiştir.

¹⁹⁵ Ulaşamadığımız iki eser:

1. Thomas Hilker *Sprachliche Praxis und Islamische Normativität: Ein inferentialistischer Ansatz zur islamischen Bedeutungstheorie und Rechtsmethodologie unter Berücksichtigung einer pragmatischen Theorie der Lebenswelt*.
2. Andreas Neumann, *Rechtsgeschichte, Rechtsfindung und Rechtsfortbildung im Islam: Enzyklopädie des islamischen Rechts unter besonderer Berücksichtigung Ägyptens und der Nasser-Enzyklopädie* <https://verlagdrkovac.de/17-5.htm> (02.07.2019).

¹⁹⁶ Mohamed Bassam Kabbani, *İslam Hukukunda Pragmatizm*, Kovaç Verlag, Hamburg 2016, Band 11.

¹⁹⁷ Kabbani, Mohamed Bassam, *Pragmatismus im islamischen Recht*, Kovaç Verlag, Hamburg 2016, s. 18.

Daha sonra yine külli kaidelerden olan ‘Şüphede hadler düşer’ kuralına açıklık getirilmektedir. Müslümanların entegre olmaları kısmını ele aldıktan sonra sonuç kısmıyla eseri sonlandırmaktadır.

Müellif pragmatizmle ilgili bilgileri İngilizce ve Almanca kaynaklardan istifade ederek telif etmiştir. İslam dinine ait bilgilerin çoğunluğunu Arapça kaynaklardan olmakla birlikte İngilizce ve Almanca eserlerden de faydalanmıştır¹⁹⁸.

K. HUKUK POLİTİKASI SEMPOZYUMU- RECHTSPOLITISCHES SYMPOSIUM

Hukuk Politikası Sempozyumu (Rechtspolitisches Symposium) isimli serinin editörlüğünü Trier üniversitesi hukuk politikası enstitüsünden, Bernd von Hoffmann ve Gerhard Robbers tarafından yapılmıştır. Seri hukuk ile ilgili toplam 18 kitaptan oluşmaktadır. Almanca olarak esere dahil olan İslam hukuku ile ilgili tezimizde yer verdiğimiz bir çalışma bulunmaktadır. Ayrıca “*Islam and State in the EU*” isimli İngilizce eser de bulunmaktadır.¹⁹⁹

1. *Katharina Knüppel, Religionsfreiheit und Apostasie in islamisch geprägten Staaten*²⁰⁰

Bu çalışma 2008/2009 yıllarında Trier üniversitesi hukuk ana bilim dalında kabul edilmiş bir doktora çalışmasıdır. Dr. Gerhard Robbers’in danışmanlığında Katharina Knüppel²⁰¹ tarafından telif edilmiştir.

¹⁹⁸ Kabbani, *a.g.e.*, s. 18.

¹⁹⁹ <https://www.peterlang.com/view/serial/RS> (02.07.2019).

²⁰⁰ Katharina Knüppel, *Müslüman Ülkelerde Din Özgürlüğü ve İrtidad*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2010, Band 8.

²⁰¹ Katharina Knüppel, 1975 Bremen doğumludur. Trier, Münster ve Londra’da hukuk bilimleri eğitimi aldıktan sonra Nordrhein Westfalya’da ikinci devlet sınavını vermiştir. Küppel, federal Alman hükümetinin kültür ve medya kolunda uzman olarak görevlidir. Bkz. Katharina Knüppel, *Religionsfreiheit und Apostasie in islamisch geprägten Staaten*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2010, Band 8, (Arka Kapak).

Eser 376 sayfa ve 346 kaynaktan oluşmaktadır. Bu çalışmayla müellif, irtidad örneğini kullanarak uluslararası insan hakları ile geleneksel İslam hukukunun arasındaki ilişkiyi ortaya çıkararak çözüm yolları bulmaya çalışmıştır.²⁰²

Eser beş bölümden oluşmaktadır. Yapılan araştırmanın gözettiği amaca dair bir giriş sunulduktan sonra birinci bölüm ele alınmaktadır. Bu bölümde, İrtidad için evrensel din özgürlüğünün ölçü olması kapsamında, Birleşmiş Milletler insan hakları ilkeleri veya dîni azınlıkların korunma altına alınmasının ehemmiyeti şeklinde bazı mevzular ele alınmıştır. İkinci bölümde, İslam'da insan hakları tertibi ve din özgürlüğü başlığı altında, İslam hukukunun temelleri, İslam hukukunda insan hakları algısı ve İslam hukuku çerçevesinde din özgürlüğü konuları ele alınmaktadır. Üçüncü bölüm, irtidad öğretisi esaslarını ve hukuktaki gerçekçiliğinin klasik İslam hukukundaki keyfiyeti incelemektedir. Ayrıca, İslam ülkelerinde bu öğretinin pratikte uygulanması araştırılmaktadır. Dördüncü bölümde yazar konuyu genel bir bakış kapsamında ele alarak bölümü sonlandırmaktadır. Beşinci ve son bölümde müellif konu çerçevesinde kendi tezini ortaya koyarak bölümü sonuçlandırmaktadır.

Müellif eserinin ön sözüne “İrtidat bir insan hakkıdır. Din özgürlüğünün bir unsurudur²⁰³” cümlesiyle başlamaktadır. Katharina Knüppel irtidad mevzusu çalışmasını değerlendirirken bazı sonuçlara varmaktadır. Ona göre, İslam ülkelerinde din özgürlüğünden bahsedilse de, uygulanmasına gelince din özgürlüğünün siddetle sınırlandırıldığı görülmektedir. Böylelikle insan hakları ile dîni değerler arasında bir ayırım yapılamayacağını belirtmektedir.²⁰⁴

Knüppel, irtidad etmenin cezası İslam tarihinde siyasi otoritenin bir göstergesi olduğunu ifade etmektedir. Yazar, Kur'an ve Sünnet'in bu konuda kesin bir talimat içermediğini belirtmekle beraber cezanın uygulanması konusunda tarihte sağlam bilgilere dayanmadığını vurgulamaktadır.²⁰⁵

²⁰² Knüppel, Katharina, *Religionsfreiheit und Apostasie in islamisch geprägten Staaten*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main, 2010, bkz., Önsöz.

²⁰³ Knüppel, *a.g.e.*, önsöz.

²⁰⁴ *a.g.e.*, s. 353.

²⁰⁵ *a.g.e.*, s. 354- 355.

Müellife göre, reformcu Müslümanlar klasik İslam hukukunun irtidada dair hükümleri benimsemediklerini dile getirir. Öyle ki yazar, reformcu Müslümanların Kur'an ve Sünnet'te irtidat edenin cezaya çarptırılacağını kabul etmeyerek kendilerini tehlikeye sürüklediklerini ve bu düşüncelerinden ötürü kendilerinin irtidat suçlamasına tabi tutulabileceklerini belirtmektedir.²⁰⁶

Almanca, İngilizce ve Fransızca kaynaklar arasında müellif, Wilhelm Blum'un *Religionsfreiheit als fundamentaler Bestandteil menschlicher Grundfreiheiten*, James Cockey'nin *Islam and international humanitarian law: From a clash to a conversation between civilisation*, Erwin Graef'in *Die Todesstrafe des islamischen Rechts*, Muhammed Hamidullah'ın *Muslim Conduct of State*, Otto Kimminich *Religionsfreiheit als Menschenrecht, Untersuchung zum gegenwaertigen Stand des Völkerrechts*, Gudrun Kraemer'nin *Gottes Staat als Republik, Reflexionen zeitgenössischer Muslime zum İslam, Menschenrechte und Demokratie* ve Mevdûdî'nin *Human Rights in Islam* isimli eserlerinden istifade etmiştir.

L. BERLİN ULUSLARARASI VE ÖZEL YABANCI HUKUK YAZILARI- BERLINER SCHRIFTEN ZUM INTERNATIONALEN UND AUSLÄNDISCHEN PRIVATRECHT

Berlin Uluslararası Ve Yabancı Özel Hukuk Yazıları (Berliner Schriften zum internationalen und ausländischen Privatrecht), hukuk bilimi alanında güncel konuları ele alan bir çalışmadır. Genellikle, Avrupa hukuku ile diğer hukuk sistemleri arasında bir mukayese yapılmaktadır. Seri toplam sekiz eserden oluşmaktadır, editörlüğü Prof. Dr. Helmut Grothe tarafından yapılmaktadır. Bu eserler arasında sadece bir tanesi İslam hukukuyla ilgilidir.²⁰⁷

²⁰⁶ a.g.e., s. 355.

²⁰⁷ <https://www.peterlang.com/view/serial/BESIAP>, (02.07.2019).

1. **Julia Koch, Die Anwendung islamischen Scheidungs- und Scheidungsfolgenrechts im Internationalen Privatrecht der EU-Mitgliedstaaten: Eine rechtsvergleichende Analyse unter Berücksichtigung des nationalen und europäischen ordre public**²⁰⁸

Söz konusu eser, Julia Koch²⁰⁹ tarafından 2011/2012 yılında Ludwig-Maximilians üniversitesi hukuk bilimleri fakültesinde kaleme alınmıştır ve doktora tezi olarak kabul edilmiştir. Koch, bu çalışmasını Prof. Dr. Stephan Lorenz'in danışmanlığı altında kaleme almıştır. Eser, 268 sayfa ve üç ana bölümden oluşmaktadır. 200 kaynaktan istifade edilmiştir.

Öncelikle müellif, giriş mahiyetinde ele aldığı konuya dair bit tanıtım yapmıştır. Daha sonra çalışmanın hedefleri, metodu ve çalışması esnasında izlediği yol hakkında bilgi vermiştir. Birinci bölümde yazar, genel bilgi sunma açısından İslam hukuku tarihi, temelleri ve İslam boşanma hukukundan bahsetmektedir. Boşanma hukukunu, geleneksel İslamî boşanma ve modern dönem kanunlaştırmalarını mukayese ederek incelemiştir. Modern yasa derlemelerini, Fas, Tunus, Cezair, Mısır, İran, Pakistan ve Hindistan örneğinde araştırmıştır. İkinci bölüm, İslam boşanma hukukunun Avrupa birliği ülkeleri ve uluslararası ve özel yargılama hukukundaki yeri incelenmiştir. Bu kapsamda Avrupa birliği üyesi ülkelerin yürürlükte olan yasalara göre mevcut haklarını ele alınmıştır. İslam boşanma hukukunun Almanya, Fransa, İngiltere, İspanya, Hollanda, Belçika gibi ülkelerde uygulanması araştırılmıştır. Bu bölümün ikinci kısmında şahsi boşanmaların farklı Avrupa ülkelerinde tanınması hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü ve son bölümde müellif, *ordre public* hakkında genel bilgi sunduktan sonra Avrupa'ya ait *ordre public* ve İslam'da aile hukuku ile ilgili inceleme yapmaktadır. Akabinde, uluslararası boşanma hukukunda bağımsız bir *ordre public* kavramının gelişmesi araştırılmıştır. Bu bölüm, yabancı talak hukukunun tanınması açısından Avrupa genelinde birbirine uygun kuralların belirlenmesi konusunu ele alarak bölüm sonlandırılmıştır.

²⁰⁸ Julia Koch, *Avrupa Birliği Ülkelerinin Uluslararası Özel Hukuklarında İslam Boşanma ve Boşanma Sonuçları Hukukunun Uygulanması: Ulusal Avrupa Ordre Public Işığında Karşılaştırmalı Hukuki Analizi*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2012, Band 7.

²⁰⁹ Julia Koch, 1983 Almanya doğumludur. Münih ve Norveç'te hukuk bilimi eğitimi almıştır. 2011 yılından beri Alman yüksek mahkemesinde stajyer olarak faaliyet göstermektedir.

Müellifin, Almanca, İngilizce, İspanyolca ve Fransızca kaynaklardan istifade etmiştir. Bunlar arasında, Michael Bolz'un *Verstossung der Ehefrau nach islamischem Recht und deutscher ordre public*, Abdullahi Ahmad en-Nâ'im'in *Islamic Family Law In A Changing World*, Thomas Rauscher'in *Sharî'a, islamisches Familienrecht der sunna und shî'a* isimli eserleri bulunmaktadır.

M. TÜBİNGEN KİLİSE HUKUKU ARAŞTIRMALARI- TÜBINGER KİRCHENRECHTLICHE STUDIEN KLEINE WISSENSCHAFTLICHE REIHE, HERAUSGEGEBEN VON PROF. DR. RICHARD PUZA

Bu seri çalışması, Tübingen Kilise Hukuku Araştırmaları (Tübinger Kirchenrechtliche Studie) tarafından yapılmıştır. Seride İslam hukukuyla ilgili yalnızca bir eser bulunmaktadır. Bu eser seride bulunan eserler arasında birinci cildi teşkil etmektedir.

1. Ursula Hepperle, Die Stellung der Frau im islamisch-sunnitischen und römisch-katolischen Recht²¹⁰

Eser, Ursula Hepperle tarafından Tübingen üniversitesinin Katolik-teoloji fakültesinde bitirme tezi olarak kaleme alınmıştır. Eser 159 sayfa ve 73 kaynaktan oluşmaktadır.

Hepperle, günümüzde küreselleşme ile birlikte farklı ırk, örf ve dinlere bağlı olan insanların çeşitli nedenlerden dolayı aynı ülkelerde yaşamlarını sürdürdüklerini ifade etmektedir. Bu birlikteliğin evlilik gibi farklı bağların da gelişmesine sebep olduğunu belirtir. Dolayısıyla müellifi, Müslüman erkeklerin ve Hıristiyan kadınların arasında oluşan evlilik bağı böyle bir konuyu hukukî açıdan incelemeye teşvik etmiştir. Hepperle özellikle, İslam'ı ve Hıristiyanlığı mukayese ederek, uygulanan hukukî hakları incelemiştir. Farklı din ve geleneklere mensup olan insanların birbirlerine karşılıklı anlayış ve hoşgörüyü yaklaşmalarını, ayrıca Müslüman bir erkek ile evlilik

²¹⁰ Ursula Hepperle, *İslâmi- Sünnî ve Roma-Katolik Hukukunda Kadının Konumu*, LIT Verlag, Berlin 2006, Band 1.

yoluna giren Hıristiyan bayan için bilgi verme amacı taşımaktadır. Yazar, Hıristiyan bir bayanın bu evlilikteki sosyal ve malî güvencesini detaylı bir şekilde incelemektedir. Hangi şartlar altında Müslüman ve Hıristiyanların bir evlilik gerçekleştirebileceği konusu ele alınmıştır. Bundan dolayı İslam ve Hıristiyan devletlerindeki hukuk itinalı bir biçimde ele alınmıştır. Yazar, dinlerarası diyalogda meydana çıkan zor soruları hukukun yardımıyla cevaplamayı amaçlamıştır.²¹¹

Tez toplam beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde İslam'ın hukuk anlayışı başlığı altında İslam'ın bir kanun ve hukuk dini olduğunu ifade etmiş, İslam hukukunun kaynakları ve mezhepler hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde müellif, İslam dininin evlilik anlayışını ve bunun İslam beldelerinde bulunan kanunların oluşturduğu tesir araştırılmaktadır. Müellif bu bölümde Kur'an'ın evlilik bahsi ile ilgili emirlerini zikrettikten sonra, evlilik akdi, evlilik engelleri, evlilik adaylarının karşılıklı hak ve mükellefiyetleri, boşanma ve boşanma sonrası çocukların hukukî durumları gibi evliliğe dair hukukî mevzuları incelemektedir. Akabinde Mısır, Mağrip ülkeleri, Sudi Arabistan ve Türkiye örneğinde evlilik hukuku ile ilgili mukayeseler yapılmaktadır. Bu ülkeler arası hukukî karşılaştırmalar özellikle, evlilik akdi, çok eşlilik, evlilik engelleri, eşler arası haklar ve sorumluluklar ele alınmaktadır. Üçüncü bölüm, Hıristiyan dininin evlilik anlayışını, evlilik engellerini ve boşanma konularını inceledikten sonra Hıristiyan dinine mensup bazı ülkelerin evlilik hukukunu karşılaştırmaktadır. Bu ülkeler arasında İtalya, İspanya, Almanya, Fransa ve Monako bulunmaktadır. Son bölümde yazar, İslam dini ile Hıristiyanların evlilik hukukunu karşılaştırmaktadır. Bu kapsamda özellikle Hıristiyan bir bayanın Müslüman bir erkek ile yaptığı evlilik sonucu Hıristiyan kadın açısından doğan hak ve sorumlulukları incelenmiştir.

Müellif, Almanca ve İngilizce kaynaklardan faydalanmıştır. Mathias Rohe'nin *Das neue ägyptische Familienrecht. Auf dem Weg zu einem zeitgemäsen islamischen Recht*, Wiebke Walter'in *Die Stellung der Frau im Islam. Frauen, Sexualitaet, Ehe und Familie in der islamischen Welt*, Thomas Rauscher'in *Shari'a. Islamisches*

²¹¹ Hepperle, Ursula, *Die Stellung der Frau im islamisch-sunnitischen und römisch-katolischen Recht*, s. 11- 15.

Familienrecht der sunna und shi'a, Birgit Krawietz'in *Hierarchie der Rechtsquellen im tradierten sunnitischen Islam* kullanılan kaynaklar arasında yer almaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLAM HUKUKU ALANINDA KALEME ALINAN MÜSTAKİL AKADEMİK ÇALIŞMALAR

Tezimizde, İslam hukuku alanında kaleme alınan müstakil akademik çalışmalar başlığı altında teologlar tarafından telif edilen çalışmalar yer almaktadır. Doktora tezleri ve yüksek lisans tezleri yanında sempozyum bildirileri ve bireysel kaleme alınan eserler bulunmaktadır. Ulaşabildiğimiz eserleri bu dört kategoriye ayırarak eserler hakkında bilgi sunmayı amaçladık.

A. DOKTORA TEZLERİ

*1. Achim Umstätter, Das Testament im ägyptischen Erbrecht: Eine Untersuchung unter Berücksichtigung des klassischen islamischen Rechts*²¹²

Achim Umstätter²¹³ tarafından 1999 yılında doktora tezi olarak Johannes Gutenberg üniversitesinde takdim edilmiş ve 2000 yılında neşredilmiştir. Eser 171 sayfadan ve 34 kaynaktan oluşmaktadır.

Söz konusu eser, Mısır'ı örnek göstererek geçmişte ve günümüzde vasiyet hukukunu araştırmaktadır. Mısır vasiyetname hükümlerinin İslam hukukuna uygun olan içeriklerini analiz etmekle birlikte, Hanefi hukukundan ayrılan muhtevasını da incelemektedir. Aynı zamanda Mısır'daki vasiyetnamesi hükümlerini araştırılırken, Kur'an'ın belirlediği miras hukuku ahkâmına uyan ve uymayan yeniliklere dikkat

²¹² Achim Umstätter, *Klasik İslam Hukuku Işığında, Mısır Miras Hukukunda Vasiyetname*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2000.

²¹³ Achim Umstätter, 1955 doğumludur. Heidelberg üniversitesinde İslam bilimleri ve Roma hukuku bilimi eğitimi almıştır. 1999 yılında, Mainz üniversitesinde doktorasını filoloji (dil ve edebiyat bilimi) alanında tamamlamıştır. Bkz., Achim Umstätter, *Das Testament im ägyptischen Erbrecht: Eine Untersuchung unter Berücksichtigung des klassischen islamischen Rechts*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2000, (Arka Kapak).

çekilmektedir. On ikinci yüzyılda yaşayan Kâsânî' nin *Kitâb Bedâiu's- Sanâi'* isimli eseri temel başvuru kaynağı olmuştur.²¹⁴

Eser giriş ve ek bölümüyle beraber toplam dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde müellif, konu başlığını ele alarak çalışmasında nasıl ilerleyeceğine dair bir giriş yapmaktadır. İkinci bölüm ana bölümü oluşturmaktadır. Burada vasiyet teriminin açıklaması, terminolojisi, gerekliliği ve önemi ele alınmaktadır. Ayrıca meşru bir vasiyetin oluşumu ve içerikleri, anayasa maddeleri kapsamında değerlendirilmiştir. Aynı şekilde bir vasiyeti geçersiz kılan durumlar da ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, Mısır yasaları ile klasik İslam hukukunun miras kanunları arasında değerlendirilme yapılmıştır. Dördüncü bölümde, ek olarak Mısır'ın 1946 yılının vasiyetnamesi Almancaya tercüme edilmiştir. Vasiyetnamenin orijinal nüshasında kitabın ek kısmına dâhil edilmiştir.

Ana kaynak olarak müellif, Kâsânî'nin adı geçen eserini, Mısır parlamentosunun protokollerini ve güncel Mısır vasiyetnamesini kullanılmıştır. İkincil kaynak olarak Almanca, Arapça, İngilizce ve Fransızca kaynaklardan istifade edilmiştir. Bunlar arasında Muhammed Ebû Zehre'nin (1898-1974) Şerhu Kânûni'l-vaşıyye'si ve Schacht'ın *An Introduction to Islamic Law* eseri bulunmaktadır.

2. Ryad Alabied, Die Gerechtigkeit im Islam unter besonderer Berücksichtigung des Koran²¹⁵

Ryad Alabied²¹⁶ tarafından telif edilmiş bu eser, 2001 yılında Trier üniversitesinde kabul olunmuş bir doktora çalışmasıdır. Eser beş bölümden ve 154 sayfadan oluşmaktadır.

²¹⁴ Umstätter, *a.g.e.*, s. 11, bkz. (Arka Kapak).

²¹⁵ Ryad Alabied, *Kur'an Işığında İslam'da Adâlet*, Verlag Mainz/Wissenschaftsverlag Aachen, Mainz 2001.

²¹⁶ 17.06.1960 Suriye- Al- Rakka doğumlu İslam araştırmacısıdır. 1986 yılında Şam üniversitesinde Felsefe ve Sosyoloji bölümünde Lisans eğitimini tamamlamıştır. 1989 da Almanya'ya eğitimini devam ettirmek üzere gitmiştir. 1994 yılı Trier üniversitesinde yüksek lisans eğitimini Felsefe ve Piskoloji bölümünde tamamlamıştır. Doktorasını elde etmiştir ve 1991 yılından beri yazar ve gazeteci olarak çalışmaktadır. Arap gazeteleri ve dergilerde makaleleri, kompozisyonları ve haberleri yayımlamaktadır. Aynı zamanda, 'Yabancı Mısralar' (Fremde Verse) dergisinin kurucularındandır. Trier üniversitesinde Yabancı Şiir ve Literatür (Ausländische Poesie und Literatur) çalışma sahasının kurucuları ve ayrıca 1992 den beri bu alanda başkanlık yapmaktadır.

Birinci bölümde yazar adâlet kavramını çeşitli açılardan izah etmektedir. Genel anlamda adâlet kavramının açıklanmasının ardından, müellif adâletin felsefi anlamına değinmektedir. Sonraki bölümde ise “İslam düşünce tarihinde adalet kavramının anlaşılması“ başlığı altında, adâlet ve Allah, Kur’an ve adâlet, Allah’ın merhametinin ve adâletin bütünlüğü, insanlık tasavvuru ve adâlet konuları ele alınmaktadır. Dördüncü bölüm ise bu çalışmamız açısından önemli bir kısım teşkil etmektedir. Bu bölümde yazar İslam’ın genel prensiplerine bağlı olan adâlet ilkesine yer ayırmaktadır. Müellif öncelikle eşitlik kavramının adâlet prensibinin bir parçası olduğuna dikkat çekmektedir. Eşitlik kavramının kökenini, dînî ve cinsiyet bakımında mensubiyeti özelde ve kadının bu bakımdan konumunu işlemektedir. Miras, evlilik, taadud-i zevcât, talak, tesettür, kadının İslam toplumundaki siyâsî hakları, kadının şahsi ve ekonomik bağımsızlık hakkı, kadına karşı şiddet, toplumsal sınıflandırmalar, kölelik, fakirlik ve zenginlik gibi İslam hukukuna ait konularda adâlet kavramı ekseninde incelenmektedir. Beşinci bölümde müellif, adâletin İslam toplumunda yer aldığı alanlardan bahsetmektedir. Devlet yönetiminde adâletin gerekliliği ve İslam’da cihat algısının ardından İslam’da insan haklarına dair bir bilgi sunulmaktadır. Beşinci bölümün bir kısmında yazar “İslam’da ceza hukuku” başlığı altında, İslam hukukunda hırsızlık, gasp, zina, zina iftirası ve içki içme gibi farklı suçlar karşısında uygulanan had cezalarını zikretmekte, bireysel suçların işlenmesiyle ortaya çıkan kısas cezalarından da bahsedilmektedir. Daha sonra ölüm cezası ardından İslam ceza hukuku ile insan hakları karşılaştırılması ile birlikte şeriat ve insan hakları mukayesesi yapılmaktadır. Bu bölümde ayrıca dikkatimizi çeken İslam ekonomisinde mülkiyet hakkı, zekat, riba ve cizye gibi mevzular örneklendirilerek incelenmektedir.

Müellif bu çalışmasında farklı kaynaklardan istifade etmektedir. Zemahşeri, Nisâbûrî, İmam Gazzâlî, Seyyid Kutub ve Buhâri gibi âlimlerin eserlerinden faydalandığı gibi oryantalist İslam araştırmacılarının kaynaklarını da sıkça

kullanmaktadır. Bunlar arasında, Schacht, Fatima Mernissi²¹⁷, Eduard Said²¹⁸, Rudi Paret²¹⁹ veya Said el- Afgânî²²⁰ gibi şahsiyetler bulunmaktadır. Müellif, özellikle kadın fihri ile ilgili meselelerde Schacht'ın İslam Hukukunun Ana Hatları (*Grundzüge des islamischen Rechts*) isimli eserine sıkça başvurmaktadır. Bir örnek verecek olursak, Ryad Alabied İslam' da kadınların evlilik öncesi erkek tarafından bir güvence olarak aldıkları mehir ile ilgili Schacht' ın görüşünü zikretmektedir. Schacht, mehir olarak alınan bu miktarın evleneceği bayanın velisine vermekle bir nevi alım satım meydana geldiğini ve böylelikle kadının maddi bir metâ olarak vasıflandırıldığını öne sürmektedir. Kadının mehrinin çokluğunun ise onun değerini ortaya koyduğunu ifade etmektedir²²¹. Aynı şekilde İslam'da talak bahsinden de söz edilmektedir. Erkeğin üç talak hakkı olması hasebiyle İslam'da kadının bu yönde de zarara uğradığı ve kadının şeriate göre sadece bazı istisnaî durumlarda bu hakkı kullanabileceği görüşünü yazar çalışmasında dile getirmektedir²²². Müellif bu ve benzeri bazı meselelerde Schacht'ın fikirlerinden etkilenip, İslam'da kadına karşı eşit bir muamele sağlanmadığını onaylamaktadır. Kadının siyasette yer alması, erkeklerin kadınlar üzerinde “kavvâm” olması veya kadınlara karşı şiddetin uygulanmasının meşruiyetinin,²²³ kısacası İslam'ın kadına karşı adâletli olmadığını ortaya koyduğu ifade edilmektedir.²²⁴

²¹⁷ Fatima Mernissi, Fas doğumlu sosyolog ve feminist yazar. (1940 d.- 2015 ö.). Müellif, Mernissi'nin görüşlerini Siyasal Harem (Der politische Harem) isimli çalışmasını kaynak olarak kullanmaktadır. Müellif, Fatima Mernissi'nin kadınların arabozucu ve uğursuzluk getirdiğine dair hadisleri dile getirdiğini ve günümüz Arap toplumundaki yanlış kadın algısının yıkılmadığını vurgulamaktadır. Hadis: “Benden sonra, erkekler için kadınlardan daha zararlı bir fitne bırakmadım” veya: “Üç şeyde uğursuzluk vardır, evde, kadında, atta”.

<http://www.wikizero.info/index.php?q=aHR0cHM6Ly9kZS53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvRmF0aW1hX01lcm5pc3Np>, (06.07.2019).

²¹⁸ Eduard Said (1935 - 2003), edebiyat profesörü, aktivist ve fikir adamıdır. 1978 yılında *Oryantalizm* isimli kitabını yayımlamıştır. Bkz. <https://www.idefix.com/Yazar/edward-w--said/s=211156>, (13.07.2019).

²¹⁹ Rudi Paret (1901- 1983), Tübingen üniversitesinde teoloji, semitistik ve İslam bilimleri alanında eğitim aldı.

²²⁰ Afgânî (1838-1897), fikir ve siyaset adamıdır.

²²¹ Alabied, Ryad, *Die Gerechtigkeit im Islam unter besonderer Berücksichtigung des Koran*, Verlag Mainz/Wissenschaftsverlag Aachen, Mainz, 2001, s. 48.

²²² Alabied, *a.g.e.*, s. 50.

²²³ Müellif, Muhammed'in (s.a.s) kadına karşı şiddeti engelleme hususunda insanları sıkça uyarmasına rağmen, Arap toplumuna sözünü geçiremediği ve sonraki dönemlerde dört büyük halifelerden sayılan Ömer'in (r.a) bile bu emrin zıddını uygulayarak bu konuda başarılı olmadıklarını dile getirmektedir. Bkz. Ryad Alabiad, *a.g.e.*, s. 58.

²²⁴ Alabied, *a.g.e.*, s. 53- 60.

Sonuç olarak müellif, Kur’ân-ı Kerim’de geçen adâlet kavramının kendi içinde çeliştiğini söylemektedir. Bu iddiasını İslam’daki kadın algısı ve fikhî konularda kadına karşı sergilenen tutumlardan yola çıkarak dile getirmektedir. Müslümanlar için mutlak adâlet Allah tarafından uygulandığı için, O’ndan gelen bütün hükümlerin âdil kabul edilmekte olduğunu, bu yüzden de Müslümanlar açısından bazı hükümler eşit olmasa bile adâletli görülmekte olduğunu vurgulamaktadır.²²⁵

3. Hüseyin İlker Çınar, *Die islamische Überlieferungsliteratur zur Rechtslage im Frühislam unter Berücksichtigung Altarabiens*²²⁶

Kitab, Prof. Dr. Raif Georges Khoury²²⁷ danışmanlığında Hüseyin İlker Çınar²²⁸ tarafından telif edilmiş bir doktora çalışmasıdır. Eser üç bölüm ve 276 sayfadan oluşmaktadır. Eser İslam hukukunun oluşumu ve bu hukuk sisteminin hangi temele dayandığını ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

Birinci bölümde Cahiliye Dönemindeki Arap toplumunun yapısı, kültür anlayışları ve idarî yapısı incelenmektedir. İkinci bölümde Çınar genel anlamda, Cahiliye Döneminde hukukî işlemlerin hâkimler tarafından nasıl değerlendirildiğini ve onların yöntemlerini incelemiştir. Akabinde bu hukukî sürecin Hz. Peygamber (s.a.s) tarafından nasıl uygulandığı ve kendisinin Cahiliye Dönemi hukuk sistemine karşı sergilediği tavır hakkında bilgi verilmektedir.²²⁹ Kur’an’a göre İslam öncesi ve

²²⁵ Alabied, *a.g.e.*, s. 138-139.

²²⁶ Hüseyin İlker Çınar, *Cahiliye Dönemi Işığında Erken Dönem İslam’ına Dair Rivayetler*, LIT Verlag Münster/Hamburg/London 2003.

²²⁷ Raif Georges Khoury 2 Şubat 2017 yılında vefat etmiştir. Heidelberg üniversitesinde İslamî ilimler alanında profesörlük yapmıştır. Ayrıca uluslararası tanınmış bir bilim adamıdır. Kendisinin ilgi ve araştırma alanı İslam öncesi döneminden modern Arap literatür dönemine kadar uzanmaktadır. Profesör Khoury bir çok ilmi çalışmalar yapmış ve dünyanın çeşitli yerlerinden gelen talebelerin eğitimine katkı sağlamıştır. http://islamwissenschaft.uni-hd.de/md/ori/islamwissenschaft/nachruf_khoury_uni_heidelberg.pdf, (05.07.2019).

²²⁸ 1970 doğumlu Prof. Dr. Hüseyin İlker Çınar, Marmara üniversitesi İlahiyat Fakültesinde lisans eğitimini tamamladıktan sonra Şam’da altı aylık bir süre eğitim almıştır. Akabinde Heidelberg Ruprecht-Karls üniversitesinde şarkiyat ilimleri (Orientalistik/ İslamwissenschaft) ve pedagoji (Erziehungswissenschaft) eğitimi almıştır. Yüksek lisans tezinde, ‘Hirci III./IX. yüzyılı başlarında İslam Hukukunun Gelişmesi’ (Zur Entwicklung der Fıkh- Wissenschaft (Jurisprudenz) bis zum Anfang des III. H./IX. Jahrhunderts) konusunu ele almıştır. 2000 yılında Heidelberg üniversitesinde Doktora çalışmasını şarkiyat ilimleri ve pedagoji alanında tamamlamıştır. 2012-2017 tarihleri arasında Osnabrück IIT’de profesör olarak görev yapmıştır. Bkz. Çınar, Hüseyin İlker, *Die islamische Überlieferungsliteratur zur Rechtslage im Frühislam unter Berücksichtigung Altarabiens*, LIT Verlag Münster/Hamburg/London 2003, (Arka Kapak).

²²⁹ Çınar, *a.g.e.*, s. 17.

sonrası Arap yarımadasında ve rivayetler literatüründeki hukukî durum başlığı altında İslam öncesi Hicaz bölgesinde ve İslam'ın ve Muhammed'in (s.a.s) gelmesiyle birlikte başlayan dönemde Arapların hukukî statüsü incelenmiştir. Daha sonra Hz. Muhammed'in (s.a.s) döneminde İslam hukukunun Mekke ve Medine boyutu ele alınmıştır. İslam hukuku kurallarının öğrenimi ile ilgili bir bölüme de yer verilmiştir. Ayrıca İslam hukukunun karakteristikleri, tadrîc, tahfif ve nesih çerçevesinde açıklanmıştır. Daha sonra müellif, Peygamber Muhammed (s.a.s) döneminde muhakeme ve hukuk sistemi başlığı altında kasef ve isbat mevzuları ve son olarak da Muhammed'in (s.a.s) zamanındaki hâkimlik görevi hakkında bilgi vermektedir. Yazar, üçüncü ve son bölümde 'Kur'an'a ve hadislere göre Arap yarımadasının erken dönem İslam hukukunun yeni biçim kazanması' başlığı altında aile hukukunu kapsayan bütün fikhî meselelere yer verilmiştir. Evlilik çeşitleri, evlilik engelleri, İslam'da boşanma çeşitleri, boşanma sonrası iddet dönemi, vasiyet ve miras hukuku mevzularının yanında muamelat, borç, eşya hukuku, kredi ve faiz konuları hakkında bilgi sunulmuştur. Akabinde, İslam öncesi cahiliye devri ve İslam'ın hâkim olduğu dönemde Araplar arasında alım satım işlemleri ve bunların farklı çeşitleri ele alınmıştır. Son olarak müellif, ceza hukuku, kısas ve diyet mevzularına kitabında yer vermiştir.²³⁰

Çınar, Ahmed bin Hanbel'in *Müsned*'ini, Muhammed Ebû Zehre'nın *Uşûlü'l-fikh*'ını, Fahreddin Atar'ın *İslam Adliye Teşkilatı*'nı, Beyhâki'nin *Kitabü'l Mahâsin*'ini, Ömer Nasûhi Bilmen'nin *Hukuk-u İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*'nu, İbni Hazm'ın *el-İhkâm fî uşûli'l-aşkâm*, Carl Brockelmann'nın *Die Geschichte der arabischen Literatur isimli eserini*, Neşet Çağtay'ın *İslamdan Önce Arap Tarihi Ve Cahiliye*, Harald Motzki'nin *Die Anfänge der islamischen Jurisprudenz. Ihre Entwicklung in Mekka bis zur Mitte des 2./8. Jahrhunderts* isimli kitabını, Gerhard Endreß'in *Einführung in die islamische Geschichte'si* ve Erwin Gräfin *Vom Wesen und Werden des islamischen Rechts* isimli eseri gibi birçok farklı ve zengin kaynakçadan istifade etmiştir.

²³⁰ Çınar, *a.g.e.*, s. 9-10.

4. *Mariam Popal, Die Scharia, das religiöse Recht- ein Konstrukt? Überlegungen zur Analyse des islamischen Rechts anhand rechtsvergleichender Methoden und aus Sicht post- kolonialer Kritik*²³¹

Eser, Mariam Popal²³² tarafından 2005 yılında Hamburg üniversitesinde kaleme alınan bir doktora çalışmasıdır. Eser toplam dört bölüm, 188 sayfa ve 240 kaynaktan oluşmaktadır.

Popal, çalışmasıyla İslam hukukunun dînî bir hukuk olarak algılanmasındaki keyfiyeti incelemektedir. Çünkü, müellife göre İslam hukuku ile şeriat kavramı genelde eş anlamlı terimler olarak anlaşılmaktadır. Ancak müellife, dolaylı olarak şeriat ve Müslüman ülkelerdeki devlet hukuku arasında bir ayrım yapıldığını belirtmektedir. Bu çalışmasıyla Popal, yerleşmiş İslam hukuku anlayışının dışında bir bakış tarzı sergilediğini belirtmektedir. Müellifin kanaatine, hukukun Müslüman camiası içerisinde geleneksel-dînî ve modern-seküler olmakla, iki farklı tanımlamaya sahip olduğunu vurgulamaktadır. Dînî bir hukukun olmadığını ancak tarihsel gelişmeyle birlikte oluşan bir yapı teşkil ettiğini savunmaktadır. Müellife göre İslam dininden kaynaklanarak ortaya çıkan bir İslam hukuku bulunmamaktadır. İslam hukuku terimi Popal'a göre sadece kültürel açıdan uygun olmaktadır.²³³

Popal, Almanca, İngilizce ve Arapça çeşitli kaynaklardan istifade etmiştir. Bunlar arasında, Jürgen Baumann'ın *Einführung in die Rechtswissenschaft- Rechtssystem und Rechtstechnik*, M. Ma'rûf ed- Devâlibî'nin *el- Medhal ilâ usûl el- fikh*, Konrad Dilger'in *Das Schweigen des Gesetzgebers als Mittel der Rechtsfortbildung im Bereich des islamischen Rechts*, Wael B. Hallak'ın *From Fatwâ*

²³¹ Mariam Popal, *Dînî Hukuk Olarak Şeriat Bir Sistem olabilir mi? Mukayeseli Hukuk Metodu Vasıtası ve Post- Kolonyel Eleştiriyile İslam Hukuku Analizi*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2006.

²³² Mariam Popal, Hamburg üniversitesinde Orta Doğu Araştırmaları alanında yüksek lisansını tamamlamıştır. Freiburg Albert Ludwig üniversitesinde Orta Doğu Araştırmaları bölümünde İslam hukuku ve Kültür hukuku alanında asistanlık yapmıştır. Bayreuth üniversitesinde öğretim görevlisidir. http://www.bayreuth-academy.uni-bayreuth.de/en/teilprojekt/zukunft_internet_und_diasporas/team/popal-mariam/index.html (13.07.2019).

²³³ Popal, Mariam, *Die Scharia, das religiöse Recht- ein Konstrukt? Überlegungen zur Analyse des islamischen Rechts anhand rechtsvergleichender Methoden und aus Sicht post- kolonialer Kritik*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2006, s. 13-14.

to *Furû- Growth and Change in Islamic Substantive Law* ve Karadâvi'nin *Min Fıkh ed- Devlet fi el- İslâm* isimli eserlerinden istifade etmiştir.

5. Sameh Iskander, *Hinkende Ehen zwischen islamischem Recht und europäischem internationalen Privatrecht: Dargestellt am Beispiel Deutschlands und Ägyptens*²³⁴

Eser 2009 yılında Sameh Iskander tarafından Leipzig üniversitesinde telif edilmiş bir doktora çalışmasıdır. Kitap 294 sayfadan oluşmaktadır.

Müellif bu çalışmasıyla sorunlu evliliklerin nedenlerini İslam aile hukuku ve Avrupa hukuku, özellikle de Almanya hukukuyla karşılaştırarak değerlendirmiştir.

Söz konusu çalışma toplam üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Almanya ve Mısır evlilik hukukunun esasları incelenmektedir. Bu bölümde ayrıca uluslararası özel hukukun (IPR- Internationales Privatrecht²³⁵) oluşumu ve şeriatın yapısı hakkında bilgi sunulmaktadır. Daha sonra yabancı hukuk kuralları ile Alman hukuku arasında aksayan bazı hukukî meseleler değerlendirilmektedir. Akabinde müellif *ordre public*'in bu kapsamdaki rolünü incelemektedir. Çünkü yazar, durumların çoğunda uygulanmak istenen dînî hukuk kurallarının *ordre public* ile uyuşmamakta olduğunu belirtir. İkinci bölüm, evlenme veya boşanmalardaki aksaklıklara sebep olan bazı ihtilaflı meseleleri içermektedir. Evlilik akitleri ve boşanmadaki bazı sallantılı durumlar ele alınmaktadır. Evlilikte vekâlet, çok eşlilik ve dînî farklılıklar gibi ihtilaflı meseleler incelenerek bu ilişkilerin sallantı nedenleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda sorunlu evlilikler sonrası evlilik akdi, nafaka ve miras hukuku araştırılmaktadır.²³⁶

²³⁴ Sameh Iskander, *Almanya ve Mısır örneğinde İslam Hukuku ve Avrupa Uluslararası Özel Hukuk Arasında Sallantıda Olan Evlilikler*, Verlag Dr. Kovač, Hamburg 2009.

²³⁵ IPR- Internationales Privatrecht: Hukukî bir mesele karşısında yabancı hukuk ile irtibatlı ve hukuk kurallarının bütününe teşkil etmekte olan uluslararası özel hukuktur. Devletler arası sözleşmeler olmadığı müddetçe, bu özel hukuk yerli mahkemeler veya resmî daireler tarafından uygulanmaktadır. <https://wirtschaftslexikon.gabler.de/definition/internationales-privatrecht-ipr-51992>, (05.07.2019).

²³⁶ Iskander, Sameh, *Hinkende Ehen zwischen islamischem Recht und europäischem internationalen Privatrecht: Dargestellt am Beispiel Deutschlands und Ägyptens*, Verlag Dr. Kovač, Hamburg, 2009, s. 19- 20.

İskander'e göre, Mısır aile hukukunda sıkıntılı evlilikler genellikle farklı mezheplere mesubiyetten taraftarlardan dolayı meydana çıkmaktadır. Müellif, Alman hukuku prensiplerine aykırı olmadığı müddetçe, Alman hukuku ve şeriatın işbirliği içerisinde olabileceklerini belirtmektedir. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda Almanlar ve Mısırlılar arasında gerçekleşen evliliklerde aslî vatanlarındaki haklardan faydalanabilecekleri ifade edilmiştir. Ayrıca yazar, evlilikler arasındaki sorunların İslam aile hukukunun bazı hukukî şartlarından kaynaklandığını ifade etmektedir. Yazara göre, İslam hukukunda kadınlara tanınmayan boşanma hakkı bu sorunların bir tanesini oluşturmaktadır.²³⁷

Müellif, aile hukukunun Mısır gibi birçok İslam ülkesinde şeriatın ana kaynağını teşkil ettiğini söylemektedir. Bu yüzden bazı değişikliklerin imkânsız olacağını vurgulamaktadır. Yazar, bu alanda yapılan yeni bilimsel araştırmalarda bunun eksikliğinin fark edildiğini ifade etmektedir.²³⁸

6. *Lukas Wick, Islam und Verfassungsstaat, Theologische Versöhnung mit der politischen Moderne?*²³⁹

Eser, Lukas Wick tarafından yazılmış bir doktora çalışmasıdır. 196 sayfa oluşmakla beraber 208 farklı kaynaktan istifade edilerek ele alınmıştır.

Müellif çalışmasında, anayasa devletinin oluşumunu incelemeyi amaçlamaktadır. Yazar, meşrutiyetin özellikle Hıristiyanlığı yok etmek için sekülerleşmenin getirdiği bir ürünü müdür, yoksa Hıristiyanlıkla irtibatı bulunan bir yönetim biçimi midir, sorusu çerçevesinde Hıristiyan dünyasının bu alanda teolojik görüşlerini incelemektedir. Çünkü müellife göre bu mevzular anayasanın oluşumunu tahrik eden etkenler olmuştur. Yazara göre, anayasaya dayalı sistem daha sonra tüm dünya için örnek teşkil etmiştir. Müslümanlar arasında da bu sistem yaygınlık kazanmıştır.

²³⁷ İskander, *a.g.e.*, s. 245- 247.

²³⁸ *a.g.e.*, s. 20.

²³⁹ Lukas Wick, *İslam Anayasa Devleti, Siyasi Modernite ile Teolojik Bir Uzlaşma?* Ergon Verlag, Würzburg 2009.

İslam'da meşrutiyet başlığı altında meşrutiyetin İslam beldelerine yerleşmesi Tunus (1861), Osmanlı (1876) ve Mısır anayasası (1882) örneğinde araştırılmaktadır. İslamî bağlamda meşrutiyetin kabul edilmesi, ikinci meşruti dönem ve günümüzde meşrutiyete bakış hakkında bilgi sunulmaktadır. Müellif daha sonra teokrasinin İslam'daki konumu çerçevesinde bir inceleme yapmaktadır. Son bölümde siyâsi modernite karşısında duran bazı ulemâdan bahsedilmektedir. Bunlar arasında Mahmûd Şeltût (1893-1963), Muhammed el-Bâsir el- İbrahimî (1889-1965), Muhammed Ahmed Halafallah (1302/1885) ve Şeyh Muhammed Seyyid Tantavi (ö. 2010) zikredilmektedir. Bölümün sonunda siyasî yenilikler karşısında ulemânın sükût etmesindeki nedenlerin siyasi ve teolojik boyutu ele alınmaktadır.

Müellif, Arapça, Almanca, Fransızca ve İngilizce gibi farklı dillerde kaleme alınan kaynaklardan faydalanmıştır. 143 Avrupa dillerinde kaleme alınan eserler, 15 Arapça eser ve makaleler, 50 çeşit dergilerde yayımlanan makaleler ile birlikte toplam 208 kaynaktan istifade etmiştir. Adel el- Baradi'nin *Gottes- Recht und Menschen-Recht- Grundlagenprobleme der islamischen Strafrechtslehre*, Josef van Ess'in *Theologie und Gesellschaft im 2. und 3. Jahrhundert Hidschra*, Hans Fenske'nin *Der moderne Verfassungstaat- Eine vergleichende Geschichte*, Gotthard Jeschke'nin *Die Entwicklung des Osmanischen Verfassungstaates*, Gudrun Kraemer'nin *Gottes Staat und als Republik- Reflexionen zeitgenössischer Muslime zum Islam, Menschenrechte und Demokratie*, Morsey Rudolf'un *Katholizismus, Verfassungsstaat und Demokratie- Quellentexte zur Geschichte des Katholizismus*, Jacques Waardenburg'un *İslam and Christianity- mutual preceptions since the mid 20th century*, Haim Gerber'nin *Islamic law and culture*, Sami Zubaida'nın *Law and Power in the Islamic world*, Muhammed Tantavi'nin *el- İctihad fil'ahkâm eş- Şeria* ve Muhammed Abduh'nun *Risâlât et- Tevhid* isimli eserleri bunlar arasında yer almaktadır.

7. Christoph Zehetgruber, *Islamisches Strafrecht versus kontinentaleuropäische Werteordnung – Ein Strafrechtsvergleich unter Berücksichtigung ausgewählter zivilrechtlicher Aspekte*²⁴⁰

Eser, Christoph Zehetgruber²⁴¹ tarafından 2010 yılında, Karl- Franzen üniversitesi hukuk bilimi fakültesinde yazılmış bir doktora çalışmasıdır. Tez, 384 sayfa ve 537 kaynaktan oluşmaktadır.

Söz konusu eser, İslam hukukuna eleştirel tavırla yaklaşan bir çalışma olmayıp İslam hukuku ile ilgili oluşan klişelerin aksini ispat ederek yanlışlığını kanıtlamayı amaçlamaktadır. Böylelikle müellif, farklı hukuk sistemlerinin anlaşılması konusuna katkı sağlamak istemiştir.

Bu doktora çalışması, klasik İslam hukukunun hayat, mülkiyet veya beden dokunulmazlığı gibi hukuki değerlerinin Avrupa'ya ait olan hukuk sisteminden hangi derece ayrıştığını göstermeyi hedeflemiştir. Müellif, bu kapsamda geleneksel İslam hukukunun, Avrupa hukukuna kıyasen tamamen başka hukukî değerlere sahip olduğunu vurgulamaktadır. Yazar, Mısır ve İran örneğinde İslam ceza hukuku ve evlilik ile boşanma hukukunu Avrupa hukuku ile karşılaştırmıştır. Netice itibarıyla bu iki ülkede iddia edildiği üzere, sadece İslam hukuku veya şariat ile hüküm edildiği iddasının isabetli olmadığını ve bu iki ülkenin ortak yönlerle beraber farklılıklar içerdiğini belirtmektedir.²⁴²

Müellif, Almanca, Fransızca ve İngilizce kaynaklardan istifade etmiştir. Bunlar arasında, Heribert Busse'nin *Grundzüge der islamischen Theologie und der*

²⁴⁰ Christoph Zehetgruber, *İslam Hukuku ve Avrupa Kıtasına Ait Değerler Düzeni- Medeni Hukuku Göz Önünde Bulundurarak Ceza Hukuku Karşılaştırması*, 2010.

²⁴¹ Christop Zehetgruber, 1982 Avusturya/Villach doğumludur. 2000- 2006 yılları arası Graz Karl-Franzens üniversitesinde hukuk bilimi eğitimini tamamlamıştır. 2006- 2010 yılında öğretim üyesi olarak ceza hukuku, ceza muhakemesi hukuku ve cezabilimi alanlarında faaliyet göstermiştir. 2010 yılında 'Islamisches Strafrecht versus kontinentaleuropäische Werteordnung– Ein Strafrechtsvergleich unter Berücksichtigung ausgewählter zivilrechtlicher Aspekte' konusyla doktorasını tamamlamıştır. 2011 den beri, öğretim üyesi olarak Viyanna yüksek mahkemesinde (oberster Gerichtshof) faaliyet vermektedir. 2013 den beri, akademik kurulda çalışmaktadır. Müellif elimizdeki eser dışında İslam hukuku ile ilgili, 'Das Delikt des Diebstahls im „klassischen“ islamischen Recht' ve 'Recht und İslam' isimli iki makale yayımlamıştır. <http://www.strafrecht2.uni-bayreuth.de/de/team/Christoph-Zehetgruber/index.php>, (05.07.2019).

²⁴² Zehetgruber, a.g.e., s. 339.

Geschichte des islamischen Raumes, Killian Bälz'in *Die „Islamisierung“ des Rechts in Ägypten und Libyen: Islamische Rechtsetzung im Nationalstaat*, Ali Bardakoglu'nun *The concept of justice in islamic jurisprudence*, Stefanie Agerer'in *Das Recht des Koran – Islamisches Strafrecht in der Gegenwart*, Aslan Reza'nın *Kein Gott ausser Gott – Der Glaube der Muslime von Muhammad bis zur Gegenwart*, Konrad Dilger'in *Orientalistik und Rechtswissenschaft – Zum Verhältnis der Islamkunde zu anderen Fachgebieten*, El-Baradie Adel'in *Gottes-Recht und Menschen-Recht – Grundlagenprobleme der islamischen Strafrechtslehre*, Omaia Elwan'in *Überblick über die Entwicklung des ägyptischen Staatsrechts seit den 70er Jahren*, Erwin Gräf'in *Probleme der Todesstrafe im Islam*, Ibrahim Mohamed'in *Al Quran aus Sicht des Usul al fiqh als erste Hauptquelle der Rechtsfindung im Islam*, Mathias Rohe'nin *Rechtliche Perspektiven eines deutschen und europäischen Islam* isimli eserler bulunmaktadır.

8. Milena Valeva, Theoretische Grundlegung ethischer Bankbetriebslehre: Die Lehren aus dem Islamic Banking²⁴³

Milena Valeva²⁴⁴ tarafından 2011 yılında Zittau Uluslararası Yüksek Öğrenim Enstitüsü ve Leuven'de bulunan Katolik üniversitesi (Internationales Hochschulinstitut Zittau und Katholischen Universität Leuven) tarafından doktora çalışması olarak kabul edilmiştir. Çalışma 324 sayfadan ve 430 kaynaktan oluşmaktadır.

Müellif bu çalışmasıyla, Batı bankacılık sistemine eleştirel yönde yaklaşmakta ve mevcut ekonomik düzenin yeniden ahlâkî değerleri göz önünde bulundurarak yapılanması gerektiğini savunmaktadır. Yazar, Alman banka işletmeciliğinin karşı karşıya kaldığı krizler nedeniyle farklı bir ekonomik düzene ve etik yön tayinine ihtiyaç olduğunu belirterek, İslamî bankacılık sisteminin örnek teşkil edebileceğini vurgulamaktadır. Bununla Valeva, banka sisteminin tamamen İslamlaşmasını kast

²⁴³ Milena Valeva, *Etik Bir Banka İşletmeciliğinin Teorik Temelleri: İslamî Bankacılıktan Elde Edilen Dersler*, Springer Gabler Verlag, Wiesbaden 2012.

²⁴⁴ Milena Valeva, 2017 yılından beri Coburg üniversitesinde şirket kültürü (Unternehmenskultur) ve etik alanlarında profesör olarak faaliyet göstermektedir. <https://www.hs-coburg.de/ueber-uns/wissenschafts-und-kulturzentrum/personen/prof-dr-milena-valeva.html>, (17.05.2018).

etmemiştir. Ona göre, İslamî bankacılığın temel yapısını kullanarak yeniden inşa edilmesi gerektiğini ve böylece daha etik ve başarılı bir sistemin ortaya çıkacağını ifade etmektedir.²⁴⁵

Almanca ve İngilizce kaynaklardan istifade edilmiştir. Bunlar arasında, Abdullah Saeed' in *Islamic banking and interest. A study of the prohibition of riba and its contemporary interpretation*, Erich Pritsch'in bir dergide yayımladığı *Die islamische Staatsidee. Ein geschichtlicher Überblick* isimli makalesi, Michael Mahlknecht'in *Islamic Finance. Einführung in Theorie und Praxis* ve Wael Hallaq'ın *From Fatwas to Furu: Growth and Change in Islamic Substantive Law* isimli eseri bulunmaktadır.

9. Dalınc Dereköy, *Demokratische Elemente und Gewaltenteilung im islamischen Staatsorganisationsrecht*²⁴⁶

Eser, Dalınc Dereköy tarafından 2012 yılında Düsseldorf Heinrich-Heine üniversitesinde hukuk fakültesinde kabul edilmiş bir doktora çalışmasıdır. Söz konusu eser 324 sayfa ve 225 kaynaktan oluşmaktadır.

Müellif bu eserle, İslam hukuku kurallarından modern devlet şeklinin ve insan hakları düzeninin elde edilebileceğini ifade etmekle beraber İslam hukukunun bu kapsamda Batı rejimi ve insan hakları anlayışıyla kıyas edilebileceğini belirtmektedir. Dereköy, çalışmasının ön sözünde Mashood A. Baderin'in *Uluslararası İnsan Hakları ve İslam Hukuku (International Human Rights and Islamic Law)* isimli eserinde, İslam'ın siyasi ve yasal felsefesinin uluslararası modern düzenlemeler karşısında bazı farklılıklar gösterse bile, uluslararası insan hakları rejimine yönelik tamamen bir uyumsuzluk içinde bulunmadığına dair görüşünü zikrederek başlamıştır. Yazar, İslam'da alınan siyasî kararların dînî esasa dayandığı gibi modern yaklaşımlar

²⁴⁵ Valeva, Milena, *Theoretische Grundlegung ethischer Bankbetriebslehre: Die Lehren aus dem Islamic Banking*, Springer Gabler Verlag, Wiesbaden, 2012, s. VII.

²⁴⁶ Dalınc Dereköy, *İslami Devlet Hukukunda Demokratik Unsurlar ve Kuvvetler Ayrımı*, Dunker&Humbolt, Berlin 2013.

içerebileceğini ve hatta Batı'nın yürürlükte olan devlet hukuku ile ilgili bazı düşünce ve prensiplerinin de kabul edildiğini ifade etmektedir.²⁴⁷

Dereköy, İslam devlet hukukunun aslî ve ferî kaynakları yanında çağdaş İslam anayasası kaynaklarından, el-Ezher üniversitesinin anayasa önerisi, Karachi'nin temel prensipleri, Suudi Arabistan'ın devlet kanunları ve İran anayasasından örnekler getirmiştir. Akabinde yazar, İslam anayasa teorisi başlığı ile tarihî seyri, Batı'nın etkileri ve İslam anayasasının en önemli noktalarını incelemektedir. Bu çerçevede İslam'ın ilk dönemlerinde seçilen Hz. Muhammed (s.a.s) ve dört büyük halifenin seçimlerinden bahsedilmiştir. Ayrıca bu bölümde çağdaş İslam anayasalarında devlet başkanı seçimiyle Batı ülkelerinde devlet başkanı seçimiyle mukayese edilir. Akabinde, şura ilkeleri hakkında genel bir bilgi verilmiştir. Son olarak İslam devletinde devlet güçleri arasındaki ilişki ele alınmıştır. bölüm sonlandırılmıştır.

Almanca, İngilizce, Türkçe ve Arapça eserlerden istifade edilmiştir. Bunlar arasında Ahmet Yaman'ın *İslam Hukukunda Uluslararası İlişkiler*, Said Ramadan'ın *Das islamische Recht*, Norbert Müller'in *İslam und Menschenrechte*, Hayrettin Karaman'ın *İslam'da İnsan Hakları*, Muhammed Hamidullah'ın *İslam Anayasa Hukuku*, James Norman Darlymple'in *Islamic Law in the Modern World* ve Florian Amereller'in *Hintergründe des "Islamic Banking"* isimli eseri bulunmaktadır.

10. Mina Aryobsei, Die Stellung der Frau in der afghanischen Verfassungsordnung im Spannungsverhältnis zwischen islamischem Recht und Völkerrecht - unter besonderer Berücksichtigung des Scheidungsrechts²⁴⁸

Eser, Mina Aryobsei²⁴⁹ tarafından 2013 yılında Göttingen Georg-August üniversitesinde doktora çalışması olarak kabul edilmiştir. Prof. Dr. Christine Langenfeld bu çalışma esnasında Mina Aryobsei'e danışmanlık yapmıştır. İrene

²⁴⁷ Dereköy, Dalınç, *Demokratische Elemente und Gewaltenteilung im islamischen Staatsorganisationsrecht*, Dunker&Humbolt, Berlin, 2013, s. 7- 9.

²⁴⁸ Mina Aryobsei, *Boşanma Hukuku Işığında, İslam Hukuku ve Devletlerarası Hukuk Arasında Afganistan Anayasasında Kadının Konumu*, Universitätsverlag Göttingen, 2014.

²⁴⁹ Yargıç muavini ve avukatlık yapmaktadır. 2009- 2012 yılları arasında Göttingen Georg- August üniversitesinde öğretim görevlisi olarak faaliyet göstermiştir. https://www.xing.com/profile/Mina_Aryobsei (20.05.2018).

Schneider tarafından da çalışma desteklenmiştir. Eser 368 sayfa ve 459 kaynaktan oluşmaktadır.²⁵⁰

Söz konusu eser 26. Ocak 2004 yılında Afganistan’da yürürlüğe giren yeni anayasanın içeriğini ele almaktadır. Müellife göre, bu anayasanın birçok eksikleri bulunmaktadır. Örneğin, İslam hukukunda kadınlara yönelik eşitsizlikten bahsetmektedir. Erkeğin dört bayan ile evlenebilmesi ve boşanma hakkının erkeklere ait olması örnek olarak zikredilmiştir. Yazar, bu kapsamda İslam hukukunun uluslararası sözleşmeler ile çatışmakta olduğunu belirtmektedir. Bu çalışmanın hedefi, anayasada bulunan bu çelişkileri hukuk bilimi çerçevesinde ortaya koymak ve Afganistan hukuk sistemine bir ölçü belirlemek olmuştur. Müellif, daha çok Afganistan’da kadınlara karşı uygulanan eşitsizliğin üzerinde durmuştur. Ve anayasada kadınlarla ilgili kanunları ve kadının konumunu incelemiştir.²⁵¹

Müellif, Almanca, İngilizce kaynaklar bulunmaktadır. Bunlar arasında Lynn Welchman’ın *Women`s Rights and Islamic Family Law: Perspectives on Reform*, Tasia Walter’ın *Die Entstehung der Verfassung der Islamischen Republik Afghanistans vom 4. Januar 2004*, Stephanie Waletzkie’nin *Ehe und Ehescheidung in Tunesien*, *Zur Stellung der Frau in Recht und Gesellschaft* ve İrene Scheider’in *Islamisches Recht zwischen göttlicher Satzung und temporaler Ordnung* isimli eserleri bulunmaktadır.

²⁵⁰ Aryobsei, Mina, *Die Stellung der Frau in der afghanischen Verfassungsordnung im Spannungsverhältnis zwischen islamischem Recht und Völkerrecht - unter besonderer Berücksichtigung des Scheidungsrechts*, Universitätsverlag Göttingen, Göttingen, 2014, s. bkz., Önsöz.

²⁵¹ Aryobsei, a.g.e., 2014, s. 1- 5.

11. Said Wais Ashrafnia, *Scharia-konforme Finanzinstrumente: Analyse der Rechtsnatur von sukûk und die Strukturierung nach deutschem Recht*²⁵²

Söz konusu çalışma, Gießen’de bulunan Justus- Liebig üniversitesi hukuk bilimi fakültesinde 2015/2016 yılında Said Wais Ashrafnia²⁵³ tarafından doktora tezi olarak kaleme alınmıştır.²⁵⁴ Eser 185 sayfa ve 309 kaynaktan oluşmaktadır.

Çalışma, İslam hukukunda finansman aracı olan sukûk konusunu ele almaktadır. Müellife göre, özellikle 2008 yılından sonra ortaya çıkan ekonomik kriz sebebiyle İslam ekonomisi büyük anlam kazanmıştır. Araştırmanın asıl amacı, Alman hukukunda sukûkun geçerliliğini incelemek olmuştur.²⁵⁵

İslam finansmanında ki temel işlemlerden bahsetmektedir. Eserde özellikle İslam ekonomisinin gelişmesiyle sonuçlanan finansman şirketleri (Finanzierungsgeschäfte) tanıtılmaktadır. Daha sonra sukûktan bahsetmektedir. Sukûkun kaynağı ve şerî şartları incelenmiştir. Müteakiben sukûk-icâre, sukûk mudârebe ve sukûk-müşâreke tanıtılmıştır.

Müellif, Almanca ve İngilizce kaynaklar kullanmıştır. Bunlar arasında, Herbert Zerwas/ Sascha Demgensky’nin *Islamic Banking in Deutschland und Bankerlaubnis nach dem Kreditwesengesetz*, Günter Wiedensohler’un *Grundbegriffe des islamischen Rechts*, Friedrich Thiessen’in *Islamic Banking: Neue Marktchance für die Leasing-Unternehmen – Sharia-konforme Verträge möglich*, Peter Scherer/ Jochen Elsen’in *Islamische Finanzierung und deutsches Aufsichtsrecht*, Osman Sacarcelik’in *Rechtsfragen islamischer Zertifikate (Sukuk)* ve Said Ramadan’ın *Das Islamische Recht, Theorie und Praxis* isimli eserleri bulunmaktadır.

²⁵² Said Wais Ashrafnia, *Şeriate Uygun Finansman Araçları: Sukûkun Hukukî Analizi ve Alman Hukukuna Göre Sukûk Yapılandırması*, Springer Verlag, Wiesbaden 2016.

²⁵³ Ashrafnia, Frankfurt am Main üniversitesinde Hukuk Bilimi Eğitimi tamamlamıştır. Akabinde Gießen üniversitesinde Prof. Dr. Ekkenga’nın danışmanlığıyla doktorasını yapmıştır. 2010 yılında avukatlık ruhsatını almıştır. Frankfurt ve Milano’da uzun yıllar uluslararası avukat olarak görev yapmıştır. Bkz., <https://www.goerg.de/de/experten/dr-said-w-ashrafnia>, (13.07.2019).

²⁵⁴ Ashrafnia, Said Wais, *Scharia-konforme Finanzinstrumente Analyse der Rechtsnatur von sukuk und die Strukturierung nach deutschem Recht*, Springer Verlag, Wiesbaden, 2016, Önsöz.

²⁵⁵ Ashrafnia, a.g.e., s. 1- 2, Önsöz.

12. Oliver Ritter, *Das islamische Familienrecht und seine Relevanz für in Deutschland lebende Muslime*²⁵⁶

Eser, 2016 yılında Oliver Ritter tarafından kaleme alınmış doktora çalışmasıdır. Leipzig üniversitesi tarih, sanat ve şark bilimleri fakültesin’de (Fakültät für Geschichte, Kunst und Orientwissenschaften) doktora tezi olarak kabul edilmiştir. Eser dört bölüm ve toplam 377 sayfadan oluşmaktadır.

Çalışmanın asıl hedefi, İslam aile hukuku kurallarının Almanya’da gayri resmî yollarla uygulanmasıdır. Müellif özellikle “Almanya’da ikamet edip Alman aile hukuku kurallarına tabi olan ve aynı zamanda İslam aile hukuku kurallarına uygun bir yaşam sürdürmek isteyen Müslümanlar için doğan neticeler“ sorusu çerçevesinde çalışmayı ele almaktadır.

Eserde Müslüman ülkelerde aile hukuku yasalarının gelişmesiyle ilgili bilgi verilmektedir. Bu çerçevede hukukî değişiklikler ele alınmaktadır. Arkasından İslam aile hukukuyla Alman aile hukuku mukayese edilmektedir. Bunun yanında Alman aile hukukunun İslam hukuku açısından geçerliliği incelenmektedir. Yazar, İslam aile hukukuyla Alman aile hukukunun arasındaki ilişkiyi ve Almanya’da bulunan cemaat ve avukatların bu durumu esas alarak takip ettikleri yöntemi araştırmaktadır. Yazar bu bölümde, Almanya’da yaşayan Müslümanlar için İslam aile hukukunu önemini dört konu çerçevesinde incelemiştir. Öncelikle, dînî ve resmî nikah akdinin ilişkisi, nikâh akidleri ve anlaşmalarının uygulanması, mahkeme dışında bir sıkıntının giderilmesi ve evliliğin sonlandırılması ve son olarak İslam’da arabuluculuk dereceleri araştırılmıştır.²⁵⁷

²⁵⁶ Oliver Ritter, *Almanya’da Yaşayan Müslümanlar İçin İslam’da Aile Hukukunun Önemi*, DITIP Verlag, Köln 2016.

²⁵⁷ Ritter, Oliver, *Das islamische Familienrecht und seine Relevanz für in Deutschland lebende Muslime*, DITIP Verlag, Köln, 2016, s. 3- 6.

13. Mahmud El- Wereny, *Mit Tradition in die Moderne? Yûsuf al-Qaradâwis Methodologie der Fiqh- Erneuerung in Theorie und Praxis*²⁵⁸

Söz konusu eser 2015 yılında Mahmd El- Wereny²⁵⁹ tarafından yazılmış ve Göttingen Georg- August üniversitesi felsefe fakültesinde kabul edilen bir doktora çalışmasının yeniden gözden geçirilmiş hâlidir.

Elimizdeki doktora çalışması Yusuf el- Karadâvi'nin teori ve pratikte fıkıhla ilgili eserlerini incelemektedir. Karadâvi'nin sadece fıkıh usûlünü kapsayan bir çalışması olmadığı için müellif, fıkıhla ilgili telif ettiği eserleri inceleyerek Karadâvi'nin içtihad metodunu araştırmaktadır.²⁶⁰

Çalışmada Yusuf el- Karadavi'nin şahsiyeti ve bibliografisi hakkında kısa bir bilgi sunulduktan sonra Karadâvi'nin dünya görüşü, hedef ve metotlarından bahsetmektedir. Akabinde, Karadâvi'nin içtihad ile ilgili düşünceleri zikredilmektedir. İctihadın kaynakları ve usûlü, ilkeleri inceledikten sonra, Karadâvi'nin içtihad uygulamalarını belirli konular çerçevesinde araştırılmaktadır. Fetva kısmında öncelikle kadınlara has olan, kadının sünnet edilmesi, peçe takması ve kadınların siyasi hakları gibi konuları ele almıştır. Sonrasında organ bağıışı, klonlama ve ötanazi gibi tıbbi sorulara yönelik fetvaları incelenmiştir. Son olarak, azınlıkta yaşayan Müslümanlara yönelik faiz, miras ve İslam'ı kabul etme sebebiyle meydana gelen talak meseleleri hakkında Karadâvi'nin fetvaları ele alınmıştır. Arkasından, Karadâvi'nin içtihad metoduna yönelik eleştirel yaklaşan günümüz âlim ve entelektüellerin fikir ve görüşlerine yer verilmiştir.

²⁵⁸ Mahmud El- Wereny, *Gelenekten Modernliğe Doğru? Yusuf el- Karadâvi'nin Teori ve Uygulamada İctihad Yöntemi*, DITIP Verlag, Köln 2016.

²⁵⁹ Mahmud El- Wereny, 1984 Mısır doğumludur. Göttingen'de bulunan Demokrati Araştırma Enstitüsünde öğretim görevlisi olarak faaliyet göstermektedir. Liseyi Mısır'da bulunan el- Ezher okulunda tamamlamıştır. Daha sonra el- Ezher üniversitesinde İslam bilimleri ve Almanca eğitimi almıştır. Almanya'da Augsburg üniversitesinde Sosyal bilimler ve Türkçe eğitimi almıştır. Akabinde yüksek lisansını, Arap dili edebiyatı, İslam bilimleri ve Din bilimleri alanında Göttingen'de bulunan Georg- August üniversitesinde tamamlamıştır. Doktorasını aynı üniversitede, Arap dili edebiyatı ve İslam bilimlerinde yapmıştır. <http://www.demokratie-goettingen.de/mitarbeiter/wissenschaftliche-mitarbeiter/el-wereny-mahmud>, (04.06.2018).

²⁶⁰ El- Wereny, Mahmud, *Mit Tradition in die Moderne? Yûsuf al- Qaradâwis Methodologie der Fiqh- Erneuerung in Theorie und Praxis*, DITIP Verlag, Köln 2016, s. 32- 33.

Müellifin bu çalışmasıyla elde ettiği sonuçlara göre Karadâvi, gelenek ile modernite arasında bir orta yol bulmayı amaçlamaktadır. Bir taraftan Karadâvi'nin aşırı gelenekçilik yapan ve kapalı bir dünya görüşüne sahip olanları bu yönde eleştirmekle beraber aşırı liberal olan kesimin haddinden fazla hoşgörülü davranmasını da doğru bulmamaktadır. Yazara göre Karadâvi, hayat şartlarının sürekli değişmesiyle beraber içtihad ve yeniliğin önemine vurgu yapmaktadır.²⁶¹

***14. Ahmet İnam, Die theologischen, juristischen und sozialen Dimensionen der Sünde im Kora*²⁶²**

Çalışma 2015 yılında Ahmet İnam tarafından Frankfurt'ta bulunan Johann-Wolfgang- Goethe üniversitesinin Dil ve Kültür Bilimi bölümüne takdim edilen ve felsefe doktoru unvanını almak için yapılan bir doktora çalışmasıdır. Eser 2015 yılında telif edilmiş ve 2016 yılında basılmıştır. Prof. Dr. Abdullah Takım Ahmet İnam'ın bu çalışması kapsamında danışmanlığını yapmıştır. İkinci danışman olarak da Yaşar Sarıkaya katkı sağlamıştır. Eser toplam 421 sayfadan oluşmaktadır.

Eserin altıncı bölümünde yazar günah ve suç eyleminin hukukî boyutunu yüzeysel olarak ele almaktadır. Şunu da belirtmek gerekir ki, müellif bu çalışması çerçevesinde suç eylemi sonrasında verilen hukukî karar veya hükümlere yer vermemiştir. Bu bölüm çerçevesinde İnam, ceza kavramının açıklamasını yaptıktan sonra Kur'an'da suç eyleminin manasını incelemektedir. Ardından 'amd' kelimesini ve kasıtlı yapılan suçların değerlendirmesini Kur'an'da geçen kıssalar örneğinde ele almaktadır. Bundan sonraki bölümlerde günahın bağışlanması ve güzel amellerin bu kapsamda etkisi mevzuları çalışılmıştır. Müellif son olarak konuya dair genel bir bakışı sergileyerek eseri sonlandırmaktadır.

²⁶¹ El- Wereny, *a.g.e.*, s. 305- 307.

²⁶² Ahmet İnam, *Kur'an'da Günahın Teolojik, Hukukî Ve Sosyal Boyutu*, DITIP Verlag, Köln 2016.

B. YÜKSEK LİSANS TEZLERİ

1. *Mark Bodenstein, Über die Arbeit islamischer Banken*²⁶³

Eser, Mark Bodenstein²⁶⁴ tarafından 2001 yılında Bonn üniversitesinde (Seminar für Orientalische Sprachen der Universität zu Bonn) kaleme alınmış bir yüksek lisans tezidir. Söz konusu çalışma, Muhammed Seyyid Tantâvi'nin *Muâmelât el- Bunûk ve ahkâmuhâ eş- Şer'iyye* isimli eserinin tercümesidir.

Eser toplam dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde müellif, öncelikle bir giriş mahiyetinde Tantâvi'nin bibliografisini tanıtmaktadır. Akabinde Tantâvi'nin yatırım fonu katılma belgeleri (Investmentzertifikate) hakkındaki fetvalarını incelemektedir. Daha sonra Bodenstein, *Muâmelât el- Bunûk ve ahkâmuhâ eş- Şer'iyye* isimli eserin içeriğinden kısaca bahsetmektedir. Tantâvi, bu eserinde öncelikle İslam hukukunun aslî ve ferî kaynaklarından bahsettikten sonra, muamelat, ribâ, karz, deyn, istismâr ve vediâ konularını ele almıştır. Bunun ardından, bankaların çalışma yöntemleriyle ilgili ikinci bölüm ele alınmıştır. Kitabın bu bölümünde geçen, Arap ülkelerinde bankaların gelişmesiyle bankaların fonksiyonu kısımlarını Bodenstein tercümesine dâhil etmemiştir. Tercüme kısmından sonra üçüncü bölümde yazar, İslamî bankacılık hakkındaki hukukî esasları ele almıştır. Ardından, İslamî bankacılığa yönelik tarihî bir bakışla bölüm sonlandırılmıştır. Dördüncü ve son bölümde tercümeyle dair bazı açıklamalar yapılmaktadır. Kitabın ek kısmında, Arapça sözlük ve tercüme edilen metnin aslı yer almaktadır.

Müellif, İngilizce, Arapça ve Almanca olmak üzere toplam 80 kaynak kullanmıştır. Bunlar arasında, Rudi Paret'in *Istihsan and Istislah* isimli yazısı, Volker Nienhaus'un *Islamische Ökonomik in der Praxis: Zinslose Banken und Islamische Wirtschaftspolitik* isimli makalesi, Birgit Krawietz'in *Der Mufti und sein Fatwa-*

²⁶³ Mark Bodenstein, *İslami Bankaların İşleyişi Üzerine Bir Çalışma*, 2001.

²⁶⁴ Mark Bodenstein, 1971 Almanya (Lingen/Ems) doğumludur. İslam bilimleri eğitimi almıştır. Doktorasını 2010 yılında Erfurt üniversitesinde "*Müslümanların İslamlaşması? Almanya ve Avusturya'da Müslüman Temsilcilerin Kurumsallaşması ve Din Dersi Öğretmenliği Eğitimine Dair Sorular*" (*Islamisierung von Muslimen? Fragen zur Institutionalisierung muslimischer Repräsentanz und Religionslehrerausbildung in Deutschland und Österreich*) isimli çalışmasıyla tamamlamıştır. http://www.uni-frankfurt.de/68667764/bodenstein_cv_publ.pdf (29.05.2018).

Verfahrenstheorie und Verfahrenspraxis nach islamischem Recht isimli eseri yer almaktadır.

2. Ali- Haydar Samancıoğlu, *Das Wirtschaftsverständnis des klassischen Islam- Die islamische Ökonomie vor dem Hintergrund islamischer Gottes-, Menschen- und Weltauffassung*²⁶⁵

Bergische üniversitesi Wuppertal yüksekokulu iktisad bilimi fakültesinde (Integrierter Studiengang Wirtschaftswissenschaft) 2002 yılında Ali- Haydar Samancıoğlu tarafından yüksek lisans tezi (Diplomarbeit) olarak kaleme alınmıştır. Çalışma toplam 135 sayfa ve 139 kaynaktan oluşmaktadır.

Söz konusu eser, İslam'da klasik iktisad anlayışını Kur'an ve Sünnet çerçevesinde incelemektedir. Yazar, İslam'da iktisad ahlakı, para ve kredi işlemleri kapsamında faizin haramlığı konuların analiz etmektedir. İslam'da mülkiyet hakkı, miras hakkı ve akit hukuku araştırılarak bölüm sonlandırılmıştır.²⁶⁶

Müellif, Almanca ve Türkçe olmakla birlikte toplam 139 kaynaktan istifade etmiştir. Ghanie Ghaussy'nin *Die islamische Wirtschaftsethik und Wirtschaftslehre* isimli yazısı Volker Nierenhaus'un *Islam und moderne Wirtschaft* isimli eseri, H. Pauli *Islamisches Familien- und Erbrecht*, Sebahattin Zaim'in *İslam- İnsan- Ekonomi* ve Abdulaziz Bayındır'ın *İslam'da faiz mefhumu ve unsurları* isimli eseri bulunmaktadır.

3. Hans-Thomas Tillschneider, *Die Entstehung der juristischen Hermeneutik (uşul al-fiqh) im frühen Islam*²⁶⁷

Bir oryantalist olan Hans- Thomas Tillschneider'in²⁶⁸ bu çalışması yüksek lisans tezinin tashih edilmiş versiyonudur. 2004 yılında Freiburg'daki Albert- Ludwigs

²⁶⁵ Ali- Haydar Samancıoğlu, *Geleneksel İslam'ın İktisad Anlayışı- İslam Ekonomisinin İyüzünde İslam'ın Allah, İnsan Ve Dünya Algısı*, Köln 2002.

²⁶⁶ Samancıoğlu, Ali-Haydar, *Das Wirtschaftsverständnis des klassischen Islam-Die islamische Ökonomie vor dem Hintergrund islamischer Gottes-, Menschen- und Weltauffassung*, Köln, 2002, s. 1.

²⁶⁷ Hans-Thomas Tillschneider, *İslam'ın Erken Döneminde Fıkıh Metodolojisinin Doğuşu*, Ergon Verlag, Würzburg 2006.

²⁶⁸ Tillschneider 1978 Romanya doğumludur. Alman bir İslam bilim araştırmacısı, politikacı ve gazeteci yazardır. Almanya'da Afd partisinin (Alternative für Deutschland) bir üyesidir. 1998 yılından 2004 yılına kadar Freiburg, Şam ve Leipzig üniversitelerinde İslam bilimleri, Felsefe ve

üniversitesinin Felsefe fakültesinde kabul edilmiştir.²⁶⁹ Eser toplam altı bölüm ve 220 sayfadan oluşmaktadır.

Bu çalışma usûl-i fıkıh'ın oluşumu hakkındadır. Müellif, âmm ve hâss lafızları üzerinden Kur'an ve Sünnet'ten ahkâmın nasıl istinbat edildiğini bu kavramların anlamı ve önemi üzerinde durmaktadır. Tillschneider aynı zamanda bu lafızların İslam toplumu ve İslam hukuku dâhilindeki gelişim süreci hakkında bir araştırma yapmış bulunmaktadır. Ayrıca yazar, çalışmasında Şâfiî fıkıhı ile Hanefî fikhının istinbat metodunu karşılaştırmaktadır ve böylece aralarındaki yöntem farkını açığa çıkarmayı amaçlamaktadır. İmâm Şâfiî'nin er- Risâle'sini ve Ebû Bekr El- Cessâs'ın *el-Fusûl fil-Usûl* isimli temel eserleri bu incelemesinde ana kaynak olarak kullanmaktadır.²⁷⁰

Söz konusu eser 122 kaynak içermektedir. Bu kaynakların 46'sı Arapça eserlerden oluşmaktadır. Bunlar arasında Serahsî'nin (ö. 483/1090) *Usûl*'ü, Süyûtî'nin (ö. 911/1505) *el- İtkan fi ulûm el- kuran*'ı, İmâm Mâlik' in (ö. 179/795) *Muvatta*'sı, Cüveynî'nin (ö. 478/1085) *el- Burhan fi Usûl fikh*'i ve Gazzâlî'nin (ö.505/1111) *el- Müstasfâ*'sı gibi meşhur eserler bulunmaktadır.

4. Tamara Tabaković, Islamic Banking²⁷¹

Eser Tamara Tabaković²⁷² tarafından, Prof. Rüdiger Lohlker danışmanlığında kaleme alınmış bir yüksek lisans tezidir (Diplomarbeit). Eser, 98 sayfa ve 48 kaynak içermektedir.

Müellif, bu çalışmasında İslami bankacılık sistemi hakkında ayrıntılı bilgi sunarak tanıtmayı amaçlamıştır. Ayrıca, faizle muamelenin İslam'da kesinlikle haram

Alman Literatürü Tarihi okumuştur. 2009 yılında doktorasını Kur'ân-ı Kerim'de Esbâbi'n-nüzûl alanında tamamlamıştır. Genellikle araştırma ve çalışmalarında Tillschneider, fıkıh, usûl-i fıkıh, tefsir ve hadis gibi klasik islami disiplinlere yoğunlaşmaktadır. <http://www.islamwissenschaft.uni-bayreuth.de/de/download/CV-deutsch-Tillschneider.pdf>, (05.07.2019).

²⁶⁹ Tillschneider, Hans- Thomas, *Die Entstehung der juristischen Hermeneutik (usûl al-fikh) im frühen Islam*, Ergon Verlag, Würzburg, 2006, Önsöz.

²⁷⁰ Tillschneider, a.g.e., s. 8- 10.

²⁷¹ Tamara Tabaković, *İslâmi Bankacılık*, Viyanna 2010.

²⁷² Tamara Tabaković, 1985 doğumlu Bosna- Hersek vatandaşıdır. Liseyi Bosna'da tamamlamıştır daha sonra Viyanna'da Arap dili edebiyatı eğitimi almıştır. Bkz. Tamara Tabaković, *Islamic Banking*, Viyanna 2010, s. 98.

olmasını itinalı bir şekilde incelemiştir. Bu çalışmanın en önemli öğretisi, İslami bankaların fonksiyonu ve faydalarını izah etmek olmuştur.²⁷³

Dördüncü bölümde, İslam'ın ekonomik birliği hakkında bilgi sunulması. Bu bölümde, 1998-1999 yıllarında OIC (Organisation of the Islamic Conference) ülkelerinin sözleşmeleri araştırmaya dâhil edilmesi bir katkı sağlamıştır.

Kaynaklar arasında, Arapça, İngilizce ve Almanca eserler bulunmaktadır. Rüdiger Lohker'nın *Das islamische Recht im Wandel: Ribā, Zins und Wucher in Vergangenheit und Gegenwart*, Hayrettin Karaman'ın *Mukayeseli İslam Hukuku*, Michael Grahmmer'ın *Islamische Banken, İsmail Karadöl'ün Islamic Banking – alternatives Bankensystem*, Frank E. Vogel ve Samuel L. Hayes'in *Islamic Law and Finance: Religion, Risk and Return* gibi eserler kaynak olarak kullanılmıştır.

5. Abdelaali El Maghraoui, *Islamic Banking: Ribā-Verbot und die Etablierung eines zinsfreien Bankwesens in arabischen Ländern*²⁷⁴

Bu çalışma, Tübingen Eberhard Karls üniversitesinde Abdelaali El Maghraoui²⁷⁵ tarafından ele alınmış bir yüksek lisans tezidir. Eser 112 sayfa ve 136 kaynaktan oluşmaktadır.

Müellif bu çalışmasıyla İslam'da faizin haramlığını delilleriyle birlikte ortaya koymuştur. Ayrıca, faizin İslamî bankacılık sisteminin gelişmesinde oynadığı rolü incelemeyi hedeflemiştir.²⁷⁶

Özellikle 1972 yılında Mısır'ın İslami bankacılık hakkındaki yapılan araştırma önemlidir. Bu araştırma İslam Konferansı Organizasyonu (OIC- Organisation of the

²⁷³ Tabaković, *a.g.e.*, s. 95.

²⁷⁴ Abdelaali El Maghraoui, *İslami Bankacılık: Faizin Haram Olması ve Arap Ülkelerinde Faizsiz Bankacılık Sisteminin Kurulması*, Tübingen 2010.

²⁷⁵ Abdelaali El Maghraoui, Fas'ta liseyi bitirdikten sonra Tübingen üniversitesinde İslam bilimleri ve iktisat eğitimini tamamlamıştır. 2010 yılında yüksek lisansını elde etmiştir. Tübingen üniversitesinde öğretim görevlisi olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Prof. Dr. Moez Khalfaoui, danışmanlığını yapmıştır. <http://www.gkit.de/die-kollegiaten/abdelaali-el-maghraoui/>, (05.07.2019).

²⁷⁶ El Maghraoui, Abdelaali, *Islamic Banking: Ribā-Verbot und die Etablierung eines zinsfreien Bankwesens in arabischen Ländern*, Tübingen, 2010, s. 4.

Islamic Conference) tarafından onaylanmış ve İslami bankacılığın oluşumunda önemli bir katkı sağlamıştır.²⁷⁷

Yazar, Arapça, Almanca ve İngilizce kaynaklardan istifade etmiştir. Bunlar arasında Yusuf el- Karadavi'nin *Fevaid el-Bunuk*, Volker Nienhaus'un *Islam und moderne Wirtschaft Einführung in Positionen, Probleme und Perspektiven*, Mevdûdî'nin *Economic System of Islam*, Stefan Klein'nın *Islamic Banking, Wesen und Herausforderungen für das Kreditrisikomanagement*, Michael Gassner ve Philipp Wackerbeck'in *Islamic Finance, Islam-gerechte Finanzanlagen und Finanzierungen*, Ibrahim Z. Badawî'nin *Nazariyyat er- Ribâ el- Muharrame fi eş- Şeriâ el- İslamiyye* isimli eseri yer almaktadır.

6. Andreas Ismail Mohr, Dr. 'Abdhalîm Maĥmûds Buch: Aş-Şalât. Asrâr wa-Aĥkâm „Das Gebet. Geheimnisse und Regeln”²⁷⁸

Söz konusu çalışma Dr. Abdulhalim Mahmud'un²⁷⁹ (1910-1978) es- Salât isimli eserinin Almanca tercümesidir. Eser, Andreas İsmail Mohr²⁸⁰ tarafından Almancaya tercüme edilmiş ve Heidelberg Ruprecht- Karls üniversitesi oryantalizm

²⁷⁷ El Maghraoui, *a.g.e.*, s. 4.

²⁷⁸ Andreas Ismail Mohr, *Dr. Abdulhalim Mahmud'un Kitabı: Es- Salât. Esrâr ve Ahkâm "Namaz. Sırları ve Hükümleri"*, Berlin 2013.

²⁷⁹ Dr. Abdulhalim Mahmud, 1910 Mısır doğumludur. Babası el- Ezher üniversitesinde kadılık yapmıştır. Hafızlığını on üç yaşında tamamlayarak el- Ezher üniversitesinde eğitim almıştır. Diplomasını elde ettikten sonra Fransa'ya seyahat etmiştir ve Sorbonne üniversitesinde piskoloji, sosyoloji ve dinler tarihi eğitimini tamamlamıştır. 1941- 1951 yılları arasında el- Ezher üniversitesinde felsefe dersleri ve akabinde 1951- 1964 yılları arasında da psikoloji dersleri vermiştir. 1964 yılında Ezher üniversitesinin usul ed-dîn bölümünün dekanı olarak görev almıştır. Bu görevi esnasında *Ahkâm ve Esrâr* isiminde iki ciltlik bir ibadetler kitabı telif etmiştir. 1970'te el- Ezher üniversitesinin rektörü olmuştur. 1973'te Ezher şeyhi olarak hem el- Ezher fakültesinde hem de Ezher camisinde faaliyet göstermiştir. 1978 de Kahire'de vefat etmiştir. <http://www.wiki-zero.net/index.php?q=aHR0cHM6Ly9kZS53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvyr9BYmRfYWwtS GFsxKttX01haG3Fq2Q>, (05.07.2019).

²⁸⁰ Andreas İsmail Mohr, 1964 Almanya doğumludur. Heidelberg üniversitesinde İslam bilimleri, İran bilimleri ve semitistik okumuştur. 2001- 2005 yılları arasında, Köln üniversitesinde İngilizce, sanat ve pedagoji alanında eğitim almıştır. Hagen ve Köln'de bir süre öğretmenlik yapmıştır. 2009- 2010 yılları arasında Potsdam'da, Corpus Coranicum isimli Kur'an Araştırma Projesinde gönüllü olarak faaliyet göstermiştir. 2011 yılından beri bu Kur'an Araştırma Projesinde öğretim görevlisi olarak aktif olmaktadır. Hıristiyan-Müslüman Topluluğunun yönetiminde görev almıştır. Mohr, bir çok yabancı dile vakıftır bunlar arasında, İngilizce, Arapça, Fransızca, Farsça, Türkçe, Latine, İbranice bulunmaktadır. Ayrıca Süryanice, Urduca, Hintçe, İspanyolca, İsveççe, Pehlevice Esperanto dillerinde temel bilgilere sahiptir. <http://www.ismailmohr.de/#Lebenslauf>, (05.07.2019).

ve arkeoloji bilimi fakültesine yüksek lisans tezi olarak sunulmuştur. Yüksek lisans tezi 1988 yılında telif edilmiş ancak 2013 yılında ilk defa basılmıştır.

C. SEMPOZYUM BİLDİRİLERİ

1. *Herbert Kronke, Gert Reinhart ve Nika Witteborg, Islamisches und Arabisches Recht als Problem der Rechtsanwendung*²⁸¹

Bu eser Herbert Kronke, Gert Reinhart ve Nika Witteborg tarafından neşredilen bir sempozyum çalışmasıdır.²⁸² Bu sempozyum, Profesör Omaia Elwan'ın²⁸³ onuruna düzenlenmiştir. Sempozyum Herbert Kronke ve Ernst Klingmüller'nin selamlama konuşmaları ve Omaia Elwan'nın teşekkür konuşması ardından farklı akademisyenlere ait toplam dokuz sunum içermektedir. Sunumların bir kısmı Fransızca olarak takdim edilmiştir. Tezimizde sadece almanca olanları tanıtmakla yetineceğiz. Eserin hacmi 168 sayfadan oluşmaktadır.

Avukat olan Dr. jur. Dirk Otto tarafından takdim edilen sunumda, Pakistan ve Bangladeş'te hukukun islamlaşması başlığı (*Islamisierung des Rechtswesens in Pakistan und Bangladesch*) altında konuşmacı, söz konusu ülkelerdeki hukuk sisteminin farklı yollar takip ettiğini savunmaktadır. Pakistan, hukukî anlamda örneğin, anayasa, ceza hukuku, sivil haklar, talak hakkı ve uluslararası özel hukuk yönünde İslamlaşma gösterirken, Bangladeş hukukunda kanunların islamileştirme

²⁸¹ Herbert Kronke, Gert Reinhart ve Nika Witteborg, *Hukuk'un Uygulanmasında İslam ve Arap Hukukunun Problemi*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2001. Sempozyumun bir kısmı Prof. Bernd von Hoffmann ve Prof. Erik Jayme tarafından hazırlanan 'Mukayeseli Ve Uluslararası Hukuk Araştırmaları' serisinden oluşmaktadır (Studien zum vergleichenden und internationalen Recht- Comparative and International Law Studies).

²⁸² Sempozyum, Heidelberg üniversitesi, Arap ve İslam hukuku topluluğunun yabancı ve uluslararası özel ve ticaret hukuku enstitüsü tarafından tertip edilmiştir.

²⁸³ Omaia Elwan, 1932 Kahire doğumlu Hukuk bilim adamı ve zamanında Heidelberg Ruprecht-Karls üniversitesinde rektörlük yapmış bulunmaktadır. Araştırmaları genellikle Arap ve İslam hukuku alanında <http://www.ipr.uni-heidelberg.de/personen/elwan/>, <http://www.wikizero.info/index.php?q=aHR0cHM6Ly9kZS53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvT21haWFfRWx3YW4>, (05.07.2019).

1966 dan beri, Heidelberg üniversitesinin yabancı ve uluslararası özel ve ticaret hukuku enstitüsünün 'Gelişmekte Olan Ülkeler Hukuku' şubesinin yöneticisi olmuştur. Kahire Hukuk fakültesinde eğitim vermiş emekli profesördür.

Herbert Kronke, Gert Reinhart, Nika Witteborg, *Islamisches und Arabisches Recht als Problem der Rechtsanwendung*, Peter Lang/ Europäischer Verlag der Wissenschaften, Frankfurt am Main/ Berlin/ Bern/ Bruxelles/ New York/ Oxford/ Wien, 2001, Önsöz.

istikametinde herhangi bir çabanın sarf edilmediği ifade edilmektedir.²⁸⁴ Otto, Bangladeş hukukunun bu faaliyetlerden uzak olduğunu vurgulamak için kadının iddet döneminden örnek vermektedir. Konuşmacı, İslam hukukuna göre iddet süresinin yaklaşık üç ay olduğu âlimler arasında ittifak ile kabul edilmiş olsa da, Bangladeş mahkemesi böyle kuralı kabul etmemekle kalmayıp, Kur'an'dan böyle bir hükmün çıkmayacağını ve klasik islam Hukukçularının bu konuda isabet etmediklerini savunarak, mahkemenin kendince bir hüküm koyduğunu belirtmektedir.

Üçüncü sunum, *Uluslararası Mısır Sözleşme Hukuku (Ägyptisches internationales Vertragsrecht)* ile ilgili Holger Jung'a aittir. İslam hukukundan daha ziyade Mısır hukuku ele alınmaktadır. Jung, uluslararası Mısır sözleşme hukukunu eleştirel açıdan değerlendirmektedir. Örneğin, mahkemelerde verilen kararların genellikle biriryle çelişki içerisinde olduğunu ve şeffaf olmadığını vurgulamaktadır.

Dördüncü sunum, Kilian Bälz tarafından yapılmıştır. Makale, *Bir Sözleşme Yasası Olarak İslam Şeriatı? Uluslararası Özel Hukuk Açısından Değerlendirilen İslami Bankacılık (Die islamische Scharia als Vertragsstatut? Kollisionsrechtliche Aspekte des Islamic Banking)*

Yedinci konuşmacı, Prof. Dr. Klaus Wähler olup mevzusu *Alman mahkemelerinde İslâmi boşanma uygulaması (Islamische talak- Scheidung vor deutschen Gerichten)*

Prof. Dr. Ulrich Spellenberg tarafından *Kenya'da Evlilikte Kanunlar İhtilafı' (Das Kollisionsrecht der Ehe in Kenia)* sekizinci başlığı sunmaktadır. Konuşmacı Kenya modern hukukunun İngiliz hukukunu temel aldığını ve hemen hemen bazı kanunların eşit bazılarının da farklılık arz ettiğini örnekler getirerek belirtmektedir²⁸⁵.

Son olarak Sabine Grapentine'nin *Mısır'a Teknoloji Transferi: Ticaret Hukukunun Yeniden Düzenlenmesi (Technologietransfer nach Ägypten: Die Regelung des neuen Handelsgesetzbuchs)* konulu bir sunum yapmıştır.

²⁸⁴ Herbert Kronke, Gert Reinhart ve Nika Witteborg, *Islamisches und Arabisches Recht als Problem der Rechtsanwendung*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main, 2001, s. 33- 35.

²⁸⁵ Herbert Kronke, Gert Reinhart ve Nika Witteborg, *a.g.e.*, 2001s. 130- 134.

2. *Thomas Eich*²⁸⁶, *Helmut Reifeld (Hrsg.)*²⁸⁷, *Bioethik im christlichen-islamischen Dialog*²⁸⁸

Eser bir sempozyum çalışmasıdır ve sekiz makaleden oluşmaktadır. Bu çalışma toplantıya katılan bütün konuşmacıların katkılarını bir araya getirmektedir. 01.09.2004 tarihinde Konrad Adenauer Stiftung (Konrad Adenauer Vakfı) tarafından Berlin’de düzenlenmiştir.

Konrad Adenauer Vakfı bu toplantı için İslam âleminin saygın akademisyenlerini davet etmiştir. Hristiyan ve İslam dünyasının Bioetik hakkında görüş ve fikirleri tartışılmış ve değerlendirilmiştir. Bu toplantı “bilimsel ve tıbbi müdahalenin sınırları nelerdir²⁸⁹?” sorusunu ele alarak bu soruyu farklı açılardan yanıtlamayı hedeflemiştir. Bioteknoloji alanında insanların kafasında soru işareti oluşturan klonlama uygulaması üzerinde durulmuştur. Çalışmanın ön sözünde özellikle İslam Fıkıh Akademileri’nin (IFA)²⁹⁰ bu konu ile ilgili tutumundan bahsedilmektedir. IFA’nın 1997, 1998 ve 2003 yıllarında ki klonlama girişimi hakkındaki görüşleri zikredilmiştir.

İlk makale Hans Langendörfer²⁹¹ tarafından yapılmıştır. “İnsan kendisinin Yaratanı mıdır?” başlığı altında Langendörfer, Hristiyan dünyasının klonlama işlemine karşı olan tutumunu dile getirmektedir. Konuşmacı, günümüz tıbbının gelişmesiyle birlikte meydana gelen bazı tehlikelere işaret etmekle birlikte, Hristiyan âlemi ve diğer tektanrıci dinlerin bu tıbbî gelişmede gördükleri asıl tehlikenin, insanın kendini yaratıcı konumuna oturtması olduğunu söylemektedir.²⁹² Ayrıca, kilisenin

²⁸⁶ Thomas Eich, Bochum Ruhr üniversitesinde Oryantalizm ve İslam bilimleri alanında öğretim görevlisi olarak görev yapmıştır. Bkz., Thomas Eich, Helmut Reifeld, a.g.e., s. 125.

²⁸⁷ Reifeld, Berlin’de bulunan Konrad- Adenauer Vakfının başkanıdır.

²⁸⁸ Thomas Eich, Helmut Reifeld (Hrsg.), *Hristiyan-Müslüman Diyaloğu Çerçevesinde Tıp Etiği*, Konrad Adenauer Stiftung e.V. 2004.

²⁸⁹ Thomas Eich, Helmut Reifeld, *Bioethik im christlich- islamischen Dialog*, Konrad Adenauer Stiftung, Sankt Augustin, 2004, s. 8.

²⁹⁰ Islamic Fiqh Academies (IFA); İslam Fıkıh Akademisinin biri Mekke diğeri Cidde’de bulunmaktadır. Mekke’de bulunan İslam Dünya Ligi’ne, Cidde’deki ise İslam Konferansı Teşkilatına (Organization of Islamic Conference) aittir. Bu Akademilerin görevleri, İslam Hukukunu değişen hayat şartlarına uygun olarak geliştirmektir.

²⁹¹ Hans Langendörfer 1951 doğumlu, Alman Cizvit (Jesuit) tarikatına mesup ve Alman piskoposlar konferansının genel sekreteridir. Bkz., Thomas Eich, Helmut Reifeld, a.g.e., s. 125.

²⁹² Thomas Eich, Helmut Reifeld, a.g.e., s. 25.

tıbbın yeni tedavi yöntemleri geliştirmesinde herhangi bir sorun görmediğini vurgulamakla birlikte klonlama işleminin kilise tarafından kesinlikle reddedildiğinden bahsetmektedir.²⁹³ Akabinde katolik kilisesinin bu anlamda hiç bir şekilde bilimsel araştırmalara karşı olmadığını, bilimsel araştırmaların tıbbı yönde insanlara fayda sağlayacak şekilde ilerlenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Kilisenin bu araştırmalara karşı tutumu sınırlarını belirlemesi ve nerede durulması gerektiğini bilmesini istemesi şeklinde dir.²⁹⁴ Son olarak konuşmacı, Hrıştayanların ve Müslümanların insan onurunun dokunulmazlığı açısından hemen hemen aynı değerlere ve fikirlere sahip olduklarını ifade etmektedir.²⁹⁵

İkinci makale Hadi Adanalı²⁹⁶ tarafından yapılmıştır. İnsanın klonlanması: İşlami açıdan ahlâki prensipler ve gelecek perspektifleri İşlami bakışaşısı (Klonen beim Menschen: Ethische Prinzipien und Zukunftsperspektiven- ein islamischer Standpunkt)²⁹⁷ başlıklı konuşmasında Adanalı, klonlama işleminin İşlam âlimleri tarafından yasaklandığını farklı argümanlar ile açıklamaktadır. Öncelikle konuşmacı Kur'an'da insanın onurlu bir varlık olarak yaratıldığından, varlığının Allah'ın ona ruhundan üflemesiyle gerçekteştiğini dile getirmektedir. Ayrıca Kur'an'da yaşatanın da öldürenin de Allah olduğunu, böylece yapılan klonlama işleminin fitrara aykırı bir müdahale ve fitratı ifsâd eden bir uygulama olduğunu söylemektedir. Yazar, bir başka argümanda klonlama uygulamasının sosyal hayatı olumsuz etkileyeceğini ifade etmektedir. Adanalı, sağlıklı bir aile ortamı ve çocuk eğitiminin devamının sağlanabilmesi için ailede anne ve baba rolleri oldukça önemli olduğundan, bu eksikliğin olumsuz sonuçlar getireceğinden bahsetmektedir.²⁹⁸ Akabinde konuşmacı klonlamanın İşlama göre hangi durumlarda uygulanabileceğinden bahsetmektedir. Burada dile getirilen argüman tıbbi açıdan zarûrî ve müdahale gerektiren bir durum söz konusu olduğunda, klonlama işleminin uygulanmasında bir sakınca görölmediğinden hatta bazı durumlarda gerekliliğinden söz etmektedir. Aynı zamanda

²⁹³ *a.g.e.*, s. 30.

²⁹⁴ *a.g.e.*, s. 31.

²⁹⁵ *a.g.e.*, s. 33.

²⁹⁶ Hadi Adanalı, Ankara Gazi üniversitesinde teoloji ve felsefe profesörüdür. Bkz., Thomas Eich, Helmut Reifeld, *a.g.e.*, 125.

²⁹⁷ Bu konuşma İngilizceden Almancaya Thomas Eich tarafından tercüme edilmiştir.

²⁹⁸ Thomas Eich, Helmut Reifeld, *a.g.e.*, s. 42-47.

klonlamanın faydası ve zararı göz önünde bulundurularak, faydasının ağır bastığı durumlarda uygulanmasının âlimler açısından herhangi bir sakıncasının görülmediğini ifade etmektedir.²⁹⁹

Dietmar Mieth³⁰⁰ tarafından yapılan üçüncü konuşmada bioetik, Hıristiyanlık açısından (*Bioethik in christlicher Sicht*) ele almıştır. Mieth, Hıristiyanların yaradılış mevzusu ile ilgili ciddiyetlerini Müslümanlar kadar korumaları gerektiğini ve yaratan hakkında deist bir anlayıştan uzaklaşmalarının önemli olduğunu ifade eder. Aynı şekilde Müslümanların, dîni hayatlarına tatbik etmeleri hususunda Hıristiyanlar için bir örnek teşkil ettiğini söylemektedir. Hıristiyanların yaradılış anlayışlarının pek kuvvetli olmayışı sebebiyle yaradılış teorisinin ahlakî boyutunda ayrıca tekrar gözden geçirilmesi gerektiğini düşünür.³⁰¹

Dördüncü konuşmacı olan Ahmad at- Tayyib³⁰² tarafından gen teknolojisine İslami bir bakış (*Die Gentechnologie aus der Sicht des İslam*)³⁰³ başlığında bir konuşma yapılmıştır. Tayyib, klonlama işleminin İslam'da yeri olmadığını vurgulayarak bu uygulamanın tatbikiyle ahklâki ve insanî bir suçun işleneceğinden bahseder. Ayrıca insanın varlığını tehdit altına alan ve insanı hayvandan ayıran özellikleri tehdit altına alacağını altını çizmektedir. Ardından, klonlama yönteminin bâriz bir şekilde doğal bir aile yapısına zarar vereceğinden dolayısıyla toplum için de sakıncalar getireceğini ifade eder. Böylelikle İslam, Hıristiyanlık ve Yahudilikte klonlamanın dinen tasvip edilmeyen bir yöntem olduğunu dile getirerek konuşmasını sonlandırmaktadır.³⁰⁴

²⁹⁹ *a.g.e.*, s. 47-50.

³⁰⁰ Dietmar Mieth 1940 Berlin doğumlu, Alman katolik İslam bilimcisi ve Tübingen Üniversitesinde Sosyal ahlak (Theologische Ethik/Sozialethik) profesörüdür. Bkz., Thomas Eich, Helmut Reifeld, *a.g.e.*, s. 125.

³⁰¹ Thomas Eich, Helmut Reifeld, s. 63-64.

³⁰² Ahmad at- Tayyib, 1946 doğumlu Mısır âlimlerindedir. 19 Mart 2010 yılında Muhammed Seyyid Tantavin'in ölümü ile Ezher Şeyhi olmuştur. Aynı zamanda Ezher camisinin imamı ve Mısır müftüsüdür. Bkz., Thomas Eich, Helmut Reifeld, *a.g.e.*, 126.

³⁰³ Thomas Eich tarafından Arapçadan Almancaya tercüme edilmiştir.

³⁰⁴ Thomas Eich, Helmut Reifeld, *a.g.e.*, s. 73- 75.

Eberhard Schockenhoff³⁰⁵, Röprodüksiyon ( o altma, kopyalama) yoluyla klonlama ve araştırma amaçlı klonlama yöntemi ve bunların ahl ki değerlendirmeleri (Reproduktives Klonen und Klonen zu Forschungszwecken im Licht ethischer Bewertungskriterien) konusuyla beşinci konuşmacı olarak devam etmektedir. Schockenhoff, röprodüksiyon yolu veya araştırma amaçlı yapılan klonlama arasındaki benzerlikleri ve farkları karşılaştırarak dile getirmekle birlikte bu uygulamaların ne kadar ahl k  olduğunu sorgular. Schockenhoff, r prod ktif klonlama ile elde edilmek istenen amacı kınamaktadır. Klonlamanın amaç itibari ile kabul edilir yanı olmadığını vurgular. Başkasının isteği üzere bir madde gibi oluşturularak elde edilen ve böylelikle insanın onurunu zedeleyen bir işlem olduğundan klonlamayı reddetmektedir. Bunun yanısıra 1997 de ilk defa klonlama yöntemi ile meydana gelen Dolly isimindeki koyundan bahseder. Bu koyunu klonlamanın başarıyla tamamlanabilmesi için bilim adamları 250 deneme yapmışlardır. Konuşmacı ayrıca Dolly'nin sıhhatini olumsuz etkileyen faktörlere bakıldığında böyle bir yöntemin kesinlikle bir insana uygulanmaması gerektiğini belirtir. Konuşmacı, Hristiyanların ve Müslümanların klonlamaya karşı bir tutum sergilemelerindeki ortak noktanın, bu yöntem ile kuşaklar arası sorumluluk bilinci ve akrabalık bağlarının sağlıklı olmaması ve teşhis edilememesini ifade etmektedir³⁰⁶. Sonrasında araştırma amaçlı uygulanan klonlama yöntemini r prod ktif klonlamadan daha uygun bir yöntem olduğunu dile getirir. unki araştırma amaçlı yapılan klonlamanın asıl hedefi, araştırma amacı güttüğü için r prod ktif klonlamadan daha üstün tutulduğunu söylemektedir.³⁰⁷

Altıncı sunum Şeyh Hasan el-Jaw hiri³⁰⁸ tarafından yapılmakta olup başlığı Klonlama (Das Klonen) olmaktadır. Jaw hiri konuşmasına klonlama yöntemine dair bazı sorular ile başlayıp bunları yanıtlamaya alır. Sorular Őöyledir, Őer  açıdan bu yöntemi yasaklayan bir kural varmıdır? Klonlama ile oluşan varlık gerçekte meşru bir ocuk olarak görülebilir mi? Eğer bu ocuk meşru bir varlık olarak görülüyor ise, anne

³⁰⁵ Eberhard Schockenhoff 1953 doğumlu, Alman Roma-katolik papazı ve Freiburg Breisau'da ahlak teolojisi (Moraltheologie) profesörüdür. 2001 yılından beri Alman ahlak konseyinde  ye olmaktadır. Bkz., Thomas Eich, Helmut Reifeld, *a.g.e.*, s. 126.

³⁰⁶ Thomas Eich, Helmut Reifeld, *a.g.e.*, s. 82- 84.

³⁰⁷ *a.g.e.*, s. 84- 85.

³⁰⁸ Şeyh Hasan el-Jaw hiri, İranlı hukukçu. İran İslam Fıkıh Akademisinin (Islamic Fiqh Academy) ve Cidde İslam Konferansı Kuruluşunun (Organisation of Islamic Conference) temsilcisidir. Bkz., Thomas Eich, Helmut Reifeld, *a.g.e.*, s. 125.

ve babası kimdir ve insanlık için bir tehdit oluşturmakta mıdır? Konuşmacı, Kur'an'dan ayetler örnek getirerek Allah'ın fitratın değiştirilmesinin haram olduğunu beyan ettikten sonra bu yöntem ile insanın yaradan konumunda olmadığını ancak Allah'ın insanın bedenindeki yarattığı sırrı keşfettiğini belirtmektedir. Çünkü Allah'ın yaratması yoktan var etmek olurken, klonlama yöntemiyle elde edilen varlığın, var olan bir şeyin üremesiyle meydana gelmekte olduğunu vurgulamaktadır³⁰⁹. Bildiri sahibi konuşmasında İmamiye Şiileri din adamlarının görüşlerine de yer vermektedir. Son olarak sunucu klonlama hakkındaki görüşü ile ilgili kısa bir özet yapmaktadır. Öncelikle, klonlama işlemi başarıyla sonuçlanabiliyorsa uygulamasında bir sakınca görülmediği ancak şerî bir yasak ile çakıştığı takdirde bu işlemin uygulanmaması gerektiğini dile getirir. Sempozyumdaki bazı konuşmacılar klonlama ile elde edilen çocuğun ebeveynlerinin belirsizliği yüzünden bu uygulamayı ahlakî ve doğru bulmamışlardır. Ancak Jawahirî bu görüşe katılmamakla birlikte anne ve babadan bağışlanan hücrelerin ilerlemiş olan tıp sayesinde belirlenebileceğini vurgular. Ancak klonlama yöntemi geniş çapta uygulandığı takdirde toplumda bir çöküşe neden olacaksa bunun yasaklanması gerektiğini savunmaktadır.³¹⁰

Klaus Hock³¹¹ yedinci sunumun sahibidir. İslam ve Hıristiyanlık- Tıp etiğinde ortak hedefler var mıdır? (*Islam und Christentum – Gibt es gemeinsame Ziele in der Bioethik?*) başlığı ile Müslümanların ve Hıristiyanların tıp etiğine yönelik ortak düşünceleri ve farklılıklarından bahsetmektedir. Her ne kadar Hock, İslam'da tıp etiğinin sadece ahlâkî boyutu değil hukukî bağlamının da incelendiğini söylese de, zaman zaman ahlâkî ve antropolojik yönünün de değerlendirildiğini ifade etmektedir. Aynı zamanda ferdî olaylar karşısında fetvalara başvurulduğunu dile getirmektedir. Bu fetvalar ise genel meselere yönelik olmayıp bireysel olaylarda kullanılmaktadır. Kısacası, beşerî hukuk alanında İslam, fıkıh ilmine yönelerek İnsan ile Allah arasındaki ilişki incelenmekle beraber güzel ve doğru fiil ve davranışlar hakkında bilgi vermektedir. Bunun yanında konuşmacı, Hıristiyanların tıp etiği karşısındaki

³⁰⁹ a.g.e., s. 94-95.

³¹⁰ a.g.e., s. 100- 101.

³¹¹ Klaus Hock, 1955 Almanya Bayern eyaletinin Coburg şehrinde doğmuştur. Alman İslam bilgini, evangelist teolog ve Rostock Üniversitesinde dinler tarihi profesörlüğü yapmaktadır. Rostock Üniversitesin'de Kilise Tarihi, Din ve Toplum alanında profesördür. Bkz., Thomas Eich, Helmut Reifeld, a.g.e., s. 125.

değerlendirmelerinin sadece teolojik bağlamda olduğunu söyler. Yani, daha çok olayın ahlâki ve antropolojik (insan bilimi) boyutu ele alınmaktadır. Tanrı, mahlukat ve evren ilişkisi de İslam ve Hıristiyanlıktaki ortak noktalardan birisidir. Konuşmacı, bu bağlamda dinlerarası bir fikir alışverişinin mümkün olduğunu söylemektedir. Daha sonra, Allah'ın insanı dünyada bir halife olarak yaratmış olması, onun diğer varlıkların sorumluluklarını gözetmesi ve yaratılanların refah içinde bir ömür sürdürebilmelerini sağlaması için görevlendirmesi bu bağlamda da önemli olmaktadır.

Toplantının sonuncu konuşmacısı Sihem Dababbi Missaoui'nin³¹² başlığı, Kutsal kitaplar tıp teknolojisini teşvik eden veya bunlara karşı çıkan bir bilgi içermekte midir?³¹³ sorusudur. Missaoui, öncelikle Kur'an ve İncil'de geçen yaratılış ayetlerine konuşmasında yer vermektedir. Daha sonra bu ayetler çerçevesinde klonlamanın makuliyetini sorgulamaktadır. Konuşmacı, İslam'da ve Hıristiyanlık'ta kâinatı ve içindekiler yoktan var edenin Allah olduğunun belirtildiğini ancak insanın geliştirdiği klonlama işlemiyle bir yaratma fiili değil de var olan bir maddeyi kullanarak bir üretmenin söz konusu olduğunu vurgulamıştır. Hıristiyanlık'ta ve İslam'da insanının doğal yollarla çoğalması öngörülmüştür. Konuşmacı, klonlama yönteminin doğal yollarla üremeyi engelleyerek dünyanın dengesini bozmakta olduğunu ifade eder. Ayrıca erkek hücrelerinin belirsizliği nedeniyle bir sonraki jenerasyonun birbiri ile illegal evlilikler yapılabileceği tehlikesini taşıdığını söylemektedir.³¹⁴

Gördüğümüz kadarıyla bu konferansa Hıristiyan ve Müslüman camiasından klonlama yöntemi hakkında aynı görüşlere sahip konuşmacılar davet edilmiştir. Böylelikle dinleyici için objektif bir bakış açısı kazanma imkânı sağlanmıştır. Genel anlamda bildiri sahipleri ilerleyen tıp bilimleri ile gelişen tıp ve gen teknolojisi hakkında benzer görüşleri paylaşmaktadırlar. Klonlama yöntemiyle elde edilen varlıkların, insan ve kainatın dengesine, ahlâkî değerlere ve dînî hassasiyetlere zarar vereceği endişesi taşıdığı için konuşmacılar bu yöntemin uygulanmamasını önermektedirler. Klonlama yönteminin daha ziyade insan haysiyetini zedelemeyecek

³¹² Missaoui, Tunus La Manouba Üniversitesin'de Mukayeseli Dinler Bilimi alanında profesördür. Bkz., Thomas Eich, Helmut Reifeld, *a.g.e.*, s. 125.

³¹³ Bu konuşma Thomas Eich tarafından Arapçadan Almancaya tercüme edilmiştir.

³¹⁴ Thomas Eich, Helmut Reifeld, *Bioethik im christlich- islamischen Dialog*, Konrad Adenauer Stiftung, Sankt Augustin, 2004, s. 123.

şekilde, zarûî durumlarda veya tıbbın ilerlemesi için kullanılması gerektiği savunulmaktadır. Eser, Hıristiyan ve Müslüman dünyasının tıbb etiği konusunda hemen hemen ortak düşüncelere sahip olduklarını gösteren faydalı akademik bir çalışma olmaktadır.

3. *Michael Kemper ve Maurus Reinkowski, Rechtspluralismus in der Islamischen Welt: Gewohnheitsrecht zwischen Staat und Gesellschaft*³¹⁵

Eser bir sempozyum çalışmasıdır ve 378 sayfadan oluşmaktadır. Sempozyum çerçevesinde müzakere edilen konu devlet ve toplum arasındaki örf hukukudur. Özellikle Orta Asya/Kafkasya Cumhuriyeti ile diğer İslam ülkeleri mukayese edilerek incelenmektedir. Sempozyumun asıl hedefi, devletler arası benzerlikleri ortaya koymakla beraber örf hukukunun tarihî gelişimini, aynı zamanda bölgesel farkları gözeterik incelemektir. Ağırlıklı olarak Sovyetler Birliği'ndeki Müslüman toplumların durumu araştırılmıştır. Sempozyumda toplam 20 konuşmacı sunum yapmıştır. Bu sunumların içeriğini özetle aktarmaya çalışacağız.

Birinci sunum Christian Müller tarafından *Mâlikî fikhında gelenek, adet ve örf (Sitte, Brauch und Gewohnheitsrecht im malikitischen fikh)* konusuyula başlamaktadır. Müellif, Kuzey Afrika halkının İslamî olmayan bazı hukukî uygulamalarının Maliki fikhî eserlerine dâhil olmadığını, ancak âlimlerin fetvaları arasında yer aldığını belirtmektedir. Yazar, örfün İslam hukuku ile çatıştığı alanlarda âlimlerin genelde belirli değerlendirme şekillerini göz önünde bulundurarak örf ile İslam hukukunu birbirine uyumlu hâle getirdiklerini ifade etmektedir. Ayrıca Müller konuşmasında, Malikî hukukuna ait hukuk eserlerinde adet, örf ve amel terimlerinin ayrımını belirterek mahiyet açısından farklı olduklarını açıklamaktadır.

İkinci sunum Ralf Elgers tarafından yapılmıştır. Elgers'in konuşmasının kapsamı *Fas'ın doğusunda 19. yüzyılda örf ve şariat (Urf und sharia im Südmarokko des 19. Jahrhunderts. Al- Muhtâr as-Susis Biographiensammlung al-Ma'sul als Quelle)* uygulanması doğrultusunda gerçekleşmiştir. Konuşmacı, Fas'ın bir bölgesinde

³¹⁵ Michael Kemper ve Maurus Reinkowski, *İslam Dünyasında Çocukluk Hukuku: Devlet ve Toplum arasında Örf Hukuku*, Walter de Gruyter, Berlin 2005.

mevcut olan berberî halkın Fas toplumundan soyutlanmış bir hayat sürdürmelerinden dolayı, yaşam biçimlerini daha çok kendi örflerine bağlı olarak geçirdiklerini vurgulamaktadır. Müellif, berberî topluluğunun halkdan ayrı yaşayarak ikiye bölünmüş olmasının kasıtsız olduğunu ifade eder. Yazar, bu sunumunda özellikle Muhtar es-Sûsi'nin görüşleri kapsamında değerlendirmiştir. Es-Sûsi eserlerinde berber halkının bağlı olduğu örfün İslamlaşmış ve Araplaşmış olup, hak ve özgürlükler yasa tarafından belirlenmiş (verrechtlich) olduğunu savunmaktadır. Ayrıca müellif, es-Sûsi'nin örf ile İslam hukukunun birbirine tezat olmaktan ziyade birbirini tamamlayan ve İslam düzeninin oluşmasına sebep olan bir sistemin oluştuğunu belirtmiştir.³¹⁶

Üçüncü sunum Tilman Hannemann'a aittir. Hannemann İslam dünyasında kabileler arasında uygulanan çeşitli örflere temas ederek birbirleri ile mukayese etmektedir. (*Gewohnheitsrechte in einer islamischen Rechtsumgebung: Theoretische Vergleichsperspektiven aus der Großen Kabylei*). Genelde yargıların belirli durumlara bağlı olarak verildiğini vurgulayarak, Mısır, Fas ve Cezayir örneğinde örf- hukuk ilişkisini değerlendirmektedir.

Dördüncü sunum Christoph Rauch tarafından, *Yemen'de Kabile Ve Devlet Arasında Hicretler (Die jemenitischen higras zwischen Stamm und Staat)* başlığı ile İslam hukuku ile örfün birbirinden ayrıştığını söyler. Bu düşüncesini Yemen'de ikamet eden kabileler tarafından yapılan hicretler kapsamında incelemektedir. Çünkü Rauch'a göre, hicretlerin kendi içlerindeki talimat veya kurallara sahip olmaları İslam hukuku ile bağlantılı olmadıklarını, daha çok kabile hukukunun yürürlükte olduğunu söylemektedir. Ayrıca müellif bu konuyla bağlantılı kabile âlimleri ile şehirde yaşayan âlimler arasında fikir birliği olmadığını vurgulamaktadır.

Beşinci sunum Franz ve Keebet von Benda-Beckmann'a ait olmaktadır. *Adet, İslam Ve Devlet: Endonezya'da Hukukta Çoğulculuk (Adat, Islam und Staat - Rechtspluralismus in Indonesien)* isimli konuları ile Endonezya'da yaşayan Müslüman Minangkabau toplumunun adet ve şeriatin günlük yaşamlarına yön veren önemli etkenler olduğundan ve tarihî gelişmesine çalışmalarında yer vermişlerdir. Özellikle

³¹⁶ Michael Kemper/ Maurus Reinkowski, *Rechtspluralismus in der Islamischen Welt: Gewohnheitsrecht zwischen Staat und Gesellschaft*, Walter de Gruyter, Berlin, 2005, s. 5.

19. yüzyılın Padri-Hareketi sonrasında din ve adet ayırımına gidildiğini belirtmektedirler. Nagari ismindeki bağımsız köy kabilelerinin adetlerine sıkı bağlılık gösterdiklerini de burda dile getirmektedirler. Müslümanların yanında Endonezya’da yaşayan Hıristiyan kabilelerin örf ve adetlerine bağlı yaşadıklarını, ancak Hıristiyan kabilelerin kilise ile rekabet içinde olduklarını ifade ederler. Hıristiyanların aksine, Müslümanların İslam ve adetlerine sıkı bir bağlılık gösterdiklerinin beliri sebeplere bağlı olduğunu da vurgulamaktadırlar. Bunun en önemli nedenlerinden bir tanesi İslam’ın kolonilik (vorkolonial) öncesi bölgeye hâkim olduğundan kaynaklandığını söylemektedirler.

Altıncı konuşma Karl Kaser tarafından, *Osmanlı Avrupasında örf ve cinsiyet ilişkileri (Gewohnheitsrecht und Geschlechterbeziehungen im osmanischen Europa)* başlıklı konu altında yer almaktadır. Kaser tezinde, Osmanlı yönetiminin diğer devletlerin tersine bir haraç/vergi devleti olduğunu belirtmektedir. Çalışma, İslam hukukuyla doğrudan ilgili değildir.

Maurus Reinkowski Gewohnheitsrecht im multinationalen Staat: Die Osmanen und der albanische Kanun. Reinkowski’de Kaser gibi Osmanlı devletinde uygulanan vergi sistemiyle ilgili bir tez ortaya koymuştur.

Bert G. Fragner *mongolisches Erbe unter den Strenggläubigen: Die Karriere des unislamischen Gewohnheitsrechts in den nachmittelalterlichen Staaten im iranischen Hochland* isimli sunumunda moğol istilasından sonra, İslam’ın gerilediğini ve bundan dolayı hükümetin etkilenip bazı vergi meselelerinin etkilendiğini ifade etmektedir.

Dokuzuncu sunum Christoph Werner’e aittir. *İran’da Örf: Kaynaklar, Uygulama Ve Soyutluluk (Urf oder Gewohnheitsrecht in Iran: Quellen, Praxis und Begrifflichkeit)* konusuyla, şeriat ile örfün arasındaki ilişkiyi ele alarak İran’da örfün hangi bağlamda geçerli olduğunu sorgular. Üç soru çerçevesinde mevzuyu incelemektedir, bunlardan birincisi, Batı medeniyetinin şeriat ile örf arasında bir muhalefet söz konusu olduğunu iddia etmelerinin doğruluğu, örfün farişî kaynaklarda nasıl kullanıldığı ve son olarak üçüncü sorusu, şîi teoloji münakaşalarında örf teriminin nasıl yorumlandığıdır. Werner’e göre İran’da kabileler örfünün (tribal

Gewohnheitsrecht) tersine, devlete ait bir örf hukukunun yerleştiğini söylemektedir. Örfün kendince sıkıntılı bir kavram olduğunu belirtmekle birlikte İslam hukuku ile devlet hukuku düzenine uymadığını vurgulamaktadır.

Bundan sonraki sunumlar Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Uygurlar gibi Orta Asya bölgeleri ve Kuzey Kafkasya’da bulunan Dağıstan ve Adige Cumhuriyeti ile ilgili yapılan araştırmaları kapsamaktadır.

Öncelikle, Sergey N. Abasin’in, Orta Asya’da Kalım ve Mehir: Modern Uygulamalar Ve Şeriat İle Adet Münakaşaları (*Qalim und mahr in Mittelasien: Die moderne Praxis und die Debatten über Scharia und Adat*) başlığı ile yaptığı sunumunda, Orta Asya bağlamında şeriat ve örfe dair yapılan tartışmaları ele almaktadır. Konuşmacı, Rus kolonyal güçlerin, şeriat ve Müslümanlar arasındaki adetin berberce bir sistem olduğuna inanmış olmalarına rağmen Orta Asya’daki Müslümanların Rus hukukuna kolayca alışamayacaklarını bildiklerini belirtir. Bu yüzden şeriat ve adet arasında bir ayrımın yapıldığını ve bu ayrım zamanla Sowyetler birliği tarafından İslam ve örf uygulamalarına yönelik bir direniş gösterdiğini ifade etmektedir. Konuşmacı, günümüzde tekrar Sovyetler birliğinin bu direniş göstermek durumunda olduklarını belirtmekle beraber İslam hukuku ile örf sınırının hangi derece uygulandığını, Kalım³¹⁷ ve Mehir örneğinde göstererek konuya açıklık getirmeyi amaçlamıştır.³¹⁸

İkinci olarak Ildiko Beller-Hann konuşmasına, Türkistan’da yaşayan Uygurların örf hukukundan bahsetmektedir (*Gewohnheitsrecht unter den Uighuren im ländlichen Xinjiang*). Türkistanın hukuki konumundan bahsedilir. Yazar, İslam hukuku ve örf hukukunun, Çin hukukuna tabii kılındığını belirtmektedir. Ayrıca Müslümanların örfleri Çin hükümeti tarafından yasaklanmış olduğunu ifade etmektedir.

Diğer sunumlar, genellikle Kafkas bölgesindeki örf hukuku inceleyerek Rus hükümetinin bu hukuka yönelik tutumundan bahsetmektedir.

³¹⁷ Kalım, örften gelen başlık parası uygulaması olurken mehir İslam hukukunda kadınlara tanınan haklardandır.

³¹⁸ Michael Kemper/ Maurus Reinkowski, *a.g.e.*, s. 10-11.

4. Nils Jansen, Peter Oestmann (Hg.), *Gewohnheit, Gebot, Gesetz: Normativität in Geschichte und Gegenwart: Eine Einführung*³¹⁹

Söz konusu eser 2007 yılında Nils Jansen³²⁰ ile Peter Oestmann'ın³²¹ editörlüğünde, Münster'de Modern ve Modern Öncesi Kültürlerde Din Ve Siyaset (Religion und Politik in den Kulturen der Vormoderne und der Moderne) başlığı altında bir çalışma olarak ele alınmıştır. Daha sonra 2010 yılında örf/ alışkanlık, emir, yasa (Gewohnheit, Gebot, Gesetz) adı altında, tarihçiler, hukukçular, teologlar ve felsefeciler tarafından üniversite talebelerine yönelik bir konferansta sunulmuştur. Bu konferanslar arasında iki tanesi İslam hukukunu alakadar eden mevzulardan oluşmakla birlikte toplam on üç sunumdan oluşmaktadır. Eser toplam 366 sayfadan oluşmaktadır.

Söz konusu iki sunumdan biri Thomas Bauer'in³²² Temel Kural Olarak İslam'da Çokanlamlılık (Normative Ambiguitätstoleranz im Islam) ve Matthias Casper'in Norm Ehemmiyeti ve Normun Kanun Boşluklarından Faydalanması: Faiz Yasağından İslamî Bankacılığa (Normgeltung und Normumgehung: Vom Zinsverbot zum Islamic Finance) isimli sunumu olmaktadır.

Thomas Bauer, İslam hukuku ve günümüz Avrupa hukuku arasında bir mukayese yapmaktadır.

Casper çalışmasında İslam Ekonomisini incelemektedir. İslam dininde bulunan bazı hukukî değerleri ele almaktadır. Müellif, bu çerçevede İslam'da faizin yasak

³¹⁹ Nils Jansen, Peter Oestmann (Hg.), *Örf/ Alışkanlık, Emir, Yasa: Bir Giriş Mahiyetinde, Tarihte ve Günümüzde Normatiflik*, Mohr Siebeck, Tübingen 2011.

³²⁰ Nils Jansen, Passau ve Kiel'de hukuk bilimi, felsefe ve siyaset eğitimi almıştır. Doktorasını ve doçentliğini yaptıktan sonra, Münster üniversitesinde Roma hukuku, özel hukuk tarihi, Alman ve Avrupa özel hukuk kürsüsüne sahip olmuştur. 2019'dan beri din ve siyaset sözcüsüdür.

³²¹ Peter Oestmann, Münster Wilhelms üniversitesi hukuk tarihi enstitüsünde rektörlük görevini yapmaktadır. <https://www.mohrsiebeck.com/buch/gewohnheit-gebot-gesetz-9783161509117> (05.07.2019).

³²² Thomas Bauer, İslam bilimleri ve Semitistik eğitimini tamamlamıştır. Alman Dil Bilimi alanında yüksek lisansını yapmıştır. Doktorasını 1987 tamamlamıştır. 2000 yılından beri Münster üniversitesinde Arap Dili Edebiyatı (Arabistik) ve İslam bilimleri profesörüdür. https://www.uni-muenster.de/imperia/md/content/arabistikislam/werdegang_tabelle.pdf, (13.07.2019).

olması gibi dînî değerleri ve İslamî bankacılığın günümüzde var olan seküler ekonomik sistem içerisinde devam etme imkânını incelenmektedir.³²³

D. BİREYSEL KAELEME ALINAN ESERLER

1. *Michael Gassner/Phillipp Wackerbeck, Islamic Finance: Islam- gerechte Finanzlagen und Finanzierungen*³²⁴

Michael Gassner³²⁵ ve Phillipp Wackerbeck³²⁶ tarafından 2007 yılında kaleme alınan İslam ekonomisi eseri toplam 182 sayfa 67 kaynak, giriş ve sonuçla birlikte toplam altı bölümden oluşmaktadır. Söz konusu eser, İslam ekonomisine dair yazılan temel kaynak kitabıdır.³²⁷

Eserin telif edilmesindeki amaç, okuyucuya İslam ekonomisinin tanıtmak ve İslam'ın ekonomik düzeni ve finansal sisteminin genel prensipleri hakkında bilgi sunmaktır. Gassner ve Wackerbeck, İslam ekonomisinin diğer ekonomik sistemlerden soyutlanmaması gerektiğini vurgular. İslam'ın ekonomik sistemi, toplum ve sosyal düzenini kapsayan bir sistem olduğu ve Batı'nın bildiği klasik ve seküler anlayışı dışında bir düzene sahip olduğu belirtilir.

Eserde İslam'ın ekonomi ve sosyal ahlakından bahsedildikten sonra şeriat konseyinin (Scharia Boards³²⁸) işlevi incelenmektedir. Çalışma yabancı sermaye

³²³ Nils Jansen, Peter Oestmann (Hg.), *Gewohnheit, Gebot, Gesetz: Normativität in Geschichte und Gegenwart: Eine Einführung*, Mohr Siebeck, Tübingen 2011, s. XVI- XVII.

³²⁴ Michael Gassner/Phillipp Wackerbeck, *İslam Ekonomisi: İslam'a Uygun Finansal Durumlar ve Finansmanlar*, Bank- Verlag Medien, Köln 2007.

³²⁵ Michael Gassner, Yüksek ticaret okulu mezunudur (Diplom- Kaufmann). Cidde'de bulunan el-Cezira bankası İslamî bankacılık grubunun şube müdürüdür. İslam Bankacılığı hakkında bir çok eser telif etmekle beraber konferanslar vermiştir. <https://www.lindeverlag.at/buch/islamic-finance-2840/b/presstext/B02290.pdf16.05.2016>, (05.07.2019).

³²⁶ Phillipp Wackerbeck, London'da bulunan İslamî Bankacılık Ve Sigorta Bilimi Enstitüsünün (Institute of Islamic Banking and Insurance) üyelerinden olmakla beraber bu alanda bir çok eser kaleme almıştır. Harvard, Oxford ve Yakın Doğu'da İslam ekonomisi hakkında çeşitli konferanslar vermiştir. <https://www.lindeverlag.at/buch/islamic-finance-2840/b/presstext/B02290.pdf16.05.2018> (05.07.2019).

³²⁷ <https://www.lindeverlag.at/buch/islamic-finance-2840/b/presstext/B02290.pdf16.05.2018> (05.07.2019).

³²⁸ Scharia Boards: Finans ürünlerinin İslam hukukuyla olan uygunluğunu araştıran ve kontrol eden bir danışma kurulu. <https://www.inaia.de/service/islamic-finance-lexikon/scharia-board/>, (14.05.2018).

(Fremdkapitalbasierende Techniken) tekniklerinden sayılan murâbaha, selem akdi, istisnâ' ve karz hasen gibi metotlar incelenir. Daha sonra mudârabe ve muşâreke gibi özsermaye teknikleri ele alınmaktadır. Akabinde İslami leasing, yani icâre metodu incelenmiştir. Devamında krediler başlığı altında, tüketici kredisi, yatırım kredisi ve gayrimenkul kredileri ele alınmaktadır. Sonrasında, İslami finansal sertifikalar yani sukûklar incelenmektedir. Bu kısımda pratikte uygulanan bazı örnekler ışığında teorik bir analiz yapılmıştır. İslami finans hizmetler sağlayan kurumların, klasik finans sistemi içerisindeki zorlukları ve bu sisteme ayak uydurabilmesi için aşması gereken engellerden söz edilmektedir.

Kullanılan kaynakların çoğu İngilizce olmak üzere Almanca ve İngilizce eserlerden istifade edilmiştir. 56 İngilizce ve 11 Almanca kaynak olmak üzere toplam 67 kaynaktan istifade edilmiştir. Kaynaklar arasında, Salahaddin Ahmed'in *Islamic Banking Finance and Insurance- A Global Overview*, Vehbe Zuhayli'nin *Financial Transactions in Islamic Jurisprudence*, Philipp Wackerbeck'in *Islamische Bankprodukte in Europa: zwischen Ethno-Marketing und ethischem Investment* isimli yazısı, Volker Nienhaus'un *Islam und moderne Wirtschaft. Positionen, Probleme und Perspektiven* ve Rüdiger Lohlker'in *Das islamische Recht im Wandel- Riba, Zins und Wucher in Vergangenheit und Gegenwart* isimli eseri bulunmaktadır.

2. Hatem İmran, *Das islamische Wirtschaftssystem: Normen und Prinzipien einer alternativen Ökonomie*³²⁹

Eser Hatem İmran³³⁰ tarafından 2008 yılında telif edilmiştir. Çalışma üç bölüm ve 168 sayfadan oluşmaktadır. Eserin son kısmında bir Arapça- Almanca terimler

³²⁹ Hatem İmran, *İslam Ekonomi Düzeni: Alternatif Ekonominin Norm Ve Prensiplerleri*, Salzwasser Verlag 2008.

³³⁰ Hatem İmran, Münih üniversitesinde işletmecilik lisans ve yüksek lisans eğitimini (Business Administration) tamamlamıştır. Tanıtılan eseri dışında, İslam ekonomisi alanında telif ettiği iki kitap daha bulunmaktadır. 1. *Der Islam und sein Wirtschaftssystem: Kulturspezifische Hintergrundinformationen für Wirtschaftsbeziehungen zum islamischen Raum*, 2006, 2. *Fundraising - Von Database-Marketing Bis Financial Controlling*.

sözlüğüne yer ayrılmıştır. Müellif araştırmasıyla İslam ekonomi sistemini tanıtmayı amaçlamaktadır.³³¹

Müellif çalışmasını üç bölüme ayırmıştır. Birinci bölüm kendi içinde dört kısma ayrılmaktadır. Birinci kısımda genel olarak İslam dininin tarihî seyri, İslam'ın esasları ve İslam'da ekonomi, komünizm ve kapitalizmden söz edilmektedir. İkinci bölümde İslam ekonomisinin özellikleri ve prensipleri ele alınmaktadır. Yazar bu kısımda, mülkiyet hakkı, ticaret ahlakı, işveren ve tüketici mükellefiyetleri ve faiz çeşitleri konularını incelemektedir. Üçüncü bölümde şeriate göre ticaret, kredi ve finansman şekilleri başlığı altında bey', sarf ve finansman şekilleri hakkında genel bir bakış sağlanmaktadır. Ayrıca bu kısımda şeriate göre borsacılık ve İslami açıdan sigorta işlemleri mevzularına yer verilmiştir. Bölümün son kısmında müellif, bankacılık, hükümetin mali politikası para politikası ve ticari bankacıları değerlendirmektedir. Yazar, ikinci bölümde, gündelik yaşam içerisinde insanların kullandığı kredi kartı, banka hesapları, taksitle alım-satım uygulamaları, ev veya daire alım satımı gibi mâlî işler yanında, faizle gayrimenkul mallarda alışveriş işlemine yönelik fetvalara dair bilgilerden bahsetmektedir³³². Üçüncü ve son bölümde müellif İslam toplumu içerisinde cereyan eden bazı kültürel ve dînî hassasiyetlerden bahseden bir bölüme yer ayırmıştır. İmran, bu bölümdeki bilgilerin Müslümanlar hakkında bazı yanlış anlaşılmalara çözüm getireceğini ve Müslümanlar ile gayrimüslimlerin başarılı şekilde şirketler, enstitüler vb. kurumlar ile işbirliği yapabilmelerine yardımcı olacağını belirtmektedir.³³³

³³¹ İmran, Hatem, *Das islamische Wirtschaftssystem: Normen und Prinzipien einer alternativen Ökonomie*, Salzwasser Verlag, 2008, bkz. Önsöz.

³³² Müellif günümüzde faizin cevazına dair verilen fetvaları eleştirmektedir. Bu sorunun, özellikle İmam Ebu Hanife'nin faizle ilgili görüşünün gerektiği gibi anlaşılmasından kaynaklandığını vurgulamaktadır. Örneğin müellif, Ebu Hanife'nin kişinin gayrimüslim ülkede yaşaması faizle ev alabileceğini meşru kılmasındaki maksat, sadece dârülharp için geçerli olduğunu savunmaktadır. Dârülharp ise Müslümanların dinleri sebebiyle çeşitli zorluklara maruz kalmaları ve daima ölüm tehlikesiyle karşı karşıya bulunmaları gerektiğini ayrıca belirtmektedir ki günümüz Avrupası bu durum söz konusu olmamaktadır. Bunun dışında Hatem İmran, faizle ev alımının sadece kişinin açlıktan ölüm tehlikesi riski taşıyıp, domuz etinden hayatta kalabileceği miktarda yemesinin caiz olması gibi acil bir durum içerisinde bulunduğunda mümkün olabileceğini dile getirmektedir. Dolayısıyla kişi sadece zarûrî hayatını sürdürübilme nedeniyle faizle ev alabilir. Ticari kâr veya lüks bir hayat kabul edilebilir sebeplerden sayılmamaktadır.

İmran, a.g.e., s. 130-131.

³³³ İmran, a.g.e., s. 8.

İmran, İngilizce ve Almanca olmakla birlikte 90 kaynaktan istifade etmiştir. Yusuf el- Karadavi'nin Almancaya tercüme edilmiş *Erlaubtes und Verbotenes im Islam* isimli eseri, Volker Nienhaus'un *Islam und moderne Wirtschaft. Einfuhrung in Positionen, Probleme und Perspektiven*, Rüdiger Lohlker'in *Das islamische Recht im Wandel. Riba, Zins und Wucher in Vergangenheit und Gegenwart (1999)*, Florian Amereller'in *Hintergrunde des "Islamic Banking". Rechtliche Problematik des riba-Werbetes in der Shari'a und seine Auswirkungen auf einzelne Rechtsordnungen arabischer Staaten* isimli çalışmaları kaynakçası arasında yer almaktadır.

3. Michaela Wittinger, Christentum, Islam, Recht und Menschenrechte: Spannungsfelder und Lösungen³³⁴

Söz konusu eser Michaela Wittinger'nin³³⁵ 2007/2008 yılları arasında konuk profesör olarak katolik Eichstätt üniversitesinde sunduğu iki konferanstan oluşmaktadır. Çalışmanın hacmi toplam 83 sayfa etmektedir. Ayrıca Fransızca, Almanca ve İngilizce ile birlikte toplam 58 farklı kaynaktan istifade edilmiştir.

Wittinger ilk sunumunda insan hakları ve din(ler) başlığı altında, uluslararası hukukta var olan insan haklarının dinlerle ilişkisini araştırmaktadır. İlk konferansında insan haklarının tarihî gelişimi ve Hıristiyanlıkla arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Akabinde İslam dininin de kendi içinde haklar ve insan haysiyetine ehemmiyet gösteren prensiplerin bulunduğunu belirtmektedir. Dinin öngördüğü insan haklarını modern dönem hukuku arasındaki irtibatı ele almıştır. Wittinger, bu mesele dâhilinde bir gerilim noktası teşhis etmektedir. İnsan hakları konusunda dinler arası bir diyalogun cereyan etmesi ile bu gerilimin giderilebileceğine inanmaktadır.³³⁶ İkinci

³³⁴ Michaela Wittinger, *Hıristiyanlık, İslam, Hukuk ve İnsan Hakları: Gerilim Noktaları ve Çözümler*, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden 2008.

³³⁵ Michaela Wittinger, 1998 yılında Saarlandes üniversitesinde doktora eğitimini tamamlamıştır. Akabinde Avrupa İnsan Hakları mahkemesinde hukukçuluk yapmıştır. Doçentliğini Saarlandes üniversitesinde tamamladıktan sonra devlet, idare, uluslararası ve Avrupa hukuku ve karşılaştırılmalı hukuk dallarında ders verme hakkı kazanmıştır (venia legendi). Özellikle Devlet ve Avrupa hukuku alanında üniversitede kamu hukuku profesörlüğü yapmıştır. 2016 yılından beri üniversitenin "Bachelor of Laws" alanı uzaktan eğitim yönetmenliğinde faaliyet göstermektedir. http://www.hsbund.de/DE/03_Lehre/05_Hochschullehrende/05_Websites/FB_BWV/Wittinger/Wittinger-node.html, (05.07.2019).

³³⁶ Wittinger, Michaela, *Christentum, Islam, Recht und Menschenrechte: Spannungsfelder und Lösungen*, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden, 2008, s. 10.

konferansında Michaela Wittinger, insan hakları ve İslam ilişkisi ve bu ikisi arasındaki çelişki unvanı ile sunduğu bu bölümde, özellikle şeriat ve insan hakları arasındaki ilişkiyi ele almaktadır. Aynı zamanda Wittinger, İslam'daki insan haklarının gelişmesi ve 2004 yılında gerçekleşen Arap insan hakları anlaşmasını (Menschenrechtscharta) incelemektedir. Konuşmacı, bu sunumunda İslam ve İslam hukukunun belirlediği bazı kanunlara tenkitçi bir gözle yaklaşmaktadır. Şeriatın tam anlamıyla kadın erkek eşitliğini sağlayamadığını vurgulayarak örnek olarak çok eşlilik, erkeğin üç talak hakkının yanında kadının boşanma hakkının sadece sınırlı sebeblere dayandığını ve kadının onayı alınmadan yapılan evlilik akitlerini getirmektedir. Wittinger, ayrıca İslam hukukunda, Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında da bir eşitsizliğin mevcut olduğunu vurgulamaktadır.

Kullanılan kaynaklar arasında, Abdullahi A En-Na'im'inin *Islamic Family Law in a Changing World*, Tilmann Nagel'in, *Das islamische Recht, Eine Einführung*, Julie Peters ve Andrea Wolpers'in (Hrsg.) *Women's Rights, human rights, International Feminist perspectives*, Johannes Schwartländer'in (Hrsg.), *Freiheit der Religion, Christentum und Islam unter dem Anspruch der Menschenrechte* isimli eserleri bulunmaktadır.

4. Katharina Pfannkuch, *Das Zinsverbot in der Praxis des Islamic Banking*³³⁷

Eser Katharina Pfannkuch³³⁸ tarafından kaleme alınmıştır. Kitap, 69 sayfa ve 64 kaynaktan oluşmaktadır. Çalışmanın telif edilmesindeki amaç, İslam ekonomi sisteminin temellerini araştırmaktan ziyade, İslami bankacılığın oluşum, gelişimi ve günümüzde nasıl hayata geçirildiği yönünde olmaktadır. Eserin asıl konusu, İslami bankacılık sisteminde faiz kullanımının yasaklanmış olması meselesidir.

³³⁷ Katharina Pfannkuch, *İslâmi Bankacılık Uygulamasında Faiz Yasağı*, İgel Verlag, 2009.

³³⁸ Katharina Pfannkuch, Kiel, Leipzig, Dubai ve Tunus'ta İslam bilimleri ve Arap Dili ve Edebiyatı eğitimi almıştır. İslam finansı ile ilgili iki eser kaleme almıştır, bunlardan biri, İslâmî Bankacılık Uygulamasında Faiz Yasağı (*Das Zinsverbot in der Praxis des Islamic Banking*) dğeriyse, Alman Hukukunda İslâmî Sigortalar (*Islamische Versicherungen im deutschen Rechtsraum*) isimli yayımlarıdır. 2012 yılından beri gazeteci olarak faaliyet göstermektedir. Cicero Online, Die Welt, Deutsche Welle ve Zeit Online'da yazar olarak etkinlik göstermektedir. <https://www.cicero.de/autoren/pfannkuch-katharina>, (05.07.2019).

Eserde İslam'da ve Hıristiyanlık'ta faiz yasağı çerçevesinde, İncil'in eski ve Sonra ribâ terimine açıklık getirilmektedir. Daha sonra İslami bankaların oluşumu hakkında genel bir bakış sağlanmaktadır. İlk İslami bankaların nasıl kurulduğu ve bu kuruluşlar karşısında siyasetin etkisi araştırılmıştır. Akabinde İslami bankaların uygulama metodları hakkında bilgi sunulmaktadır. Mudârebe, muşâreke, murâbaha, icâra ve sukûk incelenen metotlardandır. Son olarak İslâmi bankaların metodları tenkit edilerek bölüm sonlandırılmıştır. Dördüncü bölüm, nihai netice ve değerlendirmeden oluşmaktadır.³³⁹ Müellif ekte, alışverişte faizin yasak olduğunu içeren rivayetlerin bazılarını örnek olarak zikretmiştir. Akabinde, İslam gelişim bankalarına üye olan ülkeleri sıralamaktadır. Ayrıca İslam ekonomisini araştıran enstitüler ve İslamî bankaların isimleri belirtilmiştir.

Müellif eseri telif ederken toplam 64 kaynak kullanmıştır. Bunlar arasında 26 çeşit eser ve bazı dergilerde yayımlanan kompozisyonlar, 21 makale ve 17 çeşit internet maddeleri bulunmaktadır. Maxime Rodinson'un *Islam and Capitalism*, Charles Trip'in *Islam and the moral economy*, Susanne Bauer ve Joachim Oehme'nin *Arabische Institutionen. Datenblätter über arabische Entwicklungsbanken und multilaterale arabische Institutionen*, Bâkir es-Sadr'ın *El- bank alâ ribâvi fi'l- İslam* isimli eserleri kullanılmıştır. Volker Nienhaus'un *Islam, Wirtschaftsethik und Entwicklung* ve İbrahim Warde'nin *Islamische Banken im globalen Finanzsystem* başlıklı kompozisyonları mevcuttur.

5. *Mathias Rohe, Das Islamische Recht, Geschichte und Gegenwart*³⁴⁰

Bu eser Mathias Rohe³⁴¹ tarafından 2009 yılında kaleme alınmış ve toplam 606 sayfadan oluşmaktadır. Çalışma, Müslüman âlimlerden, dînî müesseselerden ve somut

³³⁹ Katharina Pfannkuch, *Das Zinsverbot in der Praxis des Islamic Banking*, İgel Verlag, 2009.

³⁴⁰ Mathias Rohe, *Tarihte ve Günümüzde İslam Hukuku*, 2009.

³⁴¹ Prof. Dr. Mathias Rohe, Hukuk fakültesi mezunu olmakla birlikte Tübingen ve Şam üniversitesinde İslam bilimlerini okumuş ve yüksek lisans tezini İslam hukuku alanında "Dört mezhebe göre hırsızlığın hükmü" konusu ile tamamlamıştır. Günümüzde Alman hukuku ve İslam hukuku bilim adamıdır. Kendisi, Erlangen-Nürnberg'deki Friedrich-Alexander üniversitesinde vatandaşlık hukuku, uluslararası özel hukuk ve karşılaştırmalı hukuk alanında kürsü sahibidir. Mathias Rohe'nin çalıştığı alanda esas aldığı konular şunlardır: Günümüzde İslam hukukunun gelişimi, Alman ve uluslararası banka ve kredi sigorta hakkı, Alman ve uluslararası mükellefiyet hukuku, İslam'ın Almanya ve Avrupa' da hukuki mevki ve Avrupa bağlamındaki gelişimi ile karmaşık akitlerdeki hukuki gereklilikler. <https://www.zr2.jura.uni-erlangen.de/mitarbeiter-und->

fikhi kaynaklardan fayadalanarak İslam hukukunun oluşumu, gelişimi ve günümüzdede gelişmeye devam ettiğini göstermeyi amaçlamaktadır.

Müellife göre, İslam'ın 1400 yıllık bir fıkıh geleneğine sahip olması farklı görüş ve uygulamaların kaçınılmaz olmasına yol açmıştır. Kitabın asıl amaçladığı ve önemle üzerinde durulduğu nokta, İslam hukukunun aslı kaynakları ve uygulama yöntemlerini açık ve anlaşılır hâle getirmektir. Tarihte ve günümüzde İslam hukuku ile ilgili tipik soruları örneklendirerek derinlemesine yanıtlar verilmeye çalışılmaktadır. Bu araştırmada Müslümanların yoğunlukla yaşadığı bölgeler dışında Müslümanların azınlıkta yaşadıkları bölgeler de dikkate alınmaktadır. Aynı zamanda müellif bu araştırmasında farklı ülkelerden istifade etmiştir. Örneğin, muhtelif Arap ülkeleri, Türkiye, Afganistan, Hindistan, Avrupa ülkeleri ve Kanada olmakla birlikte bazı bölge ve ülkelerde bireysel çalışmalarla meşgul olmuştur.

Müellif, İslam hukukunun tıpkı diğer hukuk sistemleri gibi bir hukuk sistemi olduğunu vurgulamaktadır. Tarihte ve günümüzdeki mevcut hukuk düzenlemelerinin ortak bir işleve sahip olduklarını ancak bazı farklılıkların kaçınılmaz olduğunu söylemektedir. Bütün hukuk sistemlerinin temel ve ortak hedefi, bir hukuk devletinin yani adaletin devamlılık ve istikrar üzere bina edilmesi olduğunu müellif özellikle ifade etmektedir. Ayrıca müellif dînî ve seküler bir hukuk sistemi ayrımına dikkat çekmektedir. Dînî hukuk sistemlerinin aksine, seküler hukuk sistemlerinin uhrevi herhangi bir sorumluluk içermediğini söylemektedir. Bir hukuk devletinin aynı zamanda akitlerde veya ceza hukukunda olduğu gibi insanlar arası ilişkileri düzenleyerek hak hukuk ve barışı temin ettiğini ifade etmektedir.³⁴²

Rohe, bir hüküm verilebilmesi için bütün terimlerin ve bunların kullanım biçimlerinin doğru anlaşılması gerektiğinin üzerinde durmaktadır. Ancak böylece anlaşılır bir hukuk düzenine vakıf olunabileceğini vurgulamaktadır. Aynı şekilde İslam hukuku hakkında da yeterli bilgiye sahip olunmadığı takdirde gerçekleşen bazı

kontakt/prof-dr-mathias-rohe-ma.shtml, (04.11.2017). Bunun dışında Mathias Rohe Avrupa'da İslam ve Hukuk Merkezi (Erlanger Zentrum für Islam und Recht in Europa (EZİRE)), merkezinin kurucusudur. Erlangen'de bulunan bu merkez, Avrupa'da yaşayan Müslümanların hayatı ve İslam dinine yönelik araştırmalar ile meşgul olmaktadır. Bunun ile birlikte EZİRE gelişim, danışmanlık, meslek bilgisi ve referans gibi hizmetler de sunmaktadır <https://www.ezire.fau.de/>, (04.11.2017).

³⁴² Rohe, Mathias, *Das Islamische Recht, Geschichte und Gegenwart*, 2009, s. 3.

uygulamaların adaletsiz olacağını ifade etmektedir. Rohe, İslam hukuku hakkında bilgisiz olmanın getireceği olumsuzluklara işaret ederek, hırsızlıkta elin kesilmesi, celde cezası, recm, ğayri müslimlerin öldürülmesi, kadınların ezilmesi veya kâdının keyfi hüküm vermesi gibi bazı önyargıların mevcut olduğunu, bundan dolayı insanların zihninde İslam hukuku hakkında zâlim ve gerici bir hukuk sistemi tasavvuru oluştuğuna inanmaktadır. Yazar, bu yanlış algının hakikat ile ne kadar bağdaştığını sorgulayarak objektif bir duruş ortaya koymaktadır.³⁴³

Mathias Rohe, kitabı giriş kısmından sonra dört bölüme ayırmıştır. Giriş kısmında kitap hakkında kısa bir ön bilgi sunulduktan sonra İslam, şeriat ve hukuk terimlerini ele almaktadır. Birinci bölümde İslam hukuku hakkında bilgi vermektedir. Klasik İslam hukukunun temelleri ve düzenlemesinin yanında, İslam hukukunun 18. yüzyıla kadar gelişen tarihinden bahsetmektedir. İkinci bölümde 19. yüzyıldan sonra gelişmekte olan modern İslam hukukunu ele almaktadır. Eser sahibi bu bölümde mevzuları, kişiler hukuku, aile hukuku, miras hukuku, mâli hukuku, yargılama hukuku, devlet hukuku ve ceza hukuku kapsamında değerlendirmiştir. Üçüncü bölümde ise, Müslümanların azınlıkta yaşadıkları bölgelerde İslam hukukunun uygulaması konusunu işlenmektedir. Yazar, Hindistan, Kanada ve Almanya bölgeleri ile bu bölümü sınırlamaktadır.³⁴⁴

Yazar, telif ettiği bu eserde Hanefî mezhebine ait zengin bir kaynakça kullanmıştır. Örneğin, Burhâneddin el-Mergînânî'nin (ö. 593/1197) *el-Hidâye*'si, Ebû Yûsuf'un (ö. 182/798) *Kitâbü'l-Harâc*'ı, Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin (ö. 189/805) *es-Siyerü'l-kebîr*'i, Kudûrî'nin (ö. 428/1037) *el-Muhtasar*'ı, Serahsî'nin (ö. 483/1090) *el-Mebsût*'u, İbn Âbidîn'in (ö. 1307/1889) *Reddül-muhtâr*'ı ve El Kayrevânî'nin *Kitabu'l-Cihad* isimli telifleri gibi muteber eserlerine sıkça müracat etmektedir. Bunun dışında istifade ettiği bazı eseleri de şöyle sıralayabiliriz: *Ahkâm Ehl-i Zimme*- İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350), *el-Bidâye*- İbn Kesîr (ö. 774/1373), *el-Muvatta* İmam Malik (ö. 179/795), *Bidâyetü'l Müctehid*- İbn Rüşd (ö. 520/1126), *Usûl*- Hudarî, *el-Fıkh el İslami*- Zühaylî, *el-Câmi*- Kurtubi (ö. 656/1258), *El Müdevvene*- Sahnûn (ö. 240/854), *Muhtasar* el-Muzeni (ö. 264/878), *el-Umm*-

³⁴³ Rohe, *a.g.e.*, s. 3- 4.

³⁴⁴ Rohe, *a.g.e.*, s. 8.

Şâfiî (ö. 204/820) ve Yusuf el-Kardavi'nin (d. 1926) de bazı eserlerinden istifade etmektedir. Ayrıca müellif, Hanefî mezhebinin görüşlerini temel kaynak olarak kullanmaktadır. Hanefî ekolü, mezhepler arasında İslam dünyasında en yaygın ve uygulanagelen mezhep olduğundan, ayrıca Osmanlı dönemi ve Moğol dönemine kadar siyasi bakımdan en çok tecrübe sahibi olan mezhep olması hasebiyle tercihini bu yönde yapmış bulunmaktadır. Ayrıca yazar, Hanefî mezhebini meseleler karşısında en detaylı ve uygulamaya en elverişli ekol kabul ettiği için böyle bir tercihte bulunduğunu da belirtmektedir³⁴⁵. Rohe, zaman zaman Batılı oryantalistlerin de eserlerini araştırmasında kullanmaktadır. Ignaz Goldziher, Hilma Krüger, Rüdiger Lohker ve Stephanie Waletzki sıkça müracaat ettikleri arasındadır.

Mathias Rohe, Batılı bir İslam bilim araştırmacısı olarak çalışmasında hem İslami hem de Batılı kaynaklardan faydalanmaya özen göstermektedir. Kaynaklar hususundaki bu tutumu onun objektif bir eser ortaya koymasında etkili olmuştur.

6. Nils Fischer, *Islamische Positionen zum pränatalen Leben*³⁴⁶

Nils Fischer³⁴⁷ tarafından kaleme alınmış bu eser 182 sayfadan oluşmaktadır. Eserin editörlüğü Dieter Sturma, Dirk Lanzerath ve Bert Heinrichs tarafından yapılmıştır.

Bu eser, İslam'da doğum öncesi hayatın etik ve hukukî yönünü araştırmaktadır. Müellif konuyu, tarihî ve sistematik açıdan ele almıştır. Mevzuyu klasik İslamî bakışla incelemektedir. Daha sonra modern İslam hukukunun günümüz tıbbın gelişen metotlarına yönelik sergilediği tavır ele alınmaktadır. Söz konusu çalışmada kürtaj, korunma vasıtaları, nüfus planlanması, İn- vitro Fertilisation (deney tüpünde dölleme) ve embriyo incelemeleri araştırılmıştır. İslam hukuku, İslam âlimleri ve

³⁴⁵ a.g.e., s. 8.

³⁴⁶ Nils Fischer, *İslam'ın Doğum Öncesi Hayata Bakışı*, Verlag Karl Alber, Freiburg im Breisau 2012. Eser, Bio Tıp Bilimlerinde Alman Ahlakbilimi Referans Merkezi (drze- Deutsches Referenzzentrum für Ethik in den Biowissenschaften) kurumu adına yazılmıştır. Bu kurum, milli dokümantasyon ve bilgilendirme merkezidir. Almanya'da bio tıp alanında yapılan bilimsel araştırmaların etik boyutunu incelemektedir. <http://www.drze.de/>, (05.07.2019).

³⁴⁷ Nils Fischer, Berlin Humboldt üniversitesinde öğretim görevlisi olarak faaliyet göstermektedir. Bonn, Şam ve Teharan'da Felsefe, İslam bilimleri, Arapça ve Farsça eğitimi almıştır. Bkz. s. 182

organizasyonlarının bu konuya dair görüşlerine yer verilmiştir.³⁴⁸ Ayrıca araştırma sünni İslam'a ait Kuzey Afrika, Yakın ve Orta Doğu bölgelerini kapsamaktadır.³⁴⁹

Eserde öncelikle eski ve yeniçağda cenine yönelik bakış, İslam'da ceninin halleri, İnsan hayatının İslam'da ehemmiyeti ve bunun korunması şeklinde incelenmiştir. Akabinde, klasik İslam hukukunda kürtaj mezheplere göre değerlendirilmiştir. Dört mezhep dışında, Şiî, İbadiye ve Zahiri ekolleride ele alınmıştır. Akabinde müellif, modern dönemde bu konu kapsamındaki yaklaşımları araştırmıştır. Gelişen modern bilimle birlikte İslami açıdanda bazı görüşlerin ilerlemesi hakkında bilgi verilmektedir. Ayrıca Islamic Organization of Medical Science (IOMS) kuruluşu çerçevesinde, İslam'da üreme, insan hayatının başlangıcı ve sonu, İslam'ın bazı tıbbi uygulamalara bakışı ve organ nakli mevzularına yönelik görüşlere yer verilmiştir. Aynı şekilde, International Islamic Fiqh Academy (IIFA), Islamic Fiqh Academy (IFA) ve International Islamic Center for Population Studies and Research (IICPSR) gibi İslami kuruluşların güncel meseleler hakkındaki görüşlerinede yer verilmiştir. Bu bölümde yazar ayrıca, Yusuf el- Karadâvî ve Ramazan el- Bûtî gibi İslam âlimlerinin yanında, Ali el- Bâr ve Cemal ebu es- Surûr gibi Müslüman araştırmacı ve tıbbîlerin ve bazı kadın hakları savunucuların fikirlerini de zikretmiştir. Son olarak bu bölümde Mısır, Ürdün ve Sudi Arabistan gibi bazı İslam ülkelerinin bu konudaki hukukî durumlarından bahsedilmektedir.

7. Najma Yassari, *Die Brautgabe im Familienvermögensrecht: Innerislamischer Rechtsvergleich und Intergration in das deutsche Recht*³⁵⁰

Bu eser, 2009 yılından beri Hamburg'da bulunan Max- Plank- Araştırma Ekibi tarafından "Allah Hakkının Değişimi: İslam Ülkelerinin Aile ve Miras Hukuku Mukayesesi" ("Das Recht Gottes im Wandel: Rechtsvergleichung im Familien- und Erbrecht islamischer Länder") başlıklı araştırmaları çerçevesinde ortaya çıkmıştır.

³⁴⁸ Fischer, Nils, *Islamische Positionen zum pränatalen Leben*, Verlag Karl Alber, Freiburg im Breisau, 2012, bkz. (Arka Kapak).

³⁴⁹ Fischer, a.g.e., s. 9.

³⁵⁰ Najma Yassari, *Aile Mülkiyeti Hukukunda Mehir: İslam Hukukunda Farklı Görüşler ve Alman Hukukuyla Bütünleşmesi*, Mohr Siebeck, Tübingen 2014.

Max- Plank Yabancı ve Uluslararası Özel Hukuk Enstitüsü (Max- Planck-Institut für ausländisches und internationales Privatrecht) Najma Yassari'nin³⁵¹ yöneticiliği altında yürütülmektedir. Eser 583 sayfadan oluşmaktadır ve 400'den fazla kaynak kullanmıştır.

Söz konusu çalışma, iki ana konuyu araştırmaktadır. Öncelikle müellif, mehir işlemini İran, Pakistan, Mısır ve Tunus gibi bazı İslam ülkeleri ve Alman hukuku çerçevesinde mehir kurallarının esasları ve İslam hukuku kaynakları ele alınmıştır. Çalışmanın asıl hedefiyse, klasik İslam hukuku ve İslam ülkelerinde kadınlara verilen mehirin fonksiyonudur.³⁵²

Müellif, Almanca, İngilizce, Fransızca Arapça ve Farsça kaynaklardan istifade edilmiştir. Aralarında, Abdur Rahim'in *The Principles of Muhammadan Jurisprudence According to the Hanafi, Maliki, Shafi'i and Hanbali Schools*, Juliana Mörsdorf Schulte'nin *Erläss der Morgengabe nach iranischem Recht*, Rüdiger Lohlker'in *Islamisches Familienrecht, Methodologische Studie zum Recht malikitischer Schule in Vergangenheit und Gegenwart*, Hilmar Krüger'in *Ehe und Brautgabe- Rechtliche Probleme bei Ehen mit Angehörigen islamischer Staaten, dargestellt am Beispiel Tunesiens* ve Benjamin Jokisch'in *Islamisches Recht in Theorie und Praxis- Analyse einiger kaufrechtlicher fatwas von Taqi'd- Din Ahmad b. Taymiyya isimli eserleri* bulunmaktadır.

³⁵¹ Najma Yassari, 1971 Tahran/ İran doğumludur. Viyana, Paris ve Innsbruck'da hukuk bilimi fakültesinde eğitim görmüştür. Yüksek lisansını Uluslararası Ticaret Hukuku (International Business Law) alanında Londra'da bulunan Oryantal Ve Africa Araştırmaları Okulunda (School of Oriental and African Studies) tamamlamıştır. Doktorasını 1999 yılında Innsbruck üniversitesinde tamamladıktan sonra 2000- 2001 yılları arasında Şam üniversitesinde Arap dili eğitimi almıştır. 2000 yılından beri Hamburg'da bulunan Max- Plank Yabancı Ve Uluslararası Özel Hukuk Enstitüsünde (Max- Planck-Institut für ausländisches und internationales Privatrecht) faaliyet göstermektedir. 2009 dan beri de, Max- Plank- Araştırma Ekibinin "Allah Hakkının Değişimi: İslam Ülkelerinin Aile Ve Miras Hukuku Mukayesesi" ("Das Recht Gottes im Wandel: Rechtsvergleichung im Familien- und Erbrecht islamischer Länder") çalışmalarında yönetmenlik yapmaktadır, bkz., iç kapak.

³⁵² Yassari, Najma, *Die Brautgabe im Familienvermögensrecht: Innerislamischer Rechtsvergleich und Intergration in das deutsche Recht*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2014, s. 4.

8. Jrgen Klumann/ Muhammad Sameer Murtaza/ Holger-C. Rohne/ Yahya Wardak (Hrsg.), *Gewaltfreiheit, Politik und Toleranz im Islam*³⁵³

Bu eser 2016 yılında kaleme alınmış ve Jrgen Klumann, Muhammad Sameer Murtaza, Holger-C. Rohne ve Yahya Wardak'ın yazılarından oluşmaktadır. Günümüzde İslam'a karşı gittikçe artan düşmanlık sebebiyle telif edilmiştir. Editörlüğü Yahya Wardak tarafından yapılmıştır.

Giriş ve sonuç bölümüyle birlikte toplam sekiz yazı içermektedir. İslam'ın temelleri, siyasi fikri ve İslam hukuku ve sulh gibi konular ele alınmaktadır. Eser, İslam dinine yönelik önyargılı olan veya bazı konuları karşısında tereddüt yaşayanlar için yazılmıştır. İslam dini, tarih arkaplanı, iktidar şekli ve kültürü hakkında bilgi sunulmuştur. Böylelikle bu çalışmayla, İslam hakkında doğru bilinen yanlışlar yok edilmek istenmektedir.³⁵⁴

Peygamber'in Gönderilmesi Ve Vahiy (Der Prophet, seine Offenbarung und Sendung) isimli yazı Jrgen Klumann'a ait olan ilk yazıdır. Klumann'ın bu yazısı İslam hukukundan ziyade genel olarak Hz. Muhammed'in (s.a.s) peygamber olma ve ilah vahyi insanlara ulaştırma sürecinden bahsetmektedir.

İkinci yazı, Muhammad Sameer Murtaza'ya aittir. *İslam Hukukunun Kaynakları, Teşekkülü Ve kş (Das islamische Recht. Quellen – Genese – Niedergang)* isimli bu yazısında Murtaza, ncelikle İslam hukuku ve şeriat kavramını incelemektedir. Ardından, İslam hukukunun aslı kaynakları olan Kur'an ve Sünnet'ten bahsetmektedir. Daha sonra İslam hukukunun teşekkülü başlığı altında, kıyas, icma ve içtihad dan bahsedildikten sonra bu kavramların açıklamaları yapılmaktadır. Yedinci yüzyıldan sonra Kufe, Basra ve Medine gibi merkez şehirlerde oluşan mezhep okullarından söz edilmektedir. Dört mezheple birlikte Caferiye mezhebi de tanıtılmaktadır. Son olarak da İslam hukukunun kş sebepleri ve tarih seyri ele

³⁵³ Jrgen Klumann/Muhammad Sameer Murtaza/Holger-C. Rohne/ Yahya Wardak (Hrsg.), *İslam'da Sulh, Siyaset ve Müsamaha*, Springer Verlag, Wiesbaden 2016.

³⁵⁴ Jrgen Klumann/Muhammad Sameer Murtaza/Holger-C. Rohne/ Yahya Wardak (Hrsg.), *Gewaltfreiheit, Politik und Toleranz im Islam*, Springer Verlag, Wiesbaden, 2016, s. 7- 18.

alınmaktadır. Bu kapsamda taklid ve içtihad kavramlarını ve âlimlerin bu kavramlar hakkında ki görüşlerini ele almaktadır.

Muhammad Sameer Murtaza, söz konusu yazısı için Almanca ve İngilizce toplam 18 kaynaktan istifade etmiştir. Bunlar arasında Abu Sadat Nurullah'ın *Ijtihad and Creative/Critical Thinking: A new look into Islamic Creativity* ve Amir Zaidan'ın *Fiqh-ul-ibadat. Einführung in die islamischen gottesdienstlichen Handlungen* isimli eseri bulunmaktadır.

Üçüncü yazı Jörgen Klußmann'a ait olup, *İslam Neden Aslı Bir Siyâsî Sistem Geliştirmemiştir (Warum der Islam kein originäres politisches System entwickelt hat)* isimli konuyu ele almıştır. Müellif bu çalışmasında, Hz. Muhammed (s.a.s) den sonra hilafet makamına geçen dört halifeden ve akabinde İslam âleminde osmanlı dönemine kadar iktidarda bulunmuş devlet adamları ve takip ettikleri devlet düzeninden ve ayrıca İslam'ın böylelikle farklı ülkelere yayılmasının tarihî seyrini incelemiştir. Klußmann, İslam devletinin de bir demokratik devlet olabileceği sonucuna vararak yazısını sonlandırmıştır.

Dördüncü yazı, Muhammad Sameer Murtaza'nın *İslam'da Müsamaha/Tolerans Çatışması- Tartışılan Bir Kavramın Konsepti (Islamische Toleranz im Konflikt – Konzeptionen eines umstrittenen Begriffes)* isimli eseridir. Öncelikle tolerans, yani müsamaha, din ve İslam kavramlarını farklı açılardan incelemektedir.

Beşinci yazı da Muhammad Sameer Murtaza'ya aittir. *İslam Dünyasının Demokratikleşmesi (Die Demokratisierung der muslimischen Welt)* isimli yazısında, müellif, Afgani'nin Müslüman dünyasının demokratikleşmesi ile ilgili görüşlerinden bahsetmektedir. Afgani'ye göre demokrasi İslam dünyasının yönetim şekillerindedir. Ancak Müslümanların bu sisteme alışabilmesinin zaman alacağını ifade etmektedir.

Dr. Holger-C. Rohne'nin *Filistin Örneğinde Sulh, Şiddetsiz Kültürel Uzlaştırma (Sulha - Gewaltfreie traditionelle Konfliktbeilegung am Beispiel der palästinensischen Praxis)* isimli konusu altıncı yazı olmaktadır. Müellif yazısında,

sulh kavramını, sulh şartlarını, Arap toplumundaki yaygınlığını ve sulh yöntemini incelemektedir.

Mohammed Sameer Murtaza'nın Şiddetsizlik Ahlakı- Suriyeli Âlim Cevdet Said'in Yaklaşımı (Eine Ethik der Gewaltlosigkeit – Ein Ansatz des syrischen Gelehrten Jawdat Sa'id) isimli yedinci yazısında öncelikle tüm dinlerin şiddetsiz öğretilere sahip olduğunu belirtir. Akabinde yazar, Cevdet Said'in Kur'an ayetlerinde de Peygamberlerin daima şiddete karşı olup barışçıl bir yöntemle sıkıntıları giderdiklerini vurgulayarak Cevdet Said'in bu kapsamdaki tutumunu ele almaktadır.

Dr. Yahya Wardak, Gandi'nin Yol Arkadaşı Ebu Ceffer Khan'ın İslam'da Şiddetsizliği Kanıtlaması (Abdul Ghaffar Khan. Wie ein Weggefährte Gandhis die Gewaltlosigkeit im Islam begründet) isimli sekizinci ve son yazıda, öncelikle Ebu Ceffer Khan'nın biyografisi tanıtılmaktadır. Ardından Khan'ın İslam dininin şiddet içermediğini kanıtlaması ele alınmıştır.

9. Dietermar Ernst, Bilgehan Akbiyik, Ali Srou, Islamic Banking und Islamic Finance³⁵⁵

Söz konusu kitap, 2017 yılında Dietermar Ernst, Bilgehan Akbiyik ve Ali Srou³⁵⁶ tarafından kaleme alınmıştır. Eserin amacı, İslam ekonomisi ve İslami bankacılığın temeli ve uygulamasının daha iyi anlaşılması için yazılmıştır. Ayrıca Almanya'daki finans endüstrisindeki ekonomi araçlarının, fırsatları ve sınırlarını hem ulusal hem de uluslararası camiaya tanıtmak olmuştur.³⁵⁷

³⁵⁵ Dietermar Ernst, Bilgehan Akbiyik, Ali Srou, *İslami Bankacılık Ve İslam Ekonomisi*, UVK Verlagsgesellschaft mbH, Konstanz und München 2017.

³⁵⁶ Dietermar Ernst, Nürtingen'de bulunan European School of Finance üniversitesinde Corporate Finance alanında profesörlük faaliyetiyle meşgul olmaktadır.

Bilgehan Akbiyik, özel ve İslamî bankacılık alanında tecrübe sahibidir. Accounting and Auditing Organisation for Islamic Financial Institutions (AAOIFI) ve Certified Sharia Auditor and Advisor (CSAA) kuruluşuna üyedir.

Ali Srou, Live Trackway GmbH şirketinde ekonomi üretim menajerliği yapmaktadır. Eğitilmiş ekonomi asistanıdır. Ayrıca 2012 yılı Nürtingen- Geisingen üniversitesinde uluslararası işletme yönetiminde derece almıştır. 2014 yılında California üniversitesinde Management and Science bölümünde ticaret ve yönetimle ilgili yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır.

³⁵⁷ Dietermar Ernst, Bilgehan Akbiyik, Ali Srou, *Islamic Banking und Islamic Finance*, UVK Verlagsgesellschaft mbH, Konstanz und München, 2017, s. 18.

Söz konusu eser iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde müellif, İslam ekonomisi hakkında bilgi sunmuştur. Birinci bölüm, İslam ekonomisinin esaslarını incelemektedir. İslam hukukunun asıl kaynakları, İslam ekonomisindeki yasaklar, faiz, garâr, kumar ve gayriahlaki ticaret işlemleri yanında İslam ekonomisi çerçevesinde önemli kuruluşlar hakkında bilgi verilmektedir. Akabinde İslam'a uygun ekonomi araçlarından bahsedilmiştir. Karzı hasen, murâbaha, mudârebe, muşâreke, icar, selem akdi, istisna, bey'ul inâ, urbûn (bey'ul urbân) gibi terimlere açıklık getirildikten sonra İslam ekonomisinin dünya genelindeki önemi konusu zikredilerek bölüm sonlandırılmıştır. İkinci bölümde yazar, İslami bankacılık hakkında genel bir bilgi vermektedir. Bir giriş bölümünden sonra İslam ekonomisi anlayış özellikleri hakkında bilgi sunulmuştur. İslami bankacılığın anlamı ve gelişimi araştırıldıktan sonra İslama uygun ticari araçların şartları ele alınmıştır. Bu kapsamda müellif, İslam'a uygun olan yapılanma, İslam'a uygun hisse senetleri, yatırım fonları, sigortalar ve finansal araçları ve benzeri konular ele almıştır. Son olarak bu bölümde İslami bankacılıkla ilgili uluslararası örneklere yer verilmiştir. Malezya, Avrupa ve Almanya kapsamında İslami bankacılık incelenmiş ve ardında bir sonuç bölümüyle eser sonlandırılmıştır.

Yazar ayrıca eserinde İslam'a uygun olan ekonomi araçlarının uygulamasıyla ilgili bazı örnekler sunmuştur. İslami bankacılık alanında en gelişmiş ülke olarak Malezya'yı örnek göstermektedir. Ardından İngiltere ve Fransa'yı da zikretmiştir. Akabinde bu üç ülke Almanya'daki İslami bankacılık sistemiyle karşılaştırılmıştır. Bu örneklerle müellif, İslami bankacılık uygulamasının farklı ülkelerde mümkün olduğunu ve ekonomik piyasada ciddi anlamda önem kazandığını göstermektedir.³⁵⁸

Yazarın kullandığı eserler arasında, M. Mahlkecht'in *Islamic Finance: Einführung in Theorie und Praxis* isimli eseri, Lohlker'in *Das islamische Recht im Wandel: Riba Zins und Wucher in Vergangenheit und Gegenwart* isimli eseri, R. Müller'in *Grundlagen, Dokumentation und rechtliche Einordnung islamischer Zertifikate (Sukuk)* isimli yazısı ve P. Wackerbeck'in *Islamische Versicherungsprodukte: Ein Wachstumsmarkt, Ergebnis einer empirischen Untersuchung des Marktpotenzials in Deutschland* isimli makalesi yer almaktadır.

³⁵⁸ Ernst/ Akbiyik/ Srouf, *a.g.e.*, s. 151.

10. Jasmin Pacic, *Islamisches Strafrecht*³⁵⁹

Jasmin Pacic'in İslam Ceza Hukukuna dair telif ettiği bu eser, 147 sayfa ve 60 kaynaktan oluşmaktadır.

Pacic, bu eseri İslam hukukunun bir parçası olan ceza hukukunu tanıtmaya amaçlı telif etmiştir. Özellikle bu çalışma üniversite talebeleri için hazırlanmış bir ders kitabı mahiyetindedir. Eser, Kur'an ve Sünnet ışığında okuyucuya İslam ceza hukuku alanında genel bir bakış açısı kazandırmayı amaçlamıştır.

Eser toplam beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde müellif, şeriat, fıkıh ve İslam ceza hukukunun prensiplerini ele almaktadır. İkinci bölümde had cezası gerektiren suçları sırasıyla açıklamaktadır. Zina, kazif, hırsızlık, muharebe, irtidat ve içki içme suçları bu kategoride yer almaktadır. Üçüncü bölümde genel anlamda kısas cezası ve uygulanması hakkında bilgi sunulmaktadır. Sonraki bölümde ta'zîr cezası kavramı ve bunun uygulandığı durumlardan bahsedilmektedir. Beşinci ve son bölümde müellif, suçun ispatına dair bazı değerlendirmeler yapmaktadır. Bunun ile birlikte yazar, Kur'an ayetleri ışığında suç sonrası pişmanlık duygusunu ele almaktadır.

Müellif Almanca, Arapça, İngilizce ve Boşnakça dillerindeki farklı kaynaklardan istifade etmiştir. Kaynaklar arasında, Stefanie Agerer'in *Das Recht des Koran – Islamisches Strafrecht in der Gegenwart*, Peter Scholz'un *Malikitisches Verfahrensrecht*, Süyüti'nin Tefsir el- Celâleyn, Mathias Rohe'nin *Das islamische Recht, Geschichte und Gegenwart*, Adel El-Baradie'nin *Gottes-Recht und Menschen-Recht–Grundlagenprobleme der islamischen Strafrechtslehre*, Muhammed Haşim Kemali'nin *Prinziples of Islamic Jurisprudence* isimli çalışmaları bulunmaktadır.

³⁵⁹ Jasmin Pacic, *İslam Ceza Hukuku, Deutscher Informationsdienst über den Islam (DIId) e.V.*, Wien 2008. Kitabın dördüncü baskısı 2011 yılında yapılmıştır (*Islamisches Strafrecht: Untersuchungen zur Rechtslehre und zur Rolle der Politik im Strafsystem der Scharia*, Wien 2011). Söz konusu eser birinci baskıdır.

Jasmin Pacic'in ele aldığı bu eser, üniversite talebeleri için fazla detaya inmeden kolay anlaşılabilen bir ders kitabı aynı zamanda diğer okuyuculara ceza hukukuna dair faydalı ve öz bilgiler sunan faydalı bir kitap olarak hazırlanmıştır.

***11. Jasmin Pacic, Fiqh ul-`Ibadat- Rechtsbestimmungen über die gottesdienstlichen Handlungen im Islam- Reinheit, Gebet, Fasten*³⁶⁰**

Jasmin Pacic tarafından 2009 yılında telif edilen bu eser, Almanca bilenlere yönelik İslam'da temizlik, namaz ve oruç ibadetlerini anlamada kolaylık sağlaması için yazılmıştır. Eser üç bölüm ve 403 sayfadan oluşmaktadır.

Müellif konuların sıralanmasını klasik fıkıh kitaplarına göre yapmıştır. Taharet, namaz son olarak da oruç hükümleri incelenmektedir. Pacic, çalışmasında, sıkça tartışılan güncel meselelerin cevaplarını bir araya getirmiştir. Çalışma, konuların derinlemesine inen bir eser olmaktan ziyade daha çok öğretici ve kılavuz mahiyetini taşıyan eser olmaktadır.³⁶¹

Birinci bölümü, klasik fıkıh kaynaklarının sırasına göre düzenlemiştir. Temizlik konusuyla başlayarak, su çeşitleri, necaset, abdest, mesh, gusl ve teyemmüm konularını ele almaktadır. Sonraki bölümde namaz ibadetiyle devam etmektedir. Namazın anlamı, bayram namazı, cuma ve cenaze namazı gibi namazın çeşitlerini, namazın farzları, sünnetleri ve mekruhları gibi hükümleri içerek konuları açıklamaktadır. Üçüncü bölüm oruç ibadetini kapsayan kısımdır. Oruçun ehemmiyeti, çeşitleri, oruç ibadetiyle mükellef tutulanlar, Ramazan ayının önemi ve bu aya özel bazı ibadetler hakkında bilgi sunulmaktadır.

Eserde bu üç ibadet şekillerine yönelik en önemli mevzular incelenmiştir. Kolay anlaşılabilen ve basit anlatımıyla Almanca bilen herkes için faydalı ve başarılı çalışma olmaktadır.

³⁶⁰ Jasmin Pacic, *İbadetler Fıkhı- İslam'da İbadet Uygulamalarının Hükümleri- Taharet, Namaz, Oruç* (Band I), Deutscher Informationsdienst über den Islam (DIdI) e.V., Wien 2009.

³⁶¹ Pacic, Jasmin, *Fiqh ul-`Ibadat- Rechtsbestimmungen über die gottesdienstlichen Handlungen im Islam- Reinheit, Gebet, Fasten* (Band I), Deutscher Informationsdienst über den Islam (DIdI) e.V., bkz. Önsöz.

12. Samir Mourad, Jasmin Pacic, Handels-, Arbeits- und Eigentumsrecht: Erbrecht, Strafrecht, Gerichtsverfahren³⁶²

Samir Mourad³⁶³ tarafından kaleme alınan eser, üç bölüm ve 335 sayfadan oluşmaktadır. Giriş kısmında müellif genel olarak fıkıhın anlamı, ictehad ve taklid meseleleri, mezhebe tabi olmanın keyfiyeti ve bazı fıkıh prensiplerini açıklamaktadır. Müellif araştırmasına dâhil ettiği bütün konuların sözlük ve istilahi anlamlarını tanımlamakla beraber Kur'an ve Sünnet'te mevcut olan delillerini zikretmiştir. Aynı şekilde farklı mezheplerin yorumlarına yer verilerek okuyucuya objektif bir bakış sağlanmak istenmiştir. Böylelikle yazar, okuyucunun hangi mezhebe göre amel edeceğini kendi irade ve kararı ile belirleyebilmesini amaçlamıştır.³⁶⁴

Birinci bölüm, ticaret, iş ve mülkiyet hukukunu kapsamaktadır. Bir giriş kısmının ardından, İslam genel itibarıyla ticaret ve iş hukuku alanındaki hedefleri ele alınmaktadır. Bölüm, kendi içinde başlıklara ayrılmıştır. Akabinde ulusal ekonomi (volkswirtschaftlich) ve piyasa ekonomisinin (marktwirtschaftlich) genel prensiplerini incelenmektedir. Bu kısımda İslam'ın faizden soyutlanmış bir ekonomik sistem inşa etmek istediğinden bahsedilmektedir. Faiz, şans oyunları ve rüşvet vermenin hükümlerinde ayrıca yer verilmiştir. Alım-satım, hiyâr, selem akti, sarf, rehin, icârât, tarım, şerike, borç, teflîs, hacir, sulh, gasp, ihya, mevat, vakf, hibe, lukata ve vediâ mevzuların manâ ve hükümleri kitabın önemli bölümlerinden birini kapsamaktadır. Akabinde, günümüzde gelişen borsa, anonim şirketler ve sigortalar gibi ekonomi ve ticaret şekilleri incelenmektedir. Sigorta sözleşmelerinin İslamî açıdan analizinin yapılması ardından bir alternatif olarak İslamî sigorta sektörü ve İslamî bankacılık konusu ele alınmaktadır. İkinci olarak miras hukuku bölümü konu edilmiştir. Vasiyet, miras dağıtımı ve bu dağıtımın keyfiyetini gösteren örnek bir miras dağıtımı hesaplaması yapılmıştır. Son bölüm İslam ceza hukukuna ayrılmıştır. Şeriatın İslam ceza kanunları ile hedeflediği sonuçlar ile başlayarak, genel olarak ceza vermede takip

³⁶² Samir Mourad, Jasmin Pacic, *Ticaret- İş ve Mülkiyet Hukuku: Miras Hukuku, Ceza Hukuku, Yargılama Yöntemi*, Deutscher Informationsdienst über den Islam (DIIdI) e.V., Wien 2009.

³⁶³ Samir Mourad eserin asıl müellifidir, Jasmin Pacic eserin ikinci baskısının bazı kısımlarını tekrar gözden geçirip tashih etmekle beraber bazı bölümlere ilaveler yapmıştır.

³⁶⁴ Samir Mourad, Jasmin Pacic, *Handels-, Arbeits- und Eigentumsrecht- Erbrecht, Strafrecht, Gerichtsverfahren*, Deutscher Informationsdienst über den Islam (DIIdI) e.V., s. 17.

edilen yöntem ve prensiplere açıklık getirilmektedir. Suç işlendiği takdirde, suça uygun olan had, kısas veya ta'zîr cezalarının uygulanması örnekler ile açıklanmaktadır. Müellif burda, özellikle had cezaları gerektiren, zina, içki, hırsızlık, muharabe ve kazf suçlarını örnekleri arasında zikretmektedir. Son olarak bu kısımda dava, suçu itiraf, şahitlik ve ikrar gibi mahkeme kararına yönelik alınan sonuçlara açıklık getirilmektedir.

Müellif toplam 41 kaynak kullanmıştır. Kullandığı kaynaklar arasında Kütüb-i Sitte de bulunan *Muslim*, *Buharî*, *Ebu Davud* ve *Tirmizi* gibi hadis kaynaklarından istifade etmiştir. Aynı zamanda el- Albani'nin *es- Silsiletü's Sahiha'sını*, Kurtubî'nin *el-Bidâye'sini*, Dr. Ahmed Caballah'ın *Âyât el- Ahkâm'ını*, Yusuf Kerimoğlu'nun *Emanet ve Ehliyet* isimli Hanefi fihkî kitabını, Dr. Rafik Yunus el-Misri'nin *Fıkh el- Muâmelat el-Mâliyye'sini*, Mevlevî'nin *Ahkâm el- Mevâris'i* ve Sâcid Sâbık'ın *Fıkh es- Sünne'si* kaynak eserler olarak kullanmıştır.

13. Jasmin Pacic, *Islamisches Ehe- und Familienrecht*³⁶⁵

Eser, Jasmin Pacic tarafından 2010 yılında Viyana'da telif edilmiştir. 229 sayfa ve 82 istifade edilen kaynaktan oluşmaktadır.

Bu eser, İslam'ın evlilik ve aile hukuku hakkında insanların zihninde yanlış veya eksik olgulara açıklık getirmek amacıyla yazılmıştır. Dînî normlar atfedilen bazı davranışların arkasında kültürel alışkanlıkların yattığını müellif bu çalışmasıyla ortaya çıkarmak istemiştir. Ayrıca eser, DIDI organizasyonunun İslam'da Evlilik ve Aile Hukuku uzaktan eğitim programına dâhil olan üniversite talebelerine ders kitabı olarak sunulmuştur. Bunun dışında ilgili olan herkes için faydalı bir eser olmaktadır.

Söz konusu eser on bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm İslam'da evlilik ve aile mevzusunu içermektedir. Müellif evliliğe teşvik eden ayetler çerçevesinde konuya açıklık getirmektedir. İkinci bölüm, evlilik öncesi tanışma ve nişanlılık dönemini ele almaktadır. Üçüncü bölümde evlenecek olan adayların özelliklerinden bahsetmektedir. Ebedî ve geçici evlilik engelleri ve çok eşlilik konusu dördüncü bölümü

³⁶⁵ Jasmin Pacic, *İslam'da Evlilik ve Aile Hukuku*, Deutscher Informationsdienst über den Islam (DIDI) e.V., Wien 2010.

oluşturmaktadır. Beşinci bölüm evlilik aktinde gerçekleşebilmesi için gerekli şartları ele almaktadır. Gayrimüslimlerle evlilik konusu altıncı bölümde incelenmiştir. Yedinci bölümde müellif, zıfaf, doğum kontrol ilaçları, çocuk aldırma işlemleri, nafaka, evlilik hayatına dair bazı değerlendirmeler ve evlilik problemlerine yer vermiştir. Sekizinci bölüm boşanma ve boşanma davası meselelerini ele almaktadır. Yazar, emzirme ve süt kardeşliği hakkında dokuzuncu bölümde bilgi sunmaktadır. Onuncu ve son bölümde Pacic, evlilik sonrası doğan çocuğun haklarından bahsetmektedir (Kindschaftsrecht). Evlatlık edinme, neseb mensubiyetini bilme hakkı, kreş eğitimi ve boşanma sonrası çocuğun hakları ele alınarak bölüm sonlandırılmaktadır.

Müellif kaynakları arasında Boşnakça, İngilizce, Almanca kaynaklardan istifade etmiştir. Hasan Eyyüb'ün *Fiqh of the Muslim Family*, Jamal Badawi'nin *Die Gleichwertigkeit der Geschlechter im Islam*, İbn-i Cevzi'nin Almancaya tercüme edilmiş *Kitâb ahkâm en-Nisa (Das Buch der Weisungen)* isimli eseri, Muhammad Ibn Ahmad Ibn Rassoul'un *Die Scheidung nach islamischem Recht für Frauen*, Hayrettin Karaman'ın *Erlaubtes und Verwehrtes, Publikationen der türkischen Religionsstiftung*, Eduard Sachau'un *Muhammedanisches Recht nach schafîitische Lehre*, Amir Zaidan'nın *Gebote der Bekleidung, Ernährung und Personenstandsangelegenheiten* isimli eserleri kullanılan kaynaklar arasında bulunmaktadır.

14. Jasmin Pacic, *Islamische Staatsführung, Eine rechtstheoretische Untersuchung zur islamischen Staatslehre*³⁶⁶

Jasmin Pacic'in bu çalışması klasik İslam hukukunda devlet yönetiminin nasıl gerçekleştiğini tanıtmaktadır. Eser yedi bölüm, 115 sayfa ve 143 kaynaktan oluşmaktadır.³⁶⁷

³⁶⁶ Jasmin Pacic, *İslam'da Devlet Yönetimi, İslam Devlet Teorisine Yönelik Hukukî Araştırma*, Deutscher Informationsdienst über den Islam (DidI) e.V., Wien 2011.

³⁶⁷ Pacic, Jasmin, *Islamische Staatsführung, Eine rechtstheoretische Untersuchung zur islamischen Staatslehre*, s. 1.

Birinci bölüm, İslâmî devlet yönetiminin prensipleri başlığı altında, devlet ve İslâmî devlet ayrımını, devlet ve adalet terimlerinin ilişkisini, devlet ve şeriatın bağı, halifenin görevleri veya halifenin seçimi gibi konular ele alınmıştır. İkinci bölümde devlet yönetiminin temel şartları incelenmektedir. Üçüncü bölümde yasama yetkisinin temel şartları ele alınarak usûl-i fikhın kaynakları ve metodu araştırılmaktadır. Bu bölümde usûl-i fikhın aslî ve ferî kaynakları incelenmektedir. Yargıçlığın temel şartları dördüncü bölüm de yer almaktadır. Beşinci bölümde bazı siyasî kesimler ve altıncı bölümde müellif, Müslüman azınlıkların ikamet ve vatandaşlık haklarından bahsetmektedir. Yedinci ve son bölümde İslam ve demokrasinin karşılaştırılması yapılmaktadır. Ayrıca Müslümanların demokrasiye bakış açıları da incelenmektedir.

Müellif, Boşnakça, İngilizce ve Almanca kaynak kullanmıştır. Aralarında, Mohammad Hashim Kamali'nin *The Limits of Power in an Islamic State*, Idris Cafer'in, *Shura and Democracy: A Conceptual Analysis*, Norbert Hoerster'in *Was ist Recht? Grundfragen der Rechtsphilosophie*, Yusuf el Karadavi'nin *Shura and Democracy* isimli online fetvası, Said Ramadan'ın *Das Islamische Recht: Theorie und Praxis*, Mathias Rohe'nin *Das islamische Recht* ve Halid Ünal'ın *Die Rechtfertigung der juristischen Urteile des zweiten Kalifen 'Umar Ibn al-Hattab* gibi kaynaklar kullanılmıştır.

SONUÇ

Almanya’da İslam hukuku alanındaki araştırmalar Birinci Dünya Savaşından günümüze kadar yoğun bir ilgiyle sürdürölmektedir. Alman oryantalist ve akademisyenlerin İslam hukukuna yönelik besledikleri ilgi, günümüzde de birçok çalışmayı başarıyla tamamlamalarına vesile olmuştur. Özellikle Almanya’ya 1960’lı yılları artan göç, İslam araştırmacılarını bu yönde harekete geçirmişlerdir. Günümüz Almanyasın’da, İslam hukuku çalışmaları sadece Alman İslam araştırmacıları tarafından değil, Müslöman akademisyenler tarafından da gerçekteştirilmektedir.

2000 yılı sonrası kaleme alınan İslam hukuku çalışmaları öldükça fazladır. Ulaşabildiğimiz kaynaklar toplam 79 adet olup, Almanya genelinde yapılan çalışmaların üçte birine bile tekaböl etmemektedir. Eserleri bizzat üniversite kütüphanelerinden temin etmeye çalıştık, ancak birçok çalışmaya muhtelif sebeplerden dolayı maalesef ulaşamadık. Bundan dolayı çalışmamıza 2000- 2019 yılları arası yapılan çalışmaları kapsayan tarihî bir sınırlandırma yanında, eser türü açasından da bir sınırlama koymak zorunda kaldık. Bundan dolayı çalışmamızda İslam hukukuyla ilgili telif edilen kitaplar dışında, makale ve dergilere yer vermedik.

Genel bir bakış sağlaması açasından tezimizde yer verdiğimiz araştırmaları özetlemek istiyoruz. İslam hukukunun kökeni üzerine yapılan çalışmaları ele aldığımızda, Birgit Krawietz’in, *Hierarchie der Rechtsquellen im tradierten sunnitischen Islam* (Geleneksel Sunni İslam’a Göre İslam Hukuku Kaynaklarının Hiyerarşisi) isimli eserinin önemli bir çalışma oluğunu ifade etmek isteriz. Müellif, geleneksel İslam hukukunu kaynaklarına bağlı kalarak İslam hukukunun başlangıcı ve günümüze kadar kat ettiği gelişim ve oluşum sürecini etraflıca incelemektedir. Ayrıca, Almanca olarak kaleme alınan ilk usöl-i fıkh eserini olma özelliğini taşımaktadır.

Günümüzde gerek İslam bilimleri öğrencileri için gerekse bu alanda kendini geliştirmek ve ön bilgi edinmek isteyenler için ders kitabı veya giriş mahiyetinde yazılan çeşitli çalışmalar vardır. Bunlar arasında Osnabrück İslam bilimleri Serisinde yer alan Wolfgang Johann Bauer’in, *Fıkhın Yapıtaları, Usöl-i Fıkhın Ana Konuları, İslami Hükümlerin Açığa Çıkartılması Kaynak ve Yöntemleri (Bausteine des Fiqh,*

Kernbereiche der Uşul al-Fiqh, Quellen und Methodik der Ergründung islamischer Beurteilungen) faydalı bir eser olarak önümüze çıkmaktadır.

Bunun yanında, İslam hukukunun Alman-Avrupa hukukuyla mukayesesini amaçlayan birçok çalışma yapıldığı görülmektedir. Dolayısıyla pratik mülahazaların ön planda olduğu söylenebilir. Bu çalışmalar arasında, önemli kabul ederek tezimizde yer verdiğimiz, Andreas Kurt Pattar'ın *İslam Etkisindeki Miras Hukuku Ve Alman Ordre public (kamusal düzen): Mısır, Tunus ve Fas'ta miras hukuku ve Ülke İçi (Almanya'daki) Uygulanabilirliği (Islamisch inspiriertes Erbrecht und deutscher Ordre public: Die Erbrechtsordnung von Ägypten, Tunesien und Marokko und ihre Anwendbarkeit im Inland)* çalışması bulunmaktadır. Müellif, Mısır, Tunus ve Fas kanunlarını dikkate alarak ve Almanya'nın kamu düzenini (ordre public) göz önünde bulundurarak bu düzene muhalif olan durumları tespit eder ve gerekli düzeltmelerin yapılması için önerilerde bulunur.

İnsan hakları çerçevesinde yapılan eserler hatırı sayılır miktardadır. Bu kapsamda çalışmamızda, Hatem Elliese'nin editörlüğünü üstlendiği *İslam Hukuku Yazıları VII- İslam Ve İnsan Hakları (Beiträge zum Islamischen Recht VII- Islam und Menschenrechte)* isimli eser, yer verdiğimiz araştırmalar arasındadır. *İslam ve İnsan Hakları: Din ve Hukuk İlişkisi İncelemesi (Islam und Menschenrechte: Betrachtungen zum Verhältnis von Religion und Recht)* Muhammad Kalisch tarafından kaleme alınan yazılardan bir tanesidir. Kalisch, İslam ve İnsan haklarının uyuşabilirliğiyle ilgili inceleme yapmışken, Heiner Bielefeldt, *Batı ve İslam İnsan Hakları Görüşleri? ("Westliche" versus "islamische" Menschenrechtskonzeptionen?)* başlığı altında Batı ve İslam dünyasının insan hakları anlayışını incelemektedir. Mohammad Hashim Kamali ve Saffet Köse'nin *İslam Teolojisi Açısından İki Farklı Perspektivden İnsan Hakları Meselesi (Menschenrechte aus zwei islamtheologischen Perspektiven)* adlı çalışmalarında İslam ve İnsan hakları konusunu ilişkilendirerek bağdaşp bağdaşmadığını araştıran faydalı bir eser olmuştur.

Çalışmamızda, İslami Bankacılıkla ilgili on bir eser yer almaktadır. Ayrıca ulaşamadığımız eserler arasında da İslam ekonomisi ve özellikle İslamî Bankacılık konusuyla ilgili birçok eser bulunmaktadır. Bu konuyla ilgili eserlerin yoğunluğu

Alman akademiasının konuya ilgisini ortaya koymaktadır. Katharina Pfannkuch'un, *İslâmî Bankacılık Uygulamasında Faiz Yasağı (Das Zinsverbot in der Praxis des Islamic Banking)* isimli kitabı ve Michael Gassner/Phillipp Wackerbeck'nin, *İslam Ekonomisi: İslam'a Uygun Finansal Durumlar ve Finansmanlar (Islamic Finance: Islam- gerechte Finanzlagen und Finanzierungen)* isimli eserleri bu alanda yoğunlaşmışlardır. Abdurrahim Kozalı, İbrahim Salama ve Souheil Thabti'nin çalışmalarında bunlar arasında yer almaktadır. *İslam İktisat Hukuku (Das islamische Wirtschaftsrecht)* başlığı altında telif edilen bu eser ve Johannes Engels'in *Almanya'da Bulunan İslâmî Bankaların İncelenmesi (Betrachtungen zum islamischen Bankdienstleistungswesen in Deutschland)* adında kaleme aldığı eser bu kapsamda değerlendirilir.

İslam hukukunun uygulanabilirliği ve güncel değeri, üzerinde durulan konulardandır. Burada modern şartlarla gelenek arasındaki ilişki ön plana çıkan konular arasında yer almaktadır. Mouez Khalfaoui ve Bülent Uçar'ın eseri bu kapsamda telif edilmiş önemli ve faydalı çalışmalardandır. *Teori ve Pratikte İslam Hukuku- Güncel Ve Klasik İslam Hukuk Tartışmalarına Dair Yeni Çözümler (Islamisches Recht in Theorie und Praxis- Neue Ansätze zu aktuellen und klassischen islamischen Rechtsdebatten)* buna örnektir. Yine Hans- Georg Ebert bu alanda yazılmış olan başka bir eserdir. *İslam Hukuku Yazıları (Beiträge zum Islamischen Recht)* isimli Leipzig Şark Araştırmaları Yazıları serisine dâhil olan çalışma, İslam hukuku uygulamalarındaki teorik ve pratik problemleri ele almaktadır.

Çalışılan konular arasında aile hukuku ve kadın konusunun da dikkat çekici bir miktarda olduğu görülmektedir. 1960'lı yıllardan itibaren Müslüman göçü ve bunun sonucunda meydana gelen pratik sorunlar da hiç kuşkusuz bu süreçte etkili olmuştur. Bu alanda Ursula Hepperle, *İslâmî- Sünnî ve Roma-Katolik Hukukunda Kadının Konumu (Die Stellung der Frau im islamisch-sunnitischen und römisch-katolischen Recht)* eseriyle karşılaştırmalı aile hukuku çalışması ortaya koymuştur. *Almanya'da Yaşayan Müslümanlar İçin İslam'da Aile Hukukunun Önemi (Das islamische Familienrecht und seine Relevanz für in Deutschland lebende Muslime)* adlı eserinde Almanya'da ikamet edip Alman aile hukuku kurallarına tabi olan ve aynı zamanda İslam aile hukuku kurallarına uygun bir yaşam sürdürmek isteyen Müslümanlar için

doğan neticeleri etrafında dönen bir çalışmadır. Jasmin Pacic'in, *İslam'da Evlilik ve Aile Hukuku* (Islamisches Ehe- und Familienrecht) isimli eseriyle, insanların zihninde yanlış veya eksik olgulara açıklık getirmek için İslam evlilik ve aile hukuku hakkında yazılan bir çalışma olmuştur.

Modern dönemde en çok tartışılan sahalardan birisi olan İslam ceza hukukuna dair de birçok çalışma yapılmıştır. Örnek olarak, *İslam Hukuku ve Avrupa Kıtasına Ait Değerler Düzeni- Medeni Hukuku Göz Önünde Bulundurarak Ceza Hukuku Karşılaştırması* (Islamisches Strafrecht versus kontinentaleuropäische Werteordnung – Ein Strafrechtsvergleich unter Berücksichtigung ausgewählter zivilrechtlicher Aspekte) isimli Christoph Zehetgruber'in yazdığı eser İslam ceza hukuku hakkında yanlış bilinen algıların tersini ispat etmeyi hedeflemiştir.

Son zamanlarda tıbbın gelişmesiyle doğrudan artan çalışmalar arasında Bioetik ve tıbbî bazı konulara dair çalışmaları yer almaktadır. Bilim adamları Almanya'da bu konuyla ilgili birçok Bioetik sempozyumları düzenlenmiş ve sonrasında sempozyumda alınan kararlar kitap haline getirilmiştir. Bu bağlamda, Thomas Eich ve Helmut Reifeld'in *Hristiyan-Müslüman Diyaloğu Çerçevesinde Tıp Etiği* (Bioethik im christlichen- islamischen Dialog) isimli çalışmaları zikre değerden.

İslam hukukunun ve Almanya'da yaşayan Müslümanların hassasiyet ve talepleri, kamu düzeni bakımından özellikle ele alınan konular arasında olup, Alman akademiasının seçtiği konularda belli bir gaye gözetildiğinin göstergeleri arasında sayılabilir. Julia Koch'un eseri konuya dair örnek gösterilebilecek eserler arasında yer almaktadır. *Avrupa Birliği Ülkelerinin Uluslararası Özel Hukuklarında İslam Boşanma ve Boşanma Sonuçları Hukukunun Uygulanması: Ulusal Avrupa Ordre Public Işığında Karşılaştırmalı Hukukî Analizi* (Die Anwendung islamischen Scheidungs- und Scheidungsfolgenrechts im Internationalen Privatrecht der EU-Mitgliedstaaten: Eine rechtsvergleichende Analyse unter Berücksichtigung des nationalen und europäischen ordre public) isimli eserinde Koch, boşanma hukukunu, geleneksel İslamî boşanma ve modern dönem kanunlaştırmalarını mukayese ederek incelemiştir. İslam boşanma hukukunu *ordre public* adı verilen kamusal düzene uygunluğu ayrıca araştırılmıştır.

Avrupa kültürünün en önemli değerleri arasında yer alan özgürlük düşüncesi bakımında “din özgürlüğü” ve dinden dönme meselesi de üzerinde çokça durulmuş olan konulardandır. Tezimizde dikkat çeken eserler arasında, *Christine Schirrmacher*’nın, (“Dinde Zorlama Yoktur” (Sure 2,256): *Günümüz İlahiyatçılarının Bakışıyla İslam Dininden Dönme- İrtidad, Din Özgürlüğü Ve İnsan Hakları- İrtidad, Din Özgürlüğü Ve İnsan Hakları Tartışmaları* („Es ist kein Zwang in der Religion” (Sura 2, 256): *Der Abfall vom Islam im Urteil zeitgenössischer islamischer Theologen-Diskurse zu Apostasie, Religionsfreiheit und Menschenrechten*) bulunmaktadır.

Çalışmamız sırasında gördüğümüz kadarıyla araştırmacıları bazen İslam hukuku kavramlarını veya kurallarını hakkıyla değerlendiremedikleri kanaatindeyiz. Ancak büyük ölçüde objektif ve nadiren ideolojik oldukları söylenebilir. Bu alanda çok faydalı çalışmalara imza atıldığında yadsınamaz. Özellikle teoloji fakülteleri tarafından ve proje kapsamında yayımlanan seri çalışmaları bu anlamda dikkatimizi çekmiştir. Dikkatimizi çeken başka bir nokta, yapılan çalışmalarla genellikle pratik bir amaç güdüldüğüdür. İslamî Bankacılık ve İslam iktisadı konuları pratik gaye taşıyan çalışmalar arasında sıklıkla yer almaktadır. Faiz yasağıyla ilgili eserler de çalışmamızda yer almaktadır. Ayrıca Alman araştırmacıların, eserlerini telif ederken genelde aslî kaynaklardan faydalandıkları görülmektedir. Zengin dil birikimleri sayesinde Alman araştırmacılar doğrudan birincil kaynaklardan faydalanmışlardır. Bu yüzden Arapça kaynakların sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bundan sonra Almanca, Türkçe, Fransızca, İngilizce ve az da olsa Osmanlıca kaynaktan faydalanıldığı görülmektedir.

Araştırmamızda yer verdiğimiz yüksek lisans çalışmaları, doktora tezleri, bireysel çalışmalar ve sempozyum bildirilerinin günümüzde İslam hukuku alanında duyulan ihtiyaç ve bazı tartışmalara binaen kaleme alındığını söyleyebiliriz. Özellikle Türkiye’de bulunan akademik câmianın, yapılan bu araştırmalardan yeterince haberdar olmaması büyük bir eksik ve açık teşkil ettiği kanaatindeyiz. Tezimizle amaçladığımız şeyler arasında, Almanya’daki Müslüman ve gayrimüslim İslam bilimcilerini, ilahiyat câmiasını ve genel olarak Almanya’da yapılan çalışmaları tanıtmak olmuştur. Bunun yanında, Türkiye ve Almanya’da ilahiyat fakültelerinde eğitim gören talebeler için bir el kitabı olabileceğini ve 2019 yılı sonrası Almanya’da

yapılan çalışmalara ilgi duyan veya tanıtılmak isteyenler için bir nebze kılavuz görevini görebileceği kanaatindeyiz. Ayrıca, Almanya’da yapılan çalışmalar hakkında genel bir bilgi edinerek lkemiz Türkiye’de ki eksikleri gidermeyi ve faydalı çalışmalara başlanmasını sağlayacak kapıların açılmasını bu çalışmamızla temenni ediyoruz. Tezimizde tanıtılmış olduğumuz çalışmaların bir nebze de olsa Türkiye’nin akademik camiasına faydalı olmasını diliyoruz.

EKLER

BATIDA FIKİH ÇALIŞMALARINA DAİR KALEME ALINAN AKADEMİK ÇALIŞMALARIN TOPLU LİSTESİ

A. ULAŞAMADIĞIMIZ ÇALIŞMALARIN LİSTESİ

Leipzig Yazıları (Leipziger Beiträge zur Orientforschung)

1. Ahmed Gad Makhlof, *Das Konzept des kollektiven iğtihād und seine Umsetzungsformen: Analyse der Organisation und Arbeitsweise islamischer Rechtsakademien*, Band 38, Peter Lang Verlag, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Warszawa, Wien, 2018
2. Irene Schneider und Thoralf Hanstein, *Beiträge zum Islamischen Recht XI*, Band 34, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Warszawa, Wien, 2016, (*İslam Hukuku Yazıları XI*)
3. Hans- Georg Ebert, *Beiträge zum Islamischen Recht X- Zu ehren von Hilmar Krüger*, Band 33, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien, 2015, (*İslam Hukuku Yazıları X- Hilmar Krüger'in Anısına*)
4. Bruno Menhofer und Dirk Otto, *Recht nach dem Arabischen Frühling- Beiträge zum islamischen Recht IX*, Band 32, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien, 2014, (*Arap Baharı Sonrası Hukuk- İslam Hukuku Yazıları IX*)
5. Martin Heckel, *Rechtstransfer- Beiträge zum islamischen Recht VIII*, Band 29, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien, 2011, (*Hukuk Transferi- İslam Hukuku Yazıları VIII*)
6. Hans- Georg Ebert und Thoralf Hanstein, *Beiträge zum Islamischen Recht VI*, Band 21, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien, 2007, (*İslam Hukuku Yazıları VI*)

7. Irene Schneider und Thoralf Hanstein, *Beiträge zum Islamischen Recht V*, Band 19, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien, 2006, (*İslam Hukuku Yazıları V*)
8. Thoralf Hanstein, *Islamisches Recht und Nationales Recht- Teil 1 / Teil 2, Eine Untersuchung zum Einfluß des Islamischen Rechts auf die Entwicklung des modernen Familienrechts am Beispiel Indonesiens*, Band 11, Peter Lang Verlag, Frankfurt/M., Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien, 2002, (*İslam Hukuku ve Uluslararası Hukuk- 1. Bölüm/ 2. Bölüm, Endonezya Örneğinde İslam Hukukunun Modern Aile Hukuku Gelişimine Yönelik Etkisi*)
9. Hans- Georg Ebert, *Das Personalstatut arabischer Länder, Problemfelder, Methoden, Perspektiven- Ein Beitrag zum Diskurs über Theorie und Praxis des Islamischen Rechts*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 1996, Band 7, (*Arap Ülkelerinin Şahsi Statüsü, Sorunları, Metotları, Perspektifleri- İslam Hukukunun Teori ve Pratik Tartışmasıyla ilgili Yazı*)

İslam Araştırmaları- Islamkundliche Untersuchungen (Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen Anhalt)

10. Abbas Poya, *Anerkennung des İğtihād- Legitimation der Toleranz: Möglichkeiten innerer und äußerer Toleranz im Islam am Beispiel der İğtihād- Diskussion*, Schwarz Verlag, Berlin, 2003, Band 250, (*İctihadın Tanınması- Hoşgörünün Meşrulaşması: İctihad Tartışması Örneğinde Dâhili ve Harici Hoşgörünün İmkanları*)

Bilim Ve Din Serisi (Wissenschaft und Religion)

11. Elizabeth Simander, *Der Scharia- Vorbehalt in menschenrechtlichen Verträgen der Vereinten Nationen*, Peter Lang Verlag, Berlin, 2019, Band 29, (*Birleşmiş Milletlerin İnsan Hakları Anlaşmalarına Dair Şeriat Çekincesi*)

Müslüman Topluluklarda, Kültür, Hukuk ve Siyaset (Kultur, Recht und Politik in Muslimischen Gesellschaften)

12. Sarah Albrecht, *Islamisches Minderheitenrecht. Yûsuf al-Qaradâwîs Konzept des "fiqh al-aqalliyât"*, Band 17, Ergon-Verlag Würzburg 2010, (*İslam Azınlıklar Hukuku. Yusûf el- Karadâvi'nin Fıkh'ul Akalliyat (Azınlıklar Hukuku) Tasarımı*)
13. Mitter, Ulrike, *Das frühislamische Patronat. Eine Studie zu den Anfängen des islamischen Rechts*, Band 8, Ergon-Verlag, Würzburg, 2006, (*İslam Erken Dönem Koruyuculuğu. İslam Hukukunun Başlangıçına Dair Araştırma*)

İslam Dünyasında Sosyal ve Kültür Tarihine Dair Bildiriler (Mitteilungen zur Sozial- und Kulturgeschichte der islamischen Welt)

14. Martin Kellner, *Islamische Rechtsmeinungen zu medizinischen Eingriffen an den Grenzen des Lebens. Ein Beitrag zur kulturübergreifenden Bioethik*, Band 29, Ergon Verlag, Würzburg, 2010, (*Tıbbî Müdahalelere Yönelik İslam Hukuku Görüşleri. Kültürlerüstü Bioetik Yazısı*)

Nûr'ul Hikmet, Hikmetin Aydınlığı. Disiplinlerarası İslam Bilimleri Serisi (Nur al- Hikma, Licht der Weisheit- Interdisziplinare Schriftenreihe zur Islamwissenschaft)

15. Thomas Hilker, *Sprachliche Praxis und Islamische Normativität: Ein inferentialistischer Ansatz zur islamischen Bedeutungstheorie und Rechtsmethodologie unter Berücksichtigung einer pragmatischen Theorie der Lebenswelt*, Band 10, Kovač Verlag, Hamburg, 2015, (*Dilsel Pratik ve İslamî Norm Sistemi: İslam Anlam Teorisine ve İslam Hukuk Metodolojisine Pragmatik Lebenswelt Teorisi Işığında Karşılaştırmalı Bir Katkı*)
16. Andreas Neumann, *Rechtsgeschichte, Rechtsfindung und Rechtsfortbildung im Islam: Enzyklopädien des islamischen Rechts unter besonderer Berücksichtigung Ägyptens und der Nasser-Enzyklopädie*, Band 6, Kovač Verlag, Hamburg, 2012, (*İslam'da Hukuk Tarihi, Hukuk Yargısı ve Hukuk Yaratması: Mısır ve Nasser- Ensiklopedisini Göz Önünde Bulundurarak İslam Hukuku Ensiklopedisini*)

Ulaşılamayan Diğer Çalışmalar

17. Hans-Lukas Kieser, Astrid Meier, Walter Stoffel (Hg.), *Revolution islamischen Rechts- Das Schweizerische ZGB (Zivilgesetzbuch) in der Türkei*, Schriftenreihe der Stiftung Forschungsstelle Schweiz- Türkei, Band 2, Chronos Verlag, Zürich, 2008, (*İslam Hukuku Devrimi- Türkiye’de İsviçre ile İlgili ZGB (Medeni Kanun)*)
18. Farzana Soleimankehl-Hanke, *Afghanistan zwischen Islam und Gleichberechtigung, Widersprüche in der afghanischen Verfassung am Beispiel des afghanischen Familien- und Erbrechts*, Internationalrechtliche Studien- Beiträge zum Internationalen Privatrecht, zum Einheitsrecht und zur Rechtsvergleichung, Herausgegeben von Ulrich Magnus und Peter Mankowski, Band 61, Peter Lang, 2011, (*İslam ve Eşitlik arasında Afganistan. Afgan Aile Hukuku ve Miras Hukuku Örneğinde Afganistan Anayasasında Çelişkiler*)
19. Friederike Wurst, *Immobilienfinanzierung und Islamic Banking, Möglichkeiten schariakonformer Immobilienfinanzierungen nach deutschem Recht*, Europäische Hochschulschriften, Frankfurt am Main, 2012, (*Gayrimenkul Finansmanlar ve İslamî Bankacılık, Alman Hukukuna Göre Seriate Uygun Gayrimenkul Finansman İmkanları*)
20. Murad M. Daghes, *Die Kompatibilität islamischer Staatsauffassungen mit der freiheitlich demokratischen Grundordnung*, Islam und Recht, Band 7, Peter Lang, 2010, (*Özgür Demokratik Anayasal Düzenle İslamî Devlet Kavramı Uyumu*)
21. Janbernd Oebbeke, Bodo Pieroth and Emanuel Towfigh, *Islam und Verfassungsschutz*, Dokumentation der Tagung am 7. Dezember 2006 an der Universität Münster, Islam und Recht, Band 6, Peter Lang, 2007, (*İslam ve Anayasa Koruması*)
22. Janbernd Oebbeke, Muhammad Kalisch and Emanuel Towfigh, *Die Stellung der Frau im islamischen Religionsunterricht*, Dokumentation der Tagung am 6. Juli 2006 an der Universität Münster, Islam und Recht, Band 5, Peter Lang, 2007, (*Din Dersinde Kadının Konumu*)

23. Barbara Gartner, *Der Islam im religionsneutralen Staat- Die Problematik des muslimischen Kopftuchs in der Schule, des koedukativen Sport- und Schwimmunterrichts, des Gebetsrufs des Muezzins, des Schächtens nach islamischem Ritus, des islamischen Religionsunterrichts und des muslimischen Bestattungswesens in Ös*, Islam und Recht, Band 4, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main, 2006, (*Dini Açidan Nötür bir Devlette İslam- Avusturya'da Okullarda Başörtü, Karma Spor ve Yüzme Dersleri, Ezan, İslamî Kurallara Göre Hayvan Kesimi, İslam Din Dersi ve Cenaze Merasimi Problematiği*)
24. İsmail Karadöl: *Islamic Banking. Alternatives Banksystem*, Grin Verlag, Norderstedt, 2007, (*İslamî Bankacılık. Alternatif Bankacılık Sistemi*)
25. Nutzinger, Hans G. (Hg.), *Christliche, jüdische und islamische Wirtschaftsethik. Über religiöse Grundlagen wirtschaftlichen Verhaltens in der säkularen Gesellschaft*. 2. Aufl. Marburg: Metropolis, 2006, (1. Aufl. 2003), (*Hıristiyan, Yahudi ve İslam Ticarek Ahlakı. Seküler Toplumda İktisadî Davranışın Dini Esasları*)
26. Ebert, Hans-Georg; Thießen, Friedrich (Hg.): *Das islamkonforme Finanzgeschäft. Aspekte von Islamic Finance für den deutschen Privatkundenmarkt*, Deutscher Sparkassenverlag, Stuttgart, 2010, (*İslam'a Uygun Malî İşler. Alman Özel Müşteriler için İslam İktisadı Bakış Açıları*)
27. Negm, Aiman (2003): *Die Rechtsquellen des islamischen Rechts- Uşul al-fiqh al-islāmi*, Mannheim, Univ., Diss. 2003, (*İslam Hukuku Kaynakları- Usûl-i Fıkah*)
28. Mahlkecht, Michael, *Islamic Finance. Einführung in Theorie und Praxis*. 1. Aufl. Wiley-VCH Verlag, Weinheim, 2009, (*İslam İktisadı. Teori ve Pratiğe Giriş*)
29. Altundag, Paolo; Haldi, Nadia, *Handbuch Islamic banking. [Grundlagen, Wealth Management, Finanzierungsinstrumente, Marktanalysen]*, SZ: Luna-Verl., Pfäffikon, 2003, (*İslami Bankacılığa Dair Elkitabı- Esaslar, Mülkiyet Yönetimi, Finansman Araçları*)
30. Kalisch, Muhammad (2006): *Islamische Wirtschaftsethik in einer islamischen und in einer nichtislamischen Umwelt. (İslamî ve Gayri İslamî Çevrede İslam Ticaret Ahlakı)* In: Nutzinger, Hans G. (Hg.): *Christliche, jüdische und*

- islamische Wirtschaftsethik. Über religiöse Grundlagen wirtschaftlichen Verhaltens in der säkularen Gesellschaft.* 2. Aufl. Marburg: Metropolis, S. 105–129., (*Hıristiyan, Yahudi ve İslam Ticarek Ahlakı. Seküler Toplumda İktisadî Davranışın Dini Esasları*)
31. Löhr, Albert, Valeva, Milena V. (Hg.), *Finance & Ethics. Das Potential von Islamic Finance, SRI, Sparkassen.* 1. Aufl. München: Hampp (dnwe schriftenreihe, 19), 2010, (*Finansman& Ahlak. İslam İktisadının Gücü*)
 32. Waibl, Elmar, *Die Wirtschaftsauffassung des Islam – Graben oder Brücke?* In: Schwäbische Gesellschaft Schriftenreihe, H. 48-51, S. 5–30., 2004, (*İslam'ın Ticaret Anlayışı- Çukur mu Köprü mü?*)
 33. Wippel, Steffen, »Islam« und »islamische Wirtschaft«. *Vertreter des religiösen und politischen Islam und die islamischen Wirtschafts- und Wohlfahrtseinrichtungen in Ägypten.* Zugl.: Berlin, Freie Univ., Diss., 1996. Berlin: Das Arab. Buch (Diskussionspapiere / Freie Universität Berlin, Fachbereich Wirtschaftswissenschaft, Fachgebiet Volkswirtschaft des Vorderen Orients), (*»İslam« ve »İslam İktisadı«. Dînî ve Siyasî İslam'ın Temsilcileri, İslam Ekonomisi ve Sosyal Yardım Kuruluşları*)
 34. Jamila L. Abid, *Menschenrechte im İslam*, Band 5 von Huda- Netzwerk für muslimische Frauen e.V. Schriftenreihe, Huda-Netzwerk für muslimische Frauen e.V., Bonn 2004, (*İslam'da İnsan Hakları*)
 35. Mohammad Djassemi, *Macht und Staat im Islam*, Djassemi Verlag, Westhüs 2001, (*İslam'da Güç ve Devlet*)
 36. Abdoldjavad Falaturi, *Westliche Menschenrechtsvorstellungen und Koran*, Band 10 von Schriftenreihe, Gesellschaft Muslimischer Sozial- und Geisteswissenschaftler, GMSG, Köln, 2002, (*Batı İnsan Hakları Düşünceleri ve Kur'an*)
 37. Abur- Rida Muhammad Ibn Ahmad Ibn Rassoul, *Die Menschenrechte im Islam*, IB Verlag Islamische Bibliothek, 7. Auflage, Köln, 2001, (*İslam'da İnsan Hakları*)
 38. Norbert Müller, *Islam und Menschenrechte*, Köln, 2003, (*İslam ve İnsan Hakları*)

39. Tilman Nagel, *Das islamische Recht- Eine Einführung*, WVA-Verlag, Dransfeld 2001, (*İslam Hukukuna Giriş*)
40. Schirmacher, Christine/Spuler- Stegemann, Ursula: *Frauen und die Scharia- Die Menschenrechte im Islam*, Goldmann Verlag, München, 2004, (*Şeriat ve Kadınlar- İslam'da İnsan Hakları*)
41. Scholz, Peter/Naeem, Naseef (Hrsg.): *Jahrbuch für Verfassung, Recht und Staat im islamischen Kontext*, Nomos Verlag, Baden- Baden 2011, (*Anayasa Yullığı, İslamî Bağlamda Hukuk ve Devlet*)
42. Wöhler- Khalfallah, Khadija Katja: *Der islamische Fundamentalismus, der Islam und die Demokratie*, Springer VS, Lengerich, 2004, (*İslamî Fundamentalizm, İslam ve Demokrati*)
43. Rohe, Mathias, *Islamisches Recht im islamischen Staat – Realität oder Illusion? Prägende Faktoren der aktuellen Rechtsentwicklungen in Afghanistan*, in: Otto Jastrow / ShaboTalay / Herta Hafenrichter (Hrsg.), *Studien zur Semitistik und Arabistik*, Festschrift für Hartmut, (*İslam Devletinde İslam Hukuku- Realite mi İllüzyon mu?*)
44. Radtke, Bernd, *Islamische Rechtsquellen*, (*İslam Hukuku Kaynakları*) in: Maria Haarmann (Hrsg.), *Der Islam*, Ein Lesebuch, 3. Auflage, S. 46-47., München 2002, (*İslam*)
45. Kuhn-Zuber, Gabriele, *Der Islam und die Universalität der Menschenrechte in der Kritik*, (*İslam ve İnsan Hakları Evrenselliği Tenkidi*) in: Jana Hasse / Erwin Müller/ Patricia Schneider (Hrsg.), *Menschenrechte – Bilanz und Perspektiven*, 1. Auflage, S. 307– 331., Baden-Baden, 2002, (*İnsan Hakları- Denge ve Perspektifler*)
46. Khoury, Adel Theodor *Das islamische Rechtssystem– Grundlagen und Rechtsschulen*, (*İslam Hukuk Sistemi- Esaslar ve Hukuk Ekolleri*) in: ders./ Peter Heine/ Janbernd Oebbecke, *Handbuch Recht und Kultur des Islams in der deutschen Gesellschaft*, S. 37– 53., Gütersloher Verlagshaus, 2001, (*Alman Toplumunda İslam Hukuk ve Kültürü el kitabı*)
47. Büchler, Andrea, *Das islamische Familienrecht: Eine Annäherung, unter besonderer Berücksichtigung des Verhältnisses des klassischen islamischen Rechts zum geltenden ägyptischen Familienrecht*, Stämpfli Verlag; 1. Auflage,

- Bern 2003., (*İslam Aile Hukuku: Klasik İslam Hukukunu ve Mısır Aile Hukuku İlişkileri*)
48. Zerwas, Herbert / Demgensky, Sascha: *Islamic Banking in Deutschland und Bankerlaubnis nach dem Kreditwesengesetz*, in: WM 2010, S. 692-701, zitiert als: Zerwas/Demgensky, in: WM 2010, S. 692 ([...])., (*Almanya'da İslami Bankacılık ve Kredi İşleri Kanununa Göre Banka Ruhsatı*)
49. Schwenk, Alexander/ Berck, Fabian, *Islamic Finance – Eine Alternative im Wirtschaftsabschwung*, in: jurisPR-BKR 5/2009, Anm. 4, zitiert als: Schwenk/Berck, in: jurisPR-BKR 5/2009, Anm. 4, [nach Abschnitt]., (*İslam İktisadi- Ekonomik Zayıflama Karşısında Bir Alternatif*)
50. Pohlhausen, Carlo / Beck, Karin: *Der Zinsbegriff im islamischen Finanzrecht und deutschen Steuerrecht*, in: IStR 2010, S. 225-234, zitiert als: Pohlhausen/Beck, in: IStR 2010, S. 225 ([...])., (*İslam Ekonomi Hukuku ve Alman Vergi Hukukunda Faiz Terimi*)
51. Nienhaus, Volker, *Grundzüge einer islamischen Wirtschaftsordnung im Vergleich zur sozialen Marktwirtschaft, Ein systematischer Überblick*, in: KASAuslandsinformationen 11/2010, S. 80-102, zitiert als: Nienhaus, in: KASAuslandsinformationen, S. 80 ([...])., (*İslam Ekonomi Düzeninin Esaslarıyla Sosyal Piyasa Ekonomisi Mukayesesi*)
52. Luttermann, Claus, *Islamic Finance: Ein Dialog über Recht, Weltwirtschaft und Religionen*, in: JZ 2009, S. 706-715, zitiert als: Luttermann, in: JZ 2009, S. 706 ([...])., (*İslam Ekonomisi: Hukuk, Dünya Ticareti ve Dinlerle İlgili Diyalog*)
53. Geilfuß, Katrin, *Islamic Banking in Deutschland – Risiko oder Chance aus Sicht deutscher Banken?* in: e-Journal of Practical Business Research, Sonderausgabe Bank Nr. 2, 4/2009, abrufbar unter: <http://www.e-journal-ofpbr.info/downloads/islamicbankinggeilfuss.pdf>, (*Almaya'da İslami Bankacılık- Alman Bankalar Açısından Riskler ve Fırsatlar*)
54. Bolsinger, Markus P. / Breschendorf, Peter: *Grundlagen des Islamic Banking & Finance*, in: ZBB 2009, S. 460-467, zitiert als: Bolsinger/Breschendorf, in: ZBB 2009, S. 460 ([...])., (*İslami Bankacılığın Esasları& Ekonomi*)

55. P. ALTundağ/N., Hadi *Handbuch Islamic Banking* hrsg. Von: Ehrler.J./Alfred, F., 2. Auflage, Zürich, 2005, (*İslamî Bankacılık El Kitabı*)
56. D. Schaik, *Islamic Finance: Islam- gerechte Finanzanlagen und Finanzierung*, 2. Auflagen, Köln, 2001, (*İslam Ekonomisi: İslam'a Uygun Malî Yatırım ve Finansman*)
57. Burkhard Josef Berkmann, *Internes Recht der Religionen: Einführung in eine vergleichende Disziplin*, Kohlhammer W., GmbH Verlag, 2018 Stuttgart. (*Dinlerde Dâhili Hukuk: Karşılaştırmalı Disiplinlere Dair Giriş*)
58. Feisal Maulawi, *Die Schariagrundlagen für das Verhältnis zwischen Muslimen und Nichtmuslimen*, Deutscher Informationsdienst über den Islam (DIDI) e.V., 2009, (*Müslümanlar Ve Gayrimüslimler Arasındaki İlişkiler Belirleyen Şeriat İlkeleri*)
59. Muhammad Asad, *Die Prinzipien von Staat und Regierung im Islam*, Edition Bukhara, Frankfurt am Main 2011, (*İslam'da Devlet ve Yönetimin Prensipleri*)
60. Daniel Heide, *Islamic Finance im deutschen Recht*, Schriften zum Bank- und Kapitalmarktrecht, Band 24, Kovač Verlag, Hamburg 2019, (*Alman Hukukunda İslam Ekonomisi*)
61. Hatem Imran, *Der Islam und sein Wirtschaftssystem: Kulturspezifische Hintergrundinformationen für Wirtschaftsbeziehungen zum islamischen Raum*, Diplomarbeiten Agentur, 2006, (*İslam ve İslam'ın Ekonomi Sistemi: Ticari İlişkiler Çerçevesinde İslamî Sahada Kültüre Özgü Sebepler*)
62. Kurnaz, Serdar, *Methoden zur Normderivation im islamischen Recht: Eine Rekonstruktion der Methoden zur Interpretation autoritativer textueller Quellen bei ausgewählten islamischen Rechtsschulen (Islam im Diskurs)*, EB-Verlag; Band 3, Auflage: 1, Frankfurter Schriften zum Islam, Berlin, 2016 (*İslam Hukukunda Norm Elde Etme Yöntemleri: Nasların Yorumuna Dair Bir Yorum Geliştirme Denemesi*)
63. Abdeljelil, Jameledine Ben/ Kurnaz, Serdar, *Maqāşid aš-Şarī'a. Die Maximen des islamischen Rechts (Islam im Diskurs- Studienreihe)*, EB-Verlag, Band 1, Frankfurter Schriften zum Islam, 2014, (*Mekâsidü'ş- Şeria. İslam Hukuku İlkeleri*)

B. TEZDE YER VERİLEN ÇALIŞMALAR

1. Wolfgang Johann Bauer, *Aishas Grundlagen der Islamrechtsergründung und Textinterpretation- Vergleichende Untersuchungen*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2012, Reihe für Osnabrücker Islamstudien, Band 6, (*İslam Hukuku Ve Tefsir İlminin Oluşumunda Âişe'nin Esasları- Karşılaştırmalı Araştırmalar*, Cilt 6)
2. Ali Türkmenoğlu, *Das Strafrecht des klassischen islamischen Rechts- Mit einem Vergleich zwischen der islamischen und der modernen deutschen Strafrechtslehre*, Peter Lang Verlag, Band 7, Frankfurt am Main 2013, Reihe für Osnabrücker Islamstudien, (*Klasik İslam Hukukunda Ceza Hukuk- İslam Ve Modern Ceza Hukuku Biliminin Karşılaştırılması*, Cilt 7)
3. Wolfgang Johann Bauer, *Bausteine des Fiqh, Kernbereiche der Uşûl al-Fiqh, Quellen und Methodik der Ergründung islamischer Beurteilungen*, Peter Lang Edition, Frankfurt am Main 2013, Reihe für Osnabrücker Islamstudien, Band 10, (*Fıkhın Yapıtaşları, Usûl-i Fıkhın Ana Konuları, İslami Hükümlerin Açığa Çıkartılması Kaynak ve Yöntemleri*, Cilt 10)
4. Mohammad Hashim Kamali und Saffet Köse, *Menschenrechte aus zwei islamtheologischen Perspektiven*, Peter Lang Verlag, Band 14, Frankfurt am Main 2013, Reihe für Osnabrücker Islamstudien, (*İslam Teolojisi Açısından İki Farklı Perspektivden İnsan Hakları Meselesi*, Cilt 14)
5. Abdurrahim Kozalı / Ibrahim Salama / Souheil Thabti (Hrsg.), *Das islamische Wirtschaftsrecht*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2016, Reihe für Osnabrücker Islamstudien, Band 19, (*İslam İktisat Hukuku*, Cilt 19)
6. Murat Bağrıaçık, *Tradition und Innovation des Fiqh im Denken von Hayreddin Karaman*, Peter Lang Verlag, Band 20, Frankfurt am Main 2016, Reihe für Osnabrücker Islamstudien, (*Hayreddin Karaman Açısından Fıkıhta Gelenek Ve Yenilik*)
7. Mouez Khalfaoui/ Bülent Uçar (Hrsg.), *Islamisches Recht in Theorie und Praxis- Neue Ansätze zu aktuellen und klassischen islamischen*

- Rechtsdebatten*, Peter Lang Edition, Frankfurt am Main 2016, Reihe für Osnabrücker Islamstudien, Band 21, (*Teori ve Pratikte İslam Hukuku- Güncel Ve Klasik İslam Hukuk Tartışmalarına Dair Yeni Çözümler*)
8. Hakkı Arslan, *Juridische Hermeneutik («uṣūl al-fiqh») der hanafitischen Rechtsschule am Beispiel des «uṣūl al-fiqh»-Werks «Mirqāt al-wuṣūl ilā 'ilm al-uṣūl» von Mulla Husraw (gest. 885/1480)*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2016, Reihe für Osnabrücker Islamstudien, Band 25, (Molla Hüsrev'in Mirqātü'l-vuṣūl ilâ 'ilmi'l-uṣūl Eserinde Hanefî Mezhebine Göre Usûl-i Fıkıh)
 9. Souheil Thabti , *Die Anwendung der «maqāsid aṣ- ṣārīa» im Islamic Banking in Deutschland*, Peter Lang Verlag, Berlin 2018, Reihe für Osnabrücker Islamstudien, Band 30, (*Almanya'da İslami Bankacılığı Konusunda Makāsıdü'ş-şerīanın Uygulanması*)
 10. *Beiträge zum Islamischen Recht*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2000, Leipziger Beiträge zur Orientforschung, Band 9, (*İslam Hukuku Yazıları*, Cilt 9)
 11. Hans- Georg Ebert, Thoralf Hanstein (Hrsg.), *Beiträge zum Islamischen Recht II*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2003, Leipziger Beiträge zur Orientforschung, Band 12, (*İslam Hukuku Yazıları II*, Cilt 12)
 12. Hans- Georg Ebert, Thoralf Hanstein (Hrsg.), *Beiträge zum Islamischen Recht III*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2003, Leipziger Beiträge zur Orientforschung, Band 13, (*İslam Hukuku Yazıları III*, Cilt 13)
 13. Silvia Tellenbach, Thoralf Hanstein (Hrsg.), *Beiträge zum Islamischen Recht IV*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2004, Leipziger Beiträge zur Orientforschung, Band 15, (*İslam Hukuku Yazıları IV*, Cilt 15)
 14. Hans- Georg Ebert, *Die Qadrî- Pâshâ Kodifikation- Islamisches Personalstatut der hanafitischen Rechtsschule*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2010, Leipziger Beiträge zur Orientforschung, Band 23, (*Kadri Paşa Kodu- Hanefî Mezhebinde İslam Şahsi Hukuku*, Cilt 23)
 15. Hatem Elliese (Hrsg./ed.), *Beiträge zum Islamischen Recht VII- Islam und Menschenrechte/ Islam and Human Rights/ الإسلام وحقوق الإنسان*, Peter Lang

- Verlag, Frankfurt am Main 2010, Leipziger Beiträge zur Orientforschung, Band 26, (*İslam Hukuku Yazıları VII- İslam Ve İnsan Hakları*, Cilt 26)
16. Hans- Georg Ebert, Assem Hefny, *Islamisches Zivilrecht der hanafitischen Lehre: Die zivilrechtliche Kodifikation des Qadrî Pâshâ*, Peter Lang/Academic Research, Frankfurt am Main 2013, Leipziger Beiträge zur Orientforschung, Band 31, (*Haneî Mezhebinde İslam Medeni Hukuku: Kadri Paşa'nın Medeni Hukuka İlişkin Yasa Derlemesi*, Cilt 31)
17. Hans- Georg Ebert, *Die Religiöse Stiftung im Islam (waqf) nach hanafitischer Lehre- Die stiftungsrechtliche Kodifikation von Qadrî Pâshâ*, Peter Lang Verlag, Berlin 2018, Leipziger Beiträge zur Orientforschung, Band 35, (*Haneî Ekolüne Göre İslam'da Dini Müessesese Olan Vakıf- Kadri Paşa'nın Vakıf Hukukuna Dair Yasa Tasarısı*, Cilt 35)
18. Tellenbach, Silvia, Hanstein, Thoralf, *Beiträge zum Islamischen Recht XII*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2017, Leipziger Beiträge zur Orientforschung, Band 36, (*İslam Hukuku Yazıları XII*, Cilt 36)
19. Horii, Satoe, *Die gesetzlichen Umgehungen im islamischen Recht (hiyal)- Unter besonderer Berücksichtigung der Ğannat al- aĥkâm wâ- ğunnat al- ĥuşşâm des Hanafiten Sa'îd b. 'Alî as- Samarqandî (gest. 12. Jhd.)*, Klaus Schwarz Verlag, Berlin 2001, Islamkundliche Untersuchungen, Band 239, (*İslam Hukukunda Kanuna Karşı Hile. Haneî Âlimi Said b. Ali es- Semerkandi'nin Ğannat al- aĥkâm wâ- ğunnat al- ĥuşşâm isimli eseri Örneğinde*, Islamkundliche Untersuchungen, Cilt 239)
20. Bouzenita, Anke, *Abdarrahmân al-Auzâ'î- ein Rechtsgelehrter des 2. Jahrhunderts d.H. und sein Beitrag zu den Siyar, erarbeitet auf der Grundlage des k. ar-Radd 'alâ siyar al-Auzâ'î*, Klaus Schwarz Verlag, Berlin 2001, Islamkundliche Untersuchungen, Band 240, (*Kitabu Er- Redd Alâ Siyar Al- Avzai Örneğinde, Abdurrahman el- Evzai: Hicretin 2. Yüzyılıının İslam Hukuku Âlimi Ve Siyere Sağladığı Katkı*, Cilt 240)
21. Waletzki, Stephanie, *Ehe und Ehescheidung in Tunesien. Zur Stellung der Frau in Recht und Gesellschaft*, Klaus Schwarz Verlag, Berlin 2001, Islamkundliche Untersuchungen, Band 241, (*Tunus'ta Evlenme ve Boşanma. Kadının Hukuk Ve Toplumdaki Konumu*, Cilt 241)

22. Simander, Elisabeth, *Die westliche Finanzkrise: Islamic Financing- Islamic Banking, Ein möglicher Ausweg?* Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2013, Wissenschaft und Religion, Band 25, (*Batı Ekonomik Krizi: İslam Ekonomisi- İslamî Bankacılık. Muhtemel Çözüm Yolu Olabilir Mi?* Cilt 25)
23. Thielmann, Jörn, *Naşr Hâmid Abū Zaid und die wiedererfundene hisba-Şarī'a und Qānūn im heutigen Ägypten*, Ergon- Verlag, Würzburg 2003, Islamkundliche Untersuchungen, Band 3, (*Nasr Hâmid Ebû Zeyd ve Hisbenin Yeniden Ortaya Konması*, Cilt 3)
24. Uçar, Bülent, *Recht als Mittel zur Reform von Religion und Gesellschaft: die türkische Debatte um die Scharia und die Rechtsschulen im 20. Jahrhundert*, Ergon Verlag Würzburg 2005, Islamkundliche Untersuchungen, Band 7, (*Din ve Toplumun Yenilenmesinde Hukukun Aracılığı*, Cilt 7)
25. Corrado, Monica, *Mit Tradition in die Zukunft- Der tağdīd-Diskurs in der Azhar und ihrem Umfeld*, Ergon- Verlag, Würzburg 2011, Islamkundliche Untersuchungen, Band 19, (*Gelenekle Birlikte Geleceğe Doğru- Ezher Ve Çevresindeki Tecdid Tartışması*, Cilt 19)
26. Schirmacher, Christine, „*Es ist kein Zwang in der Religion*“ (Sura 2, 256): *Der Abfall vom Islam im Urteil zeitgenössischer islamischer Theologen- Diskurse zu Apostasie, Religionsfreiheit und Menschenrechten*, Ergon-Verlag, Würzburg 2015, Islamkundliche Untersuchungen, Band 32, (*“Dinde Zorlama Yoktur” (Sure 2,256): Günümüz İlayhiyatçılarının Bakışıyla İslam Dininden Dönme- İrtidad, Din Özgürlüğü ve İnsan Hakları- İrtidad, Din Özgürlüğü Ve İnsan Hakları Tartışmaları*, Cilt 32)
27. Oberauer, Norbert, *Religiöse Verpflichtung im Islam: Ein ethischer Grundbegriff und seine theologische, rechtliche und sozialgeschichtliche Dimension*, Ergon Verlag, Würzburg 2004, Mitteilungen zur Sozial- und Kulturgeschichte der islamischen Welt, Band 18, (*İslam'da Dînî Mükellefiyet: Ahlakî Temel Bir Kavram Ve Bunun Teolojik, Hukukî Ve Sosyal- Tarihsel Boyutları*, Cilt 18)
28. Oßwald, Rainer, *Das islamische Sklavenrecht*, Ergon Verlag, Würzburg 2017, Mitteilungen zur Sozial- und Kulturgeschichte der islamischen Welt, Band 40, (*İslam'da Köle Hukuku*, Cilt 40)

29. Amereller, Florian, *Hintergründe des „Islamic Banking“, Rechtlich Problematik des riba- Verbotes in der Shari`a und seine Auswirkungen auf einzelne Rechtsordnungen arabischer Staaten*, Duncker & Humbolt Verlag, Berlin 1995, Schriften zum internationalen Recht, Band 71, (*İslami Bankacılığın Arka Planı, Şeriatte Faiz Yasağının Hukuki Sorunları Ve Arap Ülkelerinde Görünen Etkileri*, Cilt 71)
30. Pattar, Andreas Kurt, *Islamisch inspiriertes Erbrecht und deutscher Ordre public: Die Erbrechtsordnung von Ägypten, Tunesien und Marokko und ihre Anwendbarkeit im Inland*, Duncker& Humbolt, Berlin 2007, Schriften zum internationalen Recht, Band 169, (*İslam Ektisindeki Miras Hukuku ve Alman Ordre public (kamusal düzen): Mısır, Tunus ve Fas'ta miras hukuku ve ülke içi (Almanya'daki) uygulanabilirliği*, Cilt 169)
31. Krawietz, Birgit, *Die Hurma, Schariatrechtlicher Schutz vor Eingriffen in die körperliche Unversehrtheit nach arabischen Fatwas des 20. Jahrhunderts*, Duncker& Humbolt Verlag, Berlin 1991, Schriften zur Rechtstheorie, Band 145, (*Hürmet (Dokunulmazlık)- 20. Yüzyılda Arap Fetvalarına Göre Beden Dokunulmazlığına Karşı Şerî Koruma Yasaları*, Cilt 145)
32. Krawietz, Birgit, *Hierarchie der Rechtsquellen im tradierten sunnitischen Islam*, Dunker& Humbolt, Berlin 2002, Schriften zur Rechtstheorie, Band 208, (*Geleneksel Sunni İslam'a Göre İslam Hukuku Kaynaklarının Hiyerarşisi*, Cilt 208)
33. Muckel, Stefan, *Der Islam im öffentlichen Recht des säkularen Verfassungsstaates*, Dunker& Humbolt Verlag, Berlin 2008, Schriften zum öffentlichen Recht, Band 1096, (*Seküler Anayasa Devletinin Kamu Hukukunda İslam*, Cilt 1096)
34. Lohlker, Rüdiger, *Bibliografie des islamischen Rechts*, Verlag Dr. Kovač-Fachverlag für wissenschaftliche Literatur, Hamburg 2005, Studien zur Rechtswissenschaft, Band 158, (*İslam Hukuku Bibliografyası*, Cilt 158)
35. Graumann, Sigrid/ Grüber, Katrin (Hg.), *Biomedizin im Kontext*, LIT Verlag, Beiträge aus dem Institut, Mensch, Ethik und Wissenschaft, Berlin 2006, (*Bio Tıp Bilimi Bağlamında Tıp*)

36. Hvezda, Susanne, *Wasser und Land im klassischen islamischen Recht: Unter besonderer Berücksichtigung der malikitischen Rechtsschule*, Kölner ethnologische Beiträge 2007, Kölner ethnologische Beiträge, Band 22, (*Maliki Hukuku Ekolü Işığında Klasik İslam Hukukunda, Kara Ve Su*, Cilt 22)
37. Samadzade, Omar, *Hirntod und Organtransplantation aus islamischer Sicht*, Verlag Traugott Bautz GmbH, Nordhausen 2009, Veröffentlichungen des islamischen Wissenschafts- und Bildungsinstitut, Band 6, (*İslamî Açıdan Beyin Ölümü ve Organ Nakli*, Cilt 6)
38. Kabbani, Mohamed Bassam, *Pragmatismus im islamischen Recht*, Kovač Verlag, Hamburg 2016, Nur el- Hikma. Licht der Weisheit- Interdisziplinäre Schriftenreihe zur Islamwissenschaft, Band 11, (*İslam Hukukunda Pragmatizm*, Cilt 11)
39. Knüppel, Katharina, *Religionsfreiheit und Apostasie in islamisch geprägten Staaten*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2010, Rechtspolitisches Symposium, Band 8, (*Müslüman Ülkelerde Din Özgürlüğü Ve İrtidad*, Cilt 8)
40. Koch, Julia, *Die Anwendung islamischen Scheidungs- und Scheidungsfolgenrechts im Internationalen Privatrecht der EU-Mitgliedstaaten: Eine rechtsvergleichende Analyse unter Berücksichtigung des nationalen und europäischen ordre public*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2012, Berliner Schriften zum internationalen und ausländischen Privatrecht, Band 7, (*Avrupa Birliği Ülkelerinin Uluslararası Özel Hukuklarında İslam Boşanma ve Boşanma Sonuçları Hukukunun Uygulanması: Ulusal ve Avrupa Ordre Public Işığında Karşılaştırmalı Hukuk Analizi*, Cilt 7)
41. Hepperle, Ursula, *Die Stellung der Frau im islamisch-sunnitischen und römisch-katolischen Recht*, LIT Verlag, Kirchenrechtliche Studien- Kleine wissenschaftliche Reihe, Berlin 2006, Band 1, (*İslâmi- Sünnî ve Roma-Katolik Hukukunda Kadının Konumu*, Cilt 1)
42. Umstätter, Achim, *Das Testament im ägyptischen Erbrecht: Eine Untersuchung unter Berücksichtigung des klassischen islamischen Rechts*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2000, (*Klasik İslam hukuku ışığında, Mısır miras hukukunda vasiyetname*)

43. Ryad Alabied, *Die Gerechtigkeit im Islam unter besonderer Berücksichtigung des Koran*, Verlag Mainz/Wissenschaftsverlag Aachen, Mainz 2001, (*Kur'an Işığında İslam'da Adâlet Kavramı*)
44. Hüseyin İlker Çınar, *Die islamische Überlieferungsliteratur zur Rechtslage im Frühislam unter Berücksichtigung Altarabiens*, LIT Verlag Münster/Hamburg/London 2003, (*Cahiliye Dönemi Işığında Erken Dönem İslam'ına Dair Rivayetler*)
45. Mariam Popal, *Die Scharia, das religiöse Recht- ein Konstrukt? Überlegungen zur Analyse des islamischen Rechts anhand rechtsvergleichender Methoden und aus Sicht post- kolonialer Kritik*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2006, (*Dînî Hukuk Olarak Şeriat Bir Yapı/ Sistem olabilir mi?*)
46. Sameh Iskander, *Hinkende Ehen zwischen islamischem Recht und europäischem internationalen Privatrecht: Dargestellt am Beispiel Deutschlands und Ägyptens*, Verlag Dr. Kovač, Hamburg 2009, (*Almanya ve Mısır örneğinde İslam Hukuku ve Avrupa Uluslararası Özel Hukuk Arasında Sallantıda Olan Evlilikler*)
47. Lukas Wick, *İslam und Verfassungsstaat, Theologische Versöhnung mit der politischen Moderne?* Ergon Verlag, Würzburg 2009, (*İslam ve Anayasa Devleti, Siyasî Modernite ile Teolojik Bir Uzlaşma?*)
48. Christoph Zehetgruber, *Islamisches Strafrecht versus kontinentaleuropäische Werteordnung— Ein Strafrechtsvergleich unter Berücksichtigung ausgewählter zivilrechtlicher Aspekte*, 2010, (*İslam Hukukuna Karşı Avrupa Kıtasına Ait Değerler Düzeni- Medeni Hukuk Göz Önünde Bulundurarak Ceza Hukuku Karşılaştırması*)
49. Milena Valeva, *Theoretische Grundlegung ethischer Bankbetriebslehre: Die Lehren aus dem Islamic Banking*, Springer Gabler Verlag, Wiesbaden 2012, (*Etik Bir Banka İşletmeciliğinin Teorik Temelleri: İslamî Bankacılıktan Elde Edilen Dersler*)
50. Dalınç Dereköy, *Demokratische Elemente und Gewaltenteilung im islamischen Staatsorganisationsrecht*, Dunker&Humbolt, Berlin 2013, (*İslamî Devlet Hukukunda Demokratik Unsurlar Ve Kuvvetler Ayrımı*)

51. Mina Aryobsei, *Die Stellung der Frau in der afghanischen Verfassungsordnung im Spannungsverhältnis zwischen islamischem Recht und Völkerrecht - unter besonderer Berücksichtigung des Scheidungsrechts*, Universitätsverlag Göttingen, Göttingen 2014, (*Boşanma Hukuku Işığında, İslam Hukuku Ve Devletlerarası Hukuk Arasında Afganistan Anayasasında Kadının Konumu*)
52. Said Wais Ashrafnia, *Scharia-konforme Finanzinstrumente: Analyse der Rechtsnatur von sukuk und die Strukturierung nach deutschem Recht*, Springer Verlag, Wiesbaden 2016, (*Şeriate Uygun Finansman Araçları: Sukûkun Hukuk Analizi Ve Alman Hukukuna Göre Sukûk Yapılandırması*)
53. Oliver Ritter, *Das islamische Familienrecht und seine Relevanz für in Deutschland lebende Muslime*, DITIP Verlag, Köln 2016, (*Almanya'da Yaşayan Müslümanlar İçin İslam'da Aile Hukukunun Önemi*)
54. Mahmud El- Wereny, *Mit Tradition in die Moderne? Yûsuf al- Qaradâwis Methodologie der Fiqh- Erneuerung in Theorie und Praxis*, DITIP Verlag, Köln 2016, (*Gelenekten Modernliğe Doğru? Yusuf el- Karadâvi'nin Teori ve Uygulamada İctihad Yöntemi*)
55. Ahmet İnam, *Die theologischen, juristischen und sozialen Dimensionen der Sünde im Koran*, DITIP Verlag, Köln 2016, (*Kur'an'da Günahın Teolojik, Hukukî Ve Sosyal Boyutu*)
56. Mark Bodenstein, *Über die Arbeit islamischer Banken*, 2001, (*İslami Bankaların İşleyişi Üzerine Bir Çalışma*)
57. Ali- Haydar Samancıoğlu, *Das Wirtschaftsverständnis des klassischen Islam- Die islamische Ökonomie vor dem Hintergrund islamischer Gottes-, Menschen- und Weltauffassung*, Köln 2002, (*Geleneksel İslam'ın İktisad Anlayışı- İslam Ekonomisinin İçyüzünde İslam'ın Allah, İnsan Ve Dünya Algısı*)
58. Hans- Thomas Tillschneider, *Die Entstehung der juristischen Hermeneutik (uşûl al-fiqh) im frühen Islam*, Ergon Verlag, Würzburg 2006, (*İslam'ın Erken Döneminde Fıkıh Metodolojisinin Doğuşu*)
59. Tamara Tabaković, *Islamic Banking*, Viyanna 2010, (*İslâmî Bankacılık*)

60. Abdelaali El Maghraoui, *Islamic Banking: Ribā-Verbot und die Etablierung eines zinsfreien Bankwesens in arabischen Ländern*, Tübingen 2010, (*İslamî Bankacılık: Faizin Haram Olması ve Arap Ülkelerinde Faizsiz Bankacılık Sisteminin Kurulması*)
61. Andreas Ismail Mohr, Dr. 'Abdalḥalīm Maḥmūds Buch: *Aş-Şalāt. Asrār wa-Aḥkām* „Das Gebet. Geheimnisse und Regeln“, Berlin 2013, (Dr. Abdulhalim Mahmud'un Kitabı: *Es- Salāt. Esrâr Ve Ahkâm* „Namaz. Sırları Ve Hükümleri”)
62. Herbert Kronke, Gert Reinhart ve Nika Witteborg, *Islamisches und Arabisches Recht als Problem der Rechtsanwendung*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2001, (*Hukuk'un Uygulanmasında İslam ve Arap Hukukunun Problemi*)
63. Thomas Eich, Helmut Reifeld (Hrsg.), *Bioethik im christlichen- islamischen Dialog*, Konrad Adenauer Stiftung e.V. 2004, (*Hristiyan-Müslüman Diyalogu Çerçevesinde Tıp Etiği*)
64. Michael Kemper und Maurus Reinkowski, *Rechtspluralismus in der Islamischen Welt: Gewohnheitsrecht zwischen Staat und Gesellschaft*, Walter de Gruyter, Berlin 2005, (*İslam Dünyasında Çokluk Hukuku: Devlet ve Toplum Arasında Örf Hukuku*)
65. Nils Jansen, Peter Oestmann (Hg.), *Gewohnheit, Gebot, Gesetz: Normativität in Geschichte und Gegenwart: Eine Einführung*, Mohr Siebeck, Tübingen 2011, (*Örf/ Alışkanlık, Emir, Yasa: Bir Giriş Mahiyetinde, Tarihte Ve Günümüzde Normatiflik*)
66. Michael Gassner/Phillipp Wackerbeck, *Islamic Finance: Islam- gerechte Finanzlagen und Finanzierungen*, Bank- Verlag Medien, Köln 2007, (*İslam Ekonomisi: İslam'a Uygun Finansal Durumlar ve Finansmanlar*)
67. Hatem İmran, *Das islamische Wirtschaftssystem: Normen und Prinzipien einer alternativen Ökonomie*, Salzwasser Verlag 2008, (*İslam Ekonomi Düzeni: Alternatif Ekonominin Norm Ve Prensiplerleri*)
68. Michaela Wittinger, *Christentum, Islam, Recht und Menschenrechte: Spannungsfelder und Lösungen*, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden 2008, (*Hristiyanlık, İslam, Hukuk ve İnsan Hakları: Gerilim Noktaları ve Çözümler*)

69. Katharina Pfannkuch, *Das Zinsverbot in der Praxis des Islamic Banking*, İgel Verlag 2009, (*İslâmî Bankacılık Uygulamasında Faiz Yasağı*)
70. Mathias Rohe, *Das Islamische Recht, Geschichte und Gegenwart*, 2009 (*Tarihte ve Günümüzde İslam Hukuku*)
71. Nils Fischer, *Islamische Positionen zum pränetalen Leben*, Verlag Karl Alber, Freiburg im Breisau 2012, (*İslam 'in Doğum Öncesi Hayata Bakışı*)
72. Najma Yassari, *Die Brautgabe im Familienvermögensrecht: Innerislamischer Rechtsvergleich und Intergration in das deutsche Recht*, Mohr Siebeck, Tübingen 2014, (*Aile Mülkiyeti Hukukunda Mehir: İslam Hukukunda Farklı Görüşler ve Alman Hukukuyla Bütünleşmesi*)
73. Jörgen Klußmann/Muhammad Sameer Murtaza/Holger-C. Rohne/ Yahya Wardak (Hrsg.), *Gewaltfreiheit, Politik und Toleranz im Islam*, Springer Verlag, Wiesbaden 2016, (*İslam 'da Sulh, Siyaset Ve Müsamaha*)
74. Dietermar Ernst, Bilgehan Akbiyik, Ali Srouf, *Islamic Banking und Islamic Finance*, UVK Vertragsgesellschaft mbH, Konstanz und München 2017, (*İslami Bankacılık ve İslam Ekonomisi*)
75. Jasmin Pacic, *Islamisches Strafrecht*, Deutscher Informationsdienst über den Islam (DIdI) e.V., Wien 2008, (*İslam Ceza Hukuku*)
76. Jasmin Pacic, *Fiqh ul-`Ibadat- Rechtsbestimmungen über die gottesdienstlichen Handlungen im Islam- Reinheit, Gebet, Fasten* (Band I), Deutscher Informationsdienst über den Islam (DIdI) e.V., Wien 2009, (*İbadetler Fıkhi- İslam'da İbadet Uygulamalarının Hükümleri- Taharet, Namaz, Oruç, Cilt I*)
77. Samir Mourad, Jasmin Pacic, *Handels-, Arbeits- und Eigentumsrecht: Erbrecht, Strafrecht, Gerichtsverfahren*, Deutscher Informationsdienst über den Islam (DIdI) e.V., Wien 2009 , (*Ticaret- İş ve Mülkiyet Hukuku: Miras Hukuku, Ceza Hukuku, Yargılama Yöntemi*)
78. Jasmin Pacic, *İslamisches Ehe- und Familienrecht*, Deutscher Informationsdienst über den Islam (DIdI) e.V., Wien 2010, (*İslam'da Evlilik ve Aile Hukuku*)
79. Jasmin Pacic, *Islamische Staatsführung, Eine rechtstheoretische Untersuchung zur islamischen Staatslehre*, Deutscher Informationsdienst über

den Islam (DIdI) e.V., Wien 2011, (*İslam'da Devlet Yönetimi, İslam Devlet Teorisine Yönelik Hukukî Araştırma*)

KAYNAKÇA

Anis Ahmad, “Mevdûdî”, *DİA*, Ankara 2004, XXIX.

Cengiz Kallek, “Hisbe”, *DİA*, İstanbul 1998, XVIII.

KRÜGER Hilmar, “*Almanya’da İslam Hukuku Araştırmaları: İslam Hukukuna Dair Son Zamanlarda Yayınlanan Kitapların Değerlendirilmesi*”, çev. Y. Doç, Dr. Murteza Bedir, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı:4, İHAD, 2004.

Mehmet Akif Aydın, “Muhammed Kadri Paşa”, *DİA*, İstanbul 2005, XXX.

Mustafa Şentop, “Mürşidü’l-Hayrân”, *DİA*, İstanbul 2006, XXXII.

<https://www.peterlang.com/view/title/15247> (16.06.2019)

<https://www.peterlang.com/view/9783653047493/9783653047493.00002.xml>
(19.06.2019)

<https://www.peterlang.com/view/title/15521>

<https://www.peterlang.com/view/9783653047493/9783653047493.00003.xml>
(19.06.2019)

http://www.ilahiyat.konya.edu.tr/index_v2.0.php?pid=69 (19.06.2019)

<https://www.peterlang.com/view/title/16275?tab=aboutauthor> (19.06.2019)

<https://www.peterlang.com/view/title/16275> (19.06.2019)

<http://uludag.edu.tr/ilahiyat/default/konu/4523>

https://www.peterlang.com/view/9783653986785/About_the_author.xhtml
(12.07.2019)

https://www.peterlang.com/view/9783653986785/About_the_author.xhtml
(12.07.2019)

https://www.peterlang.com/view/9783653986785/About_the_author.xhtml
(12.07.2019)

<https://www.peterlang.com/view/9783653960549/back.xhtml> (23.06.2019)

<https://www.islamische-theologie.uni->

[osnabrueck.de/personal/postdocs/dr_hakki_arслан.html](https://www.islamische-theologie.uni-osnabrueck.de/personal/postdocs/dr_hakki_arслан.html) (16.06.2019)

<https://www.peterlang.com/view/serial/LBO> (06.07.2018)

https://research.uni-leipzig.de/catalogus-professorum-lipsiensium/leipzig/Barthel_1824.pdf (01.12.2018)

<http://www.versicherungsrecht.jura.uni-koeln.de/15959.html> (05.07.2019)

<http://www.wikizero.net/index.php?q=aHR0cHM6Ly9kZS53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvSG9sZ2VyX1ByZWnDn2xlcg> (02.12.2018)

<http://tdav.eu/de/uyeler/prof-dr-hilmar-krueger/> (02.12.2018)

<http://www.disarb.org/de/0/mitglieder/selbstdarstellung/kilian-b%C3%A4lz-id14> (02.12.2018)

<http://www.whoswho.de/bio/holger-jung.html> (02.12.2018)

<http://www.wikizero.biz/index.php?q=aHR0cHM6Ly9kZS53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvT3JkcmVfcHVibGljXyhEZXV0c2NobGFuZCk> (05.07.2019)

<https://www.uni-goettingen.de/de/prof.+dr.+irene+schneider+/65449.html> (03.12.2018)

<http://www.zmo.de/Dietrich/Reetz.html> (03.12.2018)

<https://prabook.com/web/mohamed-hossam.loutfi/3209153> (03.12.2018)

<http://www.wikizero.net/index.php?q=aHR0cHM6Ly9kZS53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvQmFiZXJfSm9oYW5zZW4> (11.12.2018)

<http://obirin.academia.edu/SatoeHorii> (08.05.2019)

<https://en.qantara.de/content/the-tunisian-islamic-scholar-and-activist-tahar-haddad-a-rebel-loyal-to-the-koran> (13.07.2019)

<https://www.peterlang.com/view/serial/WRS> (02.07.2019).

https://www.islamische-theologie.uni-osnabrueck.de/personal/professuren/prof_dr_buelent_ucar.html (05.07.2019)

http://www.islamwissenschaft.unibe.ch/ueber_uns/personen/prof_dr_schulze_reinhard/index_ger.html (10.01.2019)

http://www.ydh.com.tr/HD2239_yusuf-el-karadavi.html (13.07.2019)

<http://www.ergon-verlag.de/orientalistik/mitteilungen-zur-sozial--und-kulturgeschichte/index.php> (21.05.2019)

<https://www.uni-muenster.de/Religion-und-Politik/personen/projekt/oberauer.shtml> (05.07.2019)

<https://www.uni-bayreuth.de/de/forschung/profilfelder/advanced-fields/afrikastudien/mitwirkende/Osswald-Rainer/index.php#tabPerson>

(21.05.2019)

https://www.ergon-verlag.de/downloads/9783956502385_buchinformation.pdf (20.05.2019)

<https://www.beck-shop.de/dr-florian-amereller-llm/creator/126023702>

(25.05.2019)

<http://dozent.fh-kehl.de/home/pattar/web/Website2/Lebenslauf.html>

(25.05.2019)

<http://www.wikizero.biz/index.php?q=aHR0cHM6Ly9kZS53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvT3JkcmVfcHVibGljXyhEZXV0c2NobGFuZCk>

(05.07.2019)

<http://www.beck-shop.de/prof-dr-iur-stefan-muckel/creator/8526>

(27.05.2019)

https://www.duncker-humblot.de/buch/der-islam-im-oeffentlichen-recht-des-saekularen-verfassungsstaates-9783428126743/?page_id=0&typ=buc

(27.05.2019)

<http://www.wikizero.com/index.php?q=aHR0cHM6Ly9kZS53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvUsO8ZGlnZXJfTG9obGtlcg> (05.07.2019)

<http://www.wikizero.com/index.php?q=aHR0cHM6Ly9kZS53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvUsO8ZGlnZXJfTG9obGtlcg> (05.07.2019)

<http://www.unimedizin-mainz.de/medhist/institut/mitarbeiterinnen/lebenslaeufe/ilhan-ilkilic.html>

(05.07.2019)

<http://ethnologie.phil-fak.uni-koeln.de/content.php?kid=93> (05.07.2019)

<http://ethnologie.phil-fak.uni-koeln.de/content.php?kid=98> (05.07.2019)

<http://ethnologie.phil-fak.uni-koeln.de/content.php?kid=98> (05.07.2019)

<https://www.philosophie.uni-wuerzburg.de/institut/allelehrsthlefrphilosophie/susanne-hvezda-ma/>

(05.07.2019)

<https://verlagdrkovac.de/17-5.htm> (02.07.2019)

<https://verlagdrkovac.de/17-5.htm> (02.07.2019)

<https://www.peterlang.com/view/serial/BESIAP> (02.07.2019)

<http://www.wikizero.info/index.php?q=aHR0cHM6Ly9kZS53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvRmF0aW1hX01lcm5pc3Np> (06.07.2019)

<https://www.idefix.com/Yazar/edward-w--said/s=211156> (13.07.2019)

http://islamwissenschaft.uni-hd.de/md/ori/islamwissenschaft/nachruf_khoury_uni_heidelberg.pdf (05.07.2019)

http://www.bayreuth-academy.uni-bayreuth.de/en/teilprojekt/zukunft_internet_und_diasporas/team/popalmariam/index.html (13.07.2019)

<https://wirtschaftslexikon.gabler.de/definition/internationales-privatrecht-ipr-51992> (05.07.2019)

<http://www.strafrecht2.uni-bayreuth.de/de/team/Christoph-Zehetgruber/index.php> (05.07.2019)

<https://www.hs-coburg.de/ueber-uns/wissenschafts-und-kulturzentrum/personen/prof-dr-milena-valeva.html> (17.05.2018).

<https://www.goerg.de/de/experten/dr-said-w-ashrafnia> (13.07.2019).

<http://www.demokratie-goettingen.de/mitarbeiter/wissenschaftliche-mitarbeiter/el-wereny-mahmud> (04.06.2018)

http://www.uni-frankfurt.de/68667764/bodenstein_cv_publ.pdf (29.05.2018)

<http://www.islamwissenschaft.uni-bayreuth.de/de/download/CV-deutsch-Tillschneider.pdf> (05.07.2019)

<http://www.gkit.de/die-kollegiaten/abdelaali-el-maghraoui/> (05.07.2019)

<http://www.wiki-zero.net/index.php?q=aHR0cHM6Ly9kZS53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvyr9BYmRfYWwtSGFsxKttX01haG3Fq2Q> (05.07.2019)

<http://www.ismailmohr.de/#Lebenslauf> (05.07.2019)

<http://www.ipr.uni-heidelberg.de/personen/elwan/> (05.07.2019)

<http://www.wikizero.info/index.php?q=aHR0cHM6Ly9kZS53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvT21haWFfRWx3YW4> (05.07.2019)

<https://www.mohrsiebeck.com/buch/gewohnheit-gebot-gesetz-9783161509117> (05.07.2019)

https://www.uni-muenster.de/imperia/md/content/arabistikislam/werdegang_tabelle.pdf (13.07.2019)

<https://www.lindeverlag.at/buch/islamic-finance-2840/b/presstext/B02290.pdf> 16.05.2016 (05.07.2019)

<https://www.lindeverlag.at/buch/islamic-finance-2840/b/presstext/B02290.pdf> 16.05.2018 (05.07.2019)

<https://www.lindeverlag.at/buch/islamic-finance-2840/b/presstext/B02290.pdf> 16.05.2018 (05.07.2019)

<https://www.inaia.de/service/islamic-finance-lexikon/scharia-board/>
(14.05.2018)

http://www.hsbund.de/DE/03_Lehre/05_Hochschullehrende/05_Websites/FB_BWV/Wittinger/Wittinger-node.html (05.07.2019)

<https://www.cicero.de/autoren/pfannkuch-katharina> (05.07.2019)

<https://www.zr2.jura.uni-erlangen.de/mitarbeiter-und-kontakt/prof-dr-mathias-rohe-ma.shtml> (04.11.2017).

<https://www.ezire.fau.de/> (04.11.2017).

<http://www.drze.de/> (05.07.2019)

ÖZGEÇMİŞ

1989 yılında Almanya'nın Bruchsal şehrinde doğdu. İlköğrenimini Almanya'nın Unteröwisheim kasabasında bitirdi. Ortaokul ve lise eğitimini Bruchsal şehrinde tamamladı. 2009 yılında Käthe-Kollwitz Schule'den mezun oldu. Akabinde Arapça dil eğitimi almak için Mısır'a gitti. Kahire'de Dil Eğitim Merkezinde bir dönem Arapça eğitimi aldıktan sonra uzaktan eğitim programıyla el-Ezher orta okulu ve lisesinden mezun oldu. Ardından el-Ezher üniversitesi İlahiyat Fakültesin'de Usûl ed-Din bölümünde lisans eğitimine başladı. Üniversitede iki eğitim yılı sonrası ortaya çıkan siyasî sebeplerden dolayı 2014 yılında İstanbul üniversitesi İlahiyat Fakültesine yatay geçiş yaparak 2016 yılında mezun oldu. Aynı yıl Bursa Uludağ üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde İslam hukuku Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladı.

İletişim Adresi:

Bağlarbaşı Mahallesi, Ebru Sokak 14

Osmangazi/ Bursa

e-mail: betuly_89@hotmail.de

ÖZGEÇMİŞ

1989 yılında Almanya'nın Bruchsal şehrinde doğdu. İlköğrenimini Almanya'nın Unteröwisheim kasabasında bitirdi. Ortaokul ve lise eğitimini Bruchsal şehrinde tamamladı. 2009 yılında Käthe-Kollwitz Schule'den mezun oldu. Akabinde Arapça dil eğitimi almak için Mısır'a gitti. Kahire'de Dil Eğitim Merkezinde bir dönem Arapça eğitimi aldıktan sonra uzaktan eğitim programıyla el-Ezher orta okulu ve lisesinden mezun oldu. Ardından el-Ezher üniversitesi İlahiyat Fakültesin'de Usûl ed-Din bölümünde lisans eğitimine başladı. Üniversitede iki eğitim yılı sonrası ortaya çıkan siyasî sebeplerden dolayı 2014 yılında İstanbul üniversitesi İlahiyat Fakültesine yatay geçiş yaparak 2016 yılında mezun oldu. Aynı yıl Bursa Uludağ üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde İslam hukuku Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladı.

İletişim Adresi:

Bağlarbaşı Mahallesi, Ebru Sokak 14

Osmangazi/ Bursa

e-mail: betuly_89@hotmail.de

Betülarsel

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Betül YÜKSEL
Tez Adı	Almanya'da 2000 Yılı Sonrasında İslam Hukuku Sahasında Yapılan Akademik Çalışmaların Betirilmesi ve Değerlendirilmesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Temel İslam Bilimleri
Tez Türü	YÜKSEK LİSANS TEZİ
Tez Danışman(lar)ı	Doç. Dr. Abdurrahim KOZALI
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) İzni Kısıtlama	☐ Patent Kısıt (2 yıl) ☐ Genel Kısıt (6 ay) ☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum.

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 16.07.2019

İmza :